

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง
กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
Process of Learning Cross – cultural of Communities
in Civilization of 5 Chiang
with Strcnghening Citizenship in Mekong Sub – Region.

ภายใต้แผนงานวิจัย

การพัฒนาและเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง
กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
Developing and Strengthening a Network of Cross-Cuttural Learning
Civilization of 5 Chiang
Strengthening Citizenship in the Mekong Sub – Region.

โดย

นางสาวเสาวนีย์ ไชยกุล

พระสุนทรกิตติคุณ, ผศ.

ผศ.มงคลกิตติ์ โวหารเสาวภาคย์

นางสาวฟ้าณพราง เทพทองปิ่น

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761175

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง
กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
Process of Learning Cross – cultural of Communities
in Civilization of 5 Chiang
with Strcnghening Citizenship in Mekong Sub – Region.

ภายใต้แผนงานวิจัย

การพัฒนาและเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง
กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
Developing and Strengthening a Network of Cross-Cuttural Learning
Civilization of 5 Chiang
Strengthening Citizenship in the Mekong Sub – Region.

โดย

นางสาวเสาวนีย์ ไชยกุล

พระสุนทรกิตติคุณ, ผศ.

ผศ.มงคลกิตติ์ โวหารเสาวภาคย์

นางสาวฟ้าณพราง เทพทองปิ่น

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 61076117

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Sub Research Report 1

Process of Learning Cross – cultural of Communities
in Civilization of 5 Chiang
with Strcnghening Citizenship in Mekong Sub – Region.

Under Research Plan
Developing and Strengthening a Network of Cross-Cuttural Learning
Civilization of 5 Chiang
Strengthening Citizenship in the Mekong Sub – Region.

By

Miss Saowanee Chaikul

Phrasoonthornkittikun. Asst Prof.

Asst Prof. Mongkhonkit Wohansaovapak

Miss.Fanprang Thaptongpan

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phayao Campus

B.E. 2561

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 61076117

(copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง
กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

เสาวนีย์ ไชยกุล และคณะ
๒๕๖๑

ชื่อรายงานการวิจัย	: กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
ผู้วิจัย	: นางสาวเสาวนีย์ ไชยกุล, พระสุนทรภักดีคุณ, ผศ., ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มงคลกิตติ์ โวหารเสาวภาคย์, นางสาวฟ้าณพราง เทพทองปิ่น
ส่วนงาน	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
ปีงบประมาณ	: ๒๕๖๑
ทุนอุดหนุนการวิจัย	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัย เรื่อง กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ๒) เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง และ ๓) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยในภาคสนาม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๖๐ รูป/คน ได้แก่ ชุมชน ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ในพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย และ งานวิจัยเอกสาร

ผลการวิจัย พบว่า

๑. ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๑.๑ หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิต ประกอบด้วย

๑.๑.๑ ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่ พัฒนาทางกาย พัฒนาทางอารมณ์ พัฒนาทางสังคม พัฒนาทางความคิด พัฒนาทางจิตใจ พัฒนาทางปัญญา และพัฒนาทางวินัย

๑.๑.๒ ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา ได้แก่ ชั้นที่ ๑ นำสู่สิกขา คือ ปัจจัยภายนอก (ปรโตโฆสะ), ปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ) และ ชั้นที่ ๒ คือ ศีล (ฝึกด้านพฤติกรรม), สมาธิ (ฝึกด้านจิตใจ) และปัญญา (ฝึกด้านความรู้ การพิจารณา)

๑.๒ ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง จำแนกแต่ละด้าน ดังนี้

๑.๒.๑ ด้านภาษาและการสื่อสาร มีการใช้ภาษาล้านนาเพื่อการสื่อสารทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนอย่างแพร่หลาย บางชุมชนมีภาษาท้องถิ่น เช่น ภาษาไทลื้อ-ไทเขิน สื่อสารกัน ต่อมาเมื่อมีการปฏิรูปด้านการศึกษาของแต่ละชุมชน จึงมีการบังคับให้ใช้ภาษาราชการในการติดต่อสื่อสารกัน อย่างไรก็ตามคนในชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ยังมีการพูดการเขียนคล้ายคลึงกันสามารถสื่อสารกันได้อย่างสนิทใจ

๑.๒.๒ ด้านค่านิยมที่มีต่อสังคมและวิถีชีวิต มีประเพณี ดนตรี วัฒนธรรม ความเชื่อ และค่านิยมคล้ายคลึงกันเนื่องจากมีสภาพทางภูมิศาสตร์ใกล้เคียงกัน จึงไปมาหาสู่กันง่าย มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตลอดเวลา

๑.๒.๓ ด้านวิถีปฏิบัติ ความเชื่อ วัฒนธรรม จารีตและประเพณี เนื่องจากการแพร่ขยายวัฒนธรรมและประเพณี ความเชื่อในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เป็นไปอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรวมกลุ่มกันเป็นอาณาจักรล้านนา จึงทำให้จารีตประเพณี ความเชื่อ ประเพณี ธรรมเนียมวัฒนธรรม มีความเหมือนกัน แต่วิถีปฏิบัติและความเชื่อบางส่วนก็อาจแตกต่างกันไปตามเอกลักษณ์ของเชื้อชาติและชุมชน

๑.๒.๔ ด้านศิลปะและสถาปัตยกรรม มีศิลปะนาฏศิลป์ ดนตรี และสถาปัตยกรรมใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา เช่น วิหาร อุโบสถ หอไตร เป็นต้น เนื่องจากได้รับอิทธิพลทางความเชื่อความคิดทางพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท คล้ายคลึงกัน

๑.๒.๕ ด้านการศึกษา อิทธิพลของการศึกษาภาษาล้านนายังมีอยู่ในท้องถิ่น ทำให้แต่ละท้องถิ่นได้จัดการศึกษาตามบริบทของท้องถิ่นตนเอง เช่น การเรียนภาษาล้านนา ภาษาไทลื้อ ภาษาไทเขิน อักษรธรรม เป็นต้น ต่อมาเมื่อรัฐมีอำนาจด้านการปกครองมากขึ้น การจัดการศึกษาต้องเป็นไปตามที่รัฐบาลกลางกำหนด ทำให้การศึกษาที่จัดโดยท้องถิ่นลดบทบาทลง

๑.๒.๖ ด้านการเมืองการปกครอง ก่อนปฏิรูปการเมืองการปกครอง ชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีการดูแลและปกครองตนเอง ต่อเมื่อหลังปฏิรูปการเมืองการปกครอง แต่ละกลุ่มอารยธรรมต้องมีรูปแบบการเมืองการปกครองที่รัฐกำหนด ปัจจุบันนี้ รัฐได้ผ่อนคลายนโยบายการเมืองการปกครองมากขึ้น ทำให้ชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง สามารถไปมาหาสู่กันได้อย่างสะดวกยิ่งขึ้น

๒. กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับ การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๒.๑ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่

๒.๑.๑ เชียงราย นครแห่งแบบแผนและความงดงาม

๒.๑.๒ เชียงใหม่ นครแห่งชีวิตและความมั่งคั่ง

๒.๑.๓ เชียงทอง นครแห่งความงามหลังม่านไหมและสายน้ำ

๒.๑.๔ เชียงตุงเขมรัฐ นครในเงาแห่งอำนาจ

๒.๑.๕ เชียงรุ่งอาฟวี นครสามฝ่ายฟ้า

๒.๒ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ก็กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ตามแนวพระพุทธศาสนา ได้แก่

๒.๒.๑ หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง คือ จักร ๔ ประกอบด้วย (๑) ปฏิรูปเทสวาสะ การอยู่ในถิ่นที่ดี (๒) สัปปุริสุ์สสยะ สมาคมกับสัตบุรุษ (๓) อุตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ (๔) ปุพเพกตปุญญตา ความเป็นผู้ทำความดีไว้ก่อน

๒.๒.๒ หลักเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ชาวพุทธกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่ (๑) หมั่นไปวัดตามโอกาสที่เหมาะสม (๒) หมั่นฟังธรรม (๓) พยายามสนใจศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์ (๔) มีความเลื่อมใสในพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเท่าเทียมกัน (๕) ตั้งจิตให้เป็นกุศลในขณะฟังธรรม (๖) ทำบุญกุศลตามหลักและวิธีการของพระพุทธศาสนา (๗) ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในทุกๆ ด้าน

๒.๓ การพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ก็กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ ๔ คือ

๒.๓.๑ ด้านทาน: ด้วยการให้การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

๒.๓.๒ ด้านปิยวาจา: ด้วยการพูดชี้แนะแนวทาง

๒.๓.๓ ด้านอัตถจริยา: ด้วยการสละกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์

๒.๓.๔ ด้านสมานัตตา: ด้วยการให้ความช่วยเหลือโดยเสมอภาคกัน

๓. แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๓.๑ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่

๓.๑.๑ เครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ ประกอบด้วย (๑) โครงการแลกเปลี่ยนบุคลากรและนักศึกษา ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง (๒) การจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับเรื่องราว ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง (๓) การจัดตั้งหน่วยงานในรูปศูนย์ศึกษา ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๓.๑.๒ เครือข่ายความร่วมมือทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย (๑) การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง (๒) การเทศน์มหาชาติของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง (๓) การทำบุญสลากภัตของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๓.๑.๓ เครือข่ายความร่วมมือทางศาสนาและวัฒนธรรม ประกอบด้วย (๑) การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมและปลูกจิตสำนึกร่วมกัน (๒) การนำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้เพื่อสร้างคุณค่าทางสังคมหรือมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจร่วมกัน (๓) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมร่วมกัน

๓.๒ การประยุกต์หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ ๔ กับหลักเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ชาวพุทธกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ประกอบด้วย

๓.๒.๑ ด้านทาน ได้แก่ หมั่นไปวัด และทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนา

๓.๒.๒ ด้านปิยวาจา ได้แก่ หมั่นฟังธรรม และเลื่อมใสในพระสงฆ์เท่าเทียมกัน

๓.๓.๓ ด้านอหัตถจริยา ได้แก่ ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในทุกๆ ด้าน

๓.๓.๔ ด้านสมานัตตา ได้แก่ ศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์ และตั้งจิตเป็นกุศลขณะฟัง

ธรรม

คำสำคัญ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม, กลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง, การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

Research title: Process of cross-cultural learning and strengthening citizenship of 5 Chiang civilized communities in Mekong region

Researchers: Miss Saowanee Chaikul, Phrasoonthronkittikun, Asst Prof., Assistant Professor Mongkolkit Wohansaowapak, Miss. Fanaprang Thaptonpun

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao campus

Financial year: 2018

Research grant: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

The purposes of this research, which is concerned with process of cross-cultural learning and strengthening citizenship of 5 Chiang civilized communities in Mekong region, are including: 1) to study aspects of cross cultural learning and strengthening citizenship that are between culture of Buddhism and culture of 5 Chiang civilized communities in Mekong region; 2) to study process of cross cultural learning and strengthening citizenship of 5 Chiang civilized communities in Mekong region; and 3) to propose guidelines of cross cultural learning development and relationship building between culture of Buddhism and culture of 5 Chiang civilized communities.

This research is qualitative research that the researchers studied through document research and fieldwork research. The important importations were given by 5 Chiang civilized monks. They got a deep interviewed. Moreover, there was focus group discussion with 60 People/monks, especially who can give important information. They are communities, religious leader, and community leader who have lived in the designated areas. The information was also gotten by researched document.

Results of the study

1. Aspects of cross cultural learning and strengthening citizenship that are between culture of Buddhism and culture of 5 Chiang civilized communities in Mekong region

1.1 Principle of Life of quality development

1.1.1 Life quality development

There are physical development, emotional development, social development, thinking development, mental development, cognitive development, and disciplined development.

1.1.2 Buddhism principle of life quality development

There are 2 steps of Buddhism principle of life quality development. The first step is learning that are included external factor (another's utterance). And the second step are precepts (behavior practice), concentrate (mental practice), and wisdom (aware and considered practice).

1.2 Aspects of cross cultural learning between culture of Buddhism and culture of 5 Chiang civilized group in Mekong region. They are divided into 6 parts.

1.2.1 Language and communication Lanna language has been used for communication, especially speaking and writing. Some of community had their local language such as Tai Lue and Tai Kuen that have been used for communication. After education reform, people have been forced to use formal language for communication. However, 5 Chiang civilization people still speak and write in similar pattern. That makes them connect each other intimately.

1.2.2 Social value and way of life There are similar tradition, music, culture, belief, and social value because of similar geography. So they come over to each other easily. That makes them often exchange their knowledge.

1.2.3 Behavior, belief, culture, and tradition Because of throughout widespread culture, tradition, and belief of 5 Chiang civilization group, especially gathering of Lanna kingdom, they have similar culture, belief, and tradition. However, some of behavior and belief are still different because of diversity of race and community.

1.2.4 Architecture Their dramatic arts, music, and architecture are similar with each other, especially Buddhism architecture such as monastery, assembly hall, and monastery library. These are influenced by similar of their belief of Theravada.

1.2.5 Education Because of influence of Lanna language studying in each local area, education is managed by each local that depend on their background. For instance, there are studying about Lanna language, Tai Lue- Tai Kuea language, and Dhamma alphabets. Since federal government had more powerful, education was managed by them. It caused reducing of local education power.

1.2.6 Politics Community of 5 Chiang civilization had self-government until politics were reformed by federal government. So each group of 5 Chiang civilization was depended on political form of federal government. However, In the present politics are freer than before. It causes 5 Chiang people come over to each other easily.

2. Process of cross-cultural learning and strengthening citizenship of 5 Chiang civilized communities in Mekong region

2.1 Process of cross cultural learning of 5 Chiang civilized group

2.1.1 Chiang Rai: city of tradition and elegance

2.1.2 Chiang Mai: city of life and wealth

2.1.3 Chiang Thong: city of hidden gorgeousness and water

2.1.4 Chiang Rung Arawi: three side city

2.2 Process of cross cultural learning and strengthening citizenship in way of Buddhism of 5 Chiang civilized communities in Mekong region

2.2.1 Principle of life quality development and process of cross cultural learning of 5 Chiang civilized communities. There are set of four virtues that are including: 1) Patirupadesavasa is living in a suitable region; 2) Sappurisupatsaya is making friend with good man; 3) Attasammapanidhi is setting oneself in the right place; and 4) Pubbekatapunnata is the state of having done meritorious action.

2.2.2 Roles of Buddhist and process of cross-cultural learning of 5 Chiang civilized communities. There are including: 1) going temple occasionally; 2) listening a sermon; 3) attempting to study precepts and observe religious precepts; 4) respecting all of monks equally; 5) peace of mind while listening Dhamma; 6) making merit in Buddhism way; 7) maintenance of Buddhism in every way.

2.3 Development of cross-cultural learning and relationship building of Buddhism, and development of culture and strengthening citizenship of 5 Chiang civilized communities in Mekong region. There are 4 objects of sympathy (Sangahavatthu)

2.3.1 Giving (Dana): to give generously

2.3.2 Pleasant speech (Piyavaca): to give an advice

2.3.3 Benefaction: to serve help with public mind, property, and energy

2.3.4 Impartiality: to serve help for everyone equally

3. The way of cross-cultural learning development and relationship building of Buddhism culture and culture of 5 Chiang civilized communities

3.1 Building of cooperation network for development of cross-cultural learning and relationship building Buddhism and culture of 5 Chiang civilized communities

3.1.1 Cooperation network of education, they are including: 1) there is exchange program between personal and 5 Chiang civilized students; 2) there is teaching

about story of 5 Chiang civilizations; and 3) there is organization which is education center of 5 Chiang group.

3.1.2 Cooperation network of Buddhism are: 1) sight development of 5 Chiang group; 2) Great-Brit sermon of 5 Chiang group; 3) 5 Chiang group's ceremony of distributed food by ticket.

3.1.3 Cooperation network of religious and culture, they are including: 1) strengthening social immunodeficiency and conscience together; 2) spending of cultural funds to increase social value and economical value; and 3) strengthening religious network and cultural network together.

3.2 Application of Dhamma for development of cross-cultural learning and relationship building in way of Buddhism and culture of 5 Chiang communities. There are 4 objects of sympathy principle and roles of Buddhist which are concerned with process of cross-cultural learning of 5 Chiang communities

3.2.1 Giving (Dana): to go to make merit under Buddhism way

3.2.2 Pleasant speech (Piyavaca): to listening Dhamma, and respect every monk equally

3.2.3 Benefaction (Atthacariya): to maintain Buddhism religious in everyway

3.2.4 Impartiality (Samanattata): to study precepts, observe religious precepts, and peace of mind while listening Dhamma

Keywords: The process of cross-cultural learning, the group of 5 Chiang civilizations, the strengthening citizenship in Mekong region

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัย เรื่อง “กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียงกับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง” ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยความกรุณาและคำแนะนำอย่างดียิ่งของท่านผู้ทรงคุณวุฒิสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณ พระสุนทรกิตติคุณ รองศาสตราจารย์พิเศษ เจ้าคณะอำเภอเมืองพะเยา วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา ที่เมตตาให้คำแนะนำในการวิจัยครั้งนี้ ขอขอบพระคุณ พระครูสุจินนวรรคุณ วัดท่าข้ามศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย, พระครูวิมลศิลปะกิจ, ผศ.,ดร. อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย ชุมชนวัดศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย พระมหาดวงทิพย์ ปรีดีธำรี เมืองเชียงตุง ชุมชนวัดหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ชุมชนวัดราชฐานหลวงเชียงยืน เมืองเชียงตุง ชุมชนวัดวัดป่าเขตัมหาราชฐาน เมืองเชียงรุ่ง เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา และ ชุมชนวัดเชียงทอง เมืองเชียงทอง (หลวงพระบาง) ที่กรุณาอำนวยความสะดวกและให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะพร้อมช่วยเหลือในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ เป็นอย่างดี

ขอกราบขอบพระคุณ พระราชปรีดี, ดร. เจ้าคณะจังหวัดพะเยา รองอธิการบดีวิทยาเขตพะเยา พระครูโสภณปรีดีสุธี, รศ.,ดร. รองเจ้าคณะจังหวัดพะเยา ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พะเยา และขอขอบคุณ ผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ที่ให้การสนับสนุนการวิจัยในครั้งนี้ จนประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี

คุณค่าของการวิจัยฉบับนี้ ขอน้อมถวายแด่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ผู้ทรงสถาปนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และขอมอบเป็นกตเวทิตาแด่ บิดา มารดา และบูรพาจารย์ทุกท่าน ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัยนี้ ขอมอบให้ผู้สนใจในการศึกษาและนำไปประยุกต์ใช้ทั้งหมด

นางสาวเสาวนีย์ ไชยกุล และคณะ

๒๔ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ญ
สารบัญแผนภาพ.....	ฎ
สารบัญแผนที่ความคิด.....	ฏ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ฑ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๓ ขอบเขตการวิจัยและกรอบแนวคิด.....	๔
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๕
๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗
๒.๑ สังคมและวัฒนธรรม.....	๘
๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม.....	๒๐
๒.๓ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม.....	๔๓
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการข้ามวัฒนธรรม และการปรับตัวทางวัฒนธรรม.....	๔๙
๒.๕ พระพุทธศาสนากับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม.....	๕๙
๒.๖ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความเป็นพลเมืองดี.....	๗๑
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗๙
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๘๖
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๘๖
๓.๒ พื้นที่และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๘๘
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๘๘
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๘๙
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๘๙

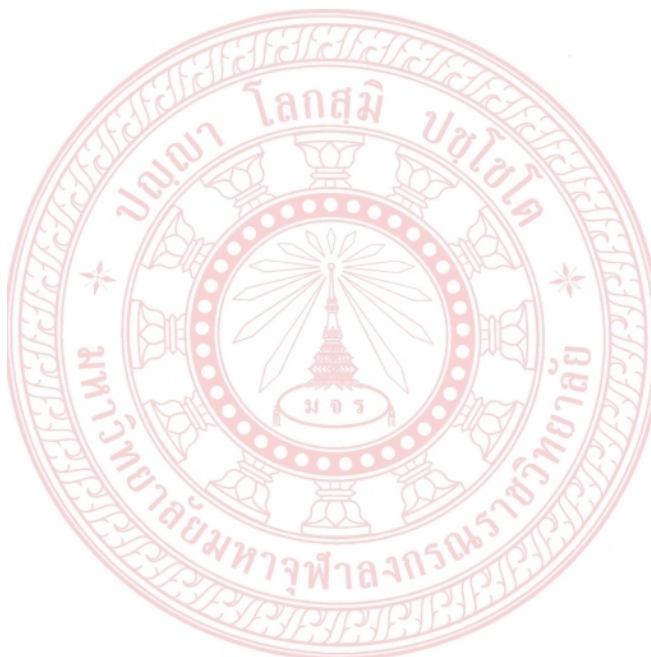
เรื่อง	หน้า
๓.๖ การนำเสนอผลการวิจัย.....	๙๐
๓.๗ สรุปขั้นตอนการวิจัย.....	๙๐
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	๙๒
๔.๑ บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง.....	๙๒
๔.๒ ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรม ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมือง ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง.....	๑๐๒
๔.๓ กระบวนการการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม..... ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง	๑๒๔
๔.๔ แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการ เสริมสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง.....	๑๓๔
๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	๑๔๓
บทที่ ๕ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๑๕๒
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๕๕
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๕๙
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๘๑
บรรณานุกรม.....	๑๘๒
ภาคผนวก.....	๑๘๙
ภาคผนวก ก บทความวิจัย.....	๑๙๐
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัย ไปใช้ประโยชน์.....	๒๑๙
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ..	๒๒๑
ภาคผนวก ง เครื่องมือในการวิจัย.....	๒๒๔
ภาคผนวก จ รูปภาพกิจกรรม.....	๒๒๙
ภาคผนวก ฉ รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญ.....	๒๓๖
ภาคผนวก ช ประวัติผู้วิจัย.....	๒๓๘
แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๒๔๓

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่

หน้า

๑.๑ กรอบแนวคิดของโครงการวิจัย..... ๕

สารบัญแผนที่ความคิด

แผนที่ความคิด	หน้า
๔.๑ ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรม ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กกับการเสริมสร้างความเป็นพลเมือง ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง.....	๑๔๓
๔.๒ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กกับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง.....	๑๔๖
๔.๓ แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง.....	๑๔๘
๔.๔ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย.....	๑๕๐

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

พระสุตตันตปิฎก

ขุ.จ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิตเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)

พระวินัยปิฎก

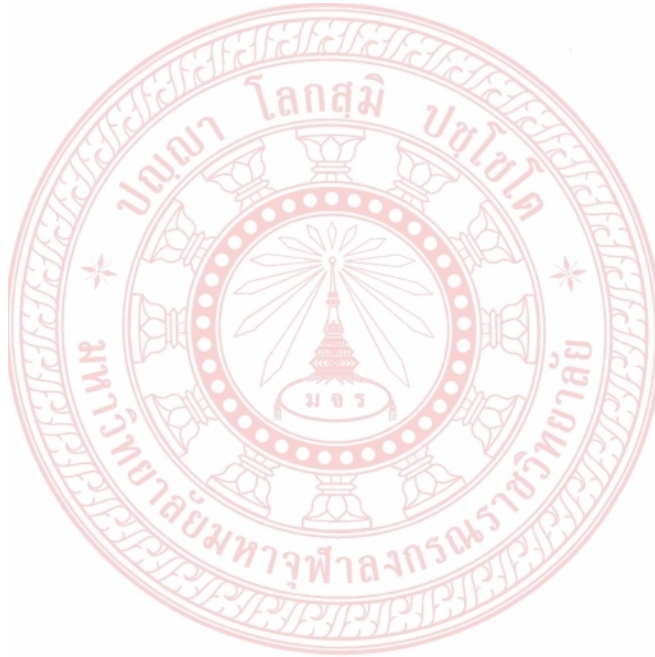
วิ.จ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.มหา (ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)
--------------	---	---------------------	-----------

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

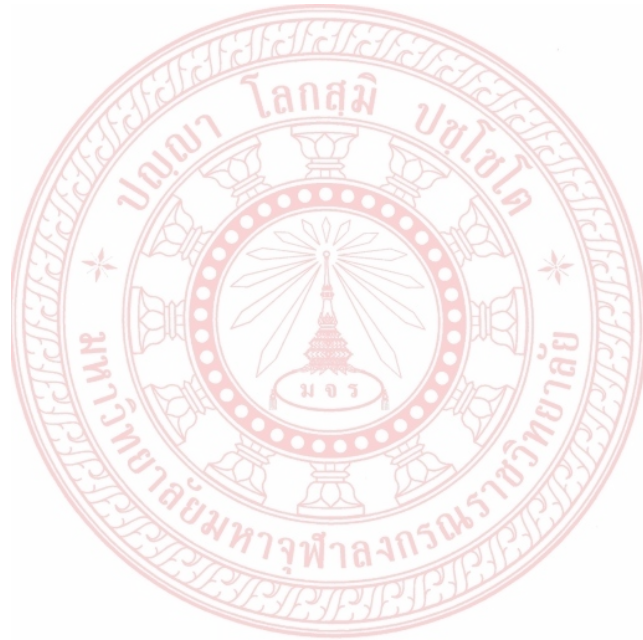
ที.สี.อ. (บาลี)	=	ทีฆนิกาย สุมงคลวิลาสินี สีสลกขุณฺหวคคอกุฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ม.มู.อ. (บาลี)	=	มชุณฺณินิกาย ปปญฺจสุทนี มุลปณฺณาสกอกุฎฐกถา	(ภาษาบาลี)

กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง
กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

เสาวนีย์ ไชยกุล และคณะ
๒๕๖๑

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในยุคของสังคมโลกาภิวัตน์ทำให้โลกมีการเชื่อมโยงเข้าไว้ด้วยกันซึ่งมีอิทธิพลที่ส่งผลให้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติทั่วทั้งโลก ไม่ว่าจะเป็นในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี ซึ่งวัฒนธรรมก็เป็นอีกมิติหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เมื่อมนุษย์ได้พบเจอกับความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ต่างไปจากสิ่งที่ตนเองคุ้นเคยและได้เรียนรู้มา ดังนั้นมนุษย์จึงต้องทำการศึกษารเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจถึงความแตกต่างนี้ จนสามารถที่จะรับมือและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการที่จะเรียนรู้และทำความเข้าใจได้นั้น เครื่องมือสำคัญคือ “การสื่อสาร” ที่จะช่วยให้มนุษย์สามารถเข้าใจระหว่างกันได้มากขึ้น

การที่มนุษย์เกิดและเติบโตจากวัฒนธรรมหนึ่งย่อมต้องได้รับการหล่อหลอมจากสังคมและวัฒนธรรมนั้น ผ่านกระบวนการเรียนรู้และซึมซับเข้าสู่ตัวกลายเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติในสังคม ทำให้การที่มนุษย์ต้องไปดำรงชีวิตอยู่ในวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างจากเดิม การรับรู้แนวคิด วิธีปฏิบัติ จากสิ่งที่เคยเรียนรู้ย่อมไม่สามารถนำไปใช้ได้กับทุกวัฒนธรรม ดังนั้น มนุษย์ย่อมต้องเรียนรู้และพยายามที่จะปรับตนเอง ทำให้ตนเองไม่รู้สึกแตกต่างจากกลุ่มบุคคลอื่น เพื่อให้เข้ากับบรรทัดฐานและวิถีปฏิบัติของสังคมและวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมใหม่นั้น จนกลายเป็นที่ยอมรับและสามารถคบหาสมาคมกับกลุ่มคนอื่นๆ ได้ เปรียบเสมือนการปรับตัวเพื่อเอาชีวิตรอดในการอยู่ในสังคมใหม่ที่มีความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม

คำว่า “วัฒนธรรม” นั้น สามารถแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๔ ส่วน ได้แก่ คติธรรม (Moral Culture) คือ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ และได้มาจากศาสนา เนติธรรม (Legal Culture) คือ วัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณี ที่ยอมรับนับถือกันว่า มีความสำคัญพอๆ กับกฎหมาย วัตถุธรรม (Material Culture) คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่นเกี่ยวกับการอยู่ดีมีสุข เครื่องใช้และบ้านเรือน และ สหธรรม (Social Culture) คือ วัฒนธรรมทางสังคม ซึ่งวัฒนธรรมในส่วนนี้นอกจากหมายถึงคุณธรรมต่างๆ ที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างผาสุกในสังคมแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกันแล้ว ยังรวมถึงระเบียบ จรรยา มารยาทที่จะติดต่อกันอย่างขงทางสังคม ที่เรียกว่า Etiquette ทุกลักษณะอีกด้วย

ทฤษฎีการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม เริ่มจากการเตรียมความพร้อมที่จะพบเจอวัฒนธรรมที่แตกต่าง กลุ่มคนที่มีโอกาสประสบพบเจอวัฒนธรรมที่แตกต่างมีความจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมในการปรับตัวข้ามวัฒนธรรม ซึ่งมี ๘ กลุ่ม ประกอบด้วย นักท่องเที่ยวข้ามประเทศ (tourists) นักศึกษาระหว่างประเทศ (international students) ผู้ที่ไปอยู่ชั่วคราวด้วยเหตุผลทางธุรกิจ (business sojourners) คู่สมรสที่

สมรสกับชาวต่างชาติและเด็ก (spouses and children) ผู้อพยพเพื่อไปตั้งรกราก (immigrants) ผู้ลี้ภัยข้ามประเทศ (refugees) เจ้าของธุรกิจที่ต้องย้ายธุรกิจ (business expatriate) และนักธุรกิจระหว่างประเทศ (international business man) ดังนั้น หากบุคคลทั้ง ๘ กลุ่มนี้ มีการเตรียมความพร้อมทางวัฒนธรรมก่อนที่จะไปประสบพบเจอกับวัฒนธรรมที่แตกต่าง จะสามารถลดโอกาสของการเกิดขึ้นของความสะเทือนใจทางวัฒนธรรม (culture shock) ได้ในระดับหนึ่งดังที่ Oberg (๑๙๖๐) กล่าวว่าการเตรียมความพร้อมทางวัฒนธรรมมี ๕ ขั้นตอนดังนี้^๑

ขั้นตอนที่ ๑ ควรมีการจัดหมวดหมู่ผู้ที่จะต้องไปพบเจอวัฒนธรรมใหม่ให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์และสถานการณ์ เช่น การแบ่งนักท่องเที่ยวเป็นกลุ่มๆ ได้แก่ กลุ่มที่รับวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ดี อาจจะพาไปรับประทานอาหารพื้นเมือง กลุ่มที่รับไม่ได้ อาจจะพาไปร้านอาหารสากลที่โรงแรม เป็นต้น

ขั้นที่ ๒ ตรวจสอบระดับความสะเทือนใจทางวัฒนธรรม ด้วยการวิเคราะห์จากลำดับความสำคัญ (ABC analysis) ซึ่งเป็นวิธีวิเคราะห์ลำดับมากน้อยหรือก่อนหลัง โดยพิจารณาจากระดับการยอมรับได้ของแต่ละบุคคล เช่น คนไทยจะสะเทือนใจมากกับการรับประทานอาหารสุนัข ดังนั้น การพานักท่องเที่ยวไทยกลุ่มนี้ไปประเทศเวียดนาม จึงไม่ควรพาไปรับรู้หรือเยี่ยมชมสถานที่ดังกล่าว

ขั้นที่ ๓ การเตรียมความพร้อมด้านอารมณ์ (affective) เช่น การให้การสนับสนุนเป็นกำลังใจจากครอบครัว การตรวจสอบสถานะทางจิตวิทยา ก่อนออกเดินทาง เตรียมกระบวนการบำบัดลดความสะเทือนใจที่อาจจะเกิดขึ้นหลังจากสิ้นสุดการเดินทาง เช่น หากนักท่องเที่ยวไปเจอสถานการณ์ที่บีบคั้น อารมณ์และความรู้สึกจนกลายเป็นความสะเทือนใจทางวัฒนธรรมจะเป็นประสบการณ์ที่ไม่น่าประทับใจนัก ดังนั้นต้องมีการเตรียมความพร้อมและแนวทางแก้ไข

ขั้นที่ ๔ เข้าใจพฤติกรรม (behavioral) เป็นขั้นตอนการเตรียมความพร้อมและเรียนรู้พฤติกรรมของกลุ่มคนที่จะต้องไปพบเจอในวัฒนธรรมอื่นๆ เช่น ภาษากายที่แตกต่าง พฤติกรรมที่แตกต่างซึ่งต้องทำความเข้าใจ เช่น อาจจะมีการเรียนรู้ผ่านการอบรมก่อนการเดินทาง เป็นต้น

ขั้นที่ ๕ ปรับกระบวนการทัศนคติขององค์ความรู้ด้านอัตลักษณ์ทางสังคม (cognitive: social identity) ผู้ที่ต้องไปอาศัยอยู่ในวัฒนธรรมที่แตกต่าง ต้องมีการปรับกระบวนการทัศนคติในเรื่องวัฒนธรรม ความแตกต่างทางด้านแนวคิดทางวัฒนธรรม ความแตกต่างของกลุ่มชนทั้งในและนอกกลุ่มทางวัฒนธรรม เป็นต้น

ในการศึกษากระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมเพื่อการปรับตัวให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในวิถีวัฒนธรรมนั้น ซึ่ง Jensson, Johanson&Ramstrom (๒๐๐๗)^๒ ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมเพื่อการปรับตัวว่ามี ๓ ขั้นตอนใหญ่ ได้แก่ ขั้นเริ่มตระหนักและเริ่มปรับตัวต่อผู้ที่แปลกและแตกต่าง เป็นขั้นแรกเมื่อได้เข้าไปพบปะหรืออาศัยอยู่ในวัฒนธรรมที่แตกต่าง โดยปกติเมื่อมนุษย์เจอสิ่งที่แตกต่างกันหรือไม่คุ้นเคย

^๑ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อัครวรรณ์ แสงวิภาค. “กระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่มีความจำเป็นต่อการก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน” สืบค้นใน <www.east.spu.ac.th/journal/booksearch/upload/๑๓๔๗-๐๔_cultural.pdf>. สืบค้นเมื่อ ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^๒ อังใน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อัครวรรณ์ แสงวิภาค.

มนุษย์จะเริ่มกระบวนการนี้แบ่งออกเป็น ๒ ขั้นตอนย่อย คือ ขั้นตอนการเริ่มเรียนรู้โดยอาศัยความรู้จากผู้อื่น และขั้นตอนการริเริ่มที่จะปรับทางวัฒนธรรม (initial cultural adaptation) เป็นขั้นของการตระหนักว่า วัฒนธรรมที่พบเจอในรูปแบบพฤติกรรมของเพื่อนร่วมงานหรือผู้ที่ต้องปฏิสัมพันธ์ด้วยนั้น มีความแตกต่าง แต่เป็นขั้นของการรับรู้เท่านั้น ไม่มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองเพื่อตอบสนองวัฒนธรรมที่แตกต่างในขั้นนี้

ขั้นต่อมาเป็นขั้นการสำรวจค้นหาความรู้ทางวัฒนธรรมจากประสบการณ์ของตนเอง (exploration phase : adaptation to acquaintance) เป็นขั้นตอนที่เข้าไปค้นหาความแตกต่างทางวัฒนธรรมด้วยประสบการณ์ของตนเองมี ๓ ขั้นตอนย่อย คือ ขั้นการเข้าไปหาประสบการณ์ทางวัฒนธรรม (experiential cultural learning) เป็นขั้นตอนที่ใช้ตัวเองเข้าไปหาความรู้ทดลองในวัฒนธรรมใหม่ๆ ขั้นการเปิดการสื่อสารในระดับบุคคล (open communication at personal level) เป็นขั้นตอนที่เริ่มเข้าไปพบปะพูดคุยสร้างเพื่อนกับคนในสังคมที่มีวัฒนธรรมแตกต่าง เป็นขั้นตอนการศึกษาแลกเปลี่ยนความคิดทางวัฒนธรรม และขั้นการได้ประสบการณ์ว่าต้องปรับตัวทางวัฒนธรรม (experiential cultural adaptation) เป็นขั้นตอนหลังจากได้พบปะพูดคุยกับคนต่างวัฒนธรรมจะเริ่มรู้สึกว่ามีบางสิ่งที่ทำให้ทั้งสองฝ่ายไม่เหมือนกัน และในกระบวนการสร้างความสัมพันธ์นั้นต้องมีการปรับตัว

ขั้นสุดท้ายเป็นขั้นการปรับตัวเข้าหาเพื่อน (expansion phase: adaptation to “friend”) เกิดขึ้นหลังจากที่มีประสบการณ์ในการปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม และพบว่าทั้งสองมีสิ่งที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้น เพื่อทำให้ความสัมพันธ์แนบแน่นขึ้นทั้งสองฝ่ายต้องเริ่มการปรับตัวเข้าหากัน เช่น เราเลิกสวัสดีเพื่อนต่างชาติแต่ใช้การจับมือแทน มีขั้นตอนย่อยคือขั้นการได้ประสบการณ์ในการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม (experiential cultural learning) หลังจากสามารถสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมได้แล้ว จะทำให้ผู้นั้นมีประสบการณ์เกิดการเรียนรู้วัฒนธรรมจากกลุ่มเพื่อนเข้าใจว่าหากจะอยู่ในสังคมนั้นต้องทำอะไรบ้าง อาจจะกล่าวได้ว่าสามารถพัฒนาเป็นผู้ที่มีความสามารถในการทำความเข้าใจและเรียนรู้ทางวัฒนธรรมมากขึ้น ขั้นการได้ประสบการณ์ในการปรับตัวทางวัฒนธรรม (experiential cultural adaptation) เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่ทำให้ผู้ที่มาอาศัยในวัฒนธรรมอื่นเกิดความสามารถในการปรับตัวข้ามวัฒนธรรม มีความเข้าใจในการสร้างความกลมกลืนปรับตัวและดำรงตนอยู่ได้อย่างไม่มีอุปสรรค กล่าวคือเกิดมีประสบการณ์ในการปรับตัวข้ามวัฒนธรรม

กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ประกอบด้วย เชียงใหม่ และเชียงราย ประเทศไทย เชียงตุง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ เชียงทอง (หลวงพระบาง) ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และเชียงรุ่ง เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ทั้ง ๕ เชียง มีความสัมพันธ์กันทั้งในด้านประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้านภาษาทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียงนี้ มุ่งเน้นการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดี เป็นการจัดการเรียนรู้ในอันที่จะสืบทอดวัฒนธรรมความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ ก่อเกิดการสืบสานอุดมการณ์และความเป็นพลเมืองที่มีพลังความคิด พลังความรัก และ

พลังความสามัคคี อยู่ร่วมกันระหว่างชาติบนพื้นฐานของการเคารพกติกาของสังคมของชนชาตินั้นๆ เคารพในความเป็นอยู่ และเคารพในระบอบการปกครองของชาตินั้นๆ

กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มุ่งการเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้แห่งศตวรรษที่ ๒๑ เกี่ยวกับความรู้ด้านการเป็นพลเมืองที่ดี (Civic Literacy) ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมในการเป็นพลเมืองที่ดีตามแนวพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันโดยสันติ การทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาร่วมกันทั้ง ๕ เชียง เช่น วันวิสาขบูชา การตั้งธรรมหลวง (เทศน์มหาชาติ) การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานระหว่าง ๕ เชียง เป็นต้น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมตามปัจจัย ๔ และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง โดยการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมเป็นตัวเชื่อมประสาน ให้เกิดกิจกรรมดังกล่าว โดยผ่านมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รวมทั้งการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ร่วมกัน

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษากระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียงกับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง โดยมุ่งเน้นศึกษาโดยมุ่งเน้นศึกษาลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และความสัมพันธ์ด้านพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม เพื่อการอยู่ร่วมกันระหว่างชนชาติอย่างสันติสุข การมีกิจกรรมร่วมกันโดยผ่านเครือข่ายการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมดังที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้น นอกจากนี้ผลของการดำเนินกิจกรรมยังส่งเสริมในด้านธุรกิจการท่องเที่ยว สินค้า OTOP หรือ SME ของประเทศอีกด้วย

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๑.๒.๒ เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๑.๒.๓ เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๑.๓ ขอบเขตการวิจัยและกรอบแนวคิด

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยในภาคสนาม โดยกำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ดำเนินการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ถึงแนวทางกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน โดยมุ่งศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ด้านความสัมพันธ์สังคม ด้านภาษาและการสื่อสาร ด้านการนับถือศาสนา ด้าน

ประเพณี ด้านวัฒนธรรม และการอยู่ร่วมกันในชุมชนโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กกับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

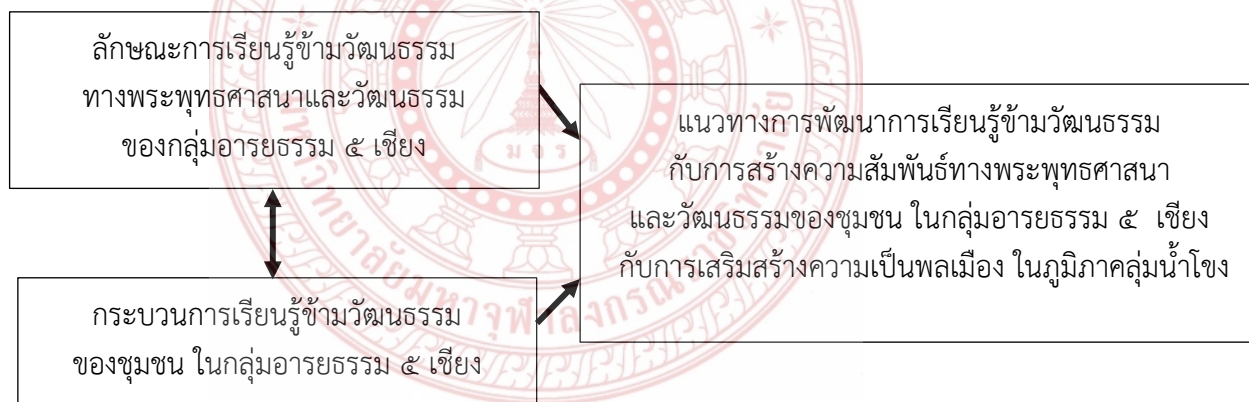
๑.๓.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ทำการวิจัยในประเทศไทย ประกอบด้วย จังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ทำการวิจัยต่างประเทศ ประกอบด้วย เชียงตุง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ เชียงรุ่ง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน และเชียงทอง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

๑.๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่ ในประเทศไทย ประกอบด้วย ชุมชนวัดศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ชุมชนวัดหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ และต่างประเทศ ประกอบด้วย ชุมชนวัดราชฐานหลวงเชียงยืน เมืองเชียงตุง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ชุมชนวัดป่าเซตัมหาราชฐาน เมืองเชียงรุ่ง เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน และ ชุมชนวัดเชียงทอง เมืองหลวงพระบาง (เชียงทอง) ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตัวแทนกลุ่มอารยธรรมละ ๑๐ คน รวม ๕๐ คน

๑.๓.๔ กรอบแนวคิดของโครงการวิจัย

แผนภาพ ๑.๑ กรอบแนวคิดของโครงการวิจัย

๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

กระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) หมายถึง การดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนหรือ การใช้วิธีการต่างๆที่ช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้

การเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม หมายถึง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

กลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง หมายถึง กลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ประกอบด้วย เชียงใหม่ และเชียงราย ประเทศไทย เชียงตุง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ เชียงทอง (หลวงพระบาง) ประเทศสาธารณรัฐ

ประชาธิปไตยประชาชนลาว และเชียงรุ่ง เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

ภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง หมายถึง กลุ่มประเทศที่แม่น้ำโขงไหลผ่าน ประกอบด้วย ประเทศไทย ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในที่นี้รวมถึง เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนด้วย

ความเป็นพลเมือง หมายถึง การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองที่ดีของประชาชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

ชุมชน หมายถึง ผู้นำชุมชนหรือผู้นำท้องถิ่นทั้งภาครัฐและประชาชน ที่เป็นตัวแทนของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๑.๕ ประโยชน์ที่ได้รับจากงานวิจัย

๑.๕.๑ ได้ทราบลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๑.๕.๒ ได้ทราบกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๑.๕.๓ ได้แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง สามารถนำมาพัฒนาและเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงได้

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่อง “กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง” ได้เสนอแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

- ๒.๑ สังคมและวัฒนธรรม
 - ๒.๑.๑ สังคมและวัฒนธรรมอาเซียน
 - ๒.๑.๒ สังคมและวัฒนธรรมในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
 - ๒.๑.๓ สังคมและวัฒนธรรมกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง
- ๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม
 - ๒.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม
 - ๒.๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความสัมพันธ์ของสังคมและวัฒนธรรม
- ๒.๓ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม
 - ๒.๓.๑ กระบวนการเรียนรู้และทฤษฎีการเรียนรู้
 - ๒.๓.๒ การเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการข้ามวัฒนธรรมและการปรับตัวทางวัฒนธรรม
 - ๒.๔.๑ มิติความหลากหลายทางวัฒนธรรม
 - ๒.๔.๒ มิติความแตกต่างทางวัฒนธรรม
 - ๒.๔.๓ การจัดการข้ามวัฒนธรรม
 - ๒.๔.๔ การปรับตัวทางวัฒนธรรม
- ๒.๕ พระพุทธศาสนากับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม
 - ๒.๕.๑ การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธศาสนา กับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม
 - ๒.๕.๒ พุทธศาสนิกชนกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม
 - ๒.๕.๓ หลักพุทธธรรมกับการอยู่ร่วมกันของชุมชนข้ามวัฒนธรรม
- ๒.๖ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความเป็นพลเมืองดี
 - ๒.๖.๑ ความหมายของพลเมือง
 - ๒.๖.๒ ความหมายของความเป็นพลเมืองดี
- ๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ สังคมและวัฒนธรรม

๒.๑.๑ สังคมและวัฒนธรรมอาเซียน

ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (อาเซียน) ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอินเดียและจีน ซึ่งแต่ละประเทศต่างก็รับเอาวัฒนธรรมจากทั้งสองชาตินี้เข้ามาในระดับที่แตกต่างกัน เช่น ไทยและลาวได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอินเดียเป็นส่วนใหญ่ ส่วนเวียดนามได้รับอิทธิพลจากจีนเป็นส่วนใหญ่ โดยรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน สามารถจำแนกออกเป็น ๓ กลุ่มหลัก ตามลักษณะที่ตั้ง ซึ่งสะท้อนวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ดังนี้^๓

๑. **กลุ่มวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง** (ไทย-ลาว-เขมร-พม่า-เวียดนาม) ลุ่มแม่น้ำโขงเป็นที่อยู่อาศัยของหลายชุมชนที่มีอาณาเขตติดต่อกันหลายประเทศ นับเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญซึ่งมีประเพณีดนตรี วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ทั้งที่มีความคล้ายคลึงและแตกต่างด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่ใกล้เคียงกัน รวมทั้งมีการไปมาหาสู่ มีการค้าขาย และกิจกรรมอื่นๆ ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ส่งผลให้วัฒนธรรมของแต่ละประเทศ มีทั้งที่แสดงออกถึงลักษณะเฉพาะของตนเอง ขณะที่มีความคล้ายคลึงในบางส่วนของ การดำเนินวิถีชีวิต กล่าวได้ว่า ไทย-ลาว-กัมพูชา มีรากวัฒนธรรมเดียวกัน จึงมีความพร้อมของวัฒนธรรมมากกว่าพม่าและเวียดนามซึ่งได้รับอิทธิพลจากจีน ในที่นี้ ขอหยิบยกตัวอย่างมรดกร่วมทางวัฒนธรรมในภูมิภาคที่เห็นได้ชัดเจน ได้แก่

๑.๑ **ด้านภาษา** (ไทย-ลาว-เขมร) ที่มีตัวอักษร คำที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน โดยได้รับอิทธิพลมาจากภาษาสันสกฤต โดยคนไทย ลาว เขมร สามารถสื่อสารเข้าใจกันได้ อย่างไรก็ตาม ภาษาเขมรมีความแตกต่างจากภาษาเพื่อนบ้าน เนื่องจากไม่มีเสียงวรรณยุกต์ ส่วนภาษาพม่า หรือ ภาษาเมียน เป็นภาษาราชการของประเทศพม่า จัดอยู่ในตระกูลภาษาย่อย ทิเบต-พม่า อันเป็นภาษาย่อยของตระกูลภาษา โดยเป็นภาษาแม่ของคนประมาณ ๓๒ ล้านคนในพม่า และเป็นภาษาที่สองของชนกลุ่มน้อยในพม่า และในประเทศอินเดีย ประเทศบังคลาเทศ ประเทศมาเลเซีย ประเทศไทย และสหรัฐอเมริกา ภาษาพม่า เป็นภาษาที่มีระดับเสียงหรือวรรณยุกต์ มีวรรณยุกต์ ๕ เสียง และเขียนโดยใช้อักษรพม่า ซึ่งดัดแปลงจากอักษรมอญอีกทอดหนึ่ง และจัดเป็นสมาชิกในตระกูลอักษรพราหมี

๑.๒ **ด้านการแสดงรามเกียรติ์** เป็นมรดกร่วมทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของอาเซียน ต้นเค้าของเรื่องรามเกียรติ์น่าจะมาจากเรื่อง รามายณะ ของอินเดีย ซึ่งเป็นนิทานที่แพร่หลายอยู่ทั่วไปในภูมิภาคเอเชียใต้ ต่อมาอารยธรรมอินเดียได้แพร่หลายเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงทำให้เรื่อง รามายณะแพร่หลายไปทั่วภูมิภาค ได้ปรับเปลี่ยนเนื้อหาให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของประเทศนั้น จนกลายเป็นวรรณคดีประจำชาติไป ดังปรากฏในหลายๆ ชาติ เช่น ลาว พม่า กัมพูชา มาเลเซีย อินโดนีเซีย ล้วนมีวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์เป็นวรรณคดีประจำชาติทั้งสิ้น

^๓ นางสาวอนงค์นาฏ แก้วไพฑูรย์ และคณะ, การเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมระดับชุมชนในอาเซียน, รายงานการวิจัย, วิทยาเขตนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘, หน้า ๑๙-๒๒.

๑.๓ ด้านนาฏศิลป์-ดนตรี การแสดงรำไทย ลาว เขมร มีความคล้ายคลึงกัน รวมทั้งเครื่องดนตรีที่ได้รับอิทธิพลซึ่งกันและกัน แต่มีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับวัฒนธรรมประเพณีของประเทศนั้นๆ ทั้งนี้ ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ และลักษณะการประกอบอาชีพที่เป็นเกษตรกรรม ส่งผลต่อวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ในแถบใกล้เคียงกัน

๑.๔ ด้านประเพณีสงกรานต์ เป็นประเพณีปีใหม่ของประเทศไทย ลาว กัมพูชา พม่าชนกลุ่มน้อยชาวไตแถบเวียดนาม และมณฑลยูนนานของจีน ศรีลังกา และทางตะวันออกของประเทศอินเดีย และเป็นพระเพณีเก่าแก่ซึ่งสืบทอดมาแต่โบราณคู่มากับประเพณีตรุษ จึงมีการเรียกรวมกันว่าประเพณีตรุษสงกรานต์ หมายถึงประเพณีส่งท้ายปีเก่า และต้อนรับปีใหม่ คำว่า “ตรุษ” เป็นภาษาทมิฬแปลว่า “การสิ้นปี” พิธีสงกรานต์ เป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในสมาชิกในครอบครัว หรือชุมชนบ้านใกล้เรือนเคียง แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนไปสู่สังคมในวงกว้าง และมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนทัศนคติ และความเชื่อไป ในความเชื่อดั้งเดิมใช้สัญลักษณ์เป็นองค์ประกอบหลักในพิธี ได้แก่ การใช้น้ำเอียน ใช้น้ำให้แกกันเพื่อความชุ่มชื่น มีการขอพรจากผู้ใหญ่ การรำลึกและกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับ ในชีวิตสมัยใหม่ของสังคมไทยเกิดประเพณีกลับบ้านในเทศกาลสงกรานต์ นับวันสงกรานต์เป็นวันครอบครัว ในพิธีเดิมมีการสรงน้ำพระที่นำสิริมงคลเพื่อให้เป็นการเริ่มต้นปีใหม่ที่มีความสุข

๒. กลุ่มวัฒนธรรม มาเลเซีย-อินโดนีเซีย-บรูไนดารุสซาลาม-สิงคโปร์ เป็นกลุ่มประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม แต่ก็มีประชาชนส่วนหนึ่งนับถือศาสนาพุทธ คริสต์ และฮินดู ด้วยสัดส่วนที่แตกต่างกันไป ดังนั้น วัฒนธรรมประเพณี ศิลปะ การแสดง จะมีความคล้ายคลึงกัน ในขณะที่ประเทศสิงคโปร์เป็นสิ่งผสมผสานระหว่าง จีน-มาเลย์-อินเดีย ดังนั้น จึงมีความหลากหลายของวัฒนธรรม ตัวอย่างของมรดกวัฒนธรรมร่วมในกลุ่มนี้ ได้แก่

๒.๑ การใช้ภาษามาเลย์ (หรือมลายู) ในชุมชนภาคใต้ของไทย และภาษามาเลย์ ยังสามารถสื่อสารเข้าใจได้กับภาษาอินโดนีเซีย มาตรฐานอย่างเป็นทางการของภาษามลายูนั้น มีการตกลงร่วมกันระหว่างอินโดนีเซีย มาเลเซีย และบรูไน ว่าใช้บาฮาซารีเยา (Bahasa Riau) เป็นมาตรฐาน อันเป็นภาษาของหมู่เกาะรีเยา ซึ่งถือว่าเป็นต้นกำเนิดของภาษามลายูมาช้านาน

๒.๒ การแต่งกาย ชุมชนที่นับถือศาสนาอิสลามจะแต่งกายคล้ายคลึงกัน เช่น กลุ่มคนภาคใต้ตอนล่าง ประชาชนชาวมาเลเซีย อินโดนีเซีย

๒.๓ การแสดง หนังตะลุง หรือ Wayang ซึ่งหมายถึง ศิลปะการเชิดหนังหรือหุ่นเป็นสิ่งที่แสดงถึงวัฒนธรรมร่วมของประเทศในภูมิภาคอาเซียน เช่น ไทย อินโดนีเซีย หนังตะลุงมีต้นกำเนิดมาจากเกาะชวา อินโดนีเซียแล้วแพร่หลายไปในที่อื่นๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมทั้งประเทศไทย ตลอดหลายร้อยปีที่ผ่านมา หนังตะลุงได้รับความนิยมในราชสำนักชวา บาห์ลีและรวมถึงชาวบ้านทั่วไป หนังตะลุงจากทุกที่จะต่างกันด้วยขนาดรูปร่างและรูปแบบ แต่จะมีความเหมือนกันคือจะทำจากหนังวัว และมีคันทักและเล่นประกอบดนตรีเครื่องทองเหลือง เช่น ฆ้อง

๒.๔ ขณะที่สิงคโปร์มีความหลากหลายทางเชื้อชาติอีกทั้งส่วนใหญ่ยังยึดถือธรรมเนียมปฏิบัติดั้งเดิม ทำให้สิงคโปร์มีวัฒนธรรมที่หลากหลาย ทั้งทางด้านอาหาร การแต่งกาย ตลอดจนงานประเพณี

ไหว้บรรพบุรุษ และความเชื่อในเรื่องเทพเจ้าที่แตกต่างกันไป ชาวจีนส่วนมากบูชาเจ้าแม่กวนอิม กวนอู เทพเจ้าแห่งความยุติธรรมรวมถึงเทพเจ้าจีนองค์อื่นๆ ขณะที่ชาวฮินดูบูชาเทพเจ้าแห่งดวงอาทิตย์ เป็นต้น

๓. กลุ่มสังคม วัฒนธรรมฟิลิปปินส์ ภูมิประเทศของอินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ถึงแม้ว่าจะมีความคล้ายคลึงกันแต่วัฒนธรรมของฟิลิปปินส์เป็นการผสมผสานกันระหว่างตะวันตกและตะวันออก ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ วัฒนธรรมฟิลิปปินส์ที่ได้รับอิทธิพลจากสเปน ซึ่งเป็นเจ้าอาณานิคมมาเป็นระยะเวลาช้านาน ในขณะที่เดียวกันก็ได้ผสมวัฒนธรรมพื้นเมือง ตัวอย่างของมรดกวัฒนธรรมกลุ่มนี้ ได้แก่

๓.๑ ด้านภาษา มีการใช้ภาษามากกว่า ๑๗๐ ภาษา โดยส่วนมากเกือบทั้งหมดนั้นเป็นตระกูลภาษาย่อยมาลาโย-โปลินีเซียนตะวันตก ส่วนภาษาต่างประเทศอื่นๆ ที่ใช้กันมากในประเทศฟิลิปปินส์มีทั้งหมด ๘ ภาษา ได้แก่ ภาษาสเปน ภาษาจีนฮกเกี้ยน ภาษาจีนแต้จิ๋ว ภาษาอินโดนีเซีย ภาษาซินด์ ภาษาปัญจาบ ภาษาเกาหลี และภาษาอาหรับ

๓.๒ ด้านการแสดง นาฏศิลป์ดนตรี สเปนเป็นชาติตะวันตกชาติหนึ่งที่มายึดครองดินแดนในเอเชียเป็นระยะเวลาช้านาน โดยเฉพาะประเทศฟิลิปปินส์ และสเปนพยายามสร้างฟิลิปปินส์ซึ่งมีชาวพื้นเมืองเดิมเป็นชาวเกาะที่นับถือศาสนาอิสลามให้เป็นตัวแทนของสเปนในภูมิภาคตะวันออกด้วยเหตุนี้สเปนจึงนำเอาประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนศาสนาเข้ามาครอบคลุมชาวพื้นเมือง ศิลปะการแสดงตามแบบฉบับของสเปนจึงปรากฏขึ้นในดินแดนของประเทศฟิลิปปินส์ และเมื่อชาวพื้นเมืองฟิลิปปินส์ได้มีการติดต่อกับชาวพื้นเมืองมลายูซึ่งนับถือศาสนาอิสลามด้วยกัน จึงทำให้นาฏศิลป์ได้แพร่ขยายเข้ามาในดินแดนมลายูด้วย

๓.๓ ด้านการแต่งกาย ชุดแต่งกายประจำชาติของฟิลิปปินส์ ชายสวมเสื้อที่เรียกว่า บารอง หญิงแต่งชุดกระโปรงยาว สวมเสื้อแขนสั้นจับจีบ แล้วยกขึ้นตั้งเหนือไหล่ คล้ายปักผีเสื้อ เรียกว่าชุดบาลินตาวัก ซึ่งได้รับอิทธิพลจากตะวันตก

๓.๔ ด้านประเพณี ฟิลิปปินส์ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมจากสเปนและเม็กซิโก จะเห็นได้จากความเชื่อในศาสนาคริสต์ งานประเพณีทางศาสนาในทุกปีฟิลิปปินส์จะมีงานรื่นเริง เรียกว่า Barrio Fiesta เป็นการฉลองนักบุญของเมือง หมู่บ้าน และเขตการปกครองต่างๆ มีการประกอบพิธีทางศาสนา การเดินขบวนในเมืองฉลองนักบุญ การจุดพลุไฟ การประกวดความงาม และการเต้นรำรวมทั้งการตีโก้

แม้เอเชียจะมีสภาพภูมิศาสตร์ทั้งแผ่นดินและหมู่เกาะ รวมทั้งกลุ่มชนที่หลากหลายเผ่าพันธุ์ และแต่ละประเทศมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวจากการผสมผสานวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองกับอิทธิพลที่ได้รับจากวัฒนธรรมต่างชาติในอดีต แต่ประเทศในภูมิภาคอาเซียนก็ยังมีส่วนที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกัน เช่น งานวรรณกรรม ได้แก่ นิทานพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก ซึ่งมีเรื่องราวที่ได้รับอิทธิพลซึ่งกันและกัน อันเป็นผลมาจากศาสนา ความเชื่อ และค่านิยม ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีที่คล้ายคลึงกัน

๒.๑.๒ สັงคัมและวัฒนธรรมในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๑. ความเป็นมา แม่น้ำโขง มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาหิมาลัย ไหลผ่านมณฑลชิงไห่ ประเทศจีน และบริเวณที่ราบสูงทิเบต ไหลลงสู่ทะเลจีนใต้ ผ่านประเทศจีน ประเทศลาว ประเทศพม่า ประเทศไทย ประเทศกัมพูชา และประเทศเวียดนาม มีความยาวทั้งหมด ๔,๘๘๐ กิโลเมตร เป็นความยาวในประเทศจีน ๒,๑๓๐ กิโลเมตร ช่วงที่แม่น้ำไหลผ่านประเทศจีนมีชื่อเรียกว่า แม่น้ำหลานชางเจียง หรือแม่น้ำล้านช้าง และเมื่อไหลผ่านเข้าเขตประเทศพม่า และประเทศลาว เรียกว่า แม่น้ำของ ในภาษาไทย เรียกว่า แม่น้ำโขง ยังเป็นเส้นเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศลาวด้วย

ลุ่มแม่น้ำโขงเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของหลายชุมชนที่มีอาณาเขตติดต่อกันหลายประเทศ นับเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญซึ่งมีประเพณี ดนตรี วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ทั้งที่มีความคล้ายคลึง และแตกต่าง ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่ใกล้เคียงกัน รวมทั้งมีการไปมาหาสู่ มีการค้าขาย และกิจกรรมอื่นๆ ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ส่งผลให้วัฒนธรรมของแต่ละประเทศ มีทั้งที่แสดงออกถึงลักษณะเฉพาะของตนเอง ขณะที่มีความคล้ายคลึงในบางส่วนของ การดำเนินวิถีชีวิต กล่าวได้ว่า ไทย-ลาว-เขมร มีรากวัฒนธรรมเดียวกัน จึงมีความพ้องของวัฒนธรรมมากกว่าพม่าและเวียดนามซึ่งได้รับอิทธิพลจากจีน อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมการกินอยู่โดยเฉพาะอาหารจีน เวียดนาม ก็แพร่หลายในประเทศไทยอย่างกว้างขวางในยุคปัจจุบัน ในที่นี้ ขอหยิบยกตัวอย่างมรดกร่วมทางวัฒนธรรมในอนุภูมิภาคนี้ที่เห็นได้ชัดเจนได้แก่

๑.๑ ด้านภาษา (ไทย-ลาว-เขมร) ที่มีตัวอักษร คำที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน โดยได้รับอิทธิพลมาจากภาษาสันสกฤต โดยคนไทย ลาว เขมร สามารถสื่อสารเข้าใจกันได้ ภาษาลาวถูกนำมาใช้ในประเทศไทย โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บางจังหวัดในภาคเหนือ ในขณะที่ภาษาลาวได้รับอิทธิพลจากภาษาไทยค่อนข้างมาก และมีการใช้คำศัพท์ภาษาไทยปะปนค่อนข้างมาก

สำหรับภาษาเขมรมีความแตกต่างจากภาษาเพื่อนบ้าน เนื่องจากไม่มีเสียงวรรณยุกต์ แต่ก็มีอิทธิพลในภาษาไทยมาช้านาน โดยมีหลักฐานชัดเจนย้อนหลังไปอย่างน้อยในสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยปรากฏในบริบทต่างๆ อาทิ ในวรรณคดี (เช่น ลิลิตยวนพ่าย, โคลงกำสรวล, คำฉันท์ดุขฎฐิสังเวยกล่อมช้าง) ได้แก่ เพ็ญ พร โถง ผกา ผอูน แขน อัญชยม ฉนำ จำรัส ฯลฯ ในภาษาพูดทั่วไป เช่น จมูก, ถอน, อาจ, อำนาจ ฯลฯ ในอาชีพต่างๆ เช่น เสมียน, ตำรวจ, ฯลฯ ในราชาศัพท์ เช่น ขนง, โขนง, เขนย, บรรทม, เสด็จ ฯลฯ ในชื่อ จังหวัด เช่น ฉะเชิงเทรา นครพนม บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ อำนาจเจริญ

๑.๒ ด้านนาฏศิลป์-ดนตรี ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ และลักษณะการประกอบอาชีพที่เป็นเกษตรกรรมส่งผลต่อวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ในแถบใกล้เคียงกันการแสดงรำของไทย ลาว เขมรมีความคล้ายคลึงกัน รวมทั้งเครื่องดนตรีที่ได้รับอิทธิพลซึ่งกันและกัน แต่มีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับวัฒนธรรมประเพณีของประเทศนั้นๆ

๑.๓ ด้านศิลปะ พระพุทธรูป โบราณสถานของไทยได้รับอิทธิพลจากเขมรมาไม่น้อย และวัดต่างๆ โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ได้รับอิทธิพลจากลาวด้วย

๑.๔ ด้านประเพณี อาทิ พิธีสงกรานต์ เป็นประเพณีปีใหม่ของประเทศไทย ลาว กัมพูชา พม่า ชนกลุ่มน้อยชาวไตแถบเวียดนาม และมณฑลยูนนานของจีน ศรีลังกา และทางตะวันออกของประเทศอินเดีย และเป็นประเพณีเก่าแก่ซึ่งสืบทอดมาแต่โบราณคู่มากับประเพณีตรุษ จึงมีการเรียกรวมกันว่า ประเพณีตรุษสงกรานต์ หมายถึงประเพณีส่งท้ายปีเก่าและต้อนรับปีใหม่ คำว่าตรุษเป็นภาษาทมิฬ แปลว่าการสิ้นปี เป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในสมาชิกในครอบครัว หรือชุมชนบ้านใกล้เรือนเคียง แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนไปสู่สังคมในวงกว้าง และมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนทัศนคติและความเชื่อไป ในความเชื่อดั้งเดิมใช้สัญลักษณ์เป็นองค์ประกอบหลักในพิธี ได้แก่ การใช้น้ำเย็น ใช้น้ำรดให้แก่กันเพื่อความชุ่มชื้น มีการขอพรจากผู้ใหญ่ การรำลึกและกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับ ในชีวิตสมัยใหม่ของสังคมไทยเกิดประเพณีกลับบ้านในเทศกาลสงกรานต์ นับวันสงกรานต์เป็นวันครอบครัว ในพิธีเดิมมีการสงฆ์นำพระที่นำสิริมงคล เพื่อให้เป็นการเริ่มต้นปีใหม่ที่มีความสุข

พิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นประเพณีอย่างหนึ่งของคนไทย และคนลาว ด้วยความเชื่อที่ว่าทุกคนเกิดมาพร้อมกับสิ่งนามธรรมอย่างหนึ่งที่เรียกกันว่า “ขวัญ” ซึ่งมีหน้าที่รักษาประดับประคองชีวิต และติดตามเจ้าของไปทุกหนแห่ง การทำพิธีสู่ขวัญจึงเป็นการเชิญขวัญที่หนีหายไปให้เข้ามาอยู่กับตัว และเชื่อว่าเป็นการส่งเสริมพลังใจให้เข้มแข็ง มีสติและไม่ประมาท

๒. โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง เมื่อกล่าวถึงลุ่มแม่น้ำโขง เราทราบกันดีว่า เป็นที่อยู่อาศัยของหลายชุมชนที่มีอาณาเขตติดต่อกันหลายประเทศ เป็นแหล่งอารยธรรมที่แตกต่างตั้งแต่อดีต ซึ่งหมายถึงขนบธรรมเนียม ภูมิปัญญา ความเชื่อต่างๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่นั้น วัฒนธรรมของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงเป็นเรื่องที่ถูกหยิบยกขึ้นเป็นประเด็นการศึกษาค้นคว้ามาเป็นเวลานานแล้ว และได้มีการกล่าวถึงบ่อยครั้งและเพิ่มความสำคัญมากขึ้นเป็นลำดับพร้อมๆ กับการผลักดันเศรษฐกิจในภูมิภาคนี้ ด้วยรากฐานของวัฒนธรรมและการสื่อสารที่ไร้พรมแดน ซึ่งส่งผลกระทบต่อ การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในยุคโลกาภิวัตน์ ลุ่มแม่น้ำโขงนับเป็นจุดศูนย์กลางของการเชื่อมโยงติดต่อระหว่างภูมิภาคเอเชียใต้ เอเชียตะวันออก และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเกิดเป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่มีการดำเนินกิจกรรมการติดต่อทางการค้า การลงทุนทางเศรษฐกิจ การเกษตร การบริการ การใช้แรงงาน เป็นต้น

โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง หรือ Greater Mekong Subregion หรือโครงการ GMS ที่เรารู้จักกันดี เป็นความร่วมมือของ ๖ ประเทศ คือ ไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม และจีน (ยูนนาน) ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยมีธนาคารพัฒนาเอเชีย (ADB: Asian Development Bank) เป็นผู้ให้การสนับสนุนหลัก มีจุดมุ่งหมายในการส่งเสริมให้เกิดการขยายตัวทางการค้า การลงทุนทางอุตสาหกรรม การเกษตร และบริการ รวมทั้งการสนับสนุนการจ้างงานและยกระดับ

ความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ให้ดีขึ้น สาขาความร่วมมือของ GMS มี ๙ สาขา ได้แก่ คมนาคมขนส่ง โทรคมนาคม พลังงาน การค้า การลงทุน เกษตร สิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยว และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

นอกจากนี้ ยังมีการขยายความร่วมมือของประเทศลุ่มแม่น้ำโขงกับกลุ่มประเทศที่สำคัญอื่นๆ เพื่อสนับสนุนและผลักดันให้เกิดความร่วมมือในระดับโครงสร้างพื้นฐานหลัก ได้แก่

๑. กรอบความร่วมมือลุ่มแม่น้ำโขง-ญี่ปุ่น มีสมาชิก ๖ ประเทศ ประกอบด้วย กัมพูชา ลาว พม่า ไทย เวียดนาม และญี่ปุ่น โดยจะเน้นในด้านความร่วมมือทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม

๒. ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ อิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง (ACMECS: Ayeyawady - Chao Phraya - Mekong Economic Cooperation Strategy) ระหว่างกัมพูชา ลาว พม่า ไทย และเวียดนาม ความร่วมมือที่สำคัญ ประกอบด้วย ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การท่องเที่ยว การเกษตร และด้านสาธารณสุข

๓. ความร่วมมือลุ่มแม่น้ำโขง-คงคา (Mekong - Ganga Cooperation (MGC) ระหว่างไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม และอินเดีย วัตถุประสงค์ เพื่อเสริมสร้างและเชื่อมโยงความร่วมมือในกิจกรรมหลัก ๔ สาขา ได้แก่ ด้านการท่องเที่ยว การศึกษา วัฒนธรรม และด้านการคมนาคมขนส่ง

๒.๑.๓ สังคมและวัฒนธรรมกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

จากการศึกษาวิจัยตามรอยประวัติศาสตร์โยนกนาคนพันธ์ หรือหิรัญนครเงินยาง และประวัติศาสตร์ภาคเหนือต่างๆ พบว่าสาเหตุที่เกิดอาณาจักร ๕ เชียงในอาณาจักรของล้านนามีอยู่ ๓ ประการ คือการขยายอาณาเขตอำนาจของพระมหากษัตริย์ การถอยร่นจากการถูกรุกรานจากชนชาติที่มีอำนาจมากกว่า และการย้ายถิ่นฐานเพื่อการดำรงชีวิตที่ดีกว่าเดิม^๔

ก. การขยายอาณาเขตอำนาจของพระมหากษัตริย์ เป็นสาเหตุสำคัญเนื่องจากการรวบรวมหัวเมืองต่างๆ เข้ารวมด้วยกันเพื่อให้เป็นปึกแผ่นเข้มแข็ง กล่าวคือ เมื่อพ่อขุนเม็งรายได้รวบรวมหัวเมืองต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเครือข่ายเชื้อสายลัวะจังกราช เช่น เมืองมอม เมืองไล่ เมืองปง เมืองเวียงคำ เชียงเงิน เชียงช้าง เชียงทอง อันเป็นหัวเมืองฝ่ายใต้ เข้ามาไว้ในอำนาจ ในปี ๑๘๐๕ ได้ค้นพบเมืองเชียงราย (เมืองเชียงรายเป็นเมืองร้าง ก่อนหน้านั้นคือเมืองไชยปราการ) จากนั้นได้สร้างเวียงฝางขึ้นมาในปี พ.ศ. ๑๘๑๒ ต่อมาพระองค์ได้ขยายอำนาจสู่ดินแดนลุ่มแม่น้ำปิง สามารถยึดเมืองหริภุญชัย (ลำพูน) ได้ในปี พ.ศ. ๑๘๑๗ และได้เมืองอังวะพุกามในปี พ.ศ. ๑๘๓๒ โดยได้นำเอาช่างจากพุกามาไว้ที่

^๔ พระครูวิมลศิลป์กิจ (เรื่องฤทธิ์ ชนปณฺโญ/แก้วเปียง), การวิเคราะห์บริบทและสภาพการเปลี่ยนแปลงของภาษาล้านนาในกลุ่ม ๕ เชียง, รายงานการวิจัย, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

เชียงแสนด้วย และเมื่อไปตีเมืองเชียงตุงได้ก็นำคนไทในเชียงแสนไปอยู่ที่เชียงตุงด้วย ปี พ.ศ. ๑๘๓๗ สร้างเวียงกุมกาม พ.ศ. ๑๘๓๙ สร้างนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่^๕

ประชาชนคนไทยที่พ่อขุนเม็งรายนำไปอยู่ที่เชียงตุงนั้นในแต่ละปีจะมีคนลักหนิกลับเชียงแสน เมื่อสิ้นปีก็จะถามกันว่า “เค้นอยู่เท่าใด” ต่อมากำว่า “เค้น” จึงเพี้ยนไปเป็น “เงิน” หรือ “ชิน” จึงเป็นที่มาของคำว่า “ไทเงิน” หรือ “ไทชิน”

การแผ่อำนาจของพระมหากษัตริย์ล้านนาที่เด่นชัดที่สุดคือสมัยของพระเจ้าติโลกราชระหว่าง พ.ศ. ๑๙๘๔-๒๐๓๐ จะเห็นได้จากการที่พระองค์สามารถขยายลงไปทางใต้มากขึ้น โดยยึดเมืองแพร่และเมืองน่านได้สำเร็จเป็นครั้งแรกของล้านนา ด้านทิศตะวันตกสามารถยึดครองเมืองที่ตั้งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำสาละวินได้สำเร็จ คือ เมืองโลคา เมืองนาย เมืองสีป้อ เมืองยองห้วย ฯลฯ ได้กวาดต้อนชาวไต (ไทใหญ่) ที่คนล้านนาเรียกว่าเงี้ยวมาได้ถึง ๑๒,๓๒๘ คน ด้านทิศเหนือตีได้เมืองเชียงรุ่ง เมืองยอง แล้วกวาดต้อนชาวไทลื้อบ้างปung เมืองยองมาไว้ที่ลำพูนด้วย^๖

นอกจากนี้ ยังได้ช่วยเหลือเมืองเชียงทองหรือหลวงพระบางจากการโจมตีของกองทัพเวียดนาม ส่งผลให้หลวงพระบางอยู่ในการคุ้มครองของล้านนาต่อไป จึงทำให้เกิดดินแดน ๕ เชียงของอาณาจักรล้านนา

ข. การถอยร่นจากการถูกรุกรานจากชนชาติที่มีอำนาจมากกว่า จากแนวคิดที่เชื่อว่าคนไทยมีถิ่นกำเนิดกระจายทั่วไปในบริเวณตอนใต้ของจีนและทางเหนือของภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตลอดจนแคว้นอัสสัมของอินเดีย โดยนักสำรวจชาวอังกฤษ ชื่อโคลกูฮอน (Archibal R. Colguhon) เป็นผู้ริเริ่มความเชื่อนี้ เขาได้เดินทางจากกวางตุ้งตลอดถึงมณฑลยูนนานและได้เขียนหนังสือชื่อ Chrysi เล่าเรื่องการเดินทางสำรวจดินแดนดังกล่าว และเขียนรายงานไว้ว่าพบคนไทยเชื้อชาติไทยในแถบนี้ งานเขียนนี้ตีพิมพ์ในอังกฤษเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ ผู้เขียนได้รับรางวัลเหรียญทองจากสมาคมภูมิศาสตร์ของอังกฤษ ต่อมาหนังสือเล่มนี้ได้แปลเป็นภาษาฝรั่งเศสและเยอรมัน ทำให้แนวคิดนี้แพร่หลายออกไป

นอกจากนี้ยังมีงานค้นคว้าประเภทอาศัยการตีความหลักฐานจีนอีก เช่น งานของ E.H. Parker ปาร์คเกอร์ กงสุลอังกฤษประจำเกาะไหหลำ เขียนบทความเรื่องน่านเจ้า พิมพ์เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ โดยอาศัยตำนานจีน บทความนี้พูดถึงอาณาจักรน่านเจ้าเป็นอาณาจักรของคนไทยเฉพาะราชวงศ์สินุโล และคนไทยเหล่านี้ถูกคนจีนกดขี่ถึงอพยพลงมาทางใต้ งานเขียนของ ปาร์คเกอร์ ได้รับการสนับสนุนจากทั้งนักวิชาการตะวันตกและจีน (ศาสตราจารย์ติง ศาสตราจารย์ โซนิน ศาสตราจารย์ซุนแซง) และญี่ปุ่น (โยชิโร ชิราโทริ)

^๕ธเนศวร์ เจริญเมือง, ประวัติศาสตร์ล้านนาสมัยใหม่ (พ.ศ. ๒๓๑๗-๒๕๕๕), (กรุงเทพฯ : ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๗๑-๗๒.

^๖คณะกรรมการการศึกษาและปริวรรต ในวาระงานสมโภชเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ ๗๐๐ ปี, (เชียงใหม่ : ธาราทอง, ๒๕๓๙), หน้า ๕๓-๖๔.

งานค้นคว้าที่เด่นอีกงานหนึ่ง คืองานของ วิลเลียมเครด์เนอร์ (WilliamCredner) ซึ่งค้นคว้าเกี่ยวกับขุนนางโดยสำรวจภูมิภาคและเผ่าพันธุ์ที่ตกค้างในขุนนาง สรุปว่าถิ่นเดิมของชนเผ่าไทยควรอาศัยในที่ต่ำใกล้ทะเล เช่น มณฑลกวางสี กวางตุ้ง ส่วนแถบอัลไตคนไทยไม่น่าจะอยู่เพราะคนไทยชอบปลูกข้าว ชอบดินแดนแถบร้อนไม่ชอบเนินเขา

นอกจากนี้ ชาวเยอรมันผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมวิทยา มานุษยวิทยา และโบราณคดีจีน ชื่อ วูลแกรม อีเบอร์ฮาร์ด (Wolgram E berhard) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับถิ่นกำเนิดของไทยในงานเขียนชื่อ A History of China ซึ่งพิมพ์เป็นภาษาเยอรมัน ต่อมาแปลเป็นภาษาอังกฤษ สรุปว่า ชนชาติไทยอยู่บริเวณมณฑลกวางตุ้ง ต่อมาอพยพมาอยู่แถบขุนนางและดินแดนในอ่าวตังเกี๋ยในสมัยราชวงศ์ฮั่น ได้สร้างอาณาจักรเทียนหรือเถาน และถึงสมัยราชวงศ์ถัง ชนชาติไทยได้สถาปนาอาณาจักรน่านเจ้าขึ้นที่ขุนนางงานเขียนของคุณคณกุลเหล่านี้ได้ให้แนวคิดแก่นักวิชาการไทยและต่างประเทศในระยะต่อมา เช่น ยอร์ชเซเดส์ ชาวฝรั่งเศส ได้สรุปว่าชนชาติไทยอาศัยอยู่ทางตอนใต้ของจีน แถบตังเกี๋ย ลาว สยาม ถึงพม่าและอัสสัม

ส่วนนักวิชาการไทยที่ศึกษาค้นคว้าความเป็นมาของคนไทยทั้งจากเอกสารไทยและต่างประเทศคือพระยาประจักษ์จกรจักร (แช่ม บุนนาค) งานเขียนของท่าน คือ พงศดารโยนก ตีพิมพ์ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๔๑-๒๔๔๒ งานชิ้นนี้สรุปว่าคนไทยมาจากตอนใต้ของจีน และนักวิชาการไทยอีกคนหนึ่งคือ จิตร ภูมิศักดิ์ ได้ใช้วิธีการทางนิรุกติศาสตร์ วิเคราะห์ตำนาน พงศาวดารท้องถิ่นทางเหนือของไทย และตรวจสอบกับจารึกของประเทศข้างเคียง เขียนหนังสือชื่อ “ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และจาม และลักษณะสังคมของชื่อชนชาติ” ซึ่งได้พิมพ์เผยแพร่ในปี พ.ศ. ๒๕๑๙ จิตร ภูมิศักดิ์ สรุปว่าที่อยู่ของคนเผ่าไทย อาศัยอยู่กระจัดกระจายในบริเวณทางตอนใต้ของจีน และบริเวณภาคเหนือของไทย ลาว เขมร พม่า และรัฐอัสสัมในอินเดีย และให้ความเห็นเกี่ยวกับน่านเจ้าว่า น่านเจ้าเป็นรัฐทางใต้สุด เดิมจึงเรียกอาณาจักรไต - หลอหลอ (น่านเจ้า แปลว่า เจ้าทางทิศใต้)^๗

จากแนวคิดข้างต้น ได้ถอยร่นลงมาจากเสฉวนจนถึงขุนนางนั้น ได้เป็นที่ยอมรับของ ดร. ขจร สุขพานิช นักประวัติศาสตร์ไทยซึ่งได้ใช้เวลาศึกษาแหล่งกำเนิดของชนชาติไทยหลายปี ท่านได้เขียนหนังสือชื่อ "ถิ่นกำเนิดและแนวการอพยพของเผ่าไทย" คล้ายกับความคิดเห็นของ Wolfram Eberhard และยังได้เพิ่มเติมว่าก่อนอพยพเข้ามาที่อาณาจักรน่านเจ้านั้น ชนชาติไทยเคยตั้งอาณาจักรที่มณฑลกวางตุ้งมาก่อนแล้วจากศตวรรษที่ ๑๓-๑๕ ชนชาติไทยสามารถรวมตัวกันเป็นอาณาจักรขึ้นมาได้ เรียกว่าอาณาจักรน่านเจ้า แปลว่า "เจ้าทิศใต้" ซึ่งก็ได้สูญสิ้นชื่อไปแล้วเมื่อปี พ.ศ. ๑๗๙๖ เพราะจักรพรรดิฉินองค์แรกในราชวงศ์หยวน คือ พระเจ้ากูบไลข่าน ผู้นำชาติมองโกลได้ยกทัพมาตีน่านเจ้าแตกไป ชนชาติไทยจึงต้องอพยพลงมาในแหลมอินโดจีนในดินแดนที่ต่อมาได้ชื่อว่า อาณาจักรเชียงแสน หรือล้านนาไทย ต้องต่อสู้กับพวกชนชาติที่อยู่เดิม คือ พวกละว้า และพวกขอมดำ ขณะเดียวกันชนชาติไทยบางพวกก็อพยพลง

^๗ วัลลภา รุ่งศิริแสงรัตน์, บรรพบุรุษไทย : สมัยก่อนสุโขทัยและสมัยสุโขทัย, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๐.

มาอยู่ที่แคว้นสามเทศ หรือสยามประเทศ ซึ่งต่อมาเป็นแคว้นสุโขทัย และขณะนั้นอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรเขมรลพบุรี เมื่อพวกไทยรวมตัวกันและมีพลังมากขึ้นก็รวมตัวกันตั้งเป็นแคว้นอิสระ มีเมืองสุโขทัยเป็นราชธานีเมื่อปี พ.ศ. ๑๗๘๑ และการย้ายถิ่นฐานเพื่อการดำรงชีวิตที่ดีกว่าเดิม

สังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีดังนี้

๑. ยุทธศาสตร์ความสัมพันธ์ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ห้าเชียง หมายถึง ยุทธศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (มุ่งเน้นด้านการค้า / การท่องเที่ยว) ตั้งชื่อตามชื่อขึ้นต้นของเมืองทั้ง ๕ ใน ๔ ประเทศแถบอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงตอนบน (GMS: Greater Mekong Subregion) ได้แก่ ไทย พม่า ลาว และจีนตอนใต้ จนพัฒนามาเป็นโครงการ สหสัมพันธ์เศรษฐกิจ ในสมัยรัฐบาลชวน หลีกภัย อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากนโยบาย "เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า" เมื่อครั้งพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งคำว่า ๕ เชียง นายอรุณ ณรงค์ชัย ประชาสัมพันธ์จังหวัดเชียงรายในสมัยนั้น เป็นผู้คิดคำดังกล่าวขึ้น ตั้งแต่ราวปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ซึ่งในเวลาต่อมารูปธรรมของความร่วมมือข้างต้นก็ปรากฏให้เห็นชัดเจนเรื่อยๆ และได้มีการขยายความร่วมมือไปยังด้านอื่นๆ ตามมาเป็นระยะๆ^๘

กล่าวเชิงประวัติศาสตร์ได้ว่า ทั้ง ๕ เชียงนี้ ล้วนแล้วแต่เคยรุ่งเรืองมาทั้งสิ้น เป็นต้นว่า เชียงรุ่ง เคยเป็นเมืองศูนย์กลางใน "ราชอาณาจักรห่อคำเชียงรุ่ง" ของ "พญาเจิง" (พ.ศ.๑๗๒๓) เชียงทอง ก็เคยเป็นราชธานีของ "อาณาจักรล้านช้าง" ช่วง "พระเจ้าฟ้ารุ่ง" (พ.ศ.๑๘๙๖) และหลังจาก "พญามังราย" สร้างเมืองเชียงราย พ.ศ. ๑๘๐๕ แล้ว ต่อมาได้สร้างเมืองเชียงตุง ใน พ.ศ. ๑๘๑๐ ก่อนที่จะสถาปนา เชียงใหม่ขึ้นเป็นราชธานีแห่ง "อาณาจักรล้านนา" เมื่อปี พ.ศ. ๑๘๓๙ อาจกล่าวได้ว่า ล้านนากับเชียงตุง เชียงรุ่ง และหลวงพระบางนั้น ล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน โดยการสร้างระบบเครือข่ายที่ใกล้ชิด กล่าวคือ เชียงตุงถือเป็นเมืองประเทศราชของล้านนา (เสมือน "ลูกช้างหางเมือง") ส่วนเชียงรุ่งและหลวงพระบางกับล้านนาก็จัดว่าเป็น "บ้านพี่เมืองน้อง" กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากกล่าวถึงความรุ่งเรืองในแง่ของการเผยแผ่พุทธศาสนาแล้ว จำนวนวัดเก่าแก่มากมายเป็นตัวบ่งชี้ได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นวัดพระธาตุดอยจอมทอง วัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย, วัดเชียงมั่น วัดอุโมงค์ วัดพระสิงห์ วัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่, วัดยางกวาง วัดหัวข่วง วัดพระธาตุดอยคำ เชียงตุง, วัดสวนม่อน วัดป่าเจ เชียงรุ่ง, วัดเชียงทอง วัดพระธาตุดอยพสุธา เชียงทอง (หลวงพระบาง) เป็นต้น^๙

ในอดีต เมืองทั้งหมดต่างใช้ระบบ "เจ้า" ในการปกครองมาก่อน สืบเชื้อสายกันเรื่อยมา จนกระทั่งยุคสมัยของ "กษัตริย์" เป็นอันต้องสิ้นสุดลงโดยสิ้นเชิง ด้วยเหตุผลที่ต่างออกไป เช่น สืบเนื่องจากการปฏิวัติวัฒนธรรม เปลี่ยนเป็นคอมมิวนิสต์ของจีน พ.ศ. ๒๔๙๒ การรัฐประหารโดยผู้นำทางทหาร พม่า เมื่อ พ.ศ.๒๕๐๕ การปฏิวัติสังคมนิยมในลาว ในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ โดยมี เจ้าฟ้าก้อนแก้ว เจ้าหม่อมคำ ลือ และเจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวัฒนา เป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายของแต่ละเมืองตามลำดับ นอกจากนั้นลักษณะ

^๘ อนุรักษ์ วิทิตานนท์, ““ห้าเชียง” ในเครื่องหมายคำถาม” ใน ประชาไทย, (วันอังคารที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐), หน้า ๑.

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

ทางภูมิอากาศแบบเขตร้อนชื้น และชัยภูมิธรรมชาติอันดีเยี่ยมของทั้ง ๕ เมือง ที่มีสายน้ำเข้ามาเป็นส่วนสำคัญ ได้แก่ "แม่น้ำโขง" เชียงรุ่งกับหลวงพระบาง "หนองตุง" เมืองเชียงตุง "แม่น้ำปิง" เมืองเชียงใหม่, "แม่น้ำกก" เมืองเชียงราย นอกเหนือจากนี้ ดินแดนทั้ง ๕ กลับยังคงความหลากหลายทางชาติพันธุ์เอาไว้ได้อย่างไม่น่าเชื่อ ทั้งๆ ที่คนส่วนใหญ่ในหลวงพระบางเป็นชาว "ลาวหลวงพระบาง" (อาจเรียกว่า "ไทลาว") ในเชียงรุ่งเป็นชาว "ไทลื้อ" ในเชียงตุงเป็นชาว "ไทเขิน" และ "ไทใหญ่" เชียงใหม่ เชียงราย เป็น "คนเมือง" หรือ "ไทยวน" แต่ปรากฏว่ามีชาวไทลื้อจำนวนไม่น้อยอยู่ในไทย ลาวและพม่ามาจนถึงทุกวันนี้ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากยุค "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง" ที่มีการกวาดต้อนผู้คนจากรัฐทางตอนบนมาสู่เชียงใหม่ และเมืองบริวารรายรอบขนานใหญ่

กลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เป็นกลุ่มชนที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษที่ก่อกำเนิดอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ ทว่าท่ามกลางกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงและโลกาภิวัตน์ รวมทั้งการแบ่งเขต รัฐชาติต่างๆ ในดินแดนแถบลุ่มน้ำโขง และกระแสความผกผันทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมทำให้วิวัฒนาการทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ไม่เด่นชัดและอ่อนด้อยลงไป ความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ถูกปิดกั้นด้วยอำนาจรัฐและลัทธิทางการเมือง ถึงแม้ว่าปัจจุบันความเป็นรัฐชาติและอาณาจักรจะสูญสิ้นไปไม่ต่ำกว่าร้อยปีแล้วก็ตาม ในกลุ่มชนต่างๆ ก็ยังมีผู้คนบางคนและบางชุมชนที่สามารถดำรงอัตลักษณ์ของตนเองและยังสืบสานภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเอาไว้ได้อย่างเข้มแข็ง ที่เห็นได้ชัดเจนคือ อักษรเขียน ภาษาพูด และศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม ดังนั้น ดินแดนห้าเชียง เป็นดินแดนที่พระพุทธศาสนาตั้งมั่นอยู่อย่างยาวนาน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้ก่อเกิดพุทธศิลปะ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม วัฒนธรรมต่างๆ อย่างมากมาย แม้จะล่วงเลยไปหลายร้อยปีแล้วตาม ก็ยังปรากฏให้เห็นอยู่จนบัดนี้ การที่พระพุทธศาสนายืนยงอยู่ได้ก็ด้วยอาศัยความศรัทธาปลาหะของประชาชนในพระสงฆ์ มอบให้พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ไม่ว่าจะเป็นเชียงใหม่ เชียงใหม่ เชียงตุง เชียงรุ่ง และเชียงทอง

ห้าเชียง คือ ห้าเมืองหลักในลุ่มน้ำโขงจากต้นน้ำ คือ เชียงใหม่ เชียงราย เชียงตุง เชียงรุ่ง และเชียงทอง คืออู่อารยธรรมอันงดงาม มีอายุไม่น้อยกว่า ๓,๐๐๐ ปี^{๑๐}

เชียงใหม่ ศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนา เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๘๙ ความมั่งคั่งของนครเชียงใหม่ เกิดขึ้นจากการค้าทางไกล จากเมืองท่าบริเวณอ่าวเบงกอล ขึ้นมาสู่เมืองต่างๆ โดยมีนครเชียงใหม่ ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นชุมทางสำคัญที่ได้กลายเป็นความสัมพันธ์ทางการเมือง การปกครอง โดยเฉพาะการศาสนาในนครเชียงใหม่ นับได้ว่าเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังแถบนี้ ส่งผลให้หัวเมืองน้อยใหญ่ต่างได้รับอิทธิพลทางภาษา วรรณกรรม และงานศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่มีทั้งลักษณะร่วมและแตกต่างกันไปตามสภาพสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละแห่ง กลายเป็นเอกลักษณ์ทางศิลปะอันเป็นจุดเด่นของท้องถิ่นต่างๆ อย่างน่าสนใจ

เชียงรายและเชียงแสน เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ระหว่างลุ่มแม่น้ำกกและแม่น้ำโขง ที่เป็นจุดกำเนิดความรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมไทยวน ซึ่งนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพัฒนาการทางศิลปะ

^{๑๐} จินจุทา อีสริยพัช “ประวัติศาสตร์ ๕ เชียง”, สืบค้นใน <<https://www.youtube.com/watch?v=n&SmvJBeHw๘>> ธันวาคม ๒๕๖๐.

และวัฒนธรรมของล้านนาที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน เป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นรูปแบบความงดงามที่มีแบบแผนที่คลาสสิกในหลายๆ แขนง เช่น สถาปัตยกรรม ผ้าแพรพรรณ ดนตรี และอาหาร เป็นต้น

เชียงใหม่รัฐ ประชาชนชนเผ่าไทเขิน หรือไทขิ่น ทกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่มีถิ่นฐานอยู่ลุ่มแม่น้ำเขิน อันมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับอาณาจักรล้านนามาตั้งแต่ครั้งอดีต นับตั้งแต่รัฐสมัยของพญามังราย แห่งนครเชียงใหม่ อันมีเอกสารตำนานเมืองตุง ซึ่งได้บันทึกถึงความสัมพันธ์นั้นอย่างชัดเจน ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะได้อยู่ในอิทธิพลและอำนาจของวัฒนธรรมพม่าที่ครอบงำอยู่ หากแต่ความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ก็ยังคงแนบแน่นมาโดยตลอด และยังพบว่าวัฒนธรรมไทเขินก็ยังคงงดงามอยู่เป็นเสน่ห์ดึงดูดให้ผู้คนเข้าไปท่องเที่ยวอยู่เสมอ

เชียงรุ่งอาหารวิ เชียงรุ่งหรือเมืองอาหวิ ศูนย์กลางของวัฒนธรรมไทลื้อแห่งอาณาจักรสิบสองปันนาในอดีต ที่เคยรุ่งเรืองและมีความสำคัญในฐานะของเมืองสามฝ่ายฟ้า อันหมายถึงมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ที่ตั้งระหว่างพม่า ล้านนา และจีน เป็นเหตุให้ต่างฝ่ายพยายามแผ่อิทธิพลเหนือดินแดนสิบสองปันนาอยู่มาโดยตลอด ซึ่งลักษณะดังกล่าวได้สะท้อนออกมาจากการแสดงศิลปกรรมแขนงต่างๆ ที่มีรูปแบบผสมผสานกันระหว่างพม่า ล้านนา และจีน กลายเป็นวิถีชีวิตที่ชาวไทลื้อได้คุ้นเคยจนกลายเป็นเอกลักษณ์อยู่บนพื้นฐานสามเส้าของอำนาจจากภายนอกที่ส่งผลถึงลักษณะเด่นทางศิลปกรรมนับจากอดีตจวบจนปัจจุบัน

เชียงทอง หลวงพระบาง ความสัมพันธ์เหนือดินแดนสองฝั่งโขงที่ยั่งยืนอยู่ในภูมิภาคทางตอนบนแถบนี้ เมืองเชียงทองหรือนครหลวงพระบาง ศูนย์กลางแห่งอาณาจักรล้านช้าง นับเป็นหลักฐานสำคัญที่ยืนยันถึงความสัมพันธ์ไทยวนและไทลาวมีมาอย่างยาวนาน นับเริ่มตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา สำหรับงานศิลปกรรมนั้น เมืองเชียงทองได้พัฒนารูปแบบขึ้นมาได้ด้วยตนเอง แต่สำหรับบางลักษณะก็ยังคงปรากฏถึงอิทธิพลทั้งด้านรูปแบบ และแนวทางการคิดที่ได้รับจากล้านนาอยู่อย่างชัดเจน ทั้งงานทางด้านสถาปัตยกรรมและงานศิลปกรรมแขนงต่างๆ แต่อย่างไรก็ตาม มนต์เสน่ห์ของศิลปกรรมล้านช้างก็ยังโดดเด่น โดยเฉพาะที่นครหลวงพระบางยังคงได้รับการสืบสานและอนุรักษ์อยู่เป็นอย่างดีจากทุกภาคส่วนในปัจจุบันนี้

๒. ความเชื่อมโยงของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง รูปธรรมของความเชื่อมโยงระหว่างทั้ง ๔ ประเทศหลังยุคสงครามเย็น จากมุมมองของไทย ดังนี้

๒.๑ ด้านการค้าการลงทุน มีการเปิดเขตการค้าเสรี (FTA: Free Trade Area) ระหว่างไทย-จีน โดยเฉพาะการลดภาษีให้เหลือศูนย์ ในขั้นแรกจะเริ่มจากการค้าเสรีในสินค้ากลุ่มเกษตร มุ่งสู่ตลาดผู้บริโภคที่มีขนาดใหญ่และขยายตัวเร็วที่สุดในโลกปัจจุบัน ขณะที่อีกด้านนั้นคือ การเปิดตลาดไทยให้กับสินค้าจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับสินค้าในกลุ่มเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม และเครื่องใช้ไฟฟ้า

๒.๒ การคมนาคมขนส่ง เป็นผลจากแนวคิด Logistics and Supply Chain Management กล่าวคือ

๒.๒.๑ ทางรถ ได้แก่ ถนนสาย Rma (เชียงใหม่-ห้วยทราย-หลวงน้ำทา-บ่อเต็น-บ่อหาญ-เมืองหล้า-เชียงใหม่) ระยะยาว ๔๙๑ กิโลเมตร ส่วนหนึ่งของเส้นทางสายคุนหมิง-กรุงเทพฯ ระยะทางประมาณ ๑,๘๐๐ กิโลเมตร พร้อมเชื่อมต่อกับสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ ๔ ที่อำเภอเชียงของ กับถนนสาย Rmb (แม่สาย-ท่าขี้เหล็ก-เชียงตุง-เมืองลา-เชียงใหม่) ระยะทางประมาณ ๓๗๐ กิโลเมตร

๒.๒.๒ ทางเรือ โดยใช้เส้นทางแม่น้ำโขง จากเชียงแสนถึงเชียงใหม่ หากเดินทางโดยเรือเร็วใช้เวลาประมาณ ๑๐-๑๒ ชั่วโมง แต่ในการขนส่งสินค้าอาจประสบปัญหาเรือบรรทุกเกยตื้นในช่วงหน้าแล้งได้ และจากเชียงของถึงเชียงทอง เป็นเส้นทางท่องเที่ยวธรรมชาติยอดนิยมสู่เมืองมรดกโลก "หลวงพระบาง" หากเดินทางโดยเรือเร็วใช้เวลาระหว่าง ๖-๘ ชั่วโมง

๒.๓ ทางด้านการศึกษา เกิดหลักสูตรใหม่เกี่ยวกับ "ภาษาจีน" ขึ้นในสถาบันการศึกษาของไทยแทบทุกระดับ วันนี้ ภาษาจีนกลายเป็นภาษาที่ ๓ ที่เด็กไทยต้องรู้ เริ่มมีนักเรียนไทยไปเรียนเมืองจีน ทว่าในทางกลับกันจะพบว่ามึ้นักศึกษาชาวจีนจำนวนมาก (จากมณฑลยูนนาน) รวมถึงนักศึกษาพม่าและลาวอีกมิใช่น้อย ก็เลือกเข้ามาเรียนต่อระดับปริญญาตรีทั้งที่เชียงใหม่และเชียงราย เช่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

๒.๔ ด้านศิลปวัฒนธรรม ทุกวันนี้อาจกล่าวได้ว่าแทบจะไม่มีสังคมหรือวัฒนธรรมแบบปิดอีกต่อไป เกิดการไหลเวียนของวัฒนธรรมระหว่างกัน โดยรับรู้ผ่านสื่อ (เน้นบันเทิง) เช่น โทรทัศน์ผ่านดาวเทียม ซีดี วีซีดี เป็นต้น

กระนั้นก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงด้านนี้แปรผันตามระดับความเป็นเมือง เมืองยิ่งเจริญมากเท่าใด วิถีชีวิตผู้คนก็แทบไม่เหลือเค้าอดีตหลงเหลือเท่านั้น วันนี้ "เชียงใหม่" กับ "เชียงใหม่" พัฒนาอย่างก้าวกระโดด จนกลายเป็นศูนย์กลางในทุกด้าน เมืองเต็มไปด้วยตึกอาคารทันสมัย ห้างสรรพสินค้าที่ผุดขึ้นหลายแห่ง และที่นี้ใครๆ ก็ใช้โทรศัพท์มือถือ โดยมี "เชียงใหม่" อยู่ตรงกลาง คอยเดินตามแบบค่อยเป็นค่อยไป สวนทางกับที่ "หลวงพระบาง" กับ "เชียงตุง" ซึ่งดูเหมือนการพัฒนาถูกหยุดไว้ จึงเป็นหลักหมายของนักท่องเที่ยวที่ไม่ชอบความเปลี่ยนแปลง เพราะทั้ง ๒ เมืองนี้ยังไม่เจริญ (มากนัก) และไม่ถูกวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาแทรกแซง (จนเกินงาม) สภาพบ้านเรือนไม่ต่างจากบรรยากาศทางภาคเหนือของไทยเมื่อเกือบๆ ร้อยปีก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เชียงตุง เราสามารถเห็นบ้านไม้สัก (รวมถึงวัดวาอาราม) มุงกระเบื้องดินขอแบบพื้นเมืองได้อย่างชินตา (อาจมีบ้างที่เริ่มมุงด้วยสังกะสีแทนของเก่าที่ทรุดโทรม) อีกทั้งคนเฒ่าคนแก่ส่วนมากยังแต่งกายด้วยชุดประจำถิ่น หรือประจำเผ่าเช่นเดิม (ขณะที่เสื้อผ้าการแต่งกายของหนุ่มสาวยุคใหม่เริ่มเปลี่ยนไปตามแฟชั่นสมัยนิยมที่มาจากฝั่งไทยและจีน เช่น สั้น รัด คับปรี) แต่ที่นี้โทรศัพท์มือถือ (รวมทั้งสัญญาณ) ยังเป็นของหายาก

อย่างไรก็ดี ในแง่หนึ่งได้ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ การทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า (Commoditization of Culture) ขึ้นเป็นการทั่วไป ทั้งใน "เชียงใหม่" และ "เชียงใหม่" เนื่องจากวัฒนธรรมดั้งเดิมที่นักท่องเที่ยวอยากเห็นได้ถูกกลืนหายไปเยอะแล้ว ตัวอย่างสำคัญที่เชียงใหม่

กรณี "กาหลันทป่า" หมู่บ้านที่ทางการจีนได้อนุรักษ์บ้านเรือน การแต่งกาย ศิลปวัฒนธรรมของชาวไตลื้อไว้ อย่างครบถ้วนเพื่อรองรับการท่องเที่ยว เป็นต้น

ปริมาณนักท่องเที่ยวอันดับต้นๆ ของทั้ง ๕ เชียงนี้ ล้วนมาจากเชียงใหม่ เป็นหลัก เพราะสามารถเดินทางหากันได้โดยง่าย ทั้งใน ๓ มิติ คือ ทางบก ทางน้ำ ทางอากาศ กอปรทั้งหน้าตาผิวพรรณของผู้คนแถบนี้ วัฒนธรรมการพูดจา อาหารการกินก็ใกล้เคียงกัน จนทำให้นักวิชาการหลายคนสันนิษฐานว่า ในอดีตน่าจะมีบรรพบุรุษมาจากแหล่งเดียวกัน

๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม

๒.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม

๑. แนวคิดเกี่ยวกับสังคม

๑.๑ ความหมายของสังคม คำว่า “สังคม” (Society) คำในภาษาบาลี แยกออกเป็น ๒ คำ คือ “สัง” กับ “คม” สัง แปลว่า “ด้วยกัน พร้อมกัน ส่วนคำว่า “คม” แปลว่า “ไป, ดำเนินไป” เมื่อนำคำสองคำมารวมกันจึงมีรูปเป็น “สังคม” แปลว่า “ไปด้วยกัน ไปพร้อมกัน”^{๑๑} ได้มีนักวิชาการให้ความหมายของสังคมไว้ ดังนี้

ประสาธ หลักศิลา ได้ให้ความหมาย สังคม หมายถึง การที่มนุษย์พวกหนึ่งๆ ที่มีอะไรส่วนใหญ่เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน เช่น ทศนคติ คุณธรรม ธรรมเนียมประเพณี ได้มาอยู่ร่วมกันด้วยความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน มีความสัมพันธ์กันและมาอยู่ในเขตเดียวกัน^{๑๒}

พัทธา สายหู ให้ความหมาย สังคม หมายถึง กลุ่มคนที่ร่วมกันในอาณาบริเวณที่มีเขตกำหนด มีความสัมพันธ์อันเกิดจากการประพฤติปฏิบัติต่อกัน มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความสัมพันธ์อันเกิดจากการประพฤติปฏิบัติต่อกัน มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และยอมรับแบบแผนและกฎเกณฑ์อย่างเดียวกันว่าเป็นวิธีที่เหมาะสมถูกต้องของกลุ่ม^{๑๓}

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน กล่าวไว้ว่า สังคม คือคนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบกฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน^{๑๔}

๑.๒ องค์ประกอบของสังคม องค์ประกอบของสังคมมนุษย์ นักวิชาการด้านสังคมศาสตร์ได้กำหนดไว้ ดังนี้^{๑๕}

^{๑๑} จ่านง อติวัฒนสิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๔๙.

^{๑๒} ประสาธ หลักศิลา, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๑๔), หน้า ๕.

^{๑๓} พัทธา สายหู, ความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกของสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พิมพ์แอมส, ๒๕๒๖), หน้า ๖๗.

^{๑๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ-ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๓๗๑.

๑) การมีอาณาบริเวณที่แน่นอน (Territory) หมายถึง เมื่อคนมาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มจะต้องมีดินแดนหรือมีอาณาบริเวณที่มีขอบเขตให้รู้กันภายในสังคมว่า ดินแดนหรืออาณาบริเวณของตนมีขอบเขตแค่ไหน ตรงไหนที่ไม่ใช่ดินแดนหรืออาณาบริเวณของตน

๒) การอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม (Group Living) หมายถึง ลักษณะการดำรงชีวิตของมนุษย์ในฐานะที่เป็นสัตว์สังคม เพื่อประโยชน์แห่งการช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างเป็นปึกแผ่น โดยธรรมชาติของสังคมมนุษย์มีลักษณะนี้อยู่แล้ว คือชอบอยู่รวมกัน ทั้งนี้ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Social animal)

๓) การรู้ว่าใครเป็นพวกของตนหรือไม่ (Discrimination) หมายถึง สมาชิกของสังคมเดียวกันสามารถที่จะทราบได้ว่าใครเป็นพวกเดียวกับตน และใครไม่ใช่พวกเดียวกับตน เช่น ในสังคมชนบทที่มีสมาชิกของสังคมขนาดเล็ก รู้จักกันเป็นอย่างดี ซึ่งตรงข้ามกับสังคมเมือง

๔) การมีความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ (Relation and Interaction) หมายถึง การที่บุคคลมาอยู่รวมกันจำเป็นจะต้องมีสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์กัน แต่ถ้าไม่มีความสัมพันธ์หรือปฏิสัมพันธ์กันจะเรียกว่าสังคมไม่ได้

๕) การมีการแบ่งหน้าที่ทำงานอย่างเป็นกิจจะลักษณะ (Division of labor) หมายถึง การจัดสรรภารกิจให้สมาชิกทำตามความรู้ความสามารถ และความถนัดอย่างเป็นระบบและเป็นทีม สมาชิกที่อยู่รวมกันภายในสังคมจะต้องมีการร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันของสมาชิกด้วย

๖) มีบรรทัดฐานคล้ายคลึงกัน (Social Norms) หมายถึง สมาชิกในสังคมนั้นต้องมีมาตรฐานในการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกันหรือคล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะในเรื่องกฎเกณฑ์ ค่านิยม ความเชื่อ และวัฒนธรรมประเพณี

๑.๓ หน้าที่สำคัญของสังคมมนุษย์ มนุษย์เมื่อได้มาอยู่รวมกันเป็นสังคม มีการกระทำต่อกันทางสังคม เพื่อความอยู่รอดและความเจริญของสังคม จำเป็นจะต้องคำนึงถึงหน้าที่สำคัญไว้ดังนี้^{๑๕}

๑) กำหนดระเบียบแบบแผนเพื่อให้คนในสังคมได้ใช้เป็นวิธีในการดำเนินชีวิตร่วมกัน

๒) จัดให้มีการขัดเกลาทางสังคม เพื่อให้ผู้คนในสังคมปฏิบัติตนให้ถูกต้องเป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคมจะได้อยู่ร่วมกันได้ด้วยดี

๓) สร้างวัฒนธรรมและพัฒนาวัฒนธรรมของสังคมทั้งในวัตถุและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ

๔) ผลิตสมาชิกใหม่ทดแทนสมาชิกเดิมที่ล้มตายไป เพื่อให้สังคมดำรงอยู่ต่อไป

๕) ผลิต แจกแจงสินค้า และบริการ เพื่อสนองความต้องการของผู้คนในสังคม

^{๑๕} พิชัย ผกาทอง, มนุษย์กับสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑.

^{๑๖} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, มนุษย์กับสังคม, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐-๑๑.

๖) ให้บริการและสวัสดิการแก่สมาชิกในสังคม เช่น บริการทางด้านสุขภาพ
อนามัย

๗) ควบคุมสังคม เพื่อให้ผู้คนในสังคมดำเนินไปตามบรรทัดฐานของสังคม และ
อยู่อย่างสันติสุข

๘) จัดให้มีการติดต่อสื่อสาร สามารถถ่ายทอดความคิดติดต่อซึ่งกันและกันได้

๑.๔ โครงสร้างของสังคม คำกล่าวที่ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม” มีการรวมตัวกันอยู่
เป็นสังคม เพื่อให้สังคมดำรงอยู่และเจริญก้าวหน้า จำเป็นต้องมีหลักคำจูนหรือมีโครงสร้าง ถ้าได้
โครงสร้างที่แข็งแกร่งก็จะช่วยให้สังคมนั้นเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ประชาชนในสังคมมีความเป็นอยู่ที่ดียิ่งขึ้น
แต่ประเด็นที่สำคัญ “ชีวิตของมนุษย์ในสังคมจะไม่สามารถเกิดขึ้นในทางที่ดีได้ ถ้าหากในสังคมนั้น
ปราศจากความยุติธรรม”

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ กล่าวว่า สังคมมนุษย์มีโครงสร้างของสังคม ซึ่งประกอบ
ไปด้วย^{๑๗}

๑) องค์การสังคม (Social Organization) ได้แก่ กลุ่มคนประเภทต่างๆ ที่มี
สถานภาพและบทบาทแตกต่างกัน

๒) สถาบันทางสังคม (Social institution) ได้แก่ องค์ประกอบของวัฒนธรรม
ในการอยู่ร่วมกัน เช่น กฎระเบียบของสังคม เพื่อให้สมาชิกปฏิบัติตาม

๓) วัฒนธรรม (Culture) ได้แก่ แบบแผนขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิต
ซึ่งแต่ละสถาบันสังคมอาจจะไม่เหมือนกัน ซึ่งปัจจัยอาจเรียกว่า “กฎกระทรวง ข้อบังคับ หรือระเบียบ”
เป็นต้น

๒. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

๒.๑ ความหมายของวัฒนธรรม คำว่า วัฒนธรรม มีความสำคัญและอยู่คู่กับสังคม
เพราะวัฒนธรรมจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของคนที่อยู่ในสังคมนั้นๆ หากไม่มีวัฒนธรรมสังคมก็อยู่ไม่ได้
หรือต้องล่มสลายไป และวัฒนธรรมยังช่วยทำให้สังคมมีระบบ เช่น วัฒนธรรมในชุมชน วัฒนธรรมใน
องค์กรต่างๆ

วัฒนธรรม หมายถึง แบบแผนการดำเนินชีวิตที่ถือปฏิบัติหรือปรับเปลี่ยนสืบ
ทอดกันมา ตั้งแต่เป็นรูปธรรมหรือนามธรรม นอกจากนั้นยังมีหน่วยงานหรือส่วนที่เกี่ยวข้องได้ให้
ความหมายไว้คล้ายคลึงกัน ดังนี้

กลุ่มประชาสัมพันธ์สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวง
วัฒนธรรม ได้ให้ความหมายไว้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม เช่น การกินอยู่
การแต่งกาย และหลักเกณฑ์การดำเนินชีวิต ซึ่งคนส่วนใหญ่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมา สามารถเปลี่ยนแปลง
ไปตามเงื่อนไขและกาลเวลา

^{๑๗} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐-๑๑.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้นิยามความหมาย คำว่า วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ วิถีชีวิตของหมู่คณะ ในพระราชบัญญัติวัฒนธรรม พุทธศักราช ๒๔๘๕ วัฒนธรรมหมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน

ส่วนทางวิทยาศาสตร์ วัฒนธรรม หมายถึง พฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่ผลิตสร้างขึ้น จากการเรียนรู้จากกันและกัน และร่วมไข้อยู่ในหมู่พวกเขาของตน

จากความหมายที่หลากหลายของวัฒนธรรม สรุปได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่ดีงาม ทำให้เจริญก้าวหน้ามีระเบียบแบบแผน และสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามเงื่อนไขและกาลเวลา

วัฒนธรรม จึงเป็นคำรวมๆ หมายถึง แบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติของบุคคล ซึ่งปฏิบัติกันอยู่ในสังคม และถ่ายทอดไปยังสังคมอื่นโดยสื่อต่างๆ เป็นคำที่มีความหมายเกี่ยวกับแบบอย่าง ภาษาพูด การทำเครื่องมือเครื่องใช้ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ อุตสาหกรรม กฎหมาย การปกครอง ศีลธรรม จรรยา ศาสนา ตลอดจนผลงานที่เกิดขึ้น เช่น อาคารบ้านเรือน เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ เครื่องจักร รูปศิลปะ เหล่านี้เป็นต้น สรรพสิ่งในโลก ล้วนมีลักษณะรูปพรรณสัณฐาน มีอัตลักษณ์เป็นพิเศษ เป็นเครื่องบ่งชี้ให้รู้จักจำกันได้ วัฒนธรรมของสังคมมนุษย์ชาติก็เช่นเดียวกัน ย่อมมีลักษณะอันเป็นจุดเด่นๆ บ่งชี้ให้ทราบถึงลักษณะของวัฒนธรรม ซึ่งมองแบบกว้างๆ ได้เป็น ๔ ประการ ได้แก่ วัฒนธรรมเป็นการรวมเอาปัจจัยหลายหลากที่มนุษย์สร้างขึ้น และแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นเข้าไว้ด้วยกัน วัฒนธรรมเมื่อนำเอาสิ่งแปลกใหม่เข้ามา ทำให้เกิดความสับสน แต่คุณภาพของวัฒนธรรมก็เพิ่มมากขึ้น วัฒนธรรมเป็นการสืบต่อจิตวิญญาณที่อยู่นอกเหนือวิทยาศาสตร์ จากยุคหนึ่งไปสู่อีกยุคหนึ่ง และ วัฒนธรรมจะพบเห็นได้แต่เพียงในสังคมมนุษย์ทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นลักษณะเด่น และสำคัญแห่งวัฒนธรรมของมนุษย์ชาติ^{๑๘}

๒.๒ ประเภทของวัฒนธรรม นักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยา แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น ๒ ประเภท คือ^{๑๙}

๑) วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับทางด้านวัตถุ วัฒนธรรมประเภทนี้เน้นสิ่งที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ สิ่งของ หรือวัตถุที่มนุษย์ผลิตสร้างขึ้นมา เช่น เครื่องมือ รถยนต์ สิ่งก่อสร้าง อาคาร บ้านเรือน โทรศัพท์ เป็นต้น

๒) วัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับทางด้านวัตถุ วัฒนธรรมประเภทนี้ เน้นสิ่งที่ไม่ใช่รูปธรรม กล่าวคือ เป็นนามธรรม ได้แก่ ภาษาถ้อยคำที่ใช้พูด ความคิด ค่านิยม ประเพณี ความเชื่อที่มนุษย์ยึดถือเกี่ยวกับศาสนา ลัทธิการเมือง และบางครั้งได้รวมเอาการศึกษาการแข่งขันกีฬา ความชำนาญของ

^{๑๘} ผู้ช่วยศาสตราจารย์บัณฑิต พานิชิต, สังคมวิทยา, (กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕๙-๑๖๔.

^{๑๙} จุมพล หนิมพานิช, “สังคมและวัฒนธรรมไทย” ใน เอกสารการสอนชุดวิชามนุษย์กับสังคม หน่วยที่ ๑ - ๗, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐๒.

ผู้เล่น หรือผู้แข่งขัน แนวความคิดเกี่ยวกับยุทธวิธีของผู้แข่งขัน รวมทั้งพฤติกรรมที่เป็นที่มาของผู้แข่งขัน และผู้ดูการแข่งขันเข้าไว้ในวัฒนธรรมประเภทนี้ด้วย

พระราชบัญญัติวัฒนธรรม พุทธศักราช ๒๕๔๕ ได้แบ่งวัฒนธรรมไว้ เป็น ๔ ประเภท คือ^{๒๐}

๑) วัตถุนิยม (Material) เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เกี่ยวกับการกินที่อยู่ดี เครื่องนุ่งห่ม บ้านเรือน เครื่องใช้ไม้สอย โบราณวัตถุ โบราณสถาน ศิลปวัตถุ สาธารณะสมบัติ การประกอบอาชีพเพื่อเพิ่มพูนรายได้เป็นการยกฐานะและความเป็นอยู่ของตนให้สูงขึ้น

๒) คติธรรม (Moral) เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ และได้มาจากศาสนา ความขยันหมั่นเพียร ความประหยัด ความเสียสละ ความสามัคคี ความซื่อสัตย์ การตรงต่อเวลา การใช้ปัญญาในทางที่ถูกที่ควร

๓) เนติธรรม (Legal) เป็นวัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณีที่ยอมรับนับถือว่ามีความสำคัญพอกับกฎหมาย เช่น การรู้ถึงสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองตามกฎหมายต่างๆ ที่ใช้บังคับในปัจจุบัน

๔) สหธรรม (Social) เป็นวัฒนธรรมทางสังคม หมายถึงคุณธรรมต่างๆ ทำให้คนเราอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน รวมทั้งระเบียบมารยาทที่จะติดต่อเกี่ยวข้องกับสังคมทุกชนิด เช่น มารยาทในการไปร่วมงานมงคล มารยาทในการรับแขก มารยาทในการพูด มารยาทในการรับประทานอาหาร

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ^{๒๑} ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น ๕ สาขา ประกอบด้วย ตาม UNWSCO

๑) สาขามนุษยศาสตร์ ได้แก่ วัฒนธรรมที่วัดด้วยขนบธรรมเนียมประเพณี คุณธรรม ศีลธรรม ศาสนา ปรัชญา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี มารยาทในสังคม การปกครอง กฎหมาย เป็นต้น

๒) สาขาศิลปะ ได้แก่ วัฒนธรรมในเรื่อง ภาษา วรรณคดี ดนตรี นาฏศิลป์ วิจิตรศิลป์ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม เป็นต้น

๓) สาขาช่างฝีมือ ได้แก่ วัฒนธรรมในเรื่องการเย็บปักถักร้อย การแกะสลัก การทอผ้า การจักสาน การทำเครื่องเงิน การทำเครื่องเงินเครื่องทอง การจัดดอกไม้ การประดิษฐ์ การทำเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น

^{๒๐} ประชิต สกุนะพัฒน์, วัฒนธรรมพื้นบ้านและประเพณีไทย, (กรุงเทพฯ : ภูมิปัญญา, ๒๕๔๖), หน้า ๙.

^{๒๑} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญากับการสร้างสรรค์คุณค่าเพิ่มและมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ณ โรงแรมรามารการ์เด้น, กรุงเทพฯ : (วันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๔๙), หน้า ๓.

๔) สาขาคหกรรมศิลป์ ได้แก่ วัฒนธรรมในเรื่องอาหาร การประกอบอาหาร ความรู้เรื่องการดูแลบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ความรู้เรื่องยา การรู้จักใช้ยา การอบรมเลี้ยงดูเด็ก ความรู้ในการอยู่รวมกันเป็นครอบครัว เป็นต้น

๕) สาขากีฬาและนันทนาการ ได้แก่ วัฒนธรรมในเรื่องการละเล่น มวยไทย ฟันดาบสองมือ กระบี่กระบอง การเลี้ยงนกเขา การละเล่นพื้นบ้าน ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของไทยอย่างแท้จริง จะไม่เหมือนกับของต่างชาติถึงแม้จะเลียนแบบกันก็ไม่เหมือนกัน

กล่าวโดยสรุป วัฒนธรรมอาจแบ่งได้เป็นหลายประเภทขึ้นอยู่กับว่าจะใช้เกณฑ์ใดในการแบ่ง อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะใช้เกณฑ์ใดในการแบ่งวัฒนธรรม แต่วัฒนธรรมทุกประเภทก็เป็นพฤติกรรมและสิ่งทีบุคคลในหมู่คณะผลิตขึ้นและการเรียนรู้จากกันและกัน รวมทั้งเป็นผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาของสังคมนั้นๆ ด้วย

๒.๓ องค์ประกอบของวัฒนธรรม เพิ่มศักดิ์ วรลยางกูร^{๒๒} กล่าวว่า วัฒนธรรมมีองค์ประกอบ ๔ ประการ ดังนี้

๑) องค์กรวัตถุ (Instrumental and Symbolic Objects) ได้แก่ ผลงานที่มนุษย์สร้างขึ้นในรูปวัตถุ หรือสัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสารและถ่ายทอด เช่น รถไถนา อาคารบ้านเรือน เครื่องจักร เป็นต้น

๒) องค์กรการ (Association of Organization) หมายถึง กลุ่มที่มีการจัดระเบียบหรือมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ มีวัตถุประสงค์และวิธีดำเนินงานไว้เป็นที่แน่นอน เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญที่สุดในสังคมซับซ้อน (เป็นองค์กรที่ใหญ่ที่สุด) สมาคมอาเซียน หน่วยราชการ โรงเรียน วัด จนถึงครอบครัว (เป็นองค์กรที่มีขนาดเล็กที่สุด และใกล้ชิดกับมนุษย์มากที่สุด) โดยทั่วไปบุคคลมารวมกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์บางอย่างและวัตถุประสงค์ก็อาจจะเป็นเรื่องไม่ใหญ่โตก็ได้ เช่น สมาคมนักเรียนเก่า รวมกันเพื่ออนุรักษ์ชื่อเสียงของโรงเรียน หรืออาจจะเป็นเรื่องใหญ่ๆ เช่น รวมกันเพื่อป้องกันประเทศชาติให้พ้นภัย

๓) องค์กรพิธีการ (Usage) ได้แก่ วัฒนธรรมที่แสดงออกในรูปของพิธีต่างๆ ขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งแสดงออกในรูปพิธีกรรม เช่น พิธีการแต่งงาน พิธีไหว้ครู พิธีอุปสมบท โดยพิธีเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามสภาพของสังคม เป็นต้น

๔) องค์กรคติ หรือความคิด (Concepts) ได้แก่ ระบบความเชื่อ แนวความคิด ความรู้ ความเข้าใจเรื่องราวต่างๆ อุดมการณ์ ทศนคติ เช่น ความเชื่อทางศาสนา ความคิดทางการเมือง เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป วัฒนธรรมมีองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ องค์กรวัตถุ องค์กรการ องค์กรพิธีการ และองค์กรคติ ซึ่งจะเห็นได้ว่า องค์ประกอบต่างๆ ของวัฒนธรรมจะประสานปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำและก่อให้เกิดบูรณาการระหว่างบุคคลจนกลายเป็นแบบแผนที่ยอมรับในสังคม

^{๒๒} เพิ่มศักดิ์ วรลยางกูร, ศิลปวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพฯ : วังอักษร, ๒๕๕๐), หน้า ๓๐-๓๑.

๒.๔ ลักษณะของวัฒนธรรม เพิ่มศักดิ์ วรรณยางกูร^{๒๓} กล่าวว่า วัฒนธรรม มี ๖ ลักษณะ ดังนี้

๑) เกิดจากการเรียนรู้ วัฒนธรรมไม่สิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิด และไม่ใช่ว่าสิ่งที่ถ่ายทอดทางพันธุกรรมได้ เช่น การสร้างที่อยู่อาศัยของมนุษย์ ย่อมแตกต่างกันไปจากรังของผึ้ง เพราะผึ้งสร้างรังขึ้นโดยสัญชาตญาณที่เป็นเองตามธรรมชาติ โดยไม่ต้องมีการเรียนรู้หรือสั่งสอน แต่การสร้างที่อยู่อาศัยของมนุษย์เป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ของสมาชิกในสังคมเท่านั้น

๒) เป็นมรดกของสังคม วัฒนธรรมเป็นผลของการถ่ายทอดและการเรียนรู้จากสมาชิกรุ่นหนึ่งสู่สมาชิกรุ่นต่อไป การถ่ายทอดวัฒนธรรมไปสู่สมาชิกรุ่นนั้นจะต้องใช้ระยะเวลายาวนาน เครื่องมือสำคัญสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมก็คือ ภาษา เพราะภาษาช่วยให้มนุษย์ได้แสดงความรู้สึก และสามารถเข้าใจผู้อื่นได้ ช่วยให้การถ่ายทอดวัฒนธรรมสืบต่อมา เป็นมรดกทางสังคม

๓) เป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต บุคคลที่เกิดในสังคมใด ก็จะเรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมนั้น วัฒนธรรมของแต่ละสังคมมีความแตกต่างกัน ซึ่งไม่อาจนำมาเปรียบเทียบกันได้ เพราะวัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมย่อมมีความเหมาะสมตามสภาพแวดล้อมของแต่ละสังคม เช่น วัฒนธรรมไทยก็มีแบบแผนการดำเนินชีวิตในลักษณะหนึ่ง ไม่ว่าในด้านการแต่งกาย อาหารการกิน ความเป็นอยู่ ส่วนวัฒนธรรมของชนชาติอื่น เช่น ชาวญี่ปุ่นก็มีแบบแผนการดำเนินชีวิตในอีกลักษณะหนึ่งที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมไทย

๔) เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ จากการที่มนุษย์คิดค้นสิ่งใหม่ๆ หรือปรับปรุงของเดิมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เช่น การประดิษฐ์รถยนต์ ทำให้ระยะเวลาในการติดต่อรวดเร็วขึ้น การขนย้ายสินค้าและการให้บริการรวดเร็วขึ้น ส่งผลทำให้เกิดการสร้างถนนจำนวนมากและยังส่งผลต่อสังคมในด้านอื่นๆ อีกด้วย

๕) มีลักษณะเป็นการแสดงถึงรูปแบบความคิด ในการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ วัฒนธรรมมีผลมาจากการช่วยกันกำหนดรูปแบบของความคิดในการแสดงพฤติกรรมของสมาชิกโดยสมาชิกรับรู้ร่วมกัน และประพฤติตามแนวความคิดนั้น เช่น คนไทยพบหน้ากันจะยกมือไหว้เป็นการทักทายซึ่งกันและกัน ส่วนชาวตะวันตกจะทักทายกันด้วยการจับมือ

๖) มีเจ้าของผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะ วัฒนธรรมเป็นของส่วนรวม ซึ่งเกิดจากการที่มนุษย์อยู่ร่วมกัน และสร้างรูปแบบในการดำเนินชีวิตในสังคมร่วมกัน วัฒนธรรมจึงไม่ใช่สิ่งที่สมาชิกในสังคมคนใดคนหนึ่งยอมรับและถือปฏิบัติเท่านั้น

ธีรศักดิ์ อัครบวร^{๒๔} กล่าวว่า ลักษณะวัฒนธรรมโดยพื้นฐานจะมีธรรมชาติเช่นเดียวกัน ดังนี้

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙-๓๐.

^{๒๔} ธีรศักดิ์ อัครบวร, กิจกรรมการศึกษา : เพื่อทรัพยากรมนุษย์และสังคมแห่งการเรียนรู้, (กรุงเทพฯ : ก.พลพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๔๓-๔๔.

๑) วัฒนธรรมเกิดจากการเรียนรู้ วัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติ หรือไม่ใช่สัญชาตญาณ แต่เป็นผลรวมของความคิดของมนุษย์ที่เกิดจากการเรียนรู้ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม แล้วรู้จักนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต นอกจากเรียนรู้จากธรรมชาติแล้ว มนุษย์ยังเรียนรู้วัฒนธรรมจากสังคมตนเอง จากครอบครัว เพื่อนฝูงและสถาบันทางสังคมอื่นๆ การเรียนรู้ทั้งหลายเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์สร้างสรรค์วัฒนธรรมขึ้น

๒) วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่รุ่นต่อๆ ไปไม่มีสิ้นสุด เป็นสมบัติส่วนรวมซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากบรรพชนร่วมกัน ทั้งนี้ เพราะมนุษย์รู้จักจดจำและศึกษาอดีต สามารถนำอดีตมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อคนรุ่นหลังได้ นอกจากนี้ มนุษย์ยังสามารถใช้ภาษา ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดประสบการณ์ต่อกัน ทำให้มนุษย์สามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมเป็นมรดกสู่คนรุ่นต่อๆ ไปได้

๓) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สังคมยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน เป็นสิ่งที่ทำให้สังคมนั้นๆ อยู่ร่วมกันได้ การกำหนดกฎเกณฑ์ การสร้างระเบียบปฏิบัติต่างๆ ก็เพื่อการดำรงคงอยู่ของสังคมนั้นๆ ดังนั้น สมาชิกทุกคนต้องยึดถือและปฏิบัติตามแบบฉบับของสังคมของตน

๔) วัฒนธรรมเป็นความพึงพอใจของมนุษยชาติ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เลือกที่จะปฏิบัติ หรือประพฤติ เช่น การบริโภค การแต่งกาย และการสร้างที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม

๕) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่บูรณาการและปรับได้ มนุษย์สามารถปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมของสังคมที่ตนไปเกี่ยวข้องและสามารถปรับวัฒนธรรมจากภายนอกให้เหมาะสมกับสังคมของตนได้ นอกจากนี้ วัฒนธรรมยังเป็นบูรณาการของมนุษยชาติโดยส่วนรวม การหยิบบ่ม การชิมชั๊บและการหล่อหลอมวัฒนธรรม วัฒนธรรมระหว่างท้องถิ่นหรือเผ่าพันธุ์ก็เป็นธรรมชาติที่เกิดจากความต้องการของมนุษย์ด้วยกัน

๖) วัฒนธรรมสิ้นสุด หรือตายได้ มนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นเพื่อความผาสุกของมนุษย์เอง ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเปลี่ยนแปลงและคงอยู่ได้ตราบเท่าที่มนุษย์ หรือสังคมต้องการ วัฒนธรรมที่มนุษย์ หรือสังคมไม่ต้องการเป็นวัฒนธรรมที่พบจุดจบเรียกว่า วัฒนธรรมตาย (Dead Culture) จากลักษณะของธรรมชาติดังกล่าว จะเห็นว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เลื่อนไหลถ่ายทอดและเปลี่ยนแปลงได้ ทั้งภายในกลุ่มชนเดียวกันหรือระหว่างท้องถิ่น ระหว่างชาติพันธุ์ การสืบทอดวัฒนธรรมของกันและกันนี้เองเป็นปรากฏการณ์ที่สร้างอารยธรรมของโลกโดยรวม

นางเยาว์ ชาญณรงค์^{๒๕} กล่าวว่า วัฒนธรรมมีลักษณะไม่อยู่นิ่ง ไม่คงที่ มีการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง เลิกร้าง สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ โดยผสมผสาน เลียนแบบและถ่ายทอดรับช่วง มีการเผยแพร่แลกเปลี่ยนจากแหล่งกำเนิดซึ่งอาจมาได้หลายทาง เช่น การเดินทางท่องเที่ยว คำขาย อพยพย้ายถิ่น การเกิดผลของสงคราม ถูกเข้าครอบครั้ว ถูกกลืน การเลียนแบบ การผสมผสาน การยอมรับนับ

^{๒๕} นางเยาว์ ชาญณรงค์, วัฒนธรรมและศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕-๑๖.

ถือศาสนา วัฒนธรรมมีการเจริญสูงสุด ทรงตัวอยู่ดำเนินสืบต่อมาและเข้าสู่การเสื่อมพันยุคพันสมัย แต่ วัฒนธรรมบางอย่างก็ยังไม่เสื่อมสูญไป ยังสืบต่อเป็นมรดกสังคม และมรดกทางวัฒนธรรมบางอย่างเมื่อ เสื่อมสูญไปแล้ว ก็อาจถูกฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ได้ โดยขึ้นอยู่กับค่านิยมและสภาพแวดล้อมทางสังคม

กล่าวโดยสรุป วัฒนธรรมมีลักษณะดังนี้ เป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ เป็นผลผลิต แห่งพฤติกรรม เป็นกระสวน หรือแบบแผนในการดำเนินชีวิต มีลักษณะเป็นการแสดงถึงรูปแบบของ ความคิด เป็นสัญลักษณ์ที่ตกลงกันในกลุ่ม เป็นสิ่งกำหนดรูปแบบของสถาบันต่างๆ ในสังคม วัฒนธรรม มิใช่เป็นของผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะแต่เป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมมีจิตสำนึกร่วมเป็นเจ้าของ วัฒนธรรมไม่ เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางกรรมพันธุ์ หรือทางร่างกาย และวัฒนธรรมมีลักษณะไม่หยุดนิ่งสามารถ เปลี่ยนแปลง เสื่อมสูญ ฟื้นฟูและสืบทอดเป็นมรดกของสังคมได้^{๒๖}

๒.๕ ความสำคัญของวัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นวิถีการดำเนินชีวิตไม่ว่าวัฒนธรรมของ สังคมใด เป็นความหลากหลายซับซ้อนในตัวเอง สังคมหนึ่งก็จะต้องมีวัฒนธรรมหรือวิถีการดำเนินชีวิต เป็นลักษณะเฉพาะของสังคมนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นเอกลักษณ์ของชาติเป็นตราประจำสังคม สาเหตุที่ทำให้ สังคมต่างๆ มีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันคือ

๑) ความคิดเห็นและการมองโลกต่างกัน จึงทำให้วัฒนธรรมแตกต่างกันไป ใน เรื่องนี้จะเห็นได้ว่ามนุษย์ทุกแห่งของโลกต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์ ความเชื่อ ศาสนา การปกครอง เศรษฐกิจ การอบรมเลี้ยงดูเด็ก ตลอดจนการคบเพื่อนเหมือนๆ กัน แต่รูปแบบของสิ่งเหล่านี้จะแตกต่างกันไปตามความคิดเห็นและค่านิยมของแต่ละสังคม

๒) สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ต่างกัน จึงทำให้พบปัญหาแตกต่างกัน เช่น มนุษย์ที่อยู่ในเขตนาวก็ต้องพบปัญหาต่างกับมนุษย์ที่อยู่ในเขตร้อน มนุษย์ที่อยู่บนภูเขาย่อมมีปัญหามา จากมนุษย์ที่อยู่ในที่ลุ่ม ด้วยเหตุนี้แต่ละสังคมจึงต้องคิดหาวิธีการแก้ปัญหาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ใน บางกรณีจะพบว่ามนุษย์ที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่คล้ายกัน แต่ก็มีวัฒนธรรมที่ต่างกัน ที่เป็นเช่นนี้ อธิบาย ได้ว่า การที่วัฒนธรรมจะมีลักษณะอย่างไรวางั้น นอกจากจะขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมแล้ว ความคิดเห็น การ มองโลกแล้วยังขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาของแต่ละสังคม ซึ่งจะมีส่วนสำคัญในการ กำหนดลักษณะของวัฒนธรรมดังที่จะเป็นในปัจจุบัน

นอกจากนั้น การทำนุบำรุงวัฒนธรรม เพื่อปรุงแต่งวัฒนธรรมของตนให้เจริญ งอกงามขึ้น มีการคิดค้นวัฒนธรรมใหม่ มีการปรับปรุงดัดแปลงวัฒนธรรมเดิมให้เหมาะสมกับสังคม ปัจจุบัน ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ ได้แก่ สภาพของดินฟ้าอากาศซึ่ง เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เช่น ความเสื่อมของคุณภาพเนื้อดิน น้ำท่วม ลมพายุ ความแห้งแล้งและความหนาว จืด การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติดังกล่าว กระตุ้นให้มนุษย์ประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ เพื่อควบคุมการ เปลี่ยนแปลงดังกล่าว เช่น ผลิตปุ๋ยเพื่อทำให้เนื้อดินอุดมสมบูรณ์ ประดิษฐ์เครื่องปรับอากาศเพื่อขจัดความ

^{๒๖} สมเดช นามเกต, การปลูกฝังทางวัฒนธรรม (Cultural Cultivation), (ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลัง นานา, ๒๕๕๕), หน้า ๔๘.

ร้อนอบอ้าวของอากาศอันทำให้วิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงในความต้องการของมนุษย์ โดยเหตุที่มนุษย์มีเขาวนปัญญาสูง ความนึกคิดของมนุษย์จึงเป็นไปอย่างกว้างขวาง กล่าวกันว่ามนุษย์เป็นทาสของความนึกคิดของตนเองอยู่ตลอดเวลาและความนึกคิดนี้ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในความต้องการของมนุษย์ ดังนั้น มนุษย์จำเป็นต้องแสวงหาสิ่งตอบสนองความต้องการของตนเองที่เพิ่มขึ้นโดยลำดับ เช่น คิดค้นสิ่งใหม่ๆ และวิธีการใหม่ๆ ขึ้นมาอันเป็นผลให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทางสังคม สังคมมนุษย์ไม่อยู่คงที่ มีการเปลี่ยนแปลงสังคมอยู่ตลอดเวลา เช่น จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ทำให้มีการแข่งขันกันสูงขึ้น ตลอดจนการขัดแย้งระหว่างชนชั้น (Class Conflict) เพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นปัญหาที่ทำให้มนุษย์หาวิธีการและสร้างระเบียบปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ดังกล่าว ดังนั้น วัฒนธรรมของมนุษย์ย่อมเปลี่ยนแปลงไป การแลกเปลี่ยนหยาบยิมวัฒนธรรม มนุษย์ในสังคมต่างๆ มีการติดต่อสื่อสารอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันนี้ การคมนาคมติดต่อกันเป็นไปอย่างรวดเร็ว การแลกเปลี่ยนหยาบยิมวัฒนธรรมจึงเป็นไปอย่างกว้างขวาง^{๒๗}

๒.๖ หน้าที่ของวัฒนธรรม หน้าที่ของวัฒนธรรมที่สำคัญมีดังนี้^{๒๘}

๑) เป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบันมนุษย์ สามารถแก้ปัญหาต่างๆ โดยอาศัยการก่อตั้งสถาบันต่างๆ ขึ้นมา สถาบันต่างๆ เหล่านี้จะช่วยให้มนุษย์จัดระเบียบพฤติกรรมของตนเองและการแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมโดยมีวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบัน ตัวอย่างเช่น รูปแบบของครอบครัวของสถาบันครอบครัว เป็นต้น

๒) เป็นตัวกำหนดบทบาทความสัมพันธ์หรือพฤติกรรมของมนุษย์ ทั้งนี้ โดยผ่านกระบวนการอบรมให้รู้ระเบียบสังคม ซึ่งกลุ่มสังคมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มครอบครัว ซึ่งได้ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมเกี่ยวกับบทบาทตามฐานะตำแหน่งของความสัมพันธ์ทางสังคม อาทิ แบบการมีครอบครัว แบบของการเลี้ยงดูบุตรหลาน และแบบของการแต่งงาน วัฒนธรรมอันเป็นตัวกำหนดแบบของความสัมพันธ์พฤติกรรมของมนุษย์นี้จะเป็นเครื่องชี้ทางและแนะแนว รวมทั้งกำหนดบทลงโทษและให้รางวัลแก่สมาชิกด้วย

๓) ทำหน้าที่ควบคุมสังคม การควบคุมสังคมเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับการใช้ชีวิต การแสดงออกของบุคคลและสิ่งที่จะเกิดขึ้นหากไม่ปฏิบัติหรือประพฤติตามมาตรฐานที่ตั้งเอาไว้ โดยสังคมหรือกลุ่มของคน การควบคุมทางสังคมนี้อาจอยู่ในรูปที่เป็นทางการโดยอาศัยกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ที่วางไว้ หรือตรากฎหมายสามารถอ้างอิงและยึดถือเป็นหลักฐานยืนยันได้ตลอดเวลา และการควบคุมที่ไม่เป็นทางการ อันได้แก่ ขนบธรรมเนียมและกฏศีลธรรม เป็นต้น

๔) ทำหน้าที่เป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่แสดงว่า สังคมหนึ่งแตกต่างไปจากอีกสังคมหนึ่ง วัฒนธรรมเป็นสัญลักษณ์ของสังคมเช่นเดียวกับบุคลิกภาพของบุคคลแต่ละคน ส่วนที่เป็น

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑-๖๓.

^{๒๘} นางสาวอนงค์นาฏ แก้วไพฑูริย์ และคณะ, การเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมระดับชุมชนในอาเซียน, รายงานการวิจัย, หน้า ๓๐-๓๑.

นามธรรมของบุคลิกภาพก็คือความเชื่อ ความสนใจ ทักษะคติ ความรู้ ความสามารถ ความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเปรียบได้กับวัฒนธรรมแบบไม่ใช้วัตถุของสังคม ส่วนที่มองเห็นได้ของบุคลิกภาพ เช่น รูปลักษณ์ การนั่ง ห่มสวนใส่เสื้อผ้า ตลอดจนท่าทางการเดิน การพูด เป็นเสมือนวัฒนธรรมประเภทวัตถุธรรมของสังคม

๕) ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม เกิดความเป็นปึกแผ่น ความจงรักภักดีและอุทิศตนให้กับสังคมทำให้สังคมอยู่รอด ทั้งนี้ เพราะการมีลักษณะวัฒนธรรมเดียวกันของกลุ่มคนในสังคม ย่อมทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกเป็นกลุ่มเดียวกัน มีจิตสำนึกของความเป็นเจ้าของ จึงก่อให้เกิดความรักความหวงแหนและพร้อมที่จะปกป้องเพื่อให้วัฒนธรรมอันเป็นส่วนร่วมของตนยังคงอยู่ตลอดไป

๖) เป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างหล่อหลอมบุคลิกภาพทางสังคมให้กับสมาชิก บุคลิกภาพเป็นผลรวมความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายสภาพและการแสดงออกของจิตใจและประสบการณ์ทางวัฒนธรรม กล่าวคือ บุคลิกภาพของบุคคลส่วนหนึ่งเป็นผลเนื่องมาจากลักษณะทางชีวภาพ อันเป็นส่วนหนึ่งของกรรมพันธุ์ที่ได้จากยีนส์ (genes) ของบิดามารดา อีกส่วนหนึ่ง เป็นผลเนื่องมาจากการอยู่ร่วมติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น เพราะทำให้บุคคลได้รับการอบรมขัดเกลาทางสังคมจากกลุ่มและตัวแทนในการขัดเกลาที่ถ่ายทอดวัฒนธรรม สิ่งที่ถ่ายทอด คือ แบบแผนหรือวิธีการและกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิต ทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม

๗) ทำให้สมาชิกแต่ละสังคม ตระหนักถึงความหมายและวัตถุประสงค์การมีชีวิตของตน อันเป็นความหมายของสถานการณ์และที่เกี่ยวกับทักษะคติ ค่านิยม และจุดหมายปลายทาง การเรียนรู้ความหมายของสถานการณ์ ดังเช่น การยิ้ม การหัวเราะ แสดงความหมายถึงความเป็นมิตรไมตรีต่อกัน หรือการชูกำปั้นหน้าบึ้ง แสดงความหมายในทางตรงกันข้าม คือความไม่พอใจ ไม่เป็นมิตร เหล่านี้เป็นผลของวัฒนธรรม วัฒนธรรมแต่ละอย่าง มีวิธีการที่ละเอียดลออแตกต่างกันซึ่งช่วยอธิบายความหมายของแต่ละสถานการณ์ที่แตกต่างกันด้วย วัฒนธรรมอธิบายความหมายเกี่ยวกับทักษะคติ ค่านิยม และจุดหมายปลายทางของคน กล่าวคือบุคคลย่อมอยู่ในภาวะที่มีแนวโน้มที่จะรู้สึกและปฏิบัติด้วยวิธีการบางอย่าง (ทักษะคติ) โดยมีวัฒนธรรมเป็นตัวแบบที่กำหนดว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่ดีงาม เป็นสิ่งที่น่าปรารถนา (ค่านิยม) ซึ่งกลายมาเป็นจุดหมายหรือสิ่งที่บุคคลพึงจะบรรลุถึงและเป็นสิ่งที่เหมาะสมในการดำเนินชีวิต

๘) สร้างหรือจัดแบบความประพฤติ เพื่อว่าบุคคลจะได้ปฏิบัติตามโดยไม่จำเป็นต้องคิดหาวิธีการประพฤติปฏิบัติโดยไม่จำเป็น ทั้งนี้โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดหรืออบรมให้รู้ระเบียบทางสังคมเกี่ยวกับบทบาท ความคาดหวัง บรรทัดฐานทางสังคมต่างๆ เป็นต้น

๒.๗ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรม ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเกิดและลักษณะของวัฒนธรรมในสังคมต่างๆ โดยทั่วไป มีดังนี้^{๒๙}

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙.

๑) ปัจจัยทางสภาวะแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ อันได้แก่ลักษณะภูมิประเทศและลักษณะภูมิอากาศที่สังคมนั้นตั้งอยู่ ซึ่งมีผลทำให้คนในสังคมมีความคิด ค่านิยม บุคลิกภาพ อาชีพ ที่แตกต่างกันออกไป

๒) ปัจจัยทางชีวภาพของมนุษย์ อันได้แก่มนุษย์มีสมองที่มีคุณภาพเป็นเลิศ มีดวงตาที่ใช้ได้ดี มีอวัยวะที่ประกอบกันในการพูดและสื่อความหมายความเข้าใจต่อกัน มีแขนและมือที่มีความคล่องตัวในการใช้กระทำสิ่งต่างๆ สิ่งเหล่านี้จะเป็นส่วนช่วยให้มนุษย์สามารถคิดและสร้างสรรค์วัฒนธรรมต่างๆ ขึ้นมาได้

๓) ปัจจัยทางวัฏจักรแห่งชีวิตของมนุษย์ตลอดช่วงชีวิตของมนุษย์ นับตั้งแต่เกิดขึ้นมาเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่จนกระทั่งตายไป จะต้องอาศัยปัจจัยและแนวทางในการปฏิบัติมากมาย จึงเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งซึ่งช่วยผลักดันให้มนุษย์คิดสร้างสรรค์วัฒนธรรมต่างๆ ขึ้นมา เพื่อใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตในช่วงต่างๆ เหล่านี้

๔) ปัจจัยทางจิตใจของมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์มีความต้องการอันสืบเนื่องมาจากลักษณะทางกายภาพ เช่น ความหิวกระหาย ความต้องการทางเพศ ความต้องการพักผ่อน ความต้องการขจัดสิ่งที่ไม่ต้องการ ตลอดจนการที่มนุษย์มีอารมณ์เกิดขึ้นในลักษณะต่างๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยผลักดันให้มนุษย์คิดสร้างสรรค์วัฒนธรรมขึ้น

๕) ปัจจัยทางสังคม มนุษย์ที่อยู่รวมกันเป็นสังคมจะต้องมีการเกี่ยวข้องสัมพันธ์และปฏิบัติต่อกัน จึงทำให้มนุษย์คิดสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ที่จะมาช่วยให้เกิดความสะดวกในการติดต่อเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กัน เช่น ภาษา การคมนาคมขนส่ง การสื่อสาร สัญลักษณ์และสัญญาณต่างๆ

๒.๒.๓ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความสัมพันธ์ของสังคมและวัฒนธรรม

๑. แนวคิด ทฤษฎีทางจิตวิทยาสังคม แนวคิด ทฤษฎีทางจิตวิทยาสังคมที่ควรได้นำเข้ามาเป็นแนวทางการสร้างรูปแบบหรือวิธีการให้ชุมชนในสังคม มีดังต่อไปนี้^{๓๐}

๑.๑ ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่เป็นกรอบแนวคิดทางสังคมวิทยาที่มีข้อสมมติฐานที่ว่า สังคมเป็นระบบที่ซับซ้อนระบบหนึ่งที่มีองค์ประกอบต่างๆ หลายส่วนทำงานร่วมกัน จนเกิดความมีเสถียรภาพ (Stability) ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ มีองค์ประกอบของทฤษฎี ๒ ส่วนคือ

๑) โครงสร้างสังคม (Social structure) ซึ่งเป็นรูปแบบอันถาวรที่เกิดจากความสัมพันธ์ของพฤติกรรมทางสังคม เช่น วิธีชีวิตภายในครอบครัวและระบบเศรษฐกิจ เป็นรูปแบบของโครงสร้างทางสังคมประเภทหนึ่งที่เกิดจากพฤติกรรมทางสังคม โดยความร่วมมือระหว่างกันในครอบครัว จนเกิดเป็นระบบการผลิต การบริโภค การจำแนกแจกจ่าย และการบริการที่มีขนาดใหญ่ มีความเกี่ยวพันระหว่างกันทั่วทั้งสังคม

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑-๓๔.

๒) หน้าที่ทางสังคม (Social function) เป็นส่วนที่ทำหน้าที่เชื่อมโครงสร้างสังคมแต่ละส่วนเข้าด้วยกัน ทำให้สังคมทั้งระบบเกิดการประสานงานและทำงานร่วมกัน

แนวความคิดของทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ เกิดมาจากนักสังคมวิทยาชาวอังกฤษ ชื่อ ออคุสต์ กอนต์ ที่มองว่าการที่สังคมจะสามารถดำรงอยู่ได้นั้นจะต้องมีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงไปด้วยกันทั้งระบบ ต่อมานักสังคมวิทยาชาวอังกฤษ ชื่อ เฮร์เบิร์ต สเปนเซอร์ ได้เสนอแนวความคิดว่า สังคมมนุษย์นั้นมีลักษณะเหมือนกับโครงสร้างร่างกายของมนุษย์ (Human organism) ที่มีส่วนประกอบต่างๆ ทั้งภายในภายนอก แต่ละส่วนประกอบจะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันและทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ

๑.๒ ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict theory) ทฤษฎีความขัดแย้งเป็นทฤษฎีที่มีรากฐานที่ว่า สังคมคือระบบที่มีลักษณะซับซ้อนของความไม่เท่าเทียมกัน (Inequality) และความขัดแย้ง (Conflict) ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทฤษฎีความขัดแย้งทางสังคมเป็นทฤษฎีที่สนับสนุนให้มีทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ที่มีความสมบูรณ์ขึ้น กล่าวคือทฤษฎีความขัดแย้งทางสังคมมีแนวความคิดว่าสังคมนั้นไม่ได้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่สังคมนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแบ่งแยก (Division) อันเกิดจากความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม นักสังคมวิทยากลุ่มความขัดแย้งทางสังคมจะพยายามค้นหาว่าปัจจัยต่างๆ เช่น ชั้นทางสังคม เชื้อชาติ กลุ่มชน เพศ และอายุ มีความเกี่ยวข้องกับความไม่เท่าเทียมของการกระจายทรัพยากรที่มีคุณค่าในสังคม ได้แก่ เงิน อำนาจ การศึกษา และเกียรติยศทางสังคมอย่างไร นอกจากนี้ นักวิชาการในกลุ่มความขัดแย้งทางสังคมจะมองว่า ในสังคมเกิดการแข่งขันกันเพราะในสังคมมีความขัดแย้งกันอันเนื่องมาจากคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมได้รับผลประโยชน์และผลตอบแทนที่ไม่เท่าเทียมกัน สิ่งตอบแทนและผลประโยชน์ที่คนในสังคมได้รับมีความแตกต่างกันออกไปตามตำแหน่งและหน้าที่ทางสังคม นักสังคมวิทยาในกลุ่มนี้ยังมองว่า สังคมมีความขัดแย้งกันอย่างต่อเนื่องซึ่งเป็นสาเหตุทำให้สังคมนับเกิดการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงตามมา

๑.๓ ทฤษฎีสั่งเร้า-การตอบสนอง หรือทฤษฎีการเสริมแรง ทฤษฎีสั่งเร้า-การตอบสนองกล่าวว่า พฤติกรรมสังคมสามารถเข้าใจได้จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสั่งเร้ากับการตอบสนองสั่งเร้า (Stimulus) หมายถึงเหตุการณ์ภายนอกหรือภายในที่ทำให้พฤติกรรมของบุคคลเปลี่ยนแปลงไป พฤติกรรมที่เปลี่ยนไปนี้ เรียกว่า การตอบสนอง (Response) ถ้าการตอบสนองทำให้บุคคลเกิดความพึงพอใจก็เป็นการให้รางวัลหรือแรงเสริมแก่การตอบสนองของตน ปริมาณของแรงเสริมที่สัมพันธ์กับการตอบสนองจะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า พฤติกรรมการตอบสนองนี้จะเกิดขึ้นหรือไม่

ดังนั้น ความแตกต่างของคนต่างชาติ ต่างภาษา ต่างสังคมและวัฒนธรรม เมื่อมาอยู่ร่วมกัน ต้องรู้จักหน้าที่ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ต้องเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกัน หรือในทางกลับกัน เมื่อมีคนอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนย่อมเกิดปัญหาต่างๆ มากมาย ความเข้าใจ ความสามัคคี การยอมรับซึ่งกันและกันจะเป็นหนทางให้ปัญหาต่างๆ สามารถแก้ไขได้ ต่อให้สังคมและวัฒนธรรมจะต่างกันก็ตาม หรือทัศนคติและความคิดในแต่ละคนแตกต่างกันก็ตาม การ

ยอมรับของคนในสังคมและวัฒนธรรมนั้น ก็พร้อมที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดชุมชน เกิดสังคมและวัฒนธรรมที่พร้อมไปด้วยความสงบสุขตลอดไป

๒. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชน

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน ชุมชน คือ ถิ่นฐานที่อยู่ของกลุ่มคน ถิ่นฐานนี้มีพื้นฐานอ้างอิงได้ และกลุ่มคนนี้มีการอยู่อาศัยร่วมกัน มีการทำกิจกรรม เรียนรู้ ติดต่อ สื่อสาร ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน มีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาประจำถิ่น มีจิตวิญญาณ และความผูกพันอยู่กับพื้นที่แห่งนั้น อยู่ภายใต้การปกครองเดียวกัน

ชุมชน ใช้ในภาษาอังกฤษว่า “Community” ซึ่งมีรากศัพท์เก่าของอินโด-ยูโรเปียน (Indo-European) ๒ คำ คือ คำว่า “Mei” ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลง (Change) หรือการแลกเปลี่ยน (Exchange) สนธิกับคำว่า “Kom” หมายถึง ด้วยกับ (With) เป็น “Kommein” หมายถึง แบ่งปันโดยทั้งหมด^{๓๑} กลุ่มคนที่อยู่อาศัยในพื้นที่แห่งหนึ่ง มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีความศรัทธา ความเชื่อ เชื้อชาติ การงาน ความรู้สึกนึกคิดและความสนใจที่คล้ายคลึงกัน มีการเกื้อกูลการดำรงชีวิตร่วมกัน^{๓๒} หมู่ชนกลุ่มคนที่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน^{๓๓}

กลุ่มทางสังคมที่มีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง มีจิตสำนึกร่วมกัน มีกิจกรรมร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน ผูกพันเอื้ออาทรกัน ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกันในลักษณะเครือข่าย ภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน^{๓๔}

กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวกันและมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกัน หรือการมีอาชีพร่วมกัน หรือการประกอบกิจกรรม ซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือการมีวัฒนธรรม ความเชื่อ หรือความสนใจร่วมกัน^{๓๕}

กลุ่มคนที่ความคิดไปในแนวทางเดียวกัน และสามารถร่วมกำลังดำเนินกิจกรรมใดๆ เพื่อประโยชน์ร่วมกันได้^{๓๖} กลุ่มบุคคลหลายๆ กลุ่มมารวมกันอยู่ในอาณาเขตและภายใต้กฎหมายหรือบังคับเดียวกัน มีการสร้างสรรค์กัน มีความใส่ใจร่วมกันและมีผลประโยชน์คล้ายๆ กันและมีแนวพฤติกรรม

^{๓๑} อนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรณ วีสารทสกุล, ประชาสังคม : คำ ความคิด และความหมาย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๕๑), หน้า ๙.

^{๓๒} Oxford University, Oxford Advanced Learner's Dictionary, ๔th Ed, Oxford : Oxford University Press, (First Edition for Thailand, ๑๙๙๔) P. ๒๓๓.

^{๓๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖) หน้า ๓๖๘.

^{๓๔} ผศ.สนธิยา พลศรี, เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอเอส.พรินติ้ง เฮาส์, ๒๕๕๐), หน้า ๖๖.

^{๓๕} ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม, สำนักไทยที่พึงปรารถนา, (กรุงเทพมหานคร : คຸຸສຸກ, ๒๕๕๔), หน้า ๕.

^{๓๖} กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, คู่มือการบริหารกองทุนหมู่บ้าน, (กรุงเทพมหานคร : ธันวาคม ๒๕๔๗), หน้า ๑๒.

เป็นอย่างเดียวกัน เช่น ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี หรือพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ มีวัฒนธรรมร่วมกันนั่นเอง^{๓๗} กลุ่มคนที่อาศัยในอาณาเขตเดียวกัน มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีความศรัทธา ความเชื่อ เชื้อชาติ การงาน มีความสนใจ และปฏิบัติตนในวิถีชีวิตประจำวันที่คล้ายคลึงกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน^{๓๘}

ดังนั้น ชุมชน จึงหมายถึง พื้นที่ที่กลุ่มที่พำนักอาศัยของประชาชนในลักษณะใดก็ได้อยู่ร่วมกัน ไม่ว่าจะอยู่ในเมือง หรือชนบท โดยในด้านกายภาพมีสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านการดำเนินชีวิตร่วมกัน เช่น ถนนหนทาง ไฟฟ้า ประปา วัด โรงเรียน เป็นต้น และคนกลุ่มนี้มีลักษณะทางสังคม ตลอดจนกิจกรรมทางสังคม และเศรษฐกิจ บางอย่างร่วมกันชัดเจน และขอบเขตของชุมชนจะมีอาณาบริเวณที่ชัดเจน ไม่ว่าจะขอบเขตทางธรรมชาติ หรือขอบเขตที่สร้างขึ้นเองก็ตาม^{๓๙}

๒.๒ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ความเป็นชุมชนคือความสามารถในการเชื่อมโยงติดต่อถึงกันของสมาชิก ทำให้รวมตัวกันเป็นชุมชนและดำรงรักษาไว้ได้ เมื่อพิจารณาจากความหมาย ลักษณะและองค์ประกอบของชุมชน พบว่า ความเป็นชุมชนมีลักษณะหลายประการ ดังนี้

๒.๒.๑ มีความหลากหลาย (Inclusion) ชุมชนประกอบด้วยองค์ประกอบที่แตกต่างกันไม่ได้มีเพียงมิติเดียวหรือองค์ประกอบเดียว ทำให้สมาชิกเกิดการเรียนรู้ มีจินตนาการและเอื้อให้เกิดการพัฒนาต่อกันต่อไป ความหลากหลายของชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ ความหลากหลายของเรื่องต่อไปนี้

๑) ความหลากหลายของการรวมตัว ระดับการรวมตัวของคนในชุมชน แตกต่างกันไปตามระดับความพร้อมหรือลักษณะของกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน เช่น กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ คณะกรรมการ สถาบัน สภา สหกรณ์ สหพันธ์ สมาพันธ์ เป็นต้น

๒) ความหลากหลายเชิงพื้นที่ เป็นความแตกต่างกันของพื้นที่ในการรวมเป็นชุมชน เช่น ไล่เวกบ้าน ย่าน หมู่บ้าน ตำบล ตรอก ซอย ถนน แขวง เขต หรือ ขอบเขตเชิงที่ตั้งของชุมชน เช่น ลุ่มน้ำ สายน้ำ คลอง นิคมสร้างตนเอง นิคมอุตสาหกรรม เขตพื้นที่ชายฝั่ง เป็นต้น

๓) ความหลากหลายของคนและกลุ่มคนที่รวมกันเป็นชุมชน เป็นความแตกต่างของสมาชิกของชุมชนในด้านต่างๆ เช่น เพศ อายุ เชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อ ค่านิยม ระดับการศึกษา อาชีพ สถานภาพและบทบาททางสังคม เป็นต้น

๔) ความหลากหลายในรูปแบบของกิจกรรม เป็นความแตกต่างกันในกิจกรรมของชุมชนตามรูปแบบและความถนัดของสมาชิก กลุ่ม องค์กรในชุมชน เช่น กลุ่มที่ให้ความสนใจ

^{๓๗} พระสมุห์ชัชวาล ชำมะณี, บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนบริเวณชายแดนไทย-ลาว จังหวัดเลย, รายงานการวิจัย, (สถาบันราชภัฏเลย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๖.

^{๓๘} สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, หนังสือเรียนสาระการพัฒนาสังคม วิทยวิชาการพัฒนาดตนเอง ชุมชน สังคม สค๓๑๐๐๓ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๑) หน้า ๖.

^{๓๙} นางสาวอนงค์นาฏ แก้วไพฑูริย์ และคณะ, การเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมระดับชุมชนในอาเซียน, รายงานการวิจัย, หน้า ๓๗.

ในเชิงการรณรงค์เผยแพร่ก็จะมีกิจกรรมเฉพาะในเรื่องสื่อ กลุ่มที่สนใจในด้านการค้นคว้าความรู้ ก็จะมีกิจกรรมในด้านการวิจัย เป็นต้น

๕) ความหลากหลายในเชิงประเด็นความสนใจปัญหาต่างๆ เป็นความแตกต่างของสมาชิกในเรื่องความสนใจที่มีต่อปัญหาต่างๆ แตกต่างกันไป เช่น การสังคมสงเคราะห์ การออมทรัพย์ การอาชีพ การเกษตร การเมือง สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ความหลากหลายของชุมชนทำให้เกิดความแตกต่างในชุมชน ทั้งลักษณะการรวมตัว พื้นที่อยู่อาศัย ลักษณะของบุคคล กิจกรรมและความสนใจในเรื่องต่างๆ ความเป็นชุมชนจึงเป็นการรวมความหลากหลาย ความแตกต่างเหล่านี้เข้าด้วยกันหรือมีความเป็นเอกภาพในท่ามกลางความแตกต่างที่หลากหลาย ซึ่งผู้คนในชุมชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข เคารพในวิถีชีวิตของกันและกัน ไม่เกิดความขัดแย้ง ไม่เกิดความรุนแรงในสังคม^{๕๐}

๒.๒.๒ ความร่วมกัน (Co-Operation) ความเป็นชุมชนอยู่ที่ความร่วมกันของคนหรือสมาชิกในชุมชน เช่น มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการกระทำร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารกัน (Communicate) และมีความเอื้ออาทรต่อกัน คนจำนวนมากที่ไม่มีอะไรร่วมกัน จะไม่รักกัน ไม่ทำอะไรร่วมกัน ไม่เรียนรู้ร่วมกัน จะไม่ใช่ชุมชนและไม่มีพลังที่จะแก้ไขปัญหาใดๆ เช่น คนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กันแต่ถ้าไม่มีอะไรร่วมกันก็ไม่ถือว่าเป็นชุมชน ดังนั้น ความเป็นชุมชนจึงเกิดขึ้นในสถานการณ์ต่างๆ มากมาย เช่น ความเป็นชุมชนในครอบครัว ความเป็นชุมชนในที่ทำงาน ความเป็นชุมชนวิชาการ (Academic Community) ความเป็นชุมชนสงฆ์ ความเป็นชุมชนทางอากาศ เนื่องจากรวมตัวกันโดยใช้วิทยุ โทรศัพท์ ติดต่อสื่อสารกัน ความเป็นชุมชนทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น^{๕๑} สอดคล้องกับ ประเวศ วะสี ที่ได้สรุปไว้ว่า ความร่วมกันของคนในชุมชนทำให้เกิดจิตวิญญาณ (Spirituality) ของกลุ่มและชุมชน ก่อให้เกิดความปิติ ความสุขและเกิดพลังอย่างมหาศาลในการรักษาเยียวยาชุมชน (Healing Power) นอกจากนี้ ยังทำให้เกิดผู้นำตามธรรมชาติและการจัดการซึ่งมีความเป็นผู้นำที่แท้จริง เพราะกระบวนการร่วมคิดร่วมทำหรือกระบวนการเกิดความเป็นชุมชน ทำให้ภาวะผู้นำปรากฏออกมา ผู้นำธรรมชาติมีลักษณะที่สำคัญคือเป็นผู้มีปัญหา เห็นแก่ส่วนรวม ติดต่อสื่อสารกับคนอื่นได้ดีและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกทั้งหมด ผู้นำธรรมชาติจะมีหลายคน แล้วแต่ว่าจะเป็นผู้ใดในเรื่องอะไร มีทั้งเพศชายและเพศหญิง พบว่า ในกระบวนการธรรมชาติผู้นำจะเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย เพราะธรรมชาติกับเพศหญิงหรือความเป็นแม่จะคู่กัน แต่ในเรื่องอำนาจผู้นำจะเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง ซึ่งมักจะมีผู้นำเพียงคนเดียว และทำลายความเป็นผู้นำของคนอื่นเพราะกลัวจะเป็นคู่แข่ง ทำให้องค์กรหรือชุมชนอ่อนแอและไม่ยั่งยืน เพื่อเมื่อผู้นำที่ดีตาย ถูกโยกย้ายหรือเปลี่ยนแปลง องค์กรหรือชุมชนก็ไม่สามารถดำรงอยู่ได้ แต่ในความเป็นชุมชนถ้าหากผู้นำตามธรรมชาติหลายคนทั้งหญิงและชาย องค์กรหรือชุมชนจะอยู่ในฐานะ

^{๕๐} อนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรณม์ วีสารทสกุล, ประชาสังคม : คำ ความคิด และความหมาย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๑๒-๑๕.

^{๕๑} ผศ.สนธยา พลศรี, เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๗๑.

ที่ดี มีการจัดการ มีความต่อเนื่องและยั่งยืน ความเป็นชุมชนแก้ปัญหาได้ทุกชนิด ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมืองและสุขภาพ^{๔๒}

๒.๒.๓ มีจิตสำนึกแบบประชาสังคม (Civic Consciousness) คือคนในชุมชนตระหนักและเห็นความสำคัญของการเสียสละเพื่อสร้างสรรค์สังคมส่วนรวมโดยสมัครใจ อันเป็นจิตสำนึกสาธารณะของชุมชน มีความรักและตระหนักถึงชุมชนมากกว่าส่วนตนเอง ยอมรับและปฏิบัติตามบรรทัดฐาน ค่านิยม ใฝ่กว้างใจ เชื่อถือ ยอมรับกันและกัน ทำให้เกิดความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (Reciprocity) อดทน อดกลั้นต่อความขัดแย้ง (Tolerance) เปิดกว้างยอมรับในความหลากหลาย ความแตกต่างกันของคนในชุมชนและนำไปสู่ความร่วมมือในรูปแบบต่างๆ ขึ้นในชุมชน^{๔๓}

๒.๒.๔ มีความผูกพัน (Bond) คนในชุมชนมีความสมานฉันท์ ความกลมเกลียว ความกลมกลืนของสมาชิกที่หลากหลายต่อกันบนพื้นฐานแห่งความร่วมมือและการมีส่วนร่วมด้วยสำนึกของการเป็นสมาชิกของชุมชน หรือด้วยจิตสำนึกต่อความเป็นพลเมือง (Citizenship) ของชุมชน มีความสนใจและปรารถนาต่อชุมชนร่วมกัน (Love and Aspiration) ความผูกพันทำให้คนในชุมชนรวมกันเป็นกลุ่ม เป็นองค์กรเครือข่ายซึ่งเป็นแหล่งพื้นฐานให้เกิดการถักทอความรัก ความเอื้ออาทรของคนในชุมชน เป็นกลไกสำคัญของการรวมพลังทางสังคม (Social Synergy) และการพัฒนาชุมชน^{๔๔}

๒.๒.๕ มีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กับชุมชนอื่นๆ ชุมชนต้องไม่ตั้งอยู่อย่างโดดเดี่ยว ไม่แยกตัวออกจากชุมชนอื่น แต่สามารถเชื่อมโยงสัมพันธ์กับชุมชนอื่นได้ เพราะไม่มีชุมชนใดสามารถดำรงอยู่ได้เพียงลำพัง ต้องเชื่อมโยงสัมพันธ์กับชุมชนอื่นในลักษณะความร่วมมือ การสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ของกันและกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้อื่นๆ

๒.๒.๖ มีองค์ความรู้ (Knowledge) และความสามารถในการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ชุมชนมีความสามารถในการสร้างและสะสมองค์ความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาและกำหนดทิศทางข้างหน้าของชุมชนได้ด้วยสติปัญญาและภูมิปัญญาของคนในชุมชน องค์ความรู้นี้สามารถปรับใช้และเรียนรู้ให้เพิ่มพูนขึ้นได้ตลอดเวลา มีการจัดการความรู้ทั้งความรู้เก่า ความรู้ใหม่ ความรู้ภายในชุมชน ความรู้จากนอกชุมชน ตลอดจนการถ่ายทอดความรู้ได้อย่างเหมาะสม

๒.๒.๗ เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ คนในชุมชนมีความสนใจที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับชุมชนของตนและชุมชนภายนอก มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ร่วมกับบุคคลอื่นๆ ด้วยการปฏิบัติหรือทำกิจกรรมร่วมกัน (Interactive Through Action) กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันนี้ทำให้คนในชุมชนแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับชุมชนระหว่างกัน ทำให้เกิดเป็นองค์ความรู้ของชุมชน มี

^{๔๒} ประเวศ วะสี, ประชาคมตำบลยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ศีลธรรมและสุขภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒-๑๖.

^{๔๓} ผศ.สนธยา พลศรี, เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน, หน้า ๗๑.

^{๔๔} อุนชาติ พวงสำลี และวีรบุรณ วิสารทสกุล, ประชาสังคม : คำ ความคิด และความหมาย, หน้า ๖-๑๐.

ความรู้สึกเป็นเจ้าของของชุมชน ผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนตลอดเวลา ซึ่งเป็นพลังสำคัญที่ทำให้ชุมชนเกิดขึ้นและดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

๒.๒.๘ มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ชุมชนมีกิจกรรมต่างๆ ให้สมาชิกปฏิบัติร่วมกันอย่างเหมาะสมและต่อเนื่อง กิจกรรมควรมีความหลากหลายไปตามลักษณะของกลุ่มคนในชุมชนและเป็นพลวัต คือเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง มีกิจกรรมที่ต่อเนื่องทำให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอไม่สิ้นสุด และเป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญประการหนึ่งของความเป็นชุมชน

๒.๒.๙ มีระบบการติดต่อสื่อสารสาธารณะและเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพ (Public Communication and Network) ระบบการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพช่วยให้คนในชุมชนได้รับรู้ข่าวสารจากภายในและภายนอกชุมชน ทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในชุมชนเป็นไปอย่างสะดวก รวดเร็วและรวมกันอย่างเหนียวแน่นในลักษณะเครือข่ายต่างๆ เช่น เครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกัน เครือข่ายร่วมมือกัน เครือข่ายการปฏิบัติงานร่วมกัน เป็นต้น

๒.๒.๑๐ การจัดการชุมชนที่ดี (Community Management) ชุมชนมีการบริหารจัดการในลักษณะของความเป็นกลุ่มหรือองค์กรประชาสังคม (Civic Organization) ที่เกิดจากจิตสำนึกประชาสังคมอย่างแท้จริง มีการบริหารจัดการโดยการตัดสินใจร่วมกันของสมาชิก การจัดโครงสร้างองค์กรแบบแนวราบ คือเน้นความสัมพันธ์ในระดับเดียวกันที่สมาชิกต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบโดยรวม มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นหนา ไม่มีใครเป็นเจ้านายหรือผู้บังคับบัญชาใคร ร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์ แผนและโครงการการดำเนินการ (Implementing) และการประเมินผลเพื่อผลประโยชน์ของชุมชน^{๔๕}

สรุปได้ว่า ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับชุมชน กล่าวคือ การที่ทุกคนอยู่ในพื้นที่ลักษณะเดียวกัน ใกล้เคียงกัน และมีความร่วมมือกันของคนหรือสมาชิกในชุมชน เช่น มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการกระทำร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารกัน และมีความเอื้ออาทรต่อกัน อีกความหมายหนึ่งเกิดขึ้นท่ามกลางการต่อสู้เพื่อต่อต้านกระแสการพัฒนาประเทศ ที่จะพยายามผลักดันประเทศให้ก้าวไปสู่ความทันสมัย โดยมุ่งเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ เน้นการลงทุนอุตสาหกรรม การเปิดเสรีทางการค้าและระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม ซึ่งกระบวนการพัฒนาแบบนี้มักได้รับการกำหนดและตัดสินใจโดยคนจำนวนน้อย หากแต่ผลของการพัฒนาได้ส่งผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อชีวิตของคนจำนวนมากในสังคม จึงมีกระแสการรวมกลุ่มของประชาชนจากที่ต่างๆ โดยเปิดกว้างให้ทุกคนที่มีแนวความคิดคล้ายๆ กัน มาทำงานร่วมกันเพื่อไปสู่เป้าหมายเดียวกัน^{๔๖}

๓. แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์

ศุภย์มานุษยวิทยาสรีนธร (องค์การมหาชน) กล่าวว่า คำว่า “กลุ่มชาติพันธุ์” (ethnic groups) เริ่มเป็นศัพท์วิชาการที่ปรากฏในงานทางมานุษยวิทยาราวกลางทศวรรษ ๑๙๕๐ ที่ใช้จำแนก

^{๔๕} ผศ.สนธยา พลศรี, เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน, หน้า ๗๑-๗๓.

^{๔๖} นางสาวอนงค์นาฏ แก้วไพฑูรย์ และคณะ, การเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมระดับชุมชนในอาเซียน, หน้า ๔๓.

ความแตกต่างของกลุ่มคนโดยอาศัยมาตรการทางวัฒนธรรมเป็นหลัก เพราะใช้ได้แบบเป็นกลางครอบคลุมหมด ไม่มีการแยกแยะว่ากลุ่มใครมีวัฒนธรรมสูงหรือเจริญกว่ากลุ่มอื่น “กลุ่มชาติพันธุ์” หมายถึงกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมย่อย (subculture) ร่วมกัน คือมีค่านิยม ความคิด อุดมการณ์ ประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา ระบบสัญลักษณ์ และวัฒนธรรมด้านอื่นๆ ร่วมกันที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมใหญ่และมักเชื่อมโยงกับการอพยพมาจากประเทศอื่น เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ อพยพมาอยู่อาศัยในสังคมใหม่มักมีความสำนึกใน อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (cultural identity) สูงมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าอพยพเข้ามาในสังคมใหม่เป็นจำนวนมาก และกลุ่มคนเหล่านี้มักจะถูกเลือกปฏิบัติและได้รับการปฏิบัติอย่างอคติ แต่เมื่อเวลาผ่านไปนานๆ ลูกหลานของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มแรกๆ อาจยอมรับวัฒนธรรมใหญ่และพยายามหาทางเคลื่อนที่ทางชนชั้นให้สูงขึ้น จนในที่สุดอาจจะทิ้งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มตนอย่างสิ้นเชิงก็เป็นไป^{๔๗}

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กลุ่มพัฒนาสังคมและสวัสดิการ และองค์กรทุนสำหรับเด็กแห่งสหประชาชาติ ให้นิยามไว้ว่า ชาติพันธุ์ หมายถึงการสืบทอดทางสายโลหิต เชื้อชาติ ภาษา ความเชื่อ วิธีการดำรงชีวิต วัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่ง ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันโดยทั่วไปใช้คำว่า “เผ่า” เพื่อแยกกลุ่มชนที่แตกต่างอย่างชัดเจนออกจากกัน นอกจากคำว่า เชื้อชาติ (races) และกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic groups) แล้ว ยังมีอีกคำหนึ่ง คือ “ชาติ” หรือ “ประชาชาติ” (nation) ซึ่งเป็นคำที่อยู่ในตระกูลความคิดเดียวกันและมีลักษณะคล้ายคลึงต่างๆ ร่วมกัน เป็นแนวคิด ๓ แนวที่มีศูนย์กลางลักษณะร่วมกัน ที่สำคัญก็คือความคิดเกี่ยวกับการมีการสืบเชื้อสาย (descent) และบรรพบุรุษ (ancestry) ร่วมกัน ในทั้งสามคำ เราพบความหมายร่วมกันเกี่ยวกับความคิดทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งได้แก่ ตำนานปรัมปราเกี่ยวกับอดีต ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีของกลุ่มชน และความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่ใช้กำหนดกลุ่มซึ่งอาจเป็นภาษา เครื่องแต่งกาย และจารีตประเพณี ดังนั้น โดยนัยดังกล่าว กลุ่มชนจึงถือได้ว่าเป็นประชาคมการสืบเชื้อสายและวัฒนธรรม (descent and culture communities)^{๔๘}

ศรีศักร วัลลิโภดม กล่าวถึงการที่ผู้คนที่มีเผ่าพันธุ์แตกต่างกันล้วนมีการสังสรรค์ระหว่างกัน โดยร่วมจากการสังสรรค์ทางเศรษฐกิจเป็นพื้นฐานที่สำคัญ และเป็นสิ่งนำไปสู่การสังสรรค์และความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ในที่สุดก็เกิดการผสมผสานระหว่างเผ่าพันธุ์กันขึ้น จนอาจกล่าวได้ว่า แทบจะไม่มีกลุ่มชนใดหรือเผ่าพันธุ์ใดที่ไม่ผสมผสานระหว่างเผ่าพันธุ์อื่นเลย แต่ตรงข้ามกลับ

^{๔๗} ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์, (กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๗), หน้า ๘.

^{๔๘} กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการและองค์กรทุนสำหรับเด็กแห่งสหประชาชาติ, ทำเนียบชุมชนบนพื้นที่สูง ๒๐ จังหวัด ในประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๔๕, (กรุงเทพฯ : กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๔๖), หน้า ๔.

เกิดเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic group) ขึ้นมามากมาย ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นจากการตั้งถิ่นฐาน และการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งมาช้านานหลายชั่วคน^{๔๙}

การอยู่ร่วมกันของสังคม และชุมชน เผ่าพันธุ์ต่างๆ ต้องให้การยอมรับความแตกต่าง ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในสังคมนั้นๆ อาจต้องใช้เวลาในการผสมผสานทางวัฒนธรรม เพราะแต่ละชาติพันธุ์มีอัตลักษณ์ของตนเองมายาวนาน ดังนั้น ในสภาพการณ์ที่ถูกบังคับระหว่างการดำรง อยู่ของกลุ่มคนหลายเชื้อชาติให้มาอยู่ในประชาคมเดียวกัน จึงยังมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมและความ ชัดแย้งเชิงโครงสร้างของสังคมอยู่

๔. แนวคิดเกี่ยวกับภาษา

๔.๑ ความหมายของภาษา ภาษา เป็นคำสันสกฤตที่มาจากศัพท์เดิมว่า “ภาษา” เป็น คำกริยา แปลว่า การพูด หรือบอก เมื่อนำมาใช้จึงเปลี่ยนรูปเป็น “ภาษา” ซึ่งมีความหมายของรูปศัพท์ว่า คำพูด หรือถ้อยคำ

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมายไว้ว่า “ภาษา” เป็นคำนาม หมายถึง ถ้อยคำที่ใช้พูดหรือเขียนเพื่อสื่อความหมายของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น ภาษาไทย ภาษาจีน หรือเพื่อสื่อความเฉพาะวงการ เช่น ภาษาราชการ ภาษากฎหมาย ภาษาธรรม เสียง ตัวหนังสือ หรือกริยาอาการที่สื่อความหมายได้ เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียน ภาษาท่าทาง ภาษามือ คนหรือชาติที่พูด ภาษานั้นๆ เช่น มอญ ลาว ทวาย ทุ่งหม่มและแต่งตัวตามภาษา

พระยาอนุนามราชธน^{๕๐} ได้ให้นิยามตามหลักวิชานิติศาสตร์หรือวิชาที่ศึกษา ที่มาและความหมายของคำไว้ว่า “ภาษา” คือ วิธีที่มนุษย์แสดงความเข้าใจเพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รู้ โดยใช้ เสียงพูดที่มีความหมายนี้ มีองค์ประกอบสำคัญ ๒ ประการ ดังนี้

๑) เสียงพูดที่นึกได้แล้วพูดออกมา แต่เสียงพูดที่หลุดปากออกมอลอยๆ เพราะมี อารมณ์สะท้อนใจ ไม่ใช่เสียงพูดตามความหมายนี้

๒) ความหมายซึ่งผู้พูดฟังเข้าใจรับรู้ตรงกัน คือ ฟังออก และสามารถพูดตอบโต้ ได้ด้วย

สรุปความว่า ภาษาคือการแสดงความในใจของตนออกมาเพื่อให้ผู้อื่นทราบ โดยใช้ สื่อ เสียง และกริยาอาการ หรือสัญลักษณ์อื่นใดที่มนุษย์ด้วยกันสามารถรับรู้ และแสดงกริยาตอบสนอง

^{๔๙} ศรีศักร วัลลิโภดม, พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑-๑๒.

^{๕๐} นักปราชญ์ของไทย ผู้มีผลงานดีเด่นจนเป็นที่ประจักษ์แก่โลก ได้รับการยกย่องจากองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ให้เป็นบุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมระดับโลก ประจำปี ๒๕๓๑.

ได้ นอกจากนี้ ภาษายังเป็นเครื่องมือในการสื่อความหมาย ใช้ถ่ายทอดความคิด ความรู้สึก ความต้องการ ของตนให้ผู้อื่นทราบ^{๕๑}

๔.๒ ความสำคัญของภาษา ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสารที่สำคัญยิ่งของสังคมมนุษย์ ก่อให้เกิดวิวัฒนาการต่างๆ ที่หลากหลายต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการ เจริญเติบโตของสังคมมนุษย์ ในขณะเดียวกัน ภาษานี้เองกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า ซึ่งทำให้เกิด การศึกษาและสืบค้น เพื่อให้ทราบถึงความเจริญรุ่งเรืองของศิลปะ วิทยาการ และอารยธรรมในอดีต ของสังคมมนุษย์ ภาษาเป็นเครื่องหมายที่แสดงออกในด้านภูมิธรรมและภูมิปัญญา นอกจากนี้ ภาษายังมี ความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องหมายแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ เช่น ภาษาไทย และ อักษรไทย เป็นเครื่องหมายที่บ่งบอกถึงความเป็นอัตลักษณ์เอกลักษณ์ประจำชาติไทย มีบทบาทและทำหน้าที่ สำคัญ คือ เป็นศูนย์กลางทางการศึกษา เล่าเรียน การติดต่อสื่อสารภายในประเทศ และยังช่วยยึดเหนี่ยว คนไทยทั้งชาติไว้ได้อย่างสมัครสมานกลมเกลียวกัน^{๕๒}

กองทัพ เคลือบพานิชกุล^{๕๓} กล่าวถึงความสำคัญของภาษาซึ่งมีผลต่อการดำเนิน ชีวิตของมนุษย์ใน ๔ ระดับ ดังนี้

๑) ความสำคัญของภาษาในระดับบุคคล มีส่วนช่วยให้ทุกคนได้มีโอกาสพัฒนา ตนเองเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอยู่ในปกติสุข เพราะการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมมีความจำเป็นที่ต้อง ติดต่อสื่อสารสัมพันธ์กับบุคคลอื่นอยู่ตลอดเวลา จึงต้องอาศัยทักษะทางภาษาเป็นเครื่องมือในการสื่อ ความหมาย ไม่ว่าจะเป็นการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน ฉะนั้น การมีความรู้ในศาสตร์สาขาต่างๆ จึงเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตัวบุคคล ก่อให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ นอกจากนี้ ความสำคัญของภาษาในระดับบุคคลยังรวมไปถึงการใช้ความรู้ทางภาษาด้วยวัตถุประสงค์อื่นๆ เช่น การ แสวงหาความสุข ความเพลิดเพลิน การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมประจำใจ เป็นต้น

๒) ความสำคัญของภาษาในระดับสังคม มีผลต่อความเจริญก้าวหน้าของสังคม มนุษย์ในทุกๆ ด้าน ช่วยให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นและประสบการณ์ซึ่งกันและกันอย่างเป็น ระบบ ทำให้ทุกคนสามารถรวมกันเป็นกลุ่ม มีการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน มีการจัดระเบียบภายในกลุ่ม หรือชุมชนของตน และนำไปสู่แนวทางในการแก้ปัญหาต่างๆ ของชุมชนหรือสังคมได้ด้วยสันติวิธี

๓) ความสำคัญของภาษาในระดับประเทศชาติ มีส่วนช่วยในการสร้างจิตสำนึก ของความเป็นชาติ เพราะภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความเป็นเอกภาพ และเป็นเอกลักษณ์ ประจำชาติ ทำให้มีการถ่ายทอดและสืบสานวัฒนธรรม ช่วยให้ประเทศชาติมีความเจริญรุ่งเรือง เกิดความ

^{๕๑} หอการค้าไทย, มหาวิทยาลัย, ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

^{๕๒} นางสาวอนงค์นาฏ แก้วไพฑูริย์ และคณะ, การเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมระดับ ชุมชนในอาเซียน, หน้า ๔๕.

^{๕๓} กองทัพ เคลือบพานิชกุล, การใช้ภาษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๒), หน้า ๙.

สะดวกในการจัดระเบียบการปกครองของประชาชน ช่วยพัฒนาประชาชนในชาติให้สามารถอ่านออกเขียนได้ สามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และศึกษาหาความรู้ต่างๆ ได้ด้วยตนเอง

๔) ความสำคัญของภาษาในระดับโลก มีส่วนช่วยในการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในโลกด้วยการสร้างสัมพันธไมตรีทางการทูต การเจรจาเพื่อขอความร่วมมือทางการค้าและการลงทุนต่างๆ การแลกเปลี่ยนความรู้ทางเทคโนโลยี ช่วยเปิดโลกทัศน์ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น การประชุมร่วมกันเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งทางเชื้อชาติ หรือแก้ไขวิกฤตการณ์ต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อมวลมนุษยชาติจนนำไปสู่การจัดตั้งองค์การโลก เช่น องค์การสหประชาชาติ (United Nations Organization) เป็นต้น

การศึกษาวิวัฒนาการของภาษา จึงเข้ากันได้กับความหมายในประเด็นที่ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงของภาษา ซึ่งคลี่คลายไปสู่ภาวะที่ดีขึ้นหรือเจริญขึ้น เพราะความหมายนี้ตรงกับวิวัฒนาการของมนุษย์ และความสำคัญของภาษาในระดับต่างๆ มีส่วนช่วยในการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในโลกด้วยการสร้างสัมพันธไมตรีทางการทูต และการอยู่ร่วมกันของชนหลายเชื้อชาติ

๕. แนวคิดเกี่ยวกับประเพณี

๕.๑ ความหมายของประเพณี มีความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีที่แตกต่างกันออกไป พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้ความหมายของประเพณีไว้ว่า ประเพณี หมายถึง สิ่งที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณี นอกจากนี้ ยังมีผู้ให้ความหมายของประเพณีไว้หลายท่าน ดังนี้

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช^{๕๔} ได้ให้ความหมายของประเพณีไว้ ๒ นัย คือ

๑) ความหมายของประเพณีที่เป็นนามธรรม คือ แนวทางแห่งความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และหลักเกณฑ์ในความประพฤติปฏิบัติ ซึ่งตัวกำหนดแบบแผนความประพฤติ หรือกิจกรรมของคนไทยในสังคม

๒) ความหมายของประเพณีที่เป็นรูปธรรม เป็นความหมายด้านคติชนวิทยาและสังคมวิทยา หมายถึง การแสดงออกเป็นรูปพิธีรีตอง นั่นคือ กิจกรรมหรือพิธีการซึ่งปฏิบัติสืบต่อกันมา โดยกิจกรรมหรือการกระทำนั้นถูกกำหนดด้วยแนวความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนแบบแผนการประพฤติที่สังคมกำหนดไว้ สอดคล้องกับ อุดม เขยกิจวงศ์ และคณะ^{๕๕} ที่กล่าวไว้ว่า ประเพณี หมายถึง การประพฤติปฏิบัติของบุคคล ซึ่งได้เรียนรู้ หรือยึดถือสืบต่อกันมาเพื่อให้เหมาะสมเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ เป็นแนวทางปรับปรุงให้เหมาะสมกับกาลเวลา ได้รับการส่งเสริม สืบสานประเพณีอันดีงามให้คงอยู่ ซึ่งช่วยให้คนในสังคมดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข

^{๕๔} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชา ภาษาไทย ๘ (คติชนวิทยา สำหรับครู) (Thai ๘) หน่วยที่ ๘-๑๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๒), หน้า ๗๖๐.

^{๕๕} อุดม เขยกิจวงศ์ วิมล จิโรจพันธ์ และ ประชิต สกฤษณ์พัฒน์, ศิลปะและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : แสงดาว), หน้า ๑๙๕.

๕.๒ บทบาทและความสำคัญของประเพณี ประเพณี เป็นสมบัติของสังคมที่มีความสัมพันธ์กับชีวิตและสังคมมาโดยตลอด อีกทั้งยังเป็นสัญลักษณ์ ซึ่งหมายถึงความหมายและคุณค่าของวัฒนธรรมอันดีงามของสังคม บทบาทและความสำคัญของประเพณี มีดังนี้

- ๑) เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคม
- ๒) เป็นสิ่งควบคุมการประพฤติของคนในสังคม
- ๓) เป็นเครื่องผูกพันความเป็นพวกเดียวกัน
- ๔) เป็นเครื่องผสมผสานความเชื่อต่างๆ เข้าด้วยกัน
- ๕) เป็นสัญลักษณ์ชี้แนะให้เข้าใจสาระสำคัญของชีวิต
- ๖) ประเพณีมีส่วนทำในการสนับสนุนให้ชาติบ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองในทรณะ

ที่ดีและถูกต้อง

- ๗) ประเพณีเป็นตัวเชื่อมความรู้สึกของชุมชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
- ๘) ประเพณีเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ แสดงถึงความเป็นอันเกิดจากความ

เจริญของสังคมมาช้านาน

๕.๓ ประเภทของประเพณี ความหลากหลายของการดำเนินชีวิตทำให้ประเพณีแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน ได้มีการรวบรวมและจำแนกประเพณีไว้ ดังนี้^{๕๖}

๑) แบ่งตามลักษณะของบุคคลที่ปฏิบัติตามประเพณีนั้นๆ ได้แก่ ประเพณีส่วนตัว เช่น การเกิด การเลี้ยงดู โคนจุก บวชนาค แต่งงาน การปลูกบ้านเรือน เป็นต้น และ ประเพณีส่วนชุมชน ได้แก่ ประเพณีท้องถิ่น หรือประเพณีของชาติ ประเพณีเนื่องด้วยศาสนา และประเพณีของโลก เช่น การแต่งกายประจำชาติ และการแต่งกายสากล เป็นต้น

๒) แบ่งตามลักษณะบุคคลที่ปฏิบัติตามประเพณีนั้นๆ แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ ประเพณีราษฎร ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของประชาชน และ ประเพณีของหลวง ได้แก่ พระราชพิธีสำหรับพระมหากษัตริย์ และรัฐพิธีที่รัฐบาลเป็นผู้จัดถวายพระมหากษัตริย์เนื่องในโอกาสต่างๆ

๓) แบ่งตามจุดมุ่งหมายของประเพณี ซึ่งแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ จารีตประเพณี ได้แก่ ประเพณีที่คนในสังคมใช้เป็นแนวทางประดุจข้อบังคับทางจรรยา หรือศีลธรรม และสวัสดิภาพ ของสังคมส่วนรวม ขนบประเพณีที่สังคมหรือสถาบันต่างๆ ตั้งขึ้นเป็นระเบียบแบบแผนไว้โดยชัดเจน หรือโดยปริยาย และ ธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ ประเพณีที่คนในสังคมใช้เป็นแนวทางต่างๆ ไปในการประพฤติปฏิบัติต่อกัน เป็นแนวทางที่คนในสังคมนิยมกันว่าเป็นสิ่งดีและประพฤติตามๆ กัน

ประเพณีจึงมีบทบาทและความสำคัญในอันที่จะยึดโยงคนในสังคมเข้าไว้ด้วยกัน คนต่างเชื้อชาติ ศาสนา ต่างถิ่น ต่างประเพณี หากได้เข้ามาอยู่ในสังคมเป็นชุมชนเดียวกัน ย่อมต้องประพฤติปฏิบัติตนตามที่ชุมชนนั้นๆ กำหนดขึ้น เพื่อสร้างความเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง รู้รักสามัคคี สามารถนำพาสังคมให้เป็นปกติสุขได้อย่างยั่งยืน

^{๕๖} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชา ภาษาไทย ๘ (คติชนวิทยา สำหรับครู) (Thai ๘) หน่วยที่ ๘-๑๕, หน้า ๗๕๐.

๒.๓ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม

๒.๓.๑ กระบวนการเรียนรู้และทฤษฎีการเรียนรู้

๑. กระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย ความหมายและขอบข่ายการเรียนรู้ ปัจจัยสำคัญในสภาพการเรียนรู้ ลำดับขั้นในกระบวนการเรียนรู้ และชนิดของการเรียนรู้ ดังต่อไปนี้^{๕๗}

๑.๑ ความหมายและขอบข่ายการเรียนรู้ การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ตลอดช่วงชีวิต คำจำกัดความที่นักจิตวิทยา มักจะกล่าวอ้างอยู่เสมอ แต่ยังไม่ถึงกับเป็นที่ยอมรับกันอย่างสากล คือ คำจำกัดความของ คิมเบิล (Gregory A Kimble) ที่กล่าวว่า “การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลงศักยภาพแห่งพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร ซึ่งเป็นผลมาจากการฝึกหรือปฏิบัติที่ได้รับ การเสริมแรง (Learning as a relatively permanent change in behavioral potentiality that occurs as a result of reinforced practice)”

จากความหมายของการเรียนรู้ข้างต้น แยกกล่าวเป็นประเด็นสำคัญได้ ๕ ประการ คือ

๑) การกำหนดที่ว่า การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ก็แสดงว่าผลที่เกิดจากการเรียนรู้ จะต้องอยู่ในรูปของพฤติกรรมที่สังเกตได้หลังจากเกิดการเรียนรู้แล้ว ผู้เรียนสามารถทำสิ่งหรือเรื่องที่ไม่เคยทำมาก่อนการรู้นั้น

๒) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้น ต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างถาวร นั่นก็คือพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปนั้น จะไม่เป็นพฤติกรรมในช่วงสั้น หรือเพียงชั่วคราว และในขณะเดียวกันก็ไม่ใช่พฤติกรรมที่คงที่ที่ไม่เปลี่ยนแปลงอีกต่อไป

๓) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมดังกล่าว ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนไปอย่างทันทีทันใด แต่มันอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงศักยภาพ (Potential) ที่จะกระทำการสิ่งต่างๆ ต่อไปในอนาคต การเปลี่ยนแปลงศักยภาพนี้อาจแฝงอยู่ในตัวผู้เรียน ซึ่งอาจจะยังไม่ได้แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมอย่างทันทีทันใดก็ได้

๔) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือการเปลี่ยนแปลงศักยภาพในตัวผู้เรียนนั้น จะเป็นผลมาจากประสบการณ์หรือการฝึกเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือศักยภาพอันเนื่องมาจากสาเหตุอื่นไม่ถือเป็นการเรียนรู้

๕) ประสบการณ์หรือการฝึกต้องเป็นการฝึกหรือปฏิบัติที่ได้รับการเสริมแรง (Reinforced practice) หมายความว่า เพียงแต่ผู้เรียนได้รับรางวัลหลังจากที่ตอบสนองก็จะให้เกิดการเรียนรู้ขึ้น ในแง่นี้ คำว่า “รางวัล” กับ “ตัวเสริมแรง” (Reinforce) จะให้ความหมายเดียวกัน ต่างก็หมายถึงอะไรบางอย่างที่อินทรีย์ (บุคคล) ต้องการ

^{๕๗} “กระบวนการเรียนรู้” สืบค้นใน <https://www.novapizz.com/NovaAce/learning/learning_Process.htm> สืบค้นเมื่อ ๔ เมษายน ๒๕๖๑, หน้า ๑-๓.

๑.๒ ปัจจัยสำคัญในสภาพการเรียนรู้ ในสภาพการเรียนรู้ต่างๆ ย่อมประกอบด้วย ปัจจัยที่สำคัญ ๓ ประการด้วยกัน คือ

- ๑) ตัวผู้เรียน (Learner)
- ๒) เหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เป็นตัวเร้า (Stimulus Situation)
- ๓) การกระทำหรือการตอบสนอง (Action หรือ Response)

๑.๓ ลำดับชั้นในกระบวนการเรียนรู้ มูลลีย์ (George J. Mouly) กำหนดลำดับชั้นใน กระบวนการเรียนรู้ไว้ ๗ ชั้น ดังนี้

๑) เกิดแรงจูงใจ (Motivation) เมื่อใดก็ตามที่อินทรีย์เกิดความต้องการและอยู่ใน ภาวะที่ขาดสมดุลก็จะมีแรงขับ (Drive) หรือแรงจูงใจ (Motive) เกิดขึ้น ผลักดันให้เกิดพฤติกรรมเพื่อ หาสิ่งที่ขาดไปนั้นมาให้อวัยวะที่อยู่ในภาวะที่พอดี แรงจูงใจมีผลให้แต่ละคนไวต่อการสัมผัสสิ่งเร้า แตกต่างกันไป เป็นสิ่งที่กำหนดทิศทางและความเข้มของพฤติกรรมและเป็นสิ่งจำเป็นเบื้องต้นสำหรับการ เรียนรู้

๒) กำหนดเป้าประสงค์ (Goal) เมื่อมีแรงจูงใจเกิดขึ้น แต่ละบุคคลก็จะกำหนด เป้าประสงค์ที่จะก่อให้เกิดความพึงพอใจ เป้าประสงค์จึงเป็นผลบั่นปลายที่อินทรีย์แสวงหา ซึ่งบางครั้ง อาจจะชัดเจน บางครั้งอาจจะเลือนลอย บางครั้งอาจกำหนดขึ้นเพื่อสนองความต้องการทางสรีระ หรือ บางครั้งเพื่อสนองความต้องการทางสังคม

๓) เกิดความพร้อม (Readiness) คนแต่ละคนมีขีดความสามารถที่จะรับ และ ความต้องการพื้นฐานเพื่อที่จะเสาะแสวงหาความพอใจ หรือหาสิ่งที่สนองความต้องการได้จำกัดและ แตกต่างกันไปตามสภาพความพร้อมของแต่ละบุคคล เช่น เด็กทารกซึ่งมีความเจริญทางสรีระยังไม่มากก็ จะไม่พร้อมที่จะเรียนรู้วิธีการหาอาหารด้วยตนเองได้ เด็กที่ร่างกายอ่อนแอ หรือมีความบกพร่องของ อวัยวะบางส่วน ก็จะไม่พร้อมในการเล่นกีฬาบางอย่างได้ กล่าวได้ว่าสภาพความพร้อมในการเรียนของ บุคคลนั้น จะต้องอยู่กับองค์ประกอบอื่นๆ หลายประการ เช่น ความเจริญเติบโตของโครงสร้างทาง ร่างกาย การจูงใจ ประสบการณ์ด้วย เป็นต้น เรื่องของความพร้อมนี้ นับว่าเป็นสิ่งจำเป็นมากที่จะต้องดี ก่อนที่จะเกิดการเรียนรู้

๔) มีอุปสรรค (Obstacle) อุปสรรคจะเป็นสิ่งขวางกั้นระหว่างพฤติกรรมที่เกิด จากแรงจูงใจกับเป้าประสงค์ ถ้าหากไม่มีอุปสรรคหรือสิ่งกีดขวางเราก็จะไปถึงเป้าประสงค์ได้ง่าย ซึ่งเราก็ ถือว่าสภาพการณ์เช่นนี้ ไม่ได้ช่วยให้เกิดความต้องการที่จะแก้ปัญหาและเรียนรู้ ตรงกันข้าม การที่เราไม่ สามารถไปถึงเป้าหมายได้จะก่อให้เกิดความเครียดและจะเกิดความพยายามที่จะหาวิธีแก้ปัญหา ซึ่งจะทํา ให้เกิดการเรียนรู้ขึ้น

๕) การตอบสนอง (Response) เมื่อบุคคลมีแรงจูงใจ มีเป้าประสงค์ เกิดความ พร้อม และเผชิญกับอุปสรรคเข้า ก็จะมีพฤติกรรมต่างๆ เกิดขึ้น พฤติกรรมนั้นอาจเริ่มด้วยการตัดสินใจ เกิดอาการตอบสนองที่เหมาะสม ทดลองทำแล้วปรับปรุงแก้ไขการตอบสนองนั้นให้แก้ปัญหาได้ดีที่สุด ซึ่ง แนวทางของการตอบสนองอาจมุ่งสู่เป้าประสงค์โดยตรงหรือโดยอ้อมอย่างใดอย่างหนึ่ง

๖) การเสริมแรง (Reinforcement) การเสริมแรง หมายถึง การได้รางวัลหรือสิ่งเร้า ที่ก่อให้เกิดความพอใจ ซึ่งปกติผู้เรียนจะได้รับหลังจากที่ตอบสนองแล้ว ตัวเสริมแรงไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งของหรือวัตถุที่มองเห็นได้เสมอไป เพราะความสำเร็จ ความรู้ ความก้าวหน้า ฯลฯ ก็เป็นตัวเสริมแรงได้เช่นเดียวกัน

๗) การสรุปความเหมือน (Generalization) หลังจากผู้เรียนสามารถตอบสนองหรือหาวิธีการที่จะมุ่งสู่เป้าประสงค์ได้แล้ว เขาก็อาจจะใช้กับปัญหาหรือสถานการณ์ที่จะพบในอนาคตได้นั้นก็แสดงว่า ผู้เรียนเกิดความสามารถที่จะสรุปความเหมือนระหว่างสถานการณ์การเรียนรู้ที่มีมาก่อน กับปัญหาหรือสถานการณ์ที่เพิ่งจะพบใหม่ ซึ่งเป็นการขยายขอบเขตของพฤติกรรม

๑.๔ ชนิดของการเรียนรู้ แกนเย (Gane) ได้แบ่งการเรียนรู้ออกเป็น ๘ ประเภท นับตั้งแต่การเรียนรู้แบบพื้นฐานไปจนถึงการเรียนรู้ที่ซับซ้อน ดังนี้

๑) การเรียนรู้เครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ (Signal Learning)

๒) การรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง (Stimulus Response Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะเชื่อมโยง (Connection) การตอบสนองที่เหมาะสมต่อสิ่งเร้าต่างๆ โดยที่เมื่อใดได้ตอบสนองอย่างถูกต้องหรือเหมาะสมก็จะได้รางวัล หรือตัวเสริมแรง หรือเกิดความพอใจหรืออยากตอบสนองเช่นนั้นซ้ำๆ การเรียนรู้แบบนี้ต่างจากการเรียนรู้แบบแรก เพราะการตอบสนองการเรียนรู้ในลักษณะนี้เกิดขึ้นด้วยความตั้งใจ ส่วนแบบแรกการตอบสนองเกิดขึ้นโดยไม่ตั้งใจ และการเรียนรู้แบบนี้จะเกี่ยวข้องกับกระบวนการทางสมองที่สูงกว่า ลักษณะสำคัญของการเรียนรู้ดังกล่าวอาจสรุปได้เป็นข้อๆ ดังนี้

๒.๑) การเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้า และการตอบสนองค่อยๆ พัฒนาขึ้นทีละน้อย

๒.๒) การตอบสนองของผู้เรียนที่แสดงตอบโต้สิ่งเร้านั้น จะเป็นการตอบสนองที่ผู้เรียนมีความมั่นใจมากขึ้นตามโอกาสที่ได้กระทำซ้ำๆ

๒.๓) การเรียนรู้แบบนี้ จะเป็นการเชื่อมโยงการตอบสนองบางอย่างต่อสิ่งเร้าเฉพาะอย่าง สิ่งเร้าอื่นๆ จะไม่มีความหมายที่จะทำให้เกิดการตอบสนองเช่นเดียวกับที่ได้ตอบโต้สิ่งเร้าเฉพาะอย่างนั้น

๒.๔) สิ่งสำคัญที่เกี่ยวกับการเรียนรู้แบบนี้ ก็คือ รางวัลหรือตัวเสริมแรง คือว่ารางวัลจะทำให้ผู้กระทำเกิดความพอใจ และเป็นการเพิ่มโอกาสที่จะทำให้เกิดการตอบสนองเช่นนั้นซ้ำอีกในทางตรงกันข้าม เราจะไม่ให้รางวัลต่อการตอบสนองที่เราไม่ต้องการ ซึ่งจะมีผลให้การตอบสนองที่เราไม่ต้องการนั้นค่อยๆ ลดและยุติลงในที่สุด

จะเห็นว่า การเรียนรู้แบบนี้ มีลักษณะคล้ายๆ กับการเรียนรู้แบบลองผิดลองถูกของ ธอร์นไดค์ (Thorndike) และการวางเงื่อนไขแบบการกระทำของ สกินเนอร์ (Skinner) นั่นเอง

๓) การเรียนรู้ด้านทักษะหรือด้านกลไก (Skill Learning) หรือ (Motor training) เป็นการเรียนรู้ทำนองเดียวกับแบบที่ ๒ แต่มีความซับซ้อนมากขึ้น เพราะประกอบด้วย

ความสัมพันธ์และการตอบสนองตั้งแต่ ๒ คู่ขึ้นไป และเห็นการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง ในรูปของการใช้กลไกของกล้ามเนื้อและทักษะ ตัวอย่างเช่น เด็กที่จะเรียนรู้การเปิดประตู ก็จะมีลำดับของ กิจกรรมต่อเนื่องเป็นสายโซ่ ดังนี้ มีพวงกุญแจอยู่ในมือ เลือกกุญแจที่จะใช้ขึ้นมาสอดใส่เข้าไปในลูกบิด หมุน ลูกกุญแจ จนหมดเสียงแกร๊กแล้ว ก็ผลักประตูให้เปิดออก

๔) การเรียนรู้ความสัมพันธ์ของถ้อยคำ (Verbal Association) การเรียนรู้แบบนี้ คล้ายกับแบบที่ ๓ แต่ต่างกันที่การตอบสนองต่อสิ่งเร้าในแบบที่ ๑ เป็นการใช้กลไกกล้ามเนื้อ ส่วนแบบที่ ๔ เป็นเรื่องของการใช้ถ้อยคำ การเรียนรู้แบบนี้เป็นความสำคัญของภาวะภายในมากกว่าแบบที่ ๓

๕) การเรียนรู้เพื่อแยกความแตกต่าง (Discrimination Learning) เป็นการ เรียนรู้ที่ผู้เรียนจะต้องแยกความแตกต่างระหว่างสิ่งเร้า เพื่อจะตอบสนองต่อสิ่งเร้า นั้นให้ถูกต้อง การ เรียนรู้ที่จะมีเรื่องของการจัดการสัมผัสเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ ตัวอย่างของการเรียนรู้แบบนี้ ก็ได้แก่การที่ ครูซึ่งสอนในชั้นเรียนสามารถที่จะแยกความแตกต่างของสี รูปร่างของสิ่งของ อักษร คำ จำนวน สัญลักษณ์ เป็นต้น การเรียนรู้เพื่อแยกความแตกต่างนี้ อาจเป็นการเรียนรู้เพื่อแยกความแตกต่างระหว่าง สายโซ่ของความสัมพันธ์ของสิ่งเร้าและการตอบสนองตั้งแต่ ๒ คู่ขึ้นไป

๖) การเรียนรู้สิ่งกัป (Concept Learning) การเรียนรู้สิ่งกัปเป็นการเรียนรู้ที่ ผู้เรียนจะจัดประเภทของสิ่งเร้า โดยพิจารณาจากคุณสมบัติต่างๆ เกี่ยวกับสี รูปร่าง ขนาด จำนวน ฯลฯ เป็นหลัก ผู้เรียนต้องเรียนรู้สิ่งที่คล้ายกัน สามารถสรุปความเหมือน และแยกความแตกต่างของสิ่งเร้า มี ข้อสังเกตว่าการเรียนรู้สิ่งกัปนี้ การตอบสนองของผู้เรียนไม่ได้เป็นการเชื่อมโยงกับลักษณะทางกายภาพ ของสิ่งเร้าเฉพาะอย่าง หากแต่จะเป็นการเชื่อมโยงกับคุณสมบัติทางนามธรรมของสิ่งเร้า นั้นๆ เกนยถือว่า การเรียนรู้แบบต่างๆ ที่กล่าวมาทั้ง ๕ ประเภทข้างต้น จะเป็นพื้นฐานสำคัญที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ ชนิดนี้

๗) การเรียนรู้กฎหรือหลักการ (Rule Learning หรือ Principle Learning) กฎ (Rule) หรือหลักการ (Principle) เป็นสายโซ่ของความสัมพันธ์ของสิ่งกัป (Concept) ตั้งแต่ ๒ อย่างขึ้นไป เช่น เมื่อเกิดสิ่งกัปความยาวของเส้นตรง และเกิดสิ่งกัปเกี่ยวกับความยาว ความกว้างของสี่เหลี่ยม เราก็ สามารถตั้งเป็นกฎของการหาพื้นที่ของรูปสี่เหลี่ยมในรูปของความสัมพันธ์ระหว่างความยาว และความ กว้างได้ ตัวอย่างของกฎอื่นๆ หรือในวิชาพีชคณิต $xa + xb = x(a + b)$ เป็นต้น

๘) การเรียนรู้แบบแก้ปัญห (Problem Solving) ในชีวิตของเรานั้นจะต้อง คิดค้นสิ่งต่างๆ เพื่อตั้งเป็นกฎหรือหลักการเพื่อจะนำไปใช้ควบคุม หรือแก้ปัญหต่างๆ ในสภาพแวดล้อมที่ เราอาศัยอยู่ตลอดเวลา บางครั้งมนุษย์เราก็จะนึกถึงง่าย ๆ ที่มีอยู่นั้นมาสัมพันธ์กันเป็นกฎใหม่ที่ซับซ้อนขึ้น ซึ่งการรวมกันเป็นกฎใหม่ดังกล่าวนี้จำเป็นมากที่จะใช้แก้ปัญหใหม่ๆ

การแก้ปัญห หมายถึง การคิดหรือการขยายความคิดออกไปเพื่อหากฎใหม่ๆ (ซึ่งอาจเกิดจากการรวมกฎที่มีอยู่ก่อน เข้ามาสัมพันธ์ในรูปแบบใหม่นั้นเอง) ฉะนั้น จะเห็นว่า การ แก้ปัญหต้องอาศัยสิ่งกัป (Concept) และกฎที่เคยมีประสบการณ์มาก่อนเป็นพื้นฐานสำคัญ จึงสามารถ แก้ปัญหใหม่ๆ ได้

จะเห็นว่า นักจิตวิทยาพยายามแบ่งการเรียนรู้ออกเป็นประเภทต่างๆ ไม่เหมือนกัน ซึ่งยังมีอีกหลายท่านที่แบ่งประเภทของการเรียนรู้แตกต่างจากที่กล่าวมา อย่างไรก็ตาม ชนิดของการเรียนรู้ที่นักจิตวิทยาส่วนใหญ่ มีความเห็นพ้องกันนั้น อาจจำแนกออกได้เป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ ๔ แบบด้วยกัน คือ

- ๑) การเรียนรู้สั่งกัป
- ๒) การเรียนรู้ทักษะ
- ๓) การเรียนรู้เจตคติ
- ๔) การเรียนรู้การแก้ปัญหา และการคิด

ในจำนวนการเรียนรู้ทั้ง ๔ ประเภทนี้ การเรียนรู้สั่งกัปและทักษะจะเกิดขึ้นได้ง่ายกว่าการเรียนรู้เจตคติ ความซาบซึ้ง และการเรียนรู้การแก้ปัญหาและการคิด

๑) การเรียนรู้สั่งกัปช่วยพัฒนาบุคคลให้เกิดความรอบรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์และปัญหาวิชาต่างๆ

๒) การเรียนรู้ทักษะช่วยให้เกิดความคล่องแคล่วทางกลไก และทำให้ผลการกระทำมีประสิทธิภาพ

๓) การเรียนรู้เจตคติและความซาบซึ้ง จะมีผลต่ออารมณ์ ความรู้สึก และแรงจูงใจ นับเป็นรากฐานของการที่จะพัฒนาคนให้มีความฝึกฝน คำนคว้า หรือจะทำให้เกิดทักษะและสั่งกัป

๔) การเรียนรู้การแก้ปัญหาและการคิด จะเป็นรากฐานที่จะพัฒนาบุคคลให้สามารถแก้ปัญหา การปรับตัวและปรุงแต่งให้เป็นบุคคลประเภทสร้างสรรค์ (Creative people) ที่สังคมปรารถนา

๒. ทฤษฎีการเรียนรู้ ประกอบด้วย ทฤษฎีการเรียนรู้จาก การเก็บข้อมูล การโยกย้าย ปรับเปลี่ยนข้อมูล ความกระตือรือร้น การมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง การเก็บรวบรวมและการดำเนินการจัดการกับข้อมูล การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ดังต่อไปนี้^{๕๕}

๒.๑ ทฤษฎีการเรียนรู้จากการเก็บข้อมูล (Retention Theory) ทฤษฎีนี้กล่าวว่า ความสามารถในการเรียนรู้ ขึ้นอยู่กับความสามารถที่จะเก็บข้อมูล และเรียกข้อมูลที่เก็บเอาไว้กลับคืนมา ทั้งนี้รวมถึง รูปแบบของข้อมูล ความมากมายของข้อมูล จากการเรียนรู้ขั้นต้นแล้วนำไปปฏิบัติ

๒.๒ ทฤษฎีการเรียนรู้โดยใช้การโยกย้ายปรับเปลี่ยนข้อมูล (Transfer Theory) ทฤษฎีนี้กล่าวว่า การเรียนรู้มาจากการใช้ความเชื่อมโยงระหว่างความเหมือน หรือความเกี่ยวข้องระหว่างข้อมูลใหม่กับข้อมูลเก่า ทฤษฎีนี้ขึ้นอยู่กับข้อมูลขั้นต้นที่เก็บเอาไว้ด้วยเช่นกัน

๒.๓ ทฤษฎีของความกระตือรือร้น (Motivation Theory) ทฤษฎีนี้กล่าวว่า ความสามารถในการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับความตั้งใจที่จะเรียนรู้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจ ความกังวล การ

^{๕๕} “ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory)” สืบค้นใน <<https://www.Novapizz.com/Nova Ace/learning .htm>> สืบค้นเมื่อ ๔ เมษายน ๒๕๖๐, หน้า ๑-๒.

ประสบความสำเร็จ และผลที่จะได้รับด้วย เช่น ถ้าทำอะไรแล้วได้ผลดี เด็กจะรู้สึกว่าคุณประสบความสำเร็จ ก็จะมีความสำเร็จ

๒.๔ ทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง (Active Participation) ทฤษฎีนี้กล่าวว่า ความสามารถในการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับความอยากจะเรียนรู้ และมีส่วนร่วม ถ้ามีความอยากเรียนรู้ และอยากมีส่วนร่วมมาก ความสามารถในการเรียนรู้ก็จะมากขึ้น

๒.๕ ทฤษฎีการเรียนรู้จากการเก็บรวบรวมและการดำเนินการจัดการกับข้อมูล (Information Processing Theory) ทฤษฎีนี้ ประกอบด้วย ๒ ส่วน คือ ส่วนแรกพูดถึงความสามารถในการจำระยะสั้นของสมองซึ่งมีขีดจำกัด สามารถเก็บข้อมูลเป็นกลุ่มก้อน (Chunking) ได้ประมาณ ๗ ข้อมูล หรือ ๕-๙ คือ ๗ บวกลบ ๒ ข้อมูลก่อนนี้เป็นข้อมูลที่มีความหมาย ซึ่งอาจเป็นตัวเลข หรือคำพูด หรือตำแหน่งของตัวหมากรุก หรือใบหน้าคน เป็นต้น ส่วนที่ ๒ พูดถึง TOTE มาจาก Test-Operate-Test-Exit ทฤษฎีนี้นำเสนอโดย มิลเลอร์ (Miller) และคณะ กล่าวว่า ต้องมีการประเมินว่า ได้มีการกระทำที่บรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ ถ้าหากบอกว่าไม่บรรลุวัตถุประสงค์ ก็จะต้องมีการกระทำ หรือปฏิบัติการใหม่เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหา

๒.๖ ทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง หรือที่เรียกว่า ทฤษฎีคอนสตรัคชันนิสซึม (Constructionism) เป็นทฤษฎีการเรียนรู้อีกทฤษฎีหนึ่ง ตามความเห็นของ อลัน ชอว์ (Alan Shaw) กล่าวว่า เคยคิดว่า ทฤษฎีคอนสตรัคชันนิสซึม เป็นทฤษฎีเกี่ยวกับการศึกษาเรียนรู้ แต่ความจริงมีมากกว่า การเรียนรู้ เพราะสามารถนำไปใช้ในสถานะการเรียนรู้ในสังคมได้ด้วย ชอว์ ทำการศึกษาเรื่องรูปแบบ และ ทฤษฎีการเรียนรู้ และพัฒนา เขาเชื่อว่า ในระบบการศึกษา มีความสำคัญต่อเนื่องไปถึงระบบโครงสร้างของสังคม เด็กที่ได้รับการสอนด้วยวิธีให้อย่างเดียว หรือแบบเดียว จะเสียโอกาสในการพัฒนา ด้านอื่น เช่นเดียวกับสังคม ถ้าหากมีรูปแบบ แบบเดียว ก็จะเสียโอกาสที่จะมีโครงสร้าง หรือพัฒนาไปในด้านอื่นๆ เช่นกัน

๒.๓.๒ การเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม

กลุ่มคนที่มีโอกาสประสบพบเจอวัฒนธรรม ที่แตกต่างมีความจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมในการปรับตัวข้ามวัฒนธรรม ซึ่งมี ๘ กลุ่ม ประกอบด้วย

๑. นักท่องเที่ยวข้ามประเทศ (tourists)
๒. นักศึกษาระหว่าง ประเทศ (international students)
๓. ผู้ที่ไปอยู่ชั่วคราว ด้วยเหตุผลทางธุรกิจ (businesssojourners)
๔. คู่สมรส ที่สมรสกับชาวต่างชาติ และเด็ก (spousesandchildren)
๕. ผู้อพยพเพื่อไปตั้งรกราก (immigrants)
๖. ผู้ลี้ภัยข้ามประเทศ (refugees)
๗. เจ้าของธุรกิจที่ต้องย้ายธุรกิจ (businessexpatriate)
๘. นักธุรกิจระหว่างประเทศ (international business man)

ดังนั้นหากบุคคลทั้ง ๘ กลุ่มนี้ มีการเตรียมความพร้อมทางวัฒนธรรมก่อนที่จะไปประสบพบเจอกับวัฒนธรรมที่แตกต่าง จะสามารถลดโอกาสของการเกิดขึ้นของความสะเทือนใจทางวัฒนธรรม (culture shock) ได้ในระดับหนึ่ง ดังที่ Oberg (๑๙๖๐) กล่าวว่า การเตรียมความพร้อม ทางวัฒนธรรมมี ๕ ขั้นตอน ดังนี้^{๕๙}

๑. ควรมีการจัดหมวดหมู่ผู้ที่จะต้องไปพบเจอวัฒนธรรมใหม่ให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์และ สถานการณ์ เช่น การแบ่งนักท่องเที่ยวเป็นกลุ่มๆ ได้แก่ กลุ่มที่รับวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ดีอาจจะพาไปรับประทานอาหารเช้าที่ร้านอาหารสากลที่โรงแรม เป็นต้น

๒. ตรวจสอบระดับความสะเทือนใจทางวัฒนธรรม ด้วยการวิเคราะห์จากลำดับความสำคัญ (ABC analysis) ซึ่งเป็นวิธีวิเคราะห์ลำดับมากน้อยหรือก่อนหลัง โดยพิจารณาจากระดับการยอมรับได้ของแต่ละบุคคล เช่น คนไทยจะสะเทือนใจมากกับการรับประทานสุนัข ดังนั้นการพานักท่องเที่ยวไทยกลุ่มนี้ไปประเทศเวียดนาม จึงไม่ควรพาไปรับรู้อาหารหรือเยี่ยมชมสถานที่ดังกล่าว

๓. การเตรียมความพร้อมด้านอารมณ์ (affective) เช่น การให้การสนับสนุนเป็นกำลังใจจากคนรอบข้าง การตรวจสอบสถานะทางจิตวิทยา ก่อนออกเดินทาง เตรียมกระบวนการบำบัดลดความสะเทือนใจที่อาจจะเกิดขึ้นหลังจากสิ้นสุดการเดินทาง เช่น หากนักท่องเที่ยวไปเจอสถานการณ์ที่บีบคั้น อารมณ์และความรู้สึกจนกลายเป็นความสะเทือนใจทางวัฒนธรรม จะเป็นประสบการณ์ที่ไม่น่าประทับใจนัก ดังนั้นต้องมีการเตรียมความพร้อมและแนวทางแก้ไข

๔. เข้าใจพฤติกรรม (behavioural) เป็นขั้นตอนการเตรียมความพร้อมและเรียนรู้พฤติกรรมของกลุ่มชน ที่จะต้องไปพบเจอในวัฒนธรรมอื่นๆ เช่น ภาษาภาษาที่แตกต่าง พฤติกรรมที่แตกต่าง ซึ่งต้องทำความเข้าใจ เช่น อาจจะมีการเรียนรู้ผ่านการอบรมก่อนการเดินทาง เป็นต้น

๕. ปรับกระบวนการทัศนคติขององค์ความรู้ด้านอัตลักษณ์ทางสังคม (cognitive: social identity) ผู้ที่ต้องไปอาศัยอยู่ในวัฒนธรรมที่แตกต่างต้องมีการปรับกระบวนการทัศนคติในเรื่องวัฒนธรรม ความแตกต่างทางด้านแนวคิดทางวัฒนธรรม ความแตกต่างของกลุ่มชนทั้งในและนอกกลุ่มทางวัฒนธรรม เป็นต้น

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการข้ามวัฒนธรรมและการปรับตัวทางวัฒนธรรม

๒.๔.๑ มิติความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมนั้น ความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่ควรมองข้าม โดยวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความซับซ้อน ในขณะที่เราทำการสื่อสาร แต่ละคนก็จะมีวัฒนธรรมที่สั่งสมมาจากการเรียนรู้ในบริบทสภาพแวดล้อมของตนเอง ดังนั้น การสื่อสารกับบุคคลที่มาจากวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกันนั้น ย่อมจะต้องมีการเรียนรู้ถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมของคู่สื่อสาร โดยการเรียนรู้

^{๕๙}ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อัครวรรณ์ แสงวิภาค, “กระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่มีความจำเป็นต่อการก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน”, วารสารวิชาการศรีปทุม ชลบุรี, หน้า ๒๑-๒๒.

เกี่ยวกับวัฒนธรรมของคู่สื่อสาร ไม่จำเป็นจะต้องเกิดขึ้นกับบุคคลที่มาจากคนละประเทศเพียงอย่างเดียวเท่านั้น การสื่อสารกับคนภายในประเทศเดียวกัน หรือแม้กระทั่งการสื่อสารกับสมาชิกในองค์กรเดียวกันก็อาจมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมได้เช่นเดียวกัน ซึ่งความแตกต่างทางวัฒนธรรมนั้น หมายรวมถึง ความแตกต่างทางภูมิภาค จริยธรรม ศาสนา เพศ ยุคสมัย และชนชั้น คู่สื่อสารสามารถเรียนรู้ระบบพื้นฐานทางวัฒนธรรมได้จากการสังเกต ซึ่งหมายรวมถึงข้อเท็จจริงทางวัฒนธรรม สถาบันทางธุรกิจ การแต่งงานและครอบครัว องค์กรทางสังคม ภาษา การทหาร เพศ และกฎหมาย โดยกิจกรรมทั้งหมดนี้สามารถสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของแต่ละคนได้

การนิยามความหมายของคำว่าวัฒนธรรม ได้มีการนำมาตีความกันในแนวทางที่หลากหลาย เช่น วัฒนธรรมคือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์กระทำ วัฒนธรรมคือการสื่อสาร และการสื่อสารคือวัฒนธรรม โดยวัฒนธรรมเป็นสภาพแวดล้อมของบุคคล ซึ่งไม่ใช่มีเพียงแค่มุมเดียวในชีวิตเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึง ลักษณะเฉพาะที่แสดงให้เห็นว่า บุคคลมีการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมอย่างไร มีแนวทาง ในการคิด การเคลื่อนไหว หรือการแก้ไขปัญหาอย่างไร วัฒนธรรมนั้นเป็นปรากฏการณ์ของกลุ่ม เพราะอย่างน้อยก็เป็นการแบ่งปันกัน ระหว่างบุคคลที่อาศัยหรือเคยอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมเดียวกันที่มีการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยวัฒนธรรมนั้นต้องเกิดจากการเรียนรู้ไม่ได้เป็นสิ่งที่ติดตัวบุคคลมาตั้งแต่กำเนิด

จากนิยามความแตกต่างของวัฒนธรรมจากนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สั่งสมมาจากการเรียนรู้ของมนุษย์ทุกคน ดังนั้น เมื่อบุคคลต้องสื่อสาร ความแตกต่างทางวัฒนธรรมจึงเป็นประเด็นที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ในการสื่อสาร หากต้องการที่จะประสบความสำเร็จทางการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมนั้น ก่อนอื่นบุคคลควรจะมีการเรียนรู้และทำความเข้าใจถึงวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายแตกต่างกันของคู่สื่อสารก่อน Geert Hofstede นักมานุษยวิทยาที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านการศึกษาสัมพันธภาพ ระหว่างวัฒนธรรมชาติและวัฒนธรรมองค์กร ชาวเนเธอร์แลนด์ ผู้ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับ เรื่องอิทธิพลของวัฒนธรรมชาติต่อพฤติกรรมมาเป็นเวลานาน ได้ศึกษาเกี่ยวกับความแตกต่างทางวัฒนธรรม ซึ่งผลการศึกษาศาสามารถแบ่งมิติ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมไว้ดังนี้

๑. Power Distance สามารถอธิบายได้ว่า สมาชิกในสถาบันและองค์กร ในประเทศที่มีอำนาจน้อย ยอมรับว่าอำนาจมีความไม่เท่าเทียมกันในสังคม โดยสถาบันเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของสังคม ดังเช่น สถาบันครอบครัว โรงเรียนชุมชน ส่วนองค์กรนั้นเป็นสถานที่ที่ซึ่งบุคคลกำลังทำงานอยู่ด้วย โดยความไม่เท่าเทียมกันในสังคมนั้นจะเกิดขึ้นอย่างชัดเจนในระดับชนชั้นทางสังคมที่มีความแตกต่าง ทั้งชนชั้นสูง ชนชั้นกลาง และชนชั้นล่าง โดยความแตกต่างทางชนชั้นนั้นเป็นทางผ่าน และโอกาสที่สร้างข้อได้เปรียบทางสังคมให้กับบุคคล โดยความแตกต่างในเรื่องของ power distance ในสังคมนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น

๑.๑ Large Power Distance โดยส่วนใหญ่แล้วสังคมที่มีลักษณะ ดังกล่าวนั้น จะเป็นประเทศยากจนที่มีกลุ่มชนชั้นกลางน้อย เป็นสังคมที่อำนาจ อยู่เหนือสิทธิ บุคคลที่มีอำนาจจะเป็นบุคคลที่มีสิทธิและเป็นคนดี โดยความเชี่ยวชาญ ความมั่งคั่ง อำนาจ และสถานภาพเป็นสิ่งที่อยู่คู่กันตลอด ความ

ไม่เท่าเทียมกัน ในสังคมเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ คนที่มีอำนาจน้อยต้องพึ่งพาอาศัยบุคคลอื่น โดยประเทศที่มีลักษณะดังกล่าว เช่น ประเทศมาเลเซีย สโลวาเกีย กัวเตมาลา ปานามา ฟิลิปปินส์ เป็นต้น

๑.๒ Small Power Distance ประเทศที่มีลักษณะสังคมดังกล่าวนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นประเทศที่มีความร่ำรวยและมีกลุ่มชนชั้นกลางเป็นจำนวนมาก การใช้อำนาจอยู่ภายใต้หลักของกฎหมาย โดยเรื่องของความเชี่ยวชาญ ความมั่งคั่ง อำนาจ และสถานภาพไม่จำเป็นจะต้องเป็นสิ่งที่อยู่คู่กันตลอด วัฒนธรรมในรูปแบบดังกล่าวมีความเท่าเทียมกันในสิทธิเสรีภาพ ความไม่เท่าเทียมกันในสังคมมีน้อย ความสัมพันธ์ในสังคมจะอยู่ภายใต้ความเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน มีความเป็นอิสระต่อกันระหว่างบุคคลที่มีอำนาจน้อยกับบุคคลที่มีอำนาจมาก โดยประเทศที่มีลักษณะ ดังกล่าว เช่น ออสเตรเลีย อิสราเอล เดนมาร์ก นิวซีแลนด์ เยอรมนี สวิตเซอร์แลนด์ เป็นต้น

๒. Individualist & Collectivist ในสังคมที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันย่อมส่งผลต่อรูปแบบการสื่อสารที่แตกต่างกันด้วย โดยกลุ่มสังคมกลุ่มแรกในชีวิตของมนุษย์นั้น คือครอบครัว ซึ่งแน่นอนว่าการอบรมเลี้ยงดูในแต่ละครอบครัวนั้น ย่อมทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ในสภาพแวดล้อมที่ตนเองเติบโตมา โดยครอบครัวบางครอบครัวได้สั่งสอนเลี้ยงดูให้บุคคลรู้จักการช่วยเหลือตนเองตั้งแต่เด็ก ในขณะที่ครอบครัวในบางวัฒนธรรมได้สั่งสอนให้มีการพึ่งพาอาศัยและให้ความเคารพกับสมาชิกคนอื่นๆ ในครอบครัว เป็นต้น ซึ่งวัฒนธรรมในรูปแบบดังกล่าวนี้ เป็นมิติทางวัฒนธรรมที่เหมือนกันกับระบบทางวัฒนธรรมของ Edward T.Hall ในส่วนของ High Context Culture และ Low Context Culture ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ดังนี้

๒.๑ Individualist เป็นสังคมที่คนเติบโตขึ้นมาจากวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับเรื่องตนเองและครอบครัว โดยไม่สนใจบุคคลที่อยู่รอบข้าง เด็กในวัฒนธรรมดังกล่าวจะถูกสอนให้คิดถึงแต่ตนเอง การสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆ จะต้องเกิดขึ้นด้วยความสมัครใจของตนเอง สังคมมีบริบททางการสื่อสาร เป็นแบบ Low context communication ที่ซึ่งข้อมูลข่าวสารต่างๆ มีความชัดเจน ไม่จำเป็นต้องอาศัยการตีความมาก สิทธิของทุกคนมีความเท่าเทียมกัน โดยประเทศที่มีวัฒนธรรมในลักษณะดังกล่าว เช่น สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย สหราชอาณาจักร เนเธอร์แลนด์ ฮังการี เป็นต้น

๒.๒ Collectivist เป็นสังคมที่คนจะถูกเลี้ยงดูมาในรูปแบบของครอบครัว มีความเป็นกลุ่ม ต้องได้รับการปกป้องจากกลุ่ม และต้องมีความซื่อสัตย์ต่อกลุ่มของตนด้วย เด็กถูกสอนมาให้คิดถึงคนอื่นๆ นอกจากเรื่องของตนเอง สังคมมีบริบททางการสื่อสารแบบ High context communication ที่ซึ่งข้อมูลข่าวสารในลักษณะของการพูดหรือการเขียนมีน้อย เนื่องจากข้อมูลข่าวสารนั้นจะปรากฏชัดอยู่ในสภาพแวดล้อมทางกายภาพหรือการรับรู้ของบุคคล ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ โดยความสัมพันธ์มาก่อนหน้าการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นใดๆ นั้นจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของกลุ่ม ชีวิตความเป็นส่วนตัวจะมีความเกี่ยวข้องกับกลุ่ม สิทธิของแต่ละบุคคลจะมีความแตกต่างกันในกลุ่ม ซึ่งประเทศที่มีวัฒนธรรมในลักษณะดังกล่าว เช่น อินโดนีเซีย กัวเตมาลา ปากีสถาน ไทย เกาหลีใต้ เป็นต้น

๓. Masculinity & Femininity ในทุกๆ สังคมบนโลกใบนี้มีทั้งผู้ชายและผู้หญิงที่ซึ่งมีความแตกต่างกันตามลักษณะทางกายภาพเหมือนกันทั่วโลก แต่ความแตกต่างในเรื่องของบทบาท

พฤติกรรมที่เหมาะสมระหว่างผู้ชายและผู้หญิงในแต่ละวัฒนธรรมนั้นมีความแตกต่างกัน สังคมในโลกใบนี้มีลักษณะเป็นสังคมที่แบ่งแยกวัฒนธรรมในเรื่องของบทบาททางเพศ โดยสังคมมีทั้งประเพณีเก่าแก่ที่สืบทอดต่อกันมา และความทันสมัยในยุคปัจจุบันที่ซึ่งมีส่วนต่อบทบาททางเพศในสังคม โดยความแตกต่างของบทบาททางเพศในสังคมนั้น สามารถแบ่งออกได้ดังนี้

๓.๑ Masculinity จะให้ความสำคัญความท้าทาย การหารายได้ การยอมรับ และความก้าวหน้า ผู้ชายควรมีความมั่นใจ มีความทะเยอทะยาน เด็ดขาด มีความ รับผิดชอบ ในขณะที่ผู้หญิงควรมีความอ่อนโยน และรักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์ในครอบครัวที่มีลักษณะวัฒนธรรมในรูปแบบดังกล่าว นั้น ผู้เป็นพ่อจะอยู่บนพื้นฐาน ของความเป็นจริง ในขณะที่ผู้เป็นแม่จะอยู่บนพื้นฐานของความรู้สึก ผู้หญิงสามารถร้องไห้ได้ ในขณะที่ผู้ชายร้องไห้ไม่ได้ โอกาสที่ผู้หญิงจะได้ทำงานเป็นผู้เชี่ยวชาญในวิชาชีพมีน้อย โดยประเทศที่มีวัฒนธรรมในรูปแบบดังกล่าว เช่น สโลวาเกีย ญี่ปุ่น ฮังการี ออสเตรเลีย เวเนซุเอลา เป็นต้น

๓.๒ Femininity ความสัมพันธ์และคุณภาพชีวิตเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ทั้งผู้ชายและผู้หญิงควรมีความทันสมัย มีความอ่อนโยนและให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์และคุณภาพชีวิต อีกทั้งยังต้องมีความรับผิดชอบ มีความทะเยอทะยาน และมีความเด็ดขาด ในครอบครัวทั้งผู้เป็นพ่อและแม่จะอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงและความรู้สึก เด็กทั้งผู้ชายและผู้หญิงสามารถร้องไห้ได้ ผู้หญิงสามารถทำงานเป็นผู้เชี่ยวชาญในวิชาชีพได้ โดยประเทศที่มีวัฒนธรรมในรูปแบบดังกล่าว เช่น สวีเดน นอร์เวย์ เนเธอร์แลนด์ เดนมาร์ก สโลเวเนีย เป็นต้น

๔. Uncertainty Avoidance เป็นส่วนที่มีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ โดยมนุษย์จะต้องพบเจอกับเหตุการณ์ที่อาจจะก่อให้เกิดความไม่มั่นใจ ซึ่งความไม่มั่นใจนั้นเป็นบ่อเกิดของความกังวลใจ และแน่นอนว่าคุณคละจะแสดงออกถึงความไม่มั่นใจในรูปแบบที่แตกต่างกัน ซึ่งสังคมในทุกๆ สังคมจะพัฒนาแนวทาง ในการบรรเทาความกังวลใจ โดย Uncertainty Avoidance นั้นสามารถนิยามได้ว่า เป็นขอบเขตที่ซึ่งสมาชิกของวัฒนธรรมในสังคมนั้นรู้สึกเป็นกังวลกับความกลัว หรือความไม่รู้ในสถานการณ์หนึ่งๆ ซึ่งระดับความไม่มั่นใจนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น

๔.๑ Strong Uncertainty Avoidance ความไม่มั่นใจเป็นสิ่งที่ติดตัวบุคคลมาตั้งแต่เกิด คนในสังคมจะมีความเครียดและความกังวลใจสูง โดยการพบเจอกับสถานการณ์ที่แตกต่างนั้นเป็นเรื่องที่อันตราย ชีวิตในครอบครัวจะมีแต่ความตึงเครียด บุคคลที่มาจากวัฒนธรรมดังกล่าว จะมีลักษณะก้าวร้าว หวาดระแวง มีความกังวลต่อเรื่องของสุขภาพและเงินทอง คนในวัฒนธรรมดังกล่าวจะมีความสนใจ ในเรื่องของการเมืองน้อย มีความเชื่อถือต่อนักการเมืองและข้าราชการของประเทศน้อย โดยประเทศที่มีวัฒนธรรมในรูปแบบดังกล่าว เช่น กรีซ โปรตุเกส กัวเตมาลา อูรุกวัย เบลเยียม เป็นต้น

๔.๒ Weak Uncertainty Avoidance มองว่าความไม่มั่นใจเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต และสามารถยอมรับมันได้เมื่อต้องพบเจอสถานการณ์ที่มีความแตกต่าง เป็นสิ่งที่น่าสนใจ ชีวิตในครอบครัวมีความผ่อนคลาย บุคคลที่มาจากวัฒนธรรมดังกล่าวจะมีลักษณะเป็นคนเรียบง่าย กฎเกณฑ์ในสังคมจะมีความยืดหยุ่น มีการเปิดรับข่าวสารจากเทคโนโลยีใหม่ๆ อย่างรวดเร็ว โดยประเทศที่มีวัฒนธรรมในรูปแบบ ดังกล่าว เช่น สิงคโปร์ ญี่ปุ่น เดนมาร์ก สวีเดน ฮังการี เป็นต้น

๕. Long and Short Term Orientation ในส่วนของมิติความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติที่ ๕ นั้น เป็นมิติที่ Hofstede ได้เพิ่มเติมขึ้นมาในภายหลัง จากการที่ทำงานร่วมกับ Michael Bond และได้พบว่ามิติทางวัฒนธรรมของ Hofstede บางมิตินั้น สามารถอธิบายได้เฉพาะวัฒนธรรมของชาวตะวันตกเท่านั้น เขาจึงได้เพิ่มเติมมิติดังกล่าวขึ้น เพื่อแทนที่มิติ ในเรื่องของ Uncertainty avoidance ที่พบว่า ไม่มีความชัดเจนมากนักในสังคมเอเชีย และเป็นมิติที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับแนวคิดเฉพาะของชาวเอเชีย ซึ่งเชื่อมโยงกับประเด็นเรื่องของ Confucius โดยมิติความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิตินี้สามารถแบ่งออกได้เป็น

๕.๑ Long-Term Orientation มีความเกี่ยวข้องกับการประกอบความดีงาม เพื่อประโยชน์ในอนาคต มีความประหยัด มีความเชื่อในเรื่องโชคลาง การแต่งงาน เป็นเรื่องของการปฏิบัติ นิยม การอยู่ภายใต้กฎหมายเป็นเรื่องปกติ ความอ่อนน้อม ถ่อมตน ควรจะเกิดขึ้นทั้งกับผู้ชายและผู้หญิง ช่วงเวลาที่มีความสุขคือ ช่วงที่อายุมากขึ้น เวลาพักผ่อนไม่ใช่สิ่งที่มีความสำคัญ ให้ความสำคัญกับผลกำไร ในระยะยาว ให้ความสำคัญกับคุณงามความดี สิ่งที่ดีและไม่ดีที่เกิดขึ้นนั้นขึ้นอยู่กับโชคลาง ถ้าสิ่งหนึ่งสิ่งใด ถูกต้องไม่ได้หมายความว่าสิ่งที่อยู่ตรงข้ามจะผิดเสมอไป โดยประเทศที่มีวัฒนธรรมในรูปแบบดังกล่าว เช่น จีน ฮองกง ไต้หวัน ญี่ปุ่น เวียดนาม เป็นต้น

๕.๒ Short-Term Orientation มีความเกี่ยวข้องกับความดีงามในอดีตและปัจจุบัน เคารพประเพณี รักษาหน้าตา การแต่งงานเป็นเรื่องของศีลธรรม มีปัญหาเกี่ยวกับการอยู่ภายใต้กฎหมาย ความอ่อนน้อมถ่อมตนเป็นเรื่องสำหรับผู้หญิงเท่านั้น ช่วงเวลาที่ไม่มีความสุขคือ ช่วงที่อายุมากขึ้น เวลาพักผ่อน เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ให้ความสำคัญกับผลกำไรในระยะสั้น รางวัลได้ตามความสามารถ ให้ความสำคัญกับความเป็นจริง และมีแนวทางมากมายในการอธิบายว่าสิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี ถ้าสิ่งหนึ่งสิ่งใดถูกต้องหมายความว่าสิ่งที่อยู่ตรงข้ามผิด โดยประเทศที่มีวัฒนธรรมในรูปแบบดังกล่าว เช่น ปากีสถาน เซชไนจีเรีย สเปน ฟิลิปปินส์ เป็นต้น

๖. Indulgence & Restraint สำหรับมิติความหลากหลายทางวัฒนธรรม ในมิติที่ ๖ นั้น เป็นมิติที่ Hofstede ได้เพิ่มเติมขึ้นมาจากการที่ทำงานร่วมกับ Michael Minkov และเป็นมิติที่เพิ่มเติมลงในหนังสือเมื่อปี ๒๐๑๐ โดยมิติทาง วัฒนธรรมดังกล่าว มุ่งเน้นไปที่การวิจัยเกี่ยวกับความสุขของบุคคล ที่ไม่ได้มีการเชื่อมโยงถึงมิติทางวัฒนธรรมทั้ง ๕ ด้านก่อนหน้านี้ สามารถแบ่งออกได้เป็น

๖.๑ Indulgence ประเทศที่มีมิติทางวัฒนธรรมดังกล่าวจะมีความสุขมาก มีอิสระในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นต่างๆ ให้ความสำคัญกับการพักผ่อน จดจำแต่เรื่องที่ดี กิจกรรมของบุคคล ส่วนใหญ่จะมีความเกี่ยวข้องกับการกิน ในประเทศที่มีอาหารเพียงพอ บรรทัดฐานเกี่ยวกับเรื่องเพศสามารถยืดหยุ่นได้ คนในสังคมมีอิสระในการตัดสินใจ และการแสดงออกซึ่งความรู้สึกต่างๆ โดยประเทศที่มีมิติทางวัฒนธรรมดังกล่าว ได้แก่ อเมริกาเหนือ และอเมริกาใต้ ยุโรปตะวันตก และส่วนหนึ่งของแอฟริกากลาง

๖.๒ Restraint ประเทศที่มีมิติทางวัฒนธรรมดังกล่าวจะมีความสุขน้อย สิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตไม่ใช่สิ่งที่ตนเองเป็นคนทำ ไม่มีอิสระในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น มีกฎเกณฑ์ในสังคมไม่ให้

ความสำคัญกับการพักผ่อน คนในสังคมไม่ให้ความสำคัญกับการเล่นกีฬา บรรทัดฐานเกี่ยวกับเรื่องเพศ เป็นเรื่องที่เคร่งครัด ไม่สามารถยืดหยุ่นได้ คนในสังคมถูกควบคุมพฤติกรรมต่างๆ ด้วยกฎเกณฑ์ต่างๆ โดยประเทศที่มีมิติทางวัฒนธรรมดังกล่าว ได้แก่ ยุโรปตะวันออก เอเชีย และ ประเทศในโลกลมุสลิม

จากมิติความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมมีมิติที่มีความแตกต่างหลากหลาย โดยลักษณะเด่นในแนวคิด มิติความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือ การพัฒนามิติความหลากหลายทางวัฒนธรรมเพิ่มเติมเพื่อให้มีความทันสมัย สอดคล้องกับความหลากหลายของวัฒนธรรมในโลกปัจจุบัน

๒.๔.๒ มิติความแตกต่างทางวัฒนธรรม

ศาสตราจารย์ Hofstede^{๖๐} ได้ทำการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมของคนในประเทศต่างๆ โดยพยายามศึกษาว่า มีมิติหลักของวัฒนธรรมสำคัญอะไรบ้าง ที่สามารถสรุปผลออกมาได้ในทางทฤษฎี โดยศึกษาถึง อิทธิพลของวัฒนธรรมของประเทศนั้นๆ ต่อการปฏิบัติงาน เพื่อนำมาอธิบาย ความเชื่อ ประเพณี บรรทัดฐาน และกรอบแนวคิดของคนในประเทศนั้นๆ และสร้างให้เกิดความเข้าใจที่สามารถนำมาใช้เปรียบเทียบระหว่างกัน โดยอธิบายได้อย่างมีหลักการและเหตุผลว่า ทำไมคนที่มีสัญชาติต่างกันจึงมีการแสดงออกถึงค่านิยมและทัศนคติที่มีลักษณะแตกต่างกันไป ซึ่งมิติทางวัฒนธรรมจากการศึกษาของ Hofstede แบ่งออกเป็นมิติต่างๆ ดังนี้

๑. ระยะห่างของอำนาจ (Power Distance) เป็นดัชนีที่ใช้วัดลักษณะการยอมรับความเหลื่อมล้ำของอำนาจ หรือหมายถึงการที่สมาชิกในสังคมหนึ่งๆ มีอำนาจน้อยกว่า สามารถยอมรับได้ว่า สังคมที่ตนอยู่นั้น มีการกระอำนาจอย่างไม่เท่าเทียมกัน นั่นคือ ในสังคมที่มีการแบ่งแยกคนออกเป็นกลุ่มๆ ตามอำนาจที่เขาได้มา ไม่ว่าจะ อายุ เพศ ฐานะทางการเงิน การศึกษา ตำแหน่งหน้าที่การงาน พื้นฐานครอบครัว หน้าที่ เป็นต้น ถ้าเป็นคนในวัฒนธรรมที่มีลักษณะการยอมรับความเหลื่อมล้ำของอำนาจสูง จะเป็นผู้ ตัดสินใจแต่เพียงผู้เดียว ผู้ที่อยู่ในระดับต่ำกว่ามีหน้าที่เพียงปฏิบัติตามคำสั่งการทำงาน ไม่ตั้งแง่สงสัยและมักยอมรับอำนาจลักษณะนี้ โดยไม่คาดหวังให้มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ ในทางตรงกันข้าม วัฒนธรรมที่มีลักษณะการยอมรับที่เหลื่อมล้ำของอำนาจต่ำจะยินดีรับฟังความคิดเห็นจากเพื่อนร่วมงานทุกระดับ มีความเสมอภาคและเท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็น

๒. การหลีกเลี่ยงความไม่แน่นอน (Uncertainty Avoidance) เป็นดัชนีที่บ่งบอกถึงระดับความไม่แน่นอนหรือความผิดปกติที่สังคมหนึ่งๆ ยอมรับได้ หรือหมายถึงระดับที่คนในสังคมจะยอมรับสภาพของสถานการณ์ที่คลุมเครือไม่แน่นอนได้มากน้อยเท่าไร หากในสังคมที่มีดัชนีการหลีกเลี่ยงความไม่แน่นอนสูง ก็หมายความว่าคนในสังคมนั้นไม่ชอบความไม่แน่นอน ไม่ยอมรับสภาวะ “ผิดปกติ” หรือ “แตกต่าง” ใดๆ สังคมที่มีวัฒนธรรมที่หลีกเลี่ยงความไม่แน่นอน จะพยายามสร้างกฎระเบียบจำนวนมาก เพื่อเป็นกรอบให้กับสมาชิกในองค์กรได้ปฏิบัติตาม ประชาชนในวัฒนธรรมนั้นอาจเกิดความเครียด

^{๖๐} อ่างใน สานิตย์ หนูนิล, การจัดการข้ามวัฒนธรรมเพื่อเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน Cross - cultural Management for Entering ASEAN Economic Community, หน้า ๑๘๐-๑๘๒.

สูง การตัดสินใจต่างๆ จะใช้มติของกลุ่มเป็นหลักหรือตามลำดับขั้นตอน ในทางตรงกันข้าม วัฒนธรรมที่มีลักษณะการหลีกเลี่ยงความไม่แน่นอนต่ำ จะมีโครงสร้างองค์การที่ไม่ซับซ้อน มีการสนับสนุนให้หัวหน้างานตัดสินใจในลักษณะที่เผชิญกับความเสี่ยง ประชาชนไม่มีความเครียด กล้ายอมรับในความคิดเห็นที่แตกต่างกัน และมีความคิดสร้างสรรค์

๓. ความเป็นปัจเจกชนและการรวมเป็นกลุ่ม (Individualism & Collectivism) มิตินี้แบ่งออกเป็น ๒ ขั้วใหญ่ๆ คือ Individualism หมายถึง แนวโน้มที่คนในสังคมจะสนใจดูแลตัวเอง หรือครอบครัวที่อยู่ใกล้ชิดเป็นหลัก ในขณะที่ Collectivism หมายถึง แนวโน้มที่คนในสังคมหนึ่งจะให้ความสนใจกับการเข้าร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่ม ประเทศที่มีความเป็น Individualism หรือเน้นความเป็นปัจเจกชนสูง ระบบการศึกษาได้ปลูกฝังให้สมาชิกในสังคมรับผิดชอบต่ออนาคตของตนเอง และต้องพยายามพัฒนาความสามารถของตนเองตลอดเวลา ขยันขันแข็งในการทำงานและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สูงกว่า รวมทั้งยังนิยมระบบการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งที่พิจารณาจากผลการทำงานเป็นหลัก ในขณะที่ประเทศที่มีความเป็น Collectivism สูง คนจะมีความขยันขันแข็งในการทำงานน้อยกว่า มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์น้อยกว่า รวมทั้งนิยมระบบอาวุโส (Seniority System) ในการเลื่อนขั้นเป็นหลัก

๔. ความเข้มแข็งและความนุ่มนวล (Masculinity & Femininity) มิตินี้แบ่งออกเป็น ๒ ขั้วมีความหมายตรงกันข้าม คือวัฒนธรรมที่มีลักษณะเข้มแข็ง มีความเป็นชาย (Masculinity) หมายถึง วัฒนธรรมที่สังคมเน้นการแข่งขันแก่งแย่งชิงเด่น ให้คุณค่ากับความสำเร็จเงินทองและวัตถุสิ่งของ ตรงกันข้าม คือวัฒนธรรมที่มีความนุ่มนวล (Femininity) หมายถึง วัฒนธรรมที่สังคมให้ความสำคัญกับการใส่ใจผู้อื่น รวมทั้งคุณภาพชีวิตมากกว่าความสำเร็จในหน้าที่การงาน เงินทองหรือวัตถุสิ่งของ ประเทศที่มีดัชนีด้านนี้ยิ่งมาก แปลว่าผู้ชายมีบทบาทมากกว่าผู้หญิง มีการแข่งขันสูงกว่า ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายก็ตาม ในขณะที่สมาชิกของสังคมที่มีดัชนีด้านนี้ต่ำ จะค่อนข้างถ่อมตนและเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน เพราะเป็นค่านิยมของสังคมซึ่งเน้นการให้ความสำคัญในผู้อื่น

๕. มุมมองระยะยาวและระยะสั้น (Long & Short-term Orientation) มิติทฤษฎีนี้ได้รับอิทธิพลจากลัทธิ (Confucian Dynamism) พบว่า Long-term Orientation คือวัฒนธรรมที่มองผลระยะยาวเป็นหลัก ให้ความสำคัญกับอนาคต ซึ่งทำให้มีค่านิยมบางประการที่ทำให้การดำเนินชีวิตด้วยความระมัดระวัง เช่น ความมัธยัสถ์ ความอดทน เป็นต้น เวลาว่างสำหรับการพักผ่อนไม่ใช่สิ่งสำคัญ ความเพียรพยายามเป็นอุปนิสัยที่สำคัญยิ่ง ในทางตรงกันข้าม Short-term Orientation คือสังคมที่ให้ความสำคัญกับปัจจุบัน เช่น การเคารพกฎกติกา และการป้องกันการเสียหาย เวลาว่างสำหรับการพักผ่อนเป็นสิ่งสำคัญความเพียรพยายามเป็นอุปนิสัยที่ไม่สำคัญนัก

การทำความเข้าใจในมิติทางวัฒนธรรมดังกล่าวถือเป็นสิ่งที่จำเป็น และมีประโยชน์อย่างยิ่ง โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่การดำเนินธุรกิจต้องมีการติดต่อกับประเทศต่างๆ ที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ถือเป็นยุคของการไร้พรมแดน มีการรวมกลุ่มประเทศเพื่อสร้างความได้เปรียบทางด้านเศรษฐกิจ และเพื่อความเข้มแข็งทางการเมือง มีการเปิดเสรีทางการค้าการลงทุนกันอย่างกว้างขวาง รวมทั้งการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

๒.๔.๓ การจัดการข้ามวัฒนธรรม

การจัดการข้ามวัฒนธรรม เป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับเรื่องการจัดการภายใต้สิ่งแวดล้อมที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนด มีอิทธิพลต่อปัจจัยในการจัดการ โดยมีแก่นสารในการศึกษาที่สามารถสรุป แบ่งออกได้เป็นประเด็นที่สำคัญ ๓ ประเด็น ได้แก่^{๖๑}

๑. การสร้างให้เกิดความระมัดระวังในความแตกต่างของวัฒนธรรม ความระมัดระวังไว้ที่จะต้องจัดการในประเทศที่มีความแตกต่างในทางวัฒนธรรม เมื่อเทียบกับวัฒนธรรมของบริษัทแม่ ทั้งในเรื่องของปรัชญา การจัดการ ค่านิยม บรรทัดฐาน ความเชื่อ และแนวทางปฏิบัติในการดำเนินธุรกิจที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะในการทำงานกับคนที่มีสัญชาติและเชื้อชาติที่แตกต่างกัน

๒. การสร้างให้เกิดความเข้าใจในความแตกต่างของวัฒนธรรม การสร้างให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมนั้นอย่างลึกซึ้งเพื่อประโยชน์ในการเข้าถึงแก่นและสาระของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เข้าใจถึง สาเหตุ และปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดการได้อย่างแท้จริง

๓. ความสามารถในการทำงานในวัฒนธรรมที่แตกต่าง พัฒนาให้ผู้บริหารความสามารถจัดการกิจอย่างมีประสิทธิภาพ แม้ในวัฒนธรรมที่แตกต่างจากวัฒนธรรมเดิมของตนเอง

ในการจัดการข้ามวัฒนธรรมนั้นจะต้องพิจารณาถึงปัจจัยต่างๆ หลายประการที่จะต้องดำเนินการควบคู่กันไป โดยจะต้องคำนึงถึงความคิดของแต่ละบุคคล ต้องให้ความสำคัญกับการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ รวมทั้งจะต้องให้ความสำคัญกับการจัดการด้านอารมณ์อีกด้วย

การจัดการข้ามวัฒนธรรม (Cross-cultural Management) เป็นการศึกษาถึงปัจจัยสำคัญ ๔ ประการ โดยการรวบรวมแนวความคิดจากนักวิชาการในสาขาวิชาการจัดการระหว่างประเทศ (International Business Management) พอจะสรุปได้ดังนี้

ปัจจัยแรก เป็นการศึกษาถึงความตื่นตัว/ความระแวงระไว (Awareness) ในเรื่องของวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน (Cultural Differences) โดยศึกษาในเรื่องสิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกที่มีผลกระทบต่อการจัดการ ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยมองในเรื่องของวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ความแตกต่างที่ว่านี้อาจจะมีสาเหตุมาจากภาษา วัฒนธรรม ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี บรรทัดฐาน ระบบกฎหมายที่แตกต่างกัน และจะแตกต่างไปตามท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งจะมีผลกระทบทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม การจัดการ การติดต่อสื่อสาร การประสานงาน และการทำงานร่วมกัน

ปัจจัยที่สอง ศึกษาในเรื่องความเข้าใจ (Understanding) ในเรื่องวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน (Cultural Differences) เป็นการศึกษาในเรื่องของการพัฒนาและสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นบนพื้นฐานของแนวความคิดในเรื่อง Sympathy หรือพยายามเข้าใจในความคิดและความรู้สึกของผู้อื่น ซึ่งตรงกับคำพังเพยว่า “เอาใจเขามาใส่ใจเรา” เพื่อทำให้การดำเนินงานตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจซึ่งกันและกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานสูงสุด การศึกษา เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมที่

^{๖๑} สานิตย์ หนูนิล, การจัดการข้ามวัฒนธรรมเพื่อเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน Cross - cultural Management for Entering ASEAN Economic Community, วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๘), หน้า ๑๗๘-๑๗.

แตกต่างกัน เรื่องนี้มีนักปรัชญาทางจิตวิทยาหลายกลุ่มได้ทำการศึกษาโดยใช้ทฤษฎีทางจิตวิทยาการบริหาร จิตวิทยาอุตสาหกรรม นำมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการที่จะสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นระหว่างกันและกันของคนที่มาจากพื้นฐานทั้งชาติ ภาษา ศาสนา ความคิด ค่านิยม ที่แตกต่างกัน โดยสิ้นเชิงเพื่อให้เขามาทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

ปัจจัยที่สาม ศึกษาในเรื่องความสามารถในการทำงาน (Capability) ในสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันออกไป เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าความสามารถในการทำงานของแต่ละคนมีความแตกต่างกัน ในความแตกต่างกันนั้นเรามักจะพูดในเชิงความสามารถในเทคนิคและวิชาการมากกว่าที่จะกล่าวถึงความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งจะต้องใช้ทักษะในเรื่องมนุษยสัมพันธ์ ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับพฤติกรรมกรรมการจัดการมาก

ปัจจัยที่สี่ ศึกษาในระดับองค์กร ในเรื่องความสอดคล้องระหว่างกันและกัน (Compatibility) เนื่องจากในปัจจุบันการดำเนินการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศขององค์กรต่างๆ มีแนวโน้มที่จะใช้ช่องทางในเชิงการทำธุรกิจที่ใช้การร่วมทุน (Equity Agreement) และการสร้างพันธมิตรธุรกิจ (Strategic Alliance) มากขึ้น ปัญหาความไม่สอดคล้องกันระหว่างพันธมิตรขององค์กรในเรื่องของปรัชญา การจัดการ การดำเนินการ และการทำงาน รวมทั้งวัฒนธรรมองค์กรที่แตกต่างกันออกไปจึงเกิดขึ้น นักวิชาการในกลุ่มนี้จึงสนใจศึกษาในเรื่องของพฤติกรรมองค์กร วัฒนธรรมองค์กร การควบคุม โดยใช้ทรัพยากรมนุษย์เพื่อแก้ไขปัญหาความไม่สอดคล้องกัน เพราะเชื่อว่าทรัพยากรมนุษย์เป็นกลไกยืดหยุ่นที่สุดที่จะช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยดี

แนวคิดเรื่องการจัดการข้ามวัฒนธรรมนี้ได้เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ เพื่อจะนำไปสู่การออกแบบฝึกอบรม (Training Design) และการสร้างความเข้าใจอันดีกับการสร้างความสัมพันธ์ในสังคมโลกเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่หลากหลาย แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมจะช่วยให้เข้าใจมาตรฐานการแสดงออกของแต่ละชนชาติเพื่อทำให้การมีความสัมพันธ์หรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันได้ดำเนินไปอย่างราบรื่น เพราะปัญหาด้านความไม่เข้าใจกันส่วนใหญ่มีอยู่บนพื้นฐานของการตีความตามความคิด ความเชื่อ หรือปทัสถานของสังคมตนเอง

๒.๔.๔ การปรับตัวทางวัฒนธรรม

การรับวัฒนธรรมใหม่ (Acculturation) เป็นขบวนการทางวัฒนธรรมที่เกิดกับบุคคลได้เสมอไม่ช่วงใดก็ช่วงหนึ่งของชีวิตของมนุษย์ การรับวัฒนธรรมใหม่ผิดกับขบวนการปลูกฝังทางวัฒนธรรม (Enculturation) ตรงที่ขบวนการรับวัฒนธรรมใหม่จะเกิดในช่วงหลังจากการเกิดขบวนการปลูกฝังวัฒนธรรมผ่านมาแล้ว และเป็นขบวนการที่อิงอยู่กับการปลูกฝังวัฒนธรรมอยู่มาก ขบวนการรับวัฒนธรรมใหม่เป็นการรับเอาความคิด ทศนคติ หลักความเชื่อ การกระทำและสิ่งของใหม่ๆ ที่ต่างไปจากที่บุคคลได้เคยประสบพบมา มาใช้แทนที่ระบบเดิมที่ตนเคยยึดถืออยู่ หรืออาจรับมาใช้ในฐานะที่เป็นสิ่งใหม่ที่ไม่เคยมีใช้อยู่เลยในสังคมของตน การนำมาผนวกเข้าในฐานะสิ่งแปลกใหม่ก็เป็นอีกกรณีหนึ่งนอกเหนือไปจากการรับเอามาใช้แทนที่สิ่งของหรือระบบเก่าๆ ที่เคยมีใช้อยู่ การรับวัฒนธรรมใหม่เป็นการรับวัฒนธรรมจากสังคมอื่นมาปฏิบัติ ขบวนการรับวัฒนธรรมใหม่ไม่ใช้การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เพราะการรับ

วัฒนธรรมใหม่เป็นการรับเอาวัฒนธรรมใหม่เข้ามาแทนที่วัฒนธรรมเก่าเพียงส่วนใดส่วนหนึ่งที่เล็กลง น้อย และเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยๆ เป็น ค่อยๆ ไป ไม่กระทบกระเทือนโครงสร้างใหญ่ๆ ของ วัฒนธรรมและสังคมอย่างชนิดที่จะก่อให้เกิดปัญหาสังคม หรือความระส่ำระสายในสังคม การรับ วัฒนธรรมใหม่นั้นเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็น การเปลี่ยนพฤติกรรมของคนในสังคมส่วนใหญ่และมีผลถึงการเปลี่ยนโครงสร้างของสังคมบางโครงสร้าง หรือทั้งหมดทุกโครงสร้าง สุดแต่ว่าการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้นจะเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบใด เช่น เปลี่ยนแบบเปลี่ยนแปลงเอง (Free-Change) แบบนำเปลี่ยน (Directed-Change) แบบวางแผนเปลี่ยน (Planned-Change) หรือเปลี่ยนทันทีตลอดทุกโครงสร้างของวัฒนธรรมโดยการบังคับเปลี่ยนของผู้นำใน การเปลี่ยนแปลง (Forced-Change)^{๖๒}

การอยู่ท่ามกลางกลุ่มชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทำให้คนเราต้องเผชิญกับ ความเครียด การเอาชนะความรู้สึกที่สับสนในการข้ามวัฒนธรรมจะนำมาซึ่งความสุขในการดำรงชีวิต เหตุการณ์เหล่านี้มนุษย์ทุกคนมีโอกาสพบได้นับตั้งแต่การไปเรียนหนังสือในต่างประเทศ การไปอบรม การ ไปทำงานในต่างแดน จนถึงการไปตั้งถิ่นฐานกับครอบครัว การอยู่อาศัยในต่างประเทศอาจเป็นสิ่งที่แปลก ใหม่ อิมเมจ นำทึ่ง ความรู้สึกเหล่านี้จะเกิดกับทุกคนที่เดินทางเข้าไปถึงใหม่ๆ หลังจากนั้นมันจะค่อยๆ ลดลง เมื่อความรู้สึกเชิงบวกลดลงคนเราจะเริ่มมองเห็นสิ่งต่างๆ รอบตัวแล้วนำมาเปรียบเทียบระหว่าง ความเป็นอยู่ที่เก่ากับที่ใหม่ อาหารการกินที่บ้านเดิมกับที่ใหม่ การเดินทาง ความสะดวกสบาย รวมทั้ง วัฒนธรรมของตนเองกับวัฒนธรรมในที่ใหม่ ทำการเปรียบเทียบก็เพื่อที่จะค่อยๆ เรียนรู้การปรับตัว การ ปรับตัวของตนจากวัฒนธรรมเดิมสู่รูปแบบวัฒนธรรมใหม่เป็นสิ่งที่ท้าทาย โดยเฉพาะในเรื่องที่มองดู วัฒนธรรมวัฒนธรรมใหม่จากมุมมองวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอง ซึ่งอาจมองเห็นว่าวัฒนธรรมใหม่ของพวกเขาไม่ดี ไม่ลงตัว ไม่เจริญ สิ่งที่เกิดขึ้นหรือความสับสนนี้ถือได้ว่าเป็นการรับรู้ความรู้สึกที่สับสนต่อ วัฒนธรรมใหม่ที่ไมคุ้นเคย ในระยะเวลาของการปรับตัวบางคนอาจรับไม่ได้ หงุดหงิด ผิดหวัง แต่ถ้าตนเอง เอาชนะความรู้สึกเหล่านี้ได้ความรู้สึกสับสนทางวัฒนธรรมก็จะผ่านพ้นไป วิธีการที่ดีที่สุดในการก้าวข้าม ช่วงเปลี่ยนผ่านก็คือ การทำตัวเองให้คุ้นเคยกับวัฒนธรรมใหม่ เอาใจใส่ รับรู้ เสาะแสวงหาเพื่อนใหม่ สิ่ง ใหม่ หาแหล่งข้อมูลเพื่อความอยู่รอดของชีวิต พร้อมกับสังเกตหาสิ่งที่ชอบสิ่งที่ดีของวัฒนธรรมใหม่ และ หันมาทำสิ่งที่คุ้นเคย บางครั้งต้องปิดหู ปิดตา ไม่ลืมนิสัยที่เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิม การปรับตัวเพื่อความอยู่ รอดท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ดังเช่นในกลุ่มของคนจีนที่ อพยพย้ายถิ่นฐานไปอยู่ในประเทศต่างๆ ส่วนใหญ่แล้วจะไปรวมตัวกัน อาศัยอยู่ในที่เดียวกันเป็นกลุ่มเป็น ก้อน ทำมาหากิน ใช้ชีวิต ในกลุ่มคนพวกนี้จะมีบางพวกที่ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงแม้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป จะ คงไว้ซึ่งวัฒนธรรมเดิมและคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องอาหารการกิน การแต่ง กาย ภาษา คนกลุ่มนี้ถือเป็นการปรับตัวแบบ Ethnocentrism แต่ก็จะมีคนบางส่วนที่สามารถปรับตัว

^{๖๒} รศ.ดร.นียบพรรณ (ผลวัฒน์) วรรณศิริ, **มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม**, (กรุงเทพฯ : บริษัท เอ็กเซอร์ เน็ท จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๖๔-๖๕.

เข้ากับบริบท สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป สามารถเรียนรู้จนเกิดการยอมรับวัฒนธรรมใหม่ได้ แต่ในขณะเดียวกันวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีติดตัวมาก็ยังคงอยู่สามารถแสดงออกมาได้ในช่วงเวลาที่เหมาะสม ถือเป็น การผสมผสานทางวัฒนธรรม คุณลักษณะดังกล่าวเป็นการปรับตัวในรูปแบบที่เรียกว่า Acculturation หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า "ปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ ยอมรับสิ่งใหม่ แต่ยังคงรากเหง้าเดิม". ส่วนกลุ่มคนอีกประเภทหนึ่งก็คือพวกที่ปรับตัวแล้วกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมใหม่ ไม่คงเหลือสิ่งของเดิม เป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรม จะเกิดขึ้นสมบูรณ์แบบเมื่อไม่สามารถทำการแยกคนออกจากกลุ่มได้ เรียกรูปแบบนี้ว่า Assimilation จะพบในกลุ่มของรุ่นลูกรุ่นหลานเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทสังคม การเลี้ยงดูของครอบครัวเป็นสำคัญ

๒.๕ พระพุทธศาสนากับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม

๒.๕.๑ การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธศาสนา กับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา^{๖๓} กับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม มีดังนี้

๑. การพัฒนาคุณภาพชีวิต ชีวิตที่มีคุณภาพย่อมเป็นชีวิตที่ประสบความสำเร็จ สุขภาพดี ใช้จ่ายความต้องการทางร่างกายและความต้องการทางอารมณ์ของตนเองให้อยู่ในขอบเขตที่พอดี สามารถใช้ความรู้สติปัญญาความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของตนไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนเบียดเบียนหรือให้โทษแก่บุคคลอื่น ในขณะที่ตัวบุคคลจะต้องมีการศึกษาสูง มีความขยันอดทนประกอบอาชีพที่สุจริต เป็นพลเมืองดีมีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจ มีระเบียบวินัยมีกฎเกณฑ์ทางสังคมแสวงหาความรู้เพิ่มเติม รู้จักใช้ความคิดและสติปัญญาแก้ไขปัญหาสุขภาพและการดำรงชีวิตของตนเอง ซึ่งถือว่าเป็นคุณลักษณะของการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของบุคคลในอีกระดับหนึ่ง ซึ่งมีแนวทางในการพัฒนา ดังต่อไปนี้

๑.๑ พัฒนาร่างกาย เพื่อมุ่งให้ร่างกายมีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บและความพิการใดๆ

๑.๒ พัฒนาทางอารมณ์ เพื่อมุ่งให้อารมณ์มีความสุขสนุกสนานร่าเริง ไม่มีความเครียดหรือวิตกกังวลต่อการเรียนหรือต่อการปฏิบัติงานในหน้าที่รับผิดชอบ มีแต่ความเจริญหู เจริญตา เจริญใจ มองโลกในแง่ดีตลอดไป

๑.๓ พัฒนาทางสังคม เพื่อมุ่งให้เป็นคนที่มีเกียรติได้รับการยกย่องเคารพนับถือ การยอมรับความรู้สึกเป็นเจ้าของ และความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

๑.๔ พัฒนาทางความคิด เพื่อมุ่งให้เป็นคนที่มีความต้องการที่จะรู้และเข้าใจในสิ่งต่างๆ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการคิดค้นหาวิธีการป้องกันแก้ไขปัญหาทั้งหลายให้ตัวเองได้ ดำรงชีพอยู่อย่างสุขสบาย

^{๖๓} พระครูวิจิตรปทุมรัตน์ (ปญญาทีโป), การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา, วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๒, ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๘), หน้า ๙๒-๙๔.

๑.๕ พัฒนาทางจิตใจ เพื่อมุ่งให้เป็นคนที่มีคุณค่า มีประโยชน์ต่อชุมชน เป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวทางใจ มีความมั่นใจว่าชีวิตนี้มีคุณค่า มีความสุขหรือมีชีวิตที่ดีกว่าในอนาคต ได้รับความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งหลาย

๑.๖ พัฒนาทางปัญญา เพื่อมุ่งให้เป็นคนมีความเฉลียวฉลาด สามารถคิดพิจารณาเรื่องต่างๆ ได้อย่างมีเหตุผล ซึ่งปัญญาจะแตกฉานในบุคคลได้นั้น จำเป็นจะต้องมีการศึกษาเล่าเรียน มีความสนใจเอาใจใส่ต่อวิชาความรู้ที่ครูอาจารย์อบรมสั่งสอนเพื่อเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และนำไปพัฒนาชีวิตที่มีคุณค่าต่อไปภายภาคหน้า

๑.๗ พัฒนาทางวินัย เพื่อมุ่งให้เป็นคนมีระเบียบวินัยในตนเอง สามารถเคารพและปฏิบัติต่อภาระหน้าที่ต่างๆ ที่มีอยู่ให้อยู่ในกรอบของข้อบังคับของกฎเกณฑ์ที่ได้กำหนดขึ้น ไม่ประพฤติดนออกนอกกรอบนอกทางการมีวินัยที่ตนนั้น

สาเหตุที่คนต้องพัฒนาตนเอง สาเหตุหลักที่คนต้องพัฒนาตน เพราะคนจะเป็นมนุษย์ได้นั้นต้องเป็นผู้ที่มีจิตใจสูง และในหมู่มนุษย์ผู้ที่พัฒนาตนหรือฝึกตนแล้วประเสริฐสุด มีสาเหตุให้พิจารณาว่าเราต้องพัฒนาตนเองดังต่อไปนี้

๑) เพราะคนมีพฤติกรรมหลายอย่างที่ผู้อื่นไม่สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ยกเว้นตนเองตั้งใจจะเปลี่ยนแปลงเท่านั้น เช่น พฤติกรรมทางเพศหรือการที่มีปฏิกริยาทางอารมณ์ เรื่องความโลภ ความโกรธ และความหลง เป็นต้น

๒) เพราะพฤติกรรมบางอย่างของมนุษย์ที่ทำลายคุณภาพตนหลายประการเป็นพฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการมีปฏิกริยาต่อตนเอง เนื่องจากเป็นกิจกรรมทางสมอง เช่น การคิด การใฝ่ฝัน จินตนาการ หรือการวางแผน เป็นต้น

๓) เพราะการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนนั้นเป็นเรื่องยากและไม่มีความสุข หากตนเองไม่สมัครใจทำด้วยตนเอง ถ้ารอที่จะให้คนอื่นมาช่วยก็มักไม่สำเร็จ โดยเฉพาะถ้าตนเองขาดความตั้งใจอย่างแน่วแน่

๒. แนวทางในการพัฒนาตนสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต การพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นการสร้างรากฐานของระดับการดำรงชีวิตของคนให้ดีขึ้น โดยการให้ความรู้ การฝึกด้านคุณธรรม การส่งเสริมสุขภาพอนามัย การประกอบอาชีพ รวมกันอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ในประเทศไทยได้มีการสร้างเกณฑ์มาตรฐานของคุณภาพชีวิต เป้าหมายหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตคือ การให้มีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง จุดเริ่มต้นของการพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ เริ่มจากการพัฒนาตนเองซึ่งเป็นหน่วยย่อยของสังคม

การพัฒนาตนตามแนวพุทธศาสนา ได้มีการวิเคราะห์พฤติกรรม (การกระทำของคน) ไว้ในสองลักษณะ คือ

ลักษณะที่ ๑ พฤติกรรมที่ก่อให้เกิดทุกข์ เกิดจากการไม่รู้หรือวิชาตัมหา เช่น ความโลภอยากได้ของคนอื่นเกิดการลักขโมยเป็นพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดทุกข์

ลักษณะที่ ๒ พฤติกรรมสลายทุกข์ (การแก้ปัญหา) เมื่อคนเราเกิดความทุกข์จะก่อให้เกิดพฤติกรรมในการแก้ปัญหาคือสร้างปัญญาและฉันทะ เพื่อให้เกิดการศึกษา รู้วิธีการในการแก้ปัญหาจากพฤติกรรมดังกล่าว

๓. การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา แนวทางในการพัฒนาชีวิตตามหลักพุทธศาสนามี ๒ ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นที่ ๑ นำสู่สิกขา คือ ขั้นตอนของการฝึกฝนตนเองในการศึกษา การฝึกฝนให้เกิดสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นรากฐานของการฝึกและพัฒนาตนเอง ซึ่งประกอบด้วยปัจจัย ๒ อย่าง คือ

๑) ปัจจัยภายนอก (ปรโตโฆชะ) คือ การกลั่นกรองรับเอาคำอบรมสั่งสอนจากพ่อ แม่ พี่ น้อง สื่อมวลชนต่างๆ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการรับเอาความรู้สั่งคม และวัฒนธรรมที่ดีในการพัฒนาตนเองต่อไป

๒) ปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ) คือ การรู้จักเลือกปฏิบัติ เลือกหา กัลยาณมิตร ซึ่งคนมองเห็นประโยชน์และสามารถตีคุณค่าได้ ซึ่งจะต้องมีการฝึกฝน ตามองค์ประกอบด้านการมีสติพื้นฐาน เป็นผู้มึศีล มีระเบียบ วินัย เป็นผู้มี แรงจูงใจใฝ่สร้างสรรค์ เป็นผู้มีความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ เป็นผู้มีความเชื่อในหลักเหตุผล มีความกระตือรือร้นและการเป็นผู้มีวิจารณ์หาเหตุผล รู้จักพิจารณาอย่างรอบคอบ

ขั้นที่ ๒ ไตรสิกขา เป็นขั้นการพัฒนาคนอย่างสมบูรณ์แบบ และในขั้นนี้ต้องมีการศึกษาเรื่องศักยภาพของมนุษย์ หลักสำคัญในการพัฒนามนุษย์ในขั้นนี้คือ

๑) ศีล เป็นการฝึกพฤติกรรม โดยมีวินัยเป็นเครื่องมือในการฝึก
๒) สมาธิ เป็นการฝึกด้านจิต ฝึกด้านคุณธรรม ความมีจิตเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

๓) ปัญญา เป็นการฝึกในด้านการรู้ การพิจารณา การไตร่ตรองหาเหตุผลของการดำเนินชีวิต ในขณะที่สังคมโลกกำลังมีการเปลี่ยนแปลงสังคมของชุมชน กำลังได้รับผลกระทบด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยีสมัยใหม่

การที่จะพัฒนาตนเองให้เกิดความสมดุล สามารถปรับตนเองให้มีชีวิตเป็นสุขนั้น ควรจะเริ่มสร้างค่านิยมที่เหมาะสมดังนี้

๑. การพึ่งตนเองการขยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบ เป็นการฝึกตนเองในความรับผิดชอบ การใช้จ่ายของตนเองและครอบครัว การหารายได้ที่เหมาะสม หลีกเลี่ยงการพึ่งผู้อื่น

๒. การประหยัดและอดออม เป็นการฝึกฝนตนเองเรื่องการใช้จ่ายที่เหมาะสมกับฐานะ

๓. การมีระเบียบวินัย และการเคารพกฎหมาย เป็นการฝึกฝนตนเองในการ เคารพกฎและกติกา ไม่ละเว้นปฏิบัติตามกฎระเบียบเพื่อให้ตนเองสบาย

๔. การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา หลักศาสนามุ่งให้ทุกคนทำความดี มีความเมตตากรุณาในแก่นแท้ของศาสนา คือการให้ทุกคนรู้จักวิเคราะห์วิจารณ์หาเหตุผล เพื่อให้เข้าใจวิถีและธรรมชาติของชีวิต

๕. ความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ชาติ หมายถึง กลุ่มชนที่มีเชื้อชาติ ศาสนา และ วัฒนธรรมเดียวกันมาอยู่รวมกัน ชาติจึงเป็นสมบัติส่วนรวมที่ทุกคนต้องรักและหวงแหน การรวมกันเป็น ชาติ การเลือกนับถือศาสนาที่เราเห็นว่าเป็นที่พึงทางจิตใจของตนเองได้และพร้อมกันนั้นเราก็มี พระมหากษัตริย์ที่เป็นที่รักของปวงชนชาวไทยเรานั้นเป็นสิ่งที่ปรารถนาของเราทั้งหลาย

การพัฒนาในระดับที่กว้างไปจากการพัฒนาตนเอง คือ การพัฒนาครอบครัว ครอบครัว เป็นศูนย์รวมแห่งความรัก ความอบอุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครอบครัวไทยที่เป็นครอบครัวพื้นฐาน สมาชิก ในครอบครัว พ่อ แม่ ลูก จะมีความรู้สึกว่าเป็นศูนย์รวมของความรัก ความอบอุ่น และความ มั่นคง พฤติกรรมของสมาชิกของครอบครัว หน้าที่ของครอบครัว หน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว เป็น พื้นฐานเบื้องต้นของการเป็นประชาธิปไตย สมาชิกในครอบครัวรู้จักบทบาทหน้าที่และการปฏิบัติต่อกัน การแบ่งความรับผิดชอบเป็นส่วนหนึ่ง ซึ่งจะปลูกฝังวัฒนธรรมของประชาธิปไตยที่เริ่มต้นที่ครอบครัว

๒.๕.๒ พุทธศาสนิกชนกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม

พุทธศาสนิกชน หรือ ชาวพุทธ คือผู้ที่เคารพเลื่อมใสและศรัทธาในพระรัตนตรัย มีหน้าที่ ในการศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ในความเคารพนับถือต่อพระรัตนตรัย เอาใจใส่ทำนุบำรุง และบำเพ็ญประโยชน์ต่อวัดและพระสงฆ์ นอกจากนี้ยังต้องปฏิบัติตนอย่างมีมารยาท ที่ ถูกต้องและเหมาะสมต่อพระสงฆ์ และนำแนวทางการปฏิบัติตนของพระสงฆ์มาเป็นแบบอย่างที่ดีงามใน การดำเนินชีวิต

๑. หน้าที่ชาวพุทธโดยทั่วไป

๑.๑ ด้านการศึกษาและปฏิบัติธรรม ชาวพุทธที่ดีควรให้ความสนใจศึกษาค้นคว้า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และน้อมนำหลักธรรมที่ได้ศึกษาแล้วมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมแก่ฐานะ ของตน รวมทั้งการแสดงความเป็นชาวพุทธที่ดีด้วยการทำบุญบำเพ็ญกุศล เข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธ ศาสนาในโอกาสสำคัญต่างๆ

๑.๒ ด้านการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา

๑.๒.๑ การอุปถัมภ์พระภิกษุสามเณร พระภิกษุสามเณรนอกจากมีหน้าที่ใน การศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรม และสั่งสอนธรรมแล้ว ยังต้องปฏิบัติศาสนกิจอื่นๆ เพื่อความดีงามและความ สงบสุขของประชาชน ด้วยการแนะนำสั่งสอนประชาชนให้เป็นคนดีมีคุณธรรม ดังนั้นเพื่อแสดงออกถึง ความกตัญญูต่อคุณูปการของพระภิกษุสามเณร ชาวพุทธที่ดีจึงควรช่วยอุปถัมภ์บำรุงและส่งเสริมพระภิกษุ สามเณร เพื่อให้มีกำลังในการปฏิบัติศาสนกิจ สืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้มั่นคงสืบไป

๑.๒.๒ การทำนุบำรุงวัดและพุทธศาสนสถาน พระพุทธศาสนามีวัดเป็น ศูนย์กลางสำหรับการบำเพ็ญกุศล การฝึกอบรม และการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับประชาชน โดยมี พระสงฆ์ในฐานะศาสนบุคคลเป็นผู้ชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิต วัดจึงเป็นอุทยานการศึกษาเพราะเป็น แหล่งการเรียนรู้สำคัญทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ วัดบางแห่งยังได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ของชาติและมรดกโลก

๑.๒.๓ ด้านการปฏิบัติตนเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม ชาวพุทธที่ดี คือ ผู้ปฏิบัติตนในฐานะที่เป็นพลเมืองดีของชาติด้วยการดำรงตนอยู่ในกรอบของกฎหมาย ปฏิบัติตนตามสิทธิและหน้าที่อย่างเหมาะสม ไม่ละเมิดกฎระเบียบและกติกาสังคม

๑.๒.๔ ด้านการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาถือเป็นมรดกของชาติไทยที่บรรพบุรุษได้ปกป้องคุ้มครองมาด้วยชีวิต เมื่อวิกฤตการณ์เกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนา ชาวพุทธไม่ควรนิ่งดูตายและปล่อยให้เป็นที่ของพระสงฆ์เพียงฝ่ายเดียว ควรช่วยกันแก้ไขระงับเหตุการณ์มิให้ลุกลามใหญ่โต

๒. หน้าที่และบทบาทของอุบาสก อุบาสิกา ที่มีต่อสังคม

อุบาสก (ชาย) และอุบาสิกา (หญิง) หมายถึง ชาวพุทธผู้ครองเรือนหรือคฤหัสถ์ผู้อยู่ใกล้พระศาสนา ซึ่งอุทิศตนเพื่อประโยชน์ต่อพระศาสนาและประกอบกิจกรรมทางศาสนา มากกว่าชาวพุทธทั่วไป เช่น สามานักรักษาพระอุโบสถศีล (ถือศีล ๘) ในวันพระ เป็นต้น อุบาสก อุบาสิกาที่ดีควรยึดหลัก “อุบาสกธรรม ๗” เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติตน ดังนี้

๑. หมั่นไปวัดตามโอกาสที่เหมาะสม เพราะการไปวัดจะได้พบปะกับพระภิกษุผู้ทรงศีล ทรงคุณธรรมหรือได้พบกับมิตรที่สนใจในเรื่องธรรมเหมือนกับเรา ย่อมได้ชื่อว่าเป็นการคบหากัลยาณมิตร หรือเรียกว่ามิตรที่ดี ซึ่งจะส่งเสริมให้มีความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมเพิ่มขึ้น ดังพุทธสุภาษิตที่ว่า ยัมเว เสวติ ตาทิส (ยังเว เสวติ ตาทิส) คบคนเช่นไรก็เป็นคนเช่นนั้นแล

๒. หมั่นฟังธรรม เมื่อมีโอกาสควรใส่ใจในการฟังธรรมอยู่เสมอ เพราะการฟังธรรมเป็นเหตุให้ได้รู้สิ่งไม่รู้ ส่วนสิ่งที่รู้แล้วก็จะช่วยให้เข้าใจยิ่งขึ้น เช่น การไปวัดเพื่อฟังเทศน์ ฟังธรรมตามโอกาสต่าง ๆ ฟังการแสดงธรรมเทศนาทางวิทยุหรือทางโทรทัศน์ เป็นต้น

๓. พยายามสนใจศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์ โดยนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามาใช้ปรับปรุงวิถีการดำเนินชีวิตให้ดียิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจว่าตนเองว่าเป็นพุทธศาสนิกชนที่แท้จริง

๔. มีความเลื่อมใสในพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเท่าเทียมกัน ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์แต่ละรูปได้เสียสละความสุขทางโลก เพื่อมาประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอันเป็นหนทางไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์และพระสงฆ์ยังได้ชื่อว่าเป็นผู้สืบต่ออายุของพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวตลอดไป

๕. ตั้งจิตให้เป็นกุศลในขณะที่ฟังธรรม มิใช่ฟังธรรมโดยคิดในแง่ อคติ คิดขัดแย้ง พยายามฟังธรรมเพื่อก่อให้เกิดกุศล จิตใจจะได้เป็นสุข

๖. ทำบุญกุศลตามหลักและวิธีการของพระพุทธศาสนา ไม่แสวงบุญนอกคำสอนของพระพุทธเจ้า ควรประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๗. ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในทุกๆ ด้าน ถ้าสามารถช่วยเหลือพระพุทธศาสนาได้ด้วยวิธีการใดก็ควรชวนช่วยเร่งรับกระทำ อาทิ การตั้งชมรมพุทธศาสน์ในโรงเรียน ในมหาวิทยาลัย จัดให้มีการอบรมเยาวชน บุคคลทั่วไป หรือ คนต่างชาติให้เข้าใจในพระพุทธศาสนา

๓. การปกป้องคุ้มครองพระพุทธรูปของพุทธบริษัท

ชาวพุทธหรือเหล่าพุทธบริษัท ๔ มีหน้าที่ปกป้องคุ้มครองพระศาสนาให้มั่นคง โดยปกป้องพระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ รวมทั้งวัฒนธรรม ดังนี้

๑. สนใจศึกษาหลักธรรมคำสอนอยู่เสมอและนำไปปฏิบัติให้ถูกต้อง ทั้งการรักษาศีล การปฏิบัติธรรม และการเจริญสมาธิ

๒. ช่วยเผยแพร่หลักธรรมคำสอน โดยอธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจอย่างถูกต้องชัดเจน หรือเผยแพร่ในรูปของเอกสารสิ่งพิมพ์หรือสื่อต่างๆ เท่าที่จะทำได้

๓. ไม่ควรส่งเสริมให้พระสงฆ์ทำกิจนอกเหนือพุทธบัญญัติ เช่น ทำไสยศาสตร์ ทำนาย โชคชะตา ราศรี ไบ๋ห่วย ทำเครื่องรางของขลัง หรือประกอบพุทธพาณิชย์อื่นๆ

๔. ส่งเสริมพระภิกษุสงฆ์ที่มีวัตรปฏิบัติน่าเลื่อมใสศรัทธา ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ หรือเคร่งครัดในพระธรรมวินัยตามพุทธบัญญัติ โดยจัดกิจกรรมเชิดชูทั้งในระดับท้องถิ่น จังหวัดหรือระดับประเทศ โดยความร่วมมือระหว่างวัด สถานศึกษา ภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน

๕. ไม่ทำลายศาสนสถานหรือศาสนสมบัติ เช่น โบสถ์ ภาพกิจกรรมฝาผนัง หรือสิ่งของเครื่องใช้ภายในวัดให้ชำรุดแตกหัก รวมทั้งมีส่วนร่วมอนุรักษ์พุทธวัฒนธรรมต่างๆ ในสังคมไทย เช่น ประเพณีทอดผ้าป่า ทอดผ้ากฐิน ทำบุญตักบาตร ฯลฯ

๖. สอดส่องดูแลมิให้เกิดการกระทำอันเป็นการดูหมิ่นเหยียดหยาม ลบหลู่ ทำลาย หรือบิดเบือนพระพุทธรูปศาสนา

๔. การปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ตามหลักทศเบื่องหน้า ทศเบื่องหลัง ใน

ทศ ๖

ทศ ๖ คือ ข้อควรปฏิบัติต่อบุคคลต่างๆ ได้แก่ บุรุษทศเบื่องหน้า มารดาบิดา ทักขินทศ คือทศเบื่องขวา อาจารย์ ปัจฉิมทศ คือทศเบื่องหลัง บุตรภรรยา อุตตรทศ คือทศเบื่องซ้าย มิตร เหฏฐิมทศ คือทศเบื่องต่ำ ป่าว และ อุปริมทศ คือทศเบื่องบน สมณพราหมณ์

๑. บุรุษทศเบื่องหน้า มารดาบิดา บุตรพึงบำรุงด้วยสถาน ๕

(๑) ท่านได้เลี้ยงมาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ

(๒) ทำกิจของท่าน

(๓) ดำรงวงศ์สกุล

(๔) ประพฤติตนให้เป็นคนควรรับทรัพย์มรดก

(๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

มารดาบิดาได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยสถาน ๕

(๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว

(๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี

(๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยา

(๔) หากภรรยาที่สมควรให้

(๕) มอบทรัพย์สินไว้ในสมัย

๒. ปัจฉิมทิส คือทิศเบื้องหลัง ภรรยา สามีพึงบำรุงด้วยสถาน ๕

(๑) ด้วยยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา

(๒) ด้วยไม่ดูหมิ่น

(๓) ด้วยไม่ประพดิลวงใจ

(๔) ด้วยมอบความเป็นใหญ่ให้

(๕) ด้วยให้เครื่องแต่งตัว

ภรรยาได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยสถาน ๕

(๑) จัดการงานดี

(๒) สงเคราะห์คนข้างเคียงของผัวดี

(๓) ไม่ประพดิลวงใจผัว

(๔) รักษาทรัพย์ที่ผัวหามาได้ไว้

(๕) ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง

๒.๕.๓ หลักพุทธธรรมกับการอยู่ร่วมกันของชุมชนข้ามวัฒนธรรม

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการอยู่ร่วมกันของชุมชนข้ามวัฒนธรรม มีดังนี้

๑. จักร ๔ ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตอยู่ในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต เรื่องจักรสูตร ว่าด้วยจักร ๔ ว่า “ภิกษุทั้งหลาย จักร ๔ ประการนี้ ที่เป็นเหตุให้เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายผู้เพียบพร้อมแล้วย่อมมีผล เป็นเหตุให้เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายผู้เพียบพร้อมแล้ว ถึงความยิ่งใหญ่ความไพบูลย์ในโลกทรัพย์ทั้งหลายไม่นานนเลย จักร ๔ ประการ เป็นไฉน คือ ปฏีรูปเทสวาสะ (ความอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม) ๑ สัปปริสุปััสสยะ (ความพึงพึงสัตบุรุษ) ๑ อัตตสัมมาปณิธิ (ความตั้งตนไว้ชอบ) ๑ ปุพเพกตปุญญตา (ความเป็นผู้มีคุณดีอันได้ทำไว้ก่อน) ๑ จักร ๔ นี้แล ที่เป็นเหตุให้เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายผู้เพียบพร้อมแล้วย่อมมีผล เป็นเหตุให้เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายผู้เพียบพร้อมแล้วถึงความยิ่งใหญ่ความไพบูลย์ในโลกทรัพย์ทั้งหลายไม่นานนเลย” อธิบายได้ดังนี้

๑.๑ ปฏีรูปเทสวาสะ การอยู่ในประเทศอันควร แปลว่า การอยู่ในประเทศอันสมควร หมายถึง การอยู่ในท้องถิ่นที่เหมาะสมกับกิจกรรมที่ต้องกระทำ เช่น การศึกษา การประกอบอาชีพ การปฏิบัติธรรมการบำเพ็ญสมณธรรม เป็นต้น ผู้ต้องการศึกษาวิชาการสาขาใด ควรอยู่ในท้องถิ่นที่มีความพร้อมทุกๆ ด้าน เช่น ครู อาจารย์ ตำราเรียน การคมนาคมสะดวก และสิ่งอื่นๆ ที่จะอำนวยความสะดวกให้การเรียนมีประสิทธิภาพ

๑.๒ สัปปริสุปััสสยะ การคบสัตบุรุษ แปลว่า การคบสัตบุรุษ สัตบุรุษ เป็นภาษาสันสกฤต แปลว่า คนดี คนสงบ ตรงกับภาษาบาลีว่า สัปปริสสะ ผู้ที่เป็นสัตบุรุษหรือสัปปริสสะ ย่อมมีสัปปริสธรรม ๗ ประการประจำตน ได้แก่ รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้ชุมชน รู้บุคคล

๑.๓ อัตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ แปลว่า การตั้งตนไว้ชอบ ตน หมายถึง ร่างกายและจิตใจ การตั้งตนไว้ชอบจึงหมายถึง การตั้งอยู่ในสุจริต ๓ คือกายสุจริต ได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤตินิดในกาม วจีสุจริต ได้แก่ การไม่พูดเท็จ การไม่พูดส่อเสียด การไม่พูดคำหยาบ การไม่พูดเพื่อเจ้า และมโนสุจริต ได้แก่ การไม่อยากได้ของผู้อื่น การไม่คิดพยาบาทผู้อื่น การเห็นชอบตามคลองธรรม อีกนัยหนึ่ง หมายถึง การตั้งอยู่ในประโยชน์ปัจจุบัน ได้แก่ การหมั่นหาทรัพย์ การรักษาทรัพย์ไว้ การมีเพื่อนดี การเลี้ยงชีวิตพอเหมาะพอดี การตั้งอยู่ในประโยชน์ในอนาคต ได้แก่ ความสมบูรณ์ด้วยศรัทธา ความสมบูรณ์ด้วยศีล ความสมบูรณ์ด้วยจาคะ ความสมบูรณ์ด้วยปัญญา

๑.๔ ปุพเพตปญญาตา ความเป็นผู้ได้กระทำบุญไว้ก่อน แปลว่า ความเป็นผู้มีบุญได้กระทำไว้ก่อน หมายความว่า ได้ทำบุญไว้ในอดีต บุญนั้น กล่าวโดยเหตุ ได้แก่ กุศลกรรมหรือความดี กล่าวโดยผล ได้แก่ ความสุข

จักร ๔ ประการนี้แลเป็นเหตุให้เทวดาและมนุษย์ผู้ประกอบแล้วเป็นไปได้ และถึงความเป็นใหญ่ ความไพบลูย์ในโศกะทั้งหลายต่อกาลไม่นานนัก

ข้าวเปลือก ทรัพย์ ยศ ชื่อเสียง

และความสุขย่อมหลังไหลมาสู่รชน

ผู้อยู่ในถิ่นที่ดี ผูกไมตรีกับอริยชน

สมบูรณ์ด้วยการตั้งตนไว้ชอบ ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว^{๖๔}

๒. สัจฉหัตถุ ๔ ในการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น มนุษย์ทุกคนล้วนปรารถนาเป็นที่รักของคนรอบข้างเป็นที่ยอมรับนับถือของทุกๆ คน และปรารถนาที่จะได้ยินได้ฟังคำยกย่องสรรเสริญ มากกว่าเสียงนินทาว่าร้าย พระพุทธองค์ได้ทรงสอนวิธีที่จะทำตนให้เป็นที่รักของสังคมนั้นว่า ขั้นแรกให้ปรับที่ตัวของเราเองก่อน คือ ต้องทำตัวเราให้เป็นคนน่ารักเสียก่อน โดยการปฏิบัติตามหลักสัจฉหัตถุ ๔ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน ผูกใจคน และประสานชุมชนให้มีความสามัคคี เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนทั่วไป เป็นการปลูกไมตรี เต็มน้ำใจต่อกัน ทำให้สังคมนั้นสุขประกอบด้วยหลัก ๔ ประการ คือ

๒.๑ ทาน (Giving; Generosity; Charity) การให้การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยการให้สิ่งของ หรือให้ความรู้และแนะนำสั่งสอนด้วยน้ำใจไมตรี มีความโอบอ้อมอารีจะช่วยเหลือกันไว้ได้ การทำทานจะไม่สูญเปล่า ผู้ที่ให้สิ่งที่ดีย่อมได้รับสิ่งที่ดีตอบแทน ดังพุทธพจน์ว่า “มณาปทายี ลภเต มณาปี”^{๖๕} แปลว่า ผู้ให้สิ่งที่น่าพอใจย่อมได้รับสิ่งที่น่าพอใจ การให้ทานอาจทำได้ ๒ วิธีด้วยกัน คือ

๒.๑.๑ อามิสทาน ให้สิ่งของแก่เพื่อหรือผู้อื่นที่ด้อยกว่า รวมทั้งการให้รางวัลต่างๆ เป็นต้น

^{๖๔} ดูใน www.84000.org/tipitaka/read/m_siri.phpm?B=21&siri=31.

^{๖๕} อัง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๔๔/๔๕

๒.๑.๒ วิทยาทาน หรือธรรมทาน หมายถึง การให้ธรรม การให้ความรู้และแนะนำสั่งสอนหรือการให้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์

ทาน ๒ อย่าง คือ อามิสทาน (การให้สิ่งของ) และธรรมทาน (การให้ธรรม) บรรดาทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ^{๖๖}

๒.๒ ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ (Kinclty Speech : Convincing Speech) ความเป็นผู้มีวาจาน่ารัก พูดอย่างน่ารัก วาจาเป็นที่รัก วาจาสุดดีมน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ กล่าวคือ วาจาสุภาพไพเราะ อ่อนหวาน มีหางเสียง สมานสามัคคี ซาบซึ้งใจ ทำให้เกิดไมตรีรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้ยินยอมตาม ประกอบด้วยหลักการพูด ดังนี้

๒.๒.๑ ต้องเป็นความจริง

๒.๒.๒ เป็นคำสุภาพไพเราะอ่อนหวาน

๒.๒.๓ พูดแล้วก่อให้เกิดประโยชน์

๒.๒.๔ พูดแล้วเกิดการสมานสามัคคี

๒.๒.๕ พูดด้วยจิตเมตตา

๒.๒.๖ พูดถูกกาลเทศะ คือ ถูกเวลาและสถานที่

จะเห็นได้ว่า การให้แต่เพียงอย่างเดียวนั้นไม่สามารถที่จะทำให้เป็นที่รัก เป็นที่ขอบใจของคนทั่วไปได้ จึงต้องรู้จักพูดจาปราศรัยให้ไพเราะนุ่มนวล น่าฟัง เมื่อได้ฟังแล้วเกิดกำลังใจที่จะส่งเสริมสนับสนุนให้ทุกคนอยากทำความดีให้ยิ่งขึ้นไป ไม่พูดจาส่อเสียดอันก่อให้เกิดความแตกแยก พูดแต่คำที่จะก่อให้เกิดความสามัคคี เปรียบเสมือนน้ำทิพย์ขมิ้นใจ ประสานใจทุกๆ ดวงให้เป็นหนึ่งเดียว เหมือนน้ำฝนประสานดินเหนียวที่แตกกระแหงให้เป็นผืนเดียวกัน

๒.๓ อัถถจริยา (Useful Conduct; Rendering Services ; Life or Service ; Doing Good) การประพฤติประโยชน์ ทำประโยชน์แก่เขา หลักธรรมข้อนี้มุ่งสอนตน ๒ ด้าน คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์ และการทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

๒.๓.๑ การทำตนให้เป็นประโยชน์ หมายถึง ตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ ด้วยการตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนเจริญด้วยความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรม เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ เป็นนักเรียนที่ดีของสถานศึกษา เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ ตลอดจนเป็นศาสนิกชนที่ดีของพระพุทธศาสนาตลอดไป

๒.๓.๒ การทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ คือ เมื่อทำตนให้เป็นประโยชน์แล้ว ก็ต้องสร้างตนให้เป็นประโยชน์กับผู้อื่นด้วยการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่นิ่งดูตาย มีน้ำใจไมตรีต่อกัน บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตามสติกำลัง ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “คนทำหมู่คณะให้ดังงาม”

๒.๔ สมานัตตา (Even and Equal Treatment; ; Equality Consisting in Impartiality, Participation and Behaving Oneself Properly in All Circumstances) เอาตัวเข้า

^{๖๖} ข.อิติ. (ไทย) ๒๕/๙๘/๔๗๓

สมาน คือ การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ตลอดถึงวางตนให้เหมาะสมกับฐานะภาวะ บุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม^{๖๗}

๒.๔.๑ วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในสังคม เช่น เป็นหัวหน้า ครอบครัว เป็นบิดามารดา เป็นครูอาจารย์ เป็นเพื่อนบ้านกัน เป็นต้น ตนอยู่ในฐานะอะไรก็วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่ และทำอย่างเสมอต้นเสมอปลาย

๒.๔.๒ ปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ให้ความเสมอภาค ไม่เอาัดเอาเปรียบผู้อื่น เสมอในสุขและทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน ร่วมรับรู้ปัญหา และร่วมแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์ของสังคม^{๖๘}

ดังนั้น เราจึงต้องคอยศึกษาและหมั่นเตือนสติตนเองไว้ตลอดว่า ในฐานะที่เราเป็นอยู่ มีหน้าที่อะไรบ้าง เมื่อรู้แล้วก็ต้องปฏิบัติตามหน้าที่นั้นให้สมบูรณ์ นอกจากนี้ เราก็ต้องทำตนให้เสมอต้นเสมอปลาย คือ เคยวางตัวกับคนอื่นในทางที่ดีอย่างไร แม้ว่าเราจะได้ดีได้ดีแล้ว ก็ต้องไม่ลืมตัว ยังคงปฏิบัติตัวเหมือนเช่นเดิมนั้นไม่เปลี่ยนแปลง หรือว่าเมื่อเราเห็นคนอื่นเขาได้ดี ก็ต้องแสดงออกให้เขาเห็นว่าเรามีความยินดีกับเขาอย่างจริงใจ ไม่คิดกลั่นแกล้งใส่ร้ายป้ายสีเขา ถ้าทำได้อย่างนี้ เราก็ย่อมจะเป็นที่รักที่พอใจของคนรอบข้างได้อย่างดี^{๖๙}

๒.๓ สาราณียธรรม ๖ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวถึงหลักสาราณียธรรม ๖ ไว้ว่า สาราณียธรรม ๖ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง, ธรรมเป็นเหตุที่ระลึกถึงกัน, หลักการอยู่ร่วมกัน สาราณียธรรม ๖ คือ

๒.๓.๑ เมตตากายกรรม ตั้งเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒.๓.๒ เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒.๓.๓ เมตตามโนกรรม ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

๒.๓.๔ สาธารณโภคี ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน ข้อนี้ ใช้ อธิปไตยวิวัตตโกศิ ก็ได้

^{๖๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๑.

^{๖๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมญูชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๘๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวยจำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๙.

^{๖๙} **อง.อภฺรฺก.** (ไทย) ๒๓/๒๔/๒๖๗.

๒.๓.๕ สีสสามัญญตา มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้า และลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

๒.๓.๖ ทิฏฐิสามัญญตา มีทิฏฐิงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้า และลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหาธรรม ๖ ประการนี้ มีคุณ คือเป็นสารณียะทำให้เป็นที่ระลึกถึง เป็นปิยภรณ์ทำให้เป็นที่รัก เป็นครุภรณ์ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ ความกลมกลืนเข้าหากัน เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคี และเอกภาพ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^{๗๐}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ธรรมนุญชีวิต” ว่า หลักการอยู่ร่วมกันที่เรียกว่า สารณียธรรม (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน) ๖ ประการ คือ

๑. เมตตาทายกรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อน ร่วมงาน ร่วมกิจการร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่างๆ โดยเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพเคารพ นับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. เมตตาวจีกรรม พูดต่อกันด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์สั่งสอน หรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. เมตตาโมกกรรม ติดต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

๔. สาธารณโภคี ได้มาแบ่งกันกินใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบ ธรรมแม้ เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

๕. สีสสามัญญตา ประพฤติให้ดีเหมือนเข้า คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษา ระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

๖. ทิฏฐิสามัญญตา ปรับความเห็นเข้ากันได้ คือ เคารพรับฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงามหรือจุดหมาย สูงสุดอันเดียวกัน^{๗๑}

ดังนั้น แก่นของสารณียธรรม คือความปรารถนาดีต่อกัน เอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน ซึ่ง สามารถประยุกต์ให้เป็นแนวทางสร้างสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศได้เป็นอย่างดี ได้แก่^{๗๒}

^{๗๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๓๐-๓๓๒.

^{๗๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ธรรมนุญชีวิต, (โรงพิมพ์การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓-๒๔.

^{๗๒} นางสาวอนงค์นาฏ แก้วไพฑูริย์ และคณะ, การเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมระดับ ชุมชนในอาเซียน, หน้า ๕๗.

๑. เมตตาทายกรรม คือ การแสดงออกซึ่งความเป็นมิตรทางกายต่อประเทศเพื่อนบ้าน เช่น เมื่อมิตรประเทศประสบภัยต่างๆ เป็นต้นว่า อุทกภัย แผ่นดินไหว ฯลฯ ประเทศไทยก็ส่งเครื่องอุปโภคบริโภค ยารักษาโรค คณะแพทย์ หรือเงินไปช่วยตามกำลังความสามารถ

๒. เมตตาวจีกรรม คือ มีการกระทำทางวาจาที่แสดงออกถึงความปรารถนาดีต่อมิตรประเทศ เช่น ไม่กล่าวติเตียน ให้อภัย ต่อมิตรประเทศ ถ้ามีปัญหาข้อพิพาทเกิดขึ้นก็หาทางยุติด้วยการเจรจาทางการทูต

๓. เมตตา मनกรรม มีจิตใจปรารถนาดีกับมิตรประเทศปราศจากอคฤศลจิต ไม่หวาดระแวงกันและกัน

๔. แบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นหรือได้มาโดยชอบธรรมแก่มิตรประเทศ หมายถึง การช่วยเหลือกันและกันระหว่างประเทศ กล่าวคือ ประเทศร่ำรวยควรให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศที่ยากจนกว่า

๕. มีหลักความประพฤติ (ศีล) เสมอกับมิตรประเทศ และไม่ทำตนเป็นที่น่ารังเกียจของประเทศอื่น หมายถึง จะต้องดำเนินนโยบายต่างประเทศให้สอดคล้องกับมติสากล หรือสอดคล้องกับหลักการของสหประชาชาติ กล่าวคือ แก้ไขปัญหาระหว่างประเทศด้วยวิธีการทูต ช่วยผดุงสันติภาพของโลก เคารพอธิปไตยของประเทศอื่น

๖. มีความคิดเห็นตรงกับประเทศอื่น หมายถึง การอยู่ร่วมกันกับประเทศอื่นๆ นั้น เราต้องยอมรับกฎเกณฑ์ที่กติกากำหนดไว้ แม้ว่าบางครั้งอาจจะไม่เห็นด้วย แต่ถ้าเสียส่วนใหญ่เห็นชอบก็ต้องปฏิบัติตาม

จึงสรุปได้ว่า หลักสารณียธรรม ๖ เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ที่มีการกล่าวถึงการช่วยเหลือกัน การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ช่วยเหลือกัน แม้จะต่างเชื้อชาติ ต่างวัฒนธรรม ต่างภาษา ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ซึ่งเป็นแนวทางที่ดีที่ควรนำมาปฏิบัติ เพื่อทำให้เกิดผลที่ดีแก่ชุมชนและเพื่อนในประเทศและต่างประเทศ อันจะเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่ดีต่อกัน มีความเมตตากรุณาปราณี มีแต่ความรักความปรารถนาดีต่อกันและอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข

๒.๖ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความเป็นพลเมืองดี

คำว่า “พลเมือง” (Citizen) และ “ความเป็นพลเมืองดี” (Citizenship) คำนี้มีเสน่ห์ หรือมนต์ขลังที่เป็นที่ยอมรับของแทบทุกๆ ฝ่าย และแทบทุกหนทุกแห่ง (an almost international appeal) และแต่ละฝ่ายต่างแสวงหาประโยชน์จากคำ นี้ เพราะว่าคำนี้มีความหมายด้านบวกหลายอย่าง ทำให้เป็นที่สนใจสำหรับมนุษย์แทบทุกคน^{๗๓} เช่น ประโยชน์ในแง่ของการมีสิทธิที่จะได้รับบริการบางอย่างหรือ

^{๗๓} ธเนศวร์ เจริญเมือง, พลเมืองเข้มแข็ง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : วิชาษา, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

ผลประโยชน์บางอย่างจากรัฐ การมีสิทธิที่จะได้ทำบางสิ่งอันจะมีผลต่อนโยบาย กฎหมาย ดังนั้น จึงต้องทำความเข้าใจความเป็นมา และความหมายของทั้ง ๒ คำนี้ให้ตรงกัน ดังต่อไปนี้^{๗๔}

๒.๖.๑ ความหมายของพลเมือง

คำว่า “พลเมือง” มาจากภาษาลาตินว่า cives (พลเมือง)^{๗๕} อาจจะเป็นคำที่ไม่คุ้นหูมากนัก สำหรับคนส่วนใหญ่ ต่างจากคำว่า “ประชาชน” และ “ราษฎร” ซึ่งมาจากคำว่า Citizen ในภาษาอังกฤษ หรือ citoyen หรือ bourgeois ในภาษาฝรั่งเศส หรือ Bürger ในภาษาเยอรมัน พลเมืองมีความหมายและความเป็นมายาวนานตามที่เข้าใจกันมาในยุโรปตั้งแต่สมัยกลาง^{๗๖} ที่มักจะใช้หรือได้ยินกันนักโดยทั่วไป ในความเป็นจริง คำว่าพลเมืองใช้เพื่อสื่อให้เห็นถึงสมาชิกของชุมชน ซึ่งมีสิทธิและหน้าที่ในฐานะสมาชิกชุมชนการเมือง ที่สำคัญไปกว่าการเป็นเพียงประชาชนผู้รอรับประโยชน์ภาครัฐเท่านั้น ดังนั้น ความหมายที่แท้จริงของคำว่า “ประชาชน” (People) “ราษฎร” (Subject) และ “พลเมือง” (Citizen)^{๗๗} สามารถอธิบายความแตกต่างได้ ดังนี้

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ได้ให้ความหมายของคำว่า “พลเมือง” (Citizen) หมายถึง หมู่คนที่ เป็นของประเทศใดประเทศหนึ่ง คำว่า พลเมือง แปลว่า กำลังของเมือง หมายถึง คนทั้งหมดซึ่งเป็นกำลังของประเทศ ทั้งในทางเศรษฐกิจ การทหาร และอำนาจต่อรองกับประเทศอื่น^{๗๘} โดยพลเมืองจะมีฐานะเป็นเจ้าของประเทศ มีอิสรภาพในการเลือกวิถีชีวิต มีสิทธิ เสรีภาพอย่างเสมอภาคกัน แต่ต้องคำนึงถึงสิทธิของเจ้าของประเทศคนอื่นด้วย ควบคู่กับความรับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม^{๗๙} ขณะที่คำว่า ประชาชน (People) จะหมายถึง พลเมือง สามัญชนทุกๆ ไป หรือคนของประเทศ^{๘๐} คนที่

^{๗๔} พระกัญจน์ กนตธมโม (แสงรุ่ง), การพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา, พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘, หน้า ๒๙.

^{๗๕} ถวิลวดี บุรีกุล, รัชวดี แสงมะหะหมัด, Eugenie Merieau, Michael Volpe, “ความเป็นพลเมืองในประเทศไทย (Citizenship in Thailand)”, สรุปรการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ ๑๓ เรื่อง ความเป็นพลเมืองกับอนาคตประชาธิปไตยไทย, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๕), หน้า ๒๙๒.

^{๗๖} กิตติศักดิ์ ปรกติ, “ความสำคัญของพลเมืองต่อการพัฒนาประชาธิปไตย”, เอกสารประกอบการอภิปราย, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (อัสสัมชัญ), หน้า ๖.

^{๗๗} อเนก เหล่าธรรมทัศน์, การเมืองของพลเมือง : สู่อิสสระราชใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๕๖), หน้า ๒๙.

^{๗๘} สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐.

^{๗๙} ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง = Civic Education, (กรุงเทพมหานคร: อักษรสัมพันธ์, ๒๕๕๕), หน้า ๖ และ ๓๐.

^{๘๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน / บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๗๐๓.

รวมกันในฐานะเป็นชาติ เป็นเจ้าของอำนาจ หรือคนที่ไม่ใช่ผู้ปกครอง (non-ruler)^{๘๑} ส่วนคำว่าราษฎร (Subject) จะแปลว่า คนของรัฐ ที่เป็นพลเมืองของประเทศ^{๘๒} คนที่ยอมสยบต่ออำนาจ ตามความหมายเดิม หมายถึง สามัญชน คือคนที่ไม่ใช่ขุนนาง เช่น สังคมไทย สมัยโบราณ ประชาชนจะเป็นไพร่หรือทาสเกือบทั้งหมด พอมาถึงช่วงสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้มีการเปลี่ยนแปลงการบริหารราชการแผ่นดินครั้งใหญ่ มีการเลิกทาส จึงทำให้ประชาชนกลายเป็นราษฎรที่ไม่ต้องรับใช้เจ้าขุนมูลนาย และมีสถานะทางกฎหมายเทียบเท่ากันในความหมายคือ “ผู้ที่ต้องเสียภาษีให้กับรัฐและต้องปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมืองเช่นเดียวเหมือนกันหมด”^{๘๓}

ขณะที่คณะอนุกรรมการนโยบายปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (กนป.) ให้คำนิยามว่า “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยแตกต่างจากพลเมืองของระบอบอื่นที่พลเมืองจะมี “คุณสมบัติ” ใดๆ จะเป็นไปตามที่ผู้มีอำนาจประสงค์จะให้ เป็น ขณะที่ระบอบประชาธิปไตย เจ้าของอำนาจสูงสุดคือประชาชน ดังนั้นประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจจึงกำหนดชีวิตตนเองได้ “ประชาชน” ในระบอบประชาธิปไตย จึงแตกต่างหลากหลายได้ เมื่อแตกต่างหลากหลายได้ จึงต้องเคารพซึ่งกันและกัน และใช้กติกาในการแก้ปัญหา จึงจะสามารถอยู่ร่วมกันและปกครองกัน ตามวิถีทางประชาธิปไตยได้ ดังนั้นความหมายของคำว่า “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย จึงหมายถึง สมาชิกของสังคมที่มีอิสรภาพ (Liberty) และพึ่งตนเองได้ (independent) ใช้สิทธิ เสรีภาพโดยควบคู่กับความรับผิดชอบ เคารพสิทธิ เสรีภาพของผู้อื่น เคารพความแตกต่าง เคารพหลักความเสมอภาค เคารพกติกา ไม่แก้ปัญหาคด้วยความรุนแรง ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ร่วมรับผิดชอบ มีจิตสาธารณะ และกระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบต่อหรือร่วมขับเคลื่อนสังคม และแก้ปัญหาสังคมในระดับต่างๆ ตั้งแต่ในครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับประเทศ ระดับอาเซียน และระดับประชาคมโลก^{๘๔}

ส่วน ธเนศวร์ เจริญเมือง ก็ได้อธิบายความหมายของพลเมืองตามแนวคิดสมัยกรีก เอเธนส์โบราณในลักษณะที่คล้ายกับเอนก เหล่าธรรมทัศน์ โดยพิจารณาได้จาก ๔ ประเด็น คือ

ประเด็นแรก คำว่า พลเมือง มิใช่คำที่อยู่อย่างโดดๆ แต่เป็นคำที่คู่กับคำว่า ชุมชน การเมือง ที่กรีกเรียกว่า Polis และคนปัจจุบันเรียกว่า รัฐ (State) พลเมืองเป็นสมาชิกของชุมชน การเมืองหรือรัฐ ซึ่งหมายความว่าที่ได้ก็ตามที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกัน มีการใช้อำนาจจัดการบริหารกิจกรรมต่างๆ ภายใน การเป็นคนจึงเท่ากับเป็นเรื่องการเมือง (To be human is to be political) หรืออีกอย่าง

^{๘๑} เอนก เหล่าธรรมทัศน์, การเมืองภาคพลเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรี และราชกิจจานุเบกษา/สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑.

^{๘๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑๐๐๑.

^{๘๓} สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย, หน้า ๙-๑๐.

^{๘๔} คณะอนุกรรมการนโยบายปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (กนป.) ด้านพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดี, “ยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ. ๒๕๕๓-๒๕๖๑”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักนโยบายด้านพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๔), หน้า ๑๔-๑๖.

หนึ่งก็คือ คนเป็นสัตว์การเมือง (Man is political animal) ความเป็นพลเมืองก็คือการเข้าร่วมส่วนในชุมชนการเมือง (Citizenship is participation in the affairs of polis) กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือถ้าไม่มีพลเมืองก็ไม่มีชุมชนการเมืองหรือไม่มีรัฐ

ประเด็นที่สอง ว่าด้วยการมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ ในสมัยกรีกยุคที่ประชาธิปไตยรุ่งเรืองในนครเอเธนส์ พลเมืองมีสิทธิ (Rights) และภาระหน้าที่ หรือความรับผิดชอบ (Obligations) มีสิทธิที่จะเข้าร่วมประชุมกำหนดนโยบายและโครงการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนของตน ออกกฎหมายหรือข้อบังคับให้ทุกๆ คนปฏิบัติตาม เลือกผู้แทนเข้าไปทำงานแทนในด้านนิติบัญญัติและบริหาร และมีสิทธิที่จะออกความเห็นในเรื่องเหล่านั้น รวมทั้งเปลี่ยนแปลงแก้ไขสิ่งที่เคยตกลงกันไปแล้ว ส่วนภาระหน้าที่หรือความรับผิดชอบ ได้แก่ การเข้าประชุมเพื่อออกความเห็นในกิจการต่างๆ ของรัฐ การเสียภาษี การเป็นทหารป้องกันประเทศ การเป็นสมาชิกของคณะลูกขุนเพื่อตัดสินคดีความ ตลอดจนการส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียน เป็นต้น การใช้สิทธิปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ คือ การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ (Participation in public affairs) นั่นคือ พลเมืองเป็นผู้ที่ใช้สิทธิ และปฏิบัติภาระหน้าที่เหล่านั้น

ประเด็นที่สาม ความเป็นพลเมืองตามแนวคิดของเพลโต จะต้องมีความชอบธรรม นั่นคือมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์ (Having a keen desire to become a perfect citizen) การเป็นพลเมืองที่เอาการเอางานไม่ใช่เรื่องที่เกิดขึ้นอัตโนมัติ แต่เป็นเรื่องของการปลูกฝัง หรือเกิดขึ้นจากการศึกษา เพื่อให้เกิดคุณธรรมในใจ ได้แก่ ความต้องการที่จะเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์

ประเด็นที่สี่ การเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์จำต้องรู้ทั้งวิธีการเป็นผู้ปกครอง (Ruler) และ เป็นผู้ถูกปกครอง (Ruled) นั่นหมายความว่าไม่มีผู้ใดยึดครองตำแหน่งหนึ่งตลอดชีวิต แต่จะต้องมีการผลัดเปลี่ยนกัน เนื่องจากทุกคนเข้ามีส่วนร่วม ทุกคนตัดสินใจร่วมกัน^{๘๕}

นอกจากนี้ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ยังได้อธิบายความหมายของพลเมือง จากแนวคิดของสาธารณนิยมที่เน้นบทบาทของพลเมือง (civic republicanism) โดยหลักคิดสำคัญสองสามประการของนักคิดกลุ่มนี้ คือ ความคิดเรื่องพลเมือง (citizens) ซึ่งย้ำว่า สมาชิกของระบอบประชาธิปไตย (สาธารณรัฐ) ต้องภาคภูมิใจในความเป็นพลเมือง (citizenship) ของตน พลเมืองคือ ผู้มีศักดิ์ศรี คือผู้ที่เท่าเทียมหรือค่อนข้างเท่าเทียมกับผู้อื่น เป็นผู้ที่ไม่ปรารถนาจะไปครอบงำใคร แต่ ก็ไม่ต้องการให้ใครมาครอบงำ บงการ หรืออุปถัมภ์ค้ำจุนตน ที่สำคัญคือพลเมืองไม่ใช่ไพร่ พลเมือง ไม่ใช่ราษฎร ไพร่ คือผู้ที่ยอมรับสถานภาพสูง-ต่ำ บงการ-รับใช้ ส่วนราษฎร คือ ผู้ที่ยอมรับอำนาจ และกฎหมายของผู้ปกครองแต่ไม่สนใจการปกครองตนเอง หรือการมีส่วนร่วมในทางการเมืองการ ปกครอง และประชาชน (people) มีมาทุกยุคทุกสมัย หมายถึง คนที่ไม่ใช่ผู้ปกครอง (non-ruler)^{๘๖}

ส่วนนักวิชาการต่างประเทศที่สำคัญหลายท่านก็ได้ให้ข้อสรุปความหมายของคำว่า พลเมืองไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

^{๘๕} ธเนศวร์ เจริญเมือง, แนวคิดว่าด้วยความเป็นพลเมือง, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า/ โรงพิมพ์คลังวิชา, ๒๕๔๘), หน้า, ๔-๖, และเอนก เหล่าธรรมทัศน์, การเมืองภาคพลเมือง, หน้า ๙.

^{๘๖} เอนก เหล่าธรรมทัศน์, การเมืองของพลเมือง : สู่สหสวรรษใหม่, หน้า ๑๗-๑๘ และ ๒๙.

Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language Citizen ได้ให้ความหมายของคำว่าพลเมืองไว้ว่า พลเมือง (Citizen) คือ สมาชิกพื้นเมืองของรัฐหรือชาติ ซึ่งมีความจงรักภักดีต่อรัฐบาล และมีสิทธิได้รับความคุ้มครอง ส่วนความเป็นพลเมือง (Citizenship) คือ สถานะของการมีสิทธิ สิทธิประโยชน์และภาระหน้าที่ของพลเมือง^{๘๗} สอดคล้องกับ Encyclo- pedia Britanica ที่ให้นิยาม “พลเมือง” ว่า หมายถึง ผู้ที่มีทั้งสิทธิและหน้าที่ต่อรัฐ ขณะที่พลเมืองต้องมีความ จงรักภักดีกับรัฐ รัฐก็ต้องให้การคุ้มครองพลเมือง ในแง่การเมืองพลเมืองมีสิทธิออกเสียงและรับตำแหน่ง สาธารณะ ในแง่สังคม พลเมืองได้รับความคุ้มครองจากปัญหาเศรษฐกิจด้วย ระบบสวัสดิการจากรัฐ สำหรับหน้าที่พลเมืองประกอบด้วย การเป็นทหาร การจ่ายภาษีและการ ปฏิบัติตามกฎหมาย เป็นต้น^{๘๘}

โรเจอร์ส สมิธ (Rogers M. Smith) อธิบายความหมายของพลเมืองใน ๓ ประเด็น คือ พลเมือง หมายถึง บุคคลที่มีสิทธิทางการเมืองในการมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการตนเอง ซึ่งรวมถึง สิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การมีบทบาทต่อหน่วยงานภาครัฐ การเข้าเป็นหนึ่งในขณะลูกขุน และ การมีส่วนร่วมในการอภิปรายทางการเมืองในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของชุมชน ในโลกสมัยใหม่พูดถึงความ เป็นพลเมืองในแง่ที่เกี่ยวข้องกับสถานะทางกฎหมาย โดยพลเมือง หมายถึง คนที่ได้รับการยอมรับว่าเป็น สมาชิกตามกฎหมาย มีอำนาจทางการเมืองในชุมชน มีสิทธิที่ได้รับการคุ้มครองจากรัฐบาลท้องถิ่นไม่ว่า สิทธินั้นจะรวมไปถึงสิทธิทางการเมืองด้วยหรือไม่ก็ตาม และ “พลเมือง” ในปัจจุบัน หมายถึง ผู้ซึ่งเป็น ส่วนหนึ่งของสมาคมใดๆ ไม่ว่าจะเป็ชุมชนทางการเมืองหรือกลุ่มในลักษณะอื่นๆ เช่น เป็นพลเมืองของ กลุ่มเพื่อนบ้าน ของสโมสร หรือของ มหาวิทยาลัย ทั้งนี้ในปัจจุบันเราใช้คำว่า ความเป็นพลเมือง ว่าไม่ได้ หมายถึงเพียงแต่การได้รับสมาชิกภาพในทางสังคมเท่านั้น แต่จะต้องมีการดำเนินการบางอย่างในระดับที่ เหมาะสม เช่น การมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นให้แก่ชุมชน ศาสนา ชมรม หรือสมาคมใดๆ โดยกระทำ อย่างต่อเนื่องมีคุณค่า และบางส่วนก็เป็นทุนตนเอง^{๘๙}

จากที่ศนะความหมายของพลเมืองดังที่นักวิชาการทั้งหลายได้กล่าวมานั้น พอประมวล สรุปได้ว่า คำว่า “พลเมือง” มีความแตกต่างจากคำว่า “ประชาชน” และ “ราษฎร” ตรงที่ว่า พลเมืองจะ แสดงออกถึงความกระตือรือร้นในการรักษาสิทธิต่างๆ ของตนรวมถึงการมีส่วนร่วมทางการเมือง และมี จิตสำนึกต่อส่วนรวม โดยการแสดงออกซึ่งสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ดังนั้น พลเมือง จึงมี ความหมายที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของสมาชิกที่มีต่อสังคมและ ประเทศชาติ ต่างจากคำว่า ประชาชน และ ราษฎร ที่มีลักษณะเป็นเพียงผู้รับคำสั่งทำตามผู้อื่น ดังนั้น

^{๘๗} J.A. Banks, (Ed), Diversity and Citizenship Education : Global Perspectives, (San Francisco, CA : John Wiley & Sons, ๒๐๐๔), p. ๓.

^{๘๘} สำนักงานสภาพัฒนาการการเมือง, ประชาธิปไตยชุมชน กลไกขับเคลื่อนภาคพลเมืองเข้มแข็ง, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาพัฒนาการเมือง/สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๓, หน้า ๙.

^{๘๙} Rogers M. Smith, Political Citizenship : Foundations of Rights in Handbook of Citizenship Studies, edited by Engin F. Isin and Bryan S. Turner, SAGE, ๒๐๐๒, pp. ๑๐๕-๑๐๖.

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญจึงอยู่ที่การเปลี่ยนให้ประชาชนธรรมดาได้กลายเป็นพลเมืองที่มีสิทธิกำหนดทิศทางของชุมชน สังคม และประเทศชาติได้ด้วยตนเอง

๒.๕.๒ ความหมายของความเป็นพลเมืองดี

ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ กล่าวว่า ความเป็นพลเมืองเป็นสภาวะของการเป็นพลเมืองของสังคมของประชาชนของชาติที่มีทฤษฎีเรื่องของสัญญาของสังคมที่ให้สิทธิและความรับผิดชอบแก่ประชาชน ความเป็นพลเมืองเป็นเรื่องของการมีสิทธิ เสรีภาพ การมีส่วนร่วมทางการเมืองใน ชีวิตของชุมชน ในทางกฎหมายยังเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องระหว่างปัจเจกชนกับรัฐอีกด้วย และที่สำคัญคือ การเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยนั้นจะต้องเป็นพลเมืองที่มีคุณสมบัติเฉพาะที่จะนำประเทศไปสู่สันติสุขด้วยวิถีประชาธิปไตย ซึ่งรวมถึงการมีอิสรภาพ การพึ่งตัวเองได้ การมีสิทธิ การเคารพสิทธิ มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม เคารพกติกาบ้านเมือง ไม่ใช่ความรุนแรง มีจิตสาธารณะ เป็นต้น การที่ประเทศใดจะพัฒนาประชาธิปไตยให้ก้าวหน้าไปได้ด้วยดี จึงขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ รวมทั้งการที่ประชาชนมี ความเป็นพลเมืองสูงด้วย^{๙๐}

ขณะที่ประเวศ วสี ราชภัฏอ่าวไทย ก็ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับ “ความเป็นพลเมือง” ในการสัมมนาเรื่อง “เส้นทางสู่ความเข้มแข็ง...การเมืองภาคพลเมือง” ซึ่งสถาบันพระปกเกล้าฯ และ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ร่วมกับเครือข่ายต่างๆ จัดขึ้น เมื่อวันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๑ โดยได้ เสนอไว้ว่า ความเป็นพลเมืองมีคุณสมบัติในเชิงการเชื่อมโยงในเชิงเครือข่ายเป็น Civil Society ซึ่ง ท่านแปลว่าเป็น “สังคมแห่งความเป็นพลเมือง” หรือ “ประชาสังคม” หรือ “สังคมสันติประชาธรรม” ตามนัยที่ศาสตราจารย์ ดร. ป่วย อึ้งภากรณ์ เคยกล่าวไว้ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า ความเป็น พลเมืองของสังคมก็คือการมีความเป็นประชาธิปไตยโดยสละตนเอง^{๙๑} ซึ่งหมายถึง การเป็นคน ที่ รับผิดชอบต่อได้ด้วยตัวเอง มีความสำนึกใน สันติวิธี มีการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น และต้องใช้ สิทธิเสรีภาพโดยมีความรับผิดชอบต่อ เคารพสิทธิผู้อื่น เคารพความแตกต่าง เคารพกติกา เป็นต้น^{๙๒}

ส่วนวิชัย ตันศิริ ได้สรุปความหมายของความเป็นพลเมืองว่ามี ๒ ลักษณะ คือ ๑) ความเป็นพลเมืองในความหมายเก่า คือ การเป็นผู้รับ คอยแบมือรับทั้งผลบวกและลบจากนโยบายรัฐบาล การเป็นพลเมืองจึงเป็นเพียงผู้ตาม ผู้ปฏิบัติตามคำสั่งและกฎหมายอย่างเคร่งครัด เป็นพลเมืองที่ยอมรับอำนาจทางการเมืองอย่างเป็นทางการ คือ เป็นผู้อยู่ใต้การปกครอง และ ๒) ความเป็นพลเมืองในความหมายใหม่ คือ พลเมืองมีส่วนร่วมเป็นผู้กระทำ มีจิตสาธารณะ เห็นประโยชน์ส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่อ

^{๙๐} ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ, “ความเป็นพลเมืองในประเทศไทย”, สรุปการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ ๑๓ เรื่อง ความเป็นพลเมืองกับอนาคตประชาธิปไตยไทย, หน้า ๒๙๑.

^{๙๑} ประเวศ วสี, “เส้นทางสู่ความเข้มแข็ง...การเมืองภาคพลเมือง”, ตีพิมพ์ใน หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจออนไลน์ (วันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๑).

^{๙๒} วรากรณ์ สามโกเศศ, “การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง”, มติชน, ฉบับวันที่ ๓ มี.ค. ๒๕๕๔ (กรอบข่าว) [ออนไลน์] แหล่งที่มา: http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.phpnewsID=๒๒๗๒๑&Key=news_research [๑๙ เมษายน ๒๕๕๖].

และพร้อมเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในทุกกระดับ อันเป็นความหมายของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย ที่พลเมืองต้องเข้าร่วมรับผิดชอบ^{๙๓}

นอกจากนี้ ปริญญา เทวานฤมิตรกุล ก็ได้ให้ข้อสรุปไว้ว่า “ความเป็นพลเมือง” (Citizenship) ของระบอบประชาธิปไตย ควรมีลักษณะที่หมายถึง การเป็นสมาชิกของสังคมที่มี อิสรภาพ ควบคู่กับความรับผิดชอบ และมีสิทธิเสรีภาพควบคู่กับหน้าที่ โดยมีความสามารถในการยอมรับความแตกต่างและเคารพกติกาในการอยู่ร่วมกัน พร้อมทั้งมีส่วนร่วมต่อความเป็นไปและการแก้ปัญหาในสังคมของตนเอง คือต้องมีคุณสมบัติของความเป็นพลเมืองขั้นพื้นฐานใน ๖ ประการ ได้แก่ หนึ่ง รับผิดชอบต่อตนเองและพึ่งตนเองได้ สอง เคารพสิทธิผู้อื่น สาม เคารพความแตกต่าง สี่ เคารพหลักความเสมอภาค ห้า เคารพกติกา และ หก รับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม^{๙๔}

สำหรับนักวิชาการต่างประเทศที่สำคัญหลายท่านก็ได้ให้ข้อสรุปความหมาย ไว้ดังนี้ เจมส์ เอส โคลแมน (J.S. Coleman) ให้ทัศนะว่า ความเป็นพลเมือง คือ พื้นฐานความเท่าเทียมกันของมนุษย์จากการเป็นสมาชิกอย่างเต็มตัวในชุมชนทางการเมืองในระดับชาติ เป็นสิทธิอย่างเป็นทางการที่เท่าเทียมกันสำหรับพลเมืองทุกคน^{๙๕} สอดคล้องกับ คีธ โฟล์ว (Keith Faulks) ที่ กล่าวว่า ความเป็นพลเมือง คือสถานะของการเป็นสมาชิกในสังคมอันมาพร้อมกับสิทธิ หน้าที่ และ ข้อผูกพันและบ่งบอกถึงความเท่าเทียม ความยุติธรรม และความเป็นอิสระในการปกครองตนเอง^{๙๖}

โทมัส เอช มาร์แชลล์ (T.H. Marshall) ได้ให้คำอธิบายว่า ความเป็นพลเมือง ก็คือแนวคิดเกี่ยวกับการเป็นสมาชิกอย่างเต็มตัว (full membership) ในชุมชน ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ เป็น ๓ ส่วนด้วยกัน ส่วนแรก คือ องค์ประกอบทางพลเมือง (civil element) เกี่ยวกับสิทธิที่จำเป็นต่อการมีเสรีภาพส่วนบุคคล รวมถึงอิสรภาพส่วนบุคคล เสรีภาพในการพูด การคิด และความ เชื่อถือศรัทธา สิทธิในการครอบครองทรัพย์สินและทำสัญญา และสิทธิในความยุติธรรม ส่วนที่สอง คือ องค์ประกอบทางการเมือง (political element) เกี่ยวกับสิทธิในการมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจทางการเมืองทั้งในฐานะที่เข้าไปทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองและการเลือกผู้ปกครอง และส่วนที่สาม สุดท้าย คือ องค์ประกอบทางสังคม (social element) เกี่ยวกับสิทธิในค่าตอบแทนและความมั่นคงทางเศรษฐกิจอย่างเพียงพอ สิทธิในการร่วมแบ่งปันมรดกทางสังคม ไปจนถึงสิทธิในการใช้ชีวิต ตามมาตรฐานการครองชีพของสังคม^{๙๗}

^{๙๓} วิชัย ตันศิริ, อ่างโน ทิพย์พาพร ตันติสุนทร, การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันนโยบายศึกษา, ๒๕๕๕), หน้า ๕-๖.

^{๙๔} ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง=Civic Education, หน้า ๓๐-๓๑

^{๙๕} J.S. Coleman, Resources for social change : Race in the United States, (New York : WileyInterscience, ๑๙๗๑, p. ๗๗.

^{๙๖} Keith Faulks, Citizenship, (New York : Routledge, ๒๐๐๐, p. ๑๓.

^{๙๗} Thomas, H. Marshall, Citizenship and social class, In B.S. Turner & P.Hamilton (Eds), Citizenship : Critical concept volume II, (New York : Routledge, ๒๐๐๒), pp. ๘-๙.

ส่วนความหมายของคำว่า “ความเป็นพลเมืองดี” นั้น จะเป็นข้อบ่งบอกถึงคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของประชาชนที่เป็นพลเมืองของสังคมหรือของประเทศ โดยเป็นผู้ยึดมั่นในหลักศีลธรรมและคุณธรรมของศาสนา มีหลักการทางประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต ปฏิบัติตนตามกฎหมาย ดำรงตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้เป็นสังคมและประเทศแห่งประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ดังมีนักวิชาการที่สำคัญหลายท่านได้ให้ความหมายและคำจำกัดความของคำว่า ความเป็นพลเมืองดี ไว้ดังนี้

กระมล ทองธรรมชาติ และคณะ ได้ให้ความหมายของคำว่า “พลเมืองดี” ไว้ว่า พลเมืองดีก็คือบุคคลที่จะต้องปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมและเป็นตัวอย่างของสมาชิกอื่นๆ การที่จะปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีได้นั้นจะต้องรู้จักหลักการอยู่ร่วมกัน รู้จักกฎกติกาของสังคม ตลอดจนเข้าใจวิธีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข อันเป็นคุณลักษณะของพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตย^{๙๘} ดังนั้น พลเมืองดีจึงต้องมีของพลเมืองดีที่เหมาะสมกับสังคมนั้นๆ หรือที่สังคมนั้นๆ คาดหวัง เพื่อนำไปสู่ความสามารถในการปกครองตนเอง^{๙๙} และจำเป็นต้องมีพฤติกรรมแห่งการเป็นพลเมืองดีที่พึงประสงค์ของสังคมอันประกอบด้วยพฤติกรรมการทำตามกฎหมาย พฤติกรรมในความซื่อสัตย์ พฤติกรรมรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและต่อสังคม มีความยึดมั่นในศาสนา วัฒนธรรมที่งดงามและไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น^{๑๐๐} ตลอดจนการเป็นพลเมืองที่มีความ ไว้วางใจซึ่งกันและกัน แบ่งปันความคิดเห็นและมีการพบปะชุมชนของตนอยู่เสมอ^{๑๐๑}

ขณะที่เอนก เหล่าธรรมทัศน์^{๑๐๒} ให้ทัศนะถึงความเป็นพลเมืองดีว่า สมาชิกของระบอบประชาธิปไตยต้องมีความภาคภูมิใจในความเป็นพลเมืองของตน คือพลเมืองเป็นผู้ที่มีศักดิ์ศรี มีความเท่าเทียมกับผู้อื่น พลเมืองเป็นผู้ที่ไม่ปรารถนาจะไปครอบงำใคร แต่ก็ไม่ต้องการให้ใครมาบงการหรืออุปถัมภ์ค้ำจุนตน และพลเมืองจะต้องมีคุณธรรมของความเป็นพลเมือง (Civic Virtue) ซึ่ง หมายถึงคุณธรรมทางการเมืองร่วมกับรัฐ คือการมีกิจการเพื่อส่วนรวมมิใช่เรื่องของการผลประโยชน์หรือการแย่งกันใช้ แย่งกันหาอำนาจเพื่อเอาไปหาประโยชน์ส่วนตัว/เฉพาะส่วน แต่พลเมืองดีต้องมีการปลูกฝังบ่มเพาะคุณธรรมของความเป็นพลเมืองต่อการเมืองและส่วนรวม

^{๙๘} กระมล ทองธรรมชาติ และคณะ, **แบบเรียนหน้าที่พลเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑๔.

^{๙๙} กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้หน้าที่พลเมืองศีลธรรม : ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย**, (กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕๔.

^{๑๐๐} ดวงเดือน พันธุมนาวิณ, **ทฤษฎีต้นไม้งจริยธรรม การวิจัยและการพัฒนาบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๑๘.

^{๑๐๑} ชัยอนันต์ สมทวนิช และ Rex Bloomfield, **คู่มือการเรียนการสอนพลเมือง-พลโลก : การบูรณาการเรียนรู้อิงประสบการณ์จริงตามแนวทางรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕), หน้า ๓.

^{๑๐๒} เอนก เหล่าธรรมทัศน์, **การเมืองของพลเมือง : สู่สหสวรรค์ใหม่**, หน้า ๑๗-๑๘.

ส่วน ศักดิ์ชัย นิรัฐทวิ ได้ให้ข้อสังเกตความหมายของพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยไว้ในรายงานการวิจัยเอกสารการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดีว่า มีหลายกรณีที่ทำให้ความหมายของพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย ยังคงมีลักษณะอนุรักษนิยมและยึดติดกับกรอบจารีตประเพณีของไทย แทนที่จะเป็นไปตามหลักการแห่งประชาธิปไตยสากล เช่น ต้องมีน้ำใจ มีความเคารพ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักกาลเทศะ เป็นผู้รับฟังที่ดี ยอมรับผิดและให้อภัย ให้เกียรติผู้อื่น มีความกตัญญู ส่วนแนวทางที่จะสนับสนุนให้เกิดพลเมืองที่ดี คือ ไม่ชักนำให้เดินทางผิด ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคี สร้างมิตรภาพ มีความกรุณา ชื่นชมบุคคลอื่น ไม่แสดงความลำเอียง^{๑๐๓}

สำหรับนักวิชาการต่างประเทศที่สำคัญหลายท่านได้สรุปความเป็นพลเมืองดี ไว้ดังนี้

คาร์เตอร์ วี กูด (Carter V. Good) อธิบายความหมายของพลเมืองดีว่า หมายถึง การเป็นสมาชิกตามลักษณะรูปแบบแห่งการปกครองอันเกี่ยวข้องกับสิทธิและหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสังคมที่ตนดำรงอยู่^{๑๐๔} สอดคล้องกับ Van Steenbergen ที่กล่าวว่า ความเป็นพลเมืองดี จะเป็นลักษณะของแนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในชีวิตสาธารณะ (public life) ซึ่งมีความหมายกว้างกว่าชีวิตทางการเมือง (political life) หมายรวมถึงความสัมพันธ์ที่พลเมืองมีกับรัฐ และความสัมพันธ์ที่พลเมืองมีกับพลเมืองด้วยกันเอง^{๑๐๕}

ขณะที่ ริชาร์ด ซี เรมี (Richard C. Remy)^{๑๐๖} ให้ทัศนะว่า ความเป็นพลเมืองดี หมายถึง คุณภาพของความร่วมมือของบุคคลหนึ่งๆ กับบุคคลอื่นๆ ในกระบวนการเกี่ยวกับการปกครองกลุ่ม เช่น การตัดสินใจต่างๆ การคุ้มครองผลประโยชน์ส่วนบุคคลหรือการติดต่อสื่อสารกับหัวหน้ากลุ่ม นั่นคือความสามารถเฉพาะที่แต่ละบุคคลพึงมีเพื่อที่จะประพฤติตามแนวทางที่จะก่อให้เกิดผลที่ตนต้องการ ตามบทบาทในฐานะพลเมือง นอกจากนี้ความเป็นพลเมืองดียังเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปกครองในคนกลุ่มต่างๆ ฉะนั้นเราสามารถที่จะเตรียมเยาวชนให้เป็นพลเมืองได้ โดยชี้ให้เยาวชนรู้จักสิทธิ ความรับผิดชอบและงานของความเป็นพลเมืองดีไว้

ส่วน ไบรอัน เอส เทอร์เนอร์ (B. S. Turner) ได้อธิบายว่า ความเป็นพลเมืองดี ถือเป็นแบบแผนของการประพฤติปฏิบัติทางกฎหมาย เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ที่บ่งบอกว่ามนุษย์เป็นสมาชิกที่มีความสามารถในสังคม และทำหน้าที่เสมือนกระบวนการในการจัดสรรการมีสิทธิ (entitlements) ข้อผูกพัน (obligations) และความคุ้มกัน (immunities) ภายในชุมชนทางการเมืองหนึ่งๆ นอกจากนี้ ความเป็นพลเมืองดีประกอบไปด้วยมิติทางวัฒนธรรม หรือความประพฤติทางสังคมที่ช่วยให้พลเมืองมี

^{๑๐๓} ศักดิ์ชัย นิรัฐทวิ, รายงานการวิจัยเอกสารการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา/พิมพ์ดีการพิมพ์, ๒๕๔๘, หน้า ๘.

^{๑๐๔} Carter V. Good, Dictionary of Education, (New York : McGrawhill Book, ๑๙๕๙, p. ๔๔.

^{๑๐๕} Van Steenbergen, (Ed), The condition of citizenship, London : Sage Publications, ๑๙๙๔, p.

๒.

^{๑๐๖} Richard C. Remy, Handbook of Basic Citizenship Competencies, Virginia : Association for Supervision and Curriculum Development, ๑๙๘๐, p. ๖๔.

ความสามารถในการมีส่วนร่วมได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้ กระบวนการขัดเกลาทางสังคม (socialization) ผ่านสถาบันทางการศึกษาสามารถช่วยสร้างค่านิยมที่จำเป็นในการเป็นพลเมืองให้กับเยาวชนได้^{๒๐๗}

จากทัศนะความหมายของความเป็นพลเมืองดังที่นักวิชาการต่างๆ กล่าวมาข้างต้นนั้น พอประมวลสรุปได้ว่า ความเป็นพลเมืองดี ก็คือ คุณลักษณะของบุคคลที่เป็นสมาชิกของสังคม หรือรัฐ ที่มีความรู้ ความสามารถ มีความเป็นพลเมืองที่ดีที่สังคมยอมรับ รู้จักสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของตนในฐานะพลเมือง มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูง เช่น มองเห็นคุณค่าของมนุษย์ทุกคน ด้วยความเท่าเทียมและเคารพในความแตกต่าง ตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและมีความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมหรือการสร้างสรรค์ทำกิจกรรมต่างๆ ที่มีประโยชน์ต่อส่วนรวม มีความพร้อมที่จะปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมและประเทศชาติ

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๗.๑ งานวิจัยเครือข่ายการเรียนรู้

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร และสายชล ปัญญชิต^{๑๐๘} ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบของเครือข่ายการเรียนรู้ทางสังคมในการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในวัดทั้ง ๔ วัดนั้น เป็นการดำเนินกิจกรรมและการขยายเครือข่ายทางสังคมที่มาจากการเรียนรู้ภายใน ที่มีความมุ่งมั่นในการที่จะพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การศึกษา การพัฒนาสังคม และที่สำคัญคือ การปฏิบัติธรรมและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดความร่วมมือต่อกัน โดยมีการพัฒนาเครือข่ายในระดับต่างๆ เช่น ๑) มีการพัฒนาเครือข่ายการทำงานภายใต้แนวคิดอุดมการณ์ของตนเอง (วัด) ให้ชัดเจน เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของฝ่ายต่างๆ ๒) มีการพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารที่เชื่อมโยงถึงกัน ๓) มีการพัฒนากิจกรรมร่วมกัน เช่น การปฏิบัติธรรมร่วมกัน ๔) มีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่นๆ เช่น เครือข่ายการท่องเที่ยวและการศึกษา ๕) ให้มีการเชื่อมประสานกิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกับวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง เช่น วัดพระแก้ว วัดโพธิ์ วัดอรุณ ในกรุงเทพมหานคร เป็นต้น

เกรียงไกรยศ พันธุ์ไทย^{๑๐๙} ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับการฝึกอบรมพนักงานในองค์กร ผลการวิจัยพบว่า การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการฝึกอบรมควรจะให้ผู้เข้าอบรมมีส่วนร่วมโดยตรงกับกิจกรรมโต้ตอบ และเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ในกลุ่มเครือข่าย ซึ่งความหลากหลายของทักษะและประสบการณ์ของสมาชิกในเครือข่ายนั้นเป็นจุดเด่นที่สำคัญ

^{๑๐๗} B. S. Turner, *Citizenship and social theory*, London : Sage Publications, ๑๙๙๓, p. ๒.

^{๑๐๘} พระมหาสุทิตย์ อากาศโร และสายชล ปัญญชิต, รูปแบบของเครือข่ายการเรียนรู้ทางสังคมในการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา. สืบค้นใน <ejournals.swu.ac.th/index.php/JOS/article/viewFile/๓๘๑๑/๓๘๐๐> ๒๐๑๓, หน้า ๑.

^{๑๐๙} เกรียงไกรยศ พันธุ์ไทย, “กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับการฝึกอบรมพนักงานในองค์กร” วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์. ๓ (๒) (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙), หน้า ๘๒.

ของเครือข่าย โดยที่ความหลากหลายในเครือข่ายนั้น คือการมีบุคคลที่มีทักษะแตกต่างกันหลายระดับ ตั้งแต่รู้น้อยจนถึงรู้นมาก การที่บุคคลในเครือข่ายมีประสบการณ์แตกต่างกันคนที่มีประสบการณ์น้อยสามารถเรียนรู้ได้จากคนที่มีทักษะประสบการณ์มากกว่าตน ส่วนคนที่มีประสบการณ์มากกว่าคนอื่นจะเกิดทักษะและความรู้เพิ่มมากขึ้นจากการได้ช่วยเหลือและอธิบายให้กับผู้อื่น การเรียนรู้ในเครือข่ายนั้นจะเกิดประโยชน์สูงสุดเมื่อมีการถ่ายโยงการเรียนรู้ (Learning of Transfer) คือ การที่ผู้เรียนรู้สามารถนำเอาความรู้ ทักษะ หรือทัศนคติใหม่ที่เกิดจากการเรียนรู้ไปประยุกต์ในการทำงาน เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการที่จะยกระดับทักษะความสามารถในการทำงานได้เป็นอย่างดี พร้อมทั้งต้องมีการปรับปรุงทักษะความรู้ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม โดยมีเครือข่ายการเรียนรู้ที่สนับสนุนให้เกิดการแข่งขัน ถ่ายโอนความรู้และกระจายความรู้ในองค์กร โดยเป็นความรู้ที่มีประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานในองค์กรต่อไป

๒.๗.๒ งานวิจัยการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม

ฤทธิพงศ์ พวงมณี^{๑๑๐} ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง อาเซียนกับปัญหาแรงงานข้ามชาติผิดกฎหมายจากประเทศพม่าในประเทศไทย พบว่า โครงสร้างการดำเนินงาน และกลไกของอาเซียนซึ่งแบ่งสาขา ความร่วมมือออกเป็น ๓ ลักษณะ อันได้แก่ ความร่วมมือด้านการเมือง เศรษฐกิจ และความร่วมมือเฉพาะด้าน ซึ่งรวมเอาประเด็นความร่วมมือด้านอื่นๆ มารวมไว้ อาทิ สังคม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ไม่ตอบสนองต่อลักษณะของปัญหาแรงงานข้ามชาติที่มีความซับซ้อนของปัญหามากกว่า ที่จะจัดลงไปในการแบ่งสาขาของอาเซียนสาขาใดสาขาหนึ่ง เนื่องจากปัญหาดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อขอบเขตที่กว้างขวางทั้งในทางสังคม การเมือง ความมั่นคงและเศรษฐกิจ ผลก็คือ อาเซียนไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม ผู้เขียนได้เสนอแนวทางความร่วมมือต่อประเด็นนี้ ในลักษณะการใช้กลไกที่มีอยู่ของอาเซียน หากขยายเป็นรูปแบบของความร่วมมือที่ไม่จำกัดเฉพาะลักษณะใดลักษณะหนึ่งในกลไกความร่วมมือที่ไม่จำกัดอยู่เฉพาะลักษณะใดลักษณะหนึ่งในกลไกความร่วมมือที่แยกสาขาอย่างชัดเจนในปัจจุบัน หากเป็นความร่วมมือที่สามารถแก้ไขประเด็นปัญหาได้อย่างครอบคลุม ซึ่งความร่วมมือในลักษณะนี้ก็จะเป็นตัวแบบในการร่วมกันแก้ไขปัญหามข้ามชาติอื่นๆ ต่อไปในอนาคตด้วย

ศติยาพร จารุมณีรัตน์^{๑๑๑} ได้ทำการวิจัยเรื่อง การบูรณาการการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมผ่านหลักสูตรการท่องเที่ยวในกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจ กรณีสึกษาประเทศสิงคโปร์ ผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรฯ ได้รับความนิยมน้อยอย่างแพร่หลายในประเทศสิงคโปร์ โดยจุดเด่นของหลักสูตรฯ เน้นผสมผสานการเรียนรู้ในห้องเรียนกับประสบการณ์จริง อย่างไรก็ตาม การบูรณาการความรู้การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมจัดเป็นจุดอ่อนสำคัญของหลักสูตรฯ และควรเพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมอาเซียนในหลักสูตรฯ เช่น ภาษาที่ใช้

^{๑๑๐} ฤทธิพงศ์ พวงมณี, อาเซียนกับปัญหาแรงงานข้ามชาติผิดกฎหมายจากประเทศพม่าในประเทศไทย, รายงานการวิจัย, กระทรวงแรงงาน, ๒๕๕๕.

^{๑๑๑} ศติยาพร จารุมณีรัตน์, “การบูรณาการการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมผ่านหลักสูตรการท่องเที่ยวในกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจ กรณีสึกษาประเทศสิงคโปร์”, วารสารการบริการและการท่องเที่ยว. ๗ (๒) (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๕), หน้า ๖๙.

ในกลุ่มประเทศแถบอาเซียน เร่งสร้างความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาในภูมิภาคอาเซียน กระตุ้นให้เกิดการร่วมมือในทุกภาคี เช่น โครงการฝึกปฏิบัติงานที่มีผลตอบแทนที่น่าดึงดูดใจ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อัครวรรณ์ แสงวิภาค^{๑๑๒} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่มีความจำเป็นต่อการก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ผลการวิจัยพบว่า ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนรู้จักกันในนาม AEC เป็นการรวมตัวกันของกลุ่มประเทศอาเซียน ๑๐ ประเทศ ได้แก่ ไทย เมียนมาร์ ลาว เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ กัมพูชา และบรูไน จะนำมาซึ่งยุคใหม่ของการร่วมมือทางเศรษฐกิจ ของทั้ง ๑๐ ประเทศ เช่น นักท่องเที่ยวและแรงงาน (บางภาคส่วน) สามารถไปทุกที่ในประเทศเหล่านี้โดย ปราศจากข้อจำกัดที่เคร่งครัดเหมือนในอดีต สำหรับ การเตรียมความพร้อมเข้าสู่ AEC มักมีประเด็นถกเถียง หลักเกี่ยวกับว่า จะแข่งขันอย่างไร ส่วนใดที่จะชนะหรือ แพ้ ซึ่งเป็นประเด็นทางด้านธุรกิจและเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ประเด็นหนึ่งที่ขาดหายไปคือ ทำอย่างไรจึงจะเข้าใจวัฒนธรรมของประเทศใน AEC อื่น ๆ และทำอย่างไร จึงจะสามารถหลีกเลี่ยงการยึดมั่นอย่างรุนแรงต่อวัฒนธรรมของตนเองและการขัดแย้งทางวัฒนธรรมได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่า AEC ทำให้เกิดโอกาสในการพบปะผู้คน ที่มาจากต่างชาติ ต่างภาษา และต่างวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามสิ่งนี้อาจนำไปสู่ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม หรือการยึดมั่นอย่างรุนแรงต่อวัฒนธรรมของตนเอง ได้เช่นกัน อาทิ ๑) ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมเกิดขึ้น เมื่อสองวัฒนธรรมหรือมากกว่ามีความเห็นต่างต่อสิ่ง ที่เคยเชื่อหรือปฏิบัติ และ ๒) การยึดมั่นอย่างรุนแรงต่อ วัฒนธรรมของตนเองคือ ความภาคภูมิใจและมีลักษณะ ของลัทธิภูมิใจในชนชาติ และเห็นว่าวัฒนธรรมของ ตนเองดีกว่า ซึ่งทั้งสองข้อนี้อาจจะนำไปสู่ความสะเทือน ใจทางวัฒนธรรม (culture shock) ดังนั้นคนไทยจึงมีความจำเป็นที่ต้องมีองค์ความรู้และมีกระบวนการเรียนรู้ ที่จะทำให้มีความเข้าใจวัฒนธรรมของประเทศเพื่อนบ้าน AEC เพื่อจะได้ก้าวข้ามการยึดมั่นอย่างรุนแรงต่อ วัฒนธรรมของตนเองและความขัดแย้งทางวัฒนธรรม คำสำคัญ: วัฒนธรรม, กระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม, ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

วิรัชพัชร อภิลิศจิตต์^{๑๑๓} ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง วิเคราะห์การเตรียมความพร้อมของพุทธศาสนิกชนไทยสู่ประชาคมอาเซียน พบว่า

๑. ประชาคมอาเซียน ถือกำเนิดโดยการรวมตัวของประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ๕ ประเทศ คือ ๑) สาธารณรัฐอินโดนีเซีย ๒) ประเทศมาเลเซีย ๓) สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ ๔) สาธารณรัฐสิงคโปร์ และ ๕. ราชอาณาจักรไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๐ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อความมั่นคงในภูมิภาคที่ต้องการป้องกันภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ซึ่งมีชื่ออย่างเป็นทางการว่า สมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of South East Asian Nations : ASEAN) ปัจจุบันมีประเทศสมาชิกทั้งหมด ๑๐ ประเทศ ต่อมาเมื่อเดือนตุลาคม ปีพ.ศ. ๒๕๔๖ ผู้นำอาเซียนได้ร่วมลงนามในปฏิญญา

^{๑๑๒} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อัครวรรณ์ แสงวิภาค, “กระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่มีความจำเป็นต่อการก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน” วารสารวิชาการศรีปทุม ชลบุรี. หน้า ๒๐.

^{๑๑๓} วิรัชพัชร อภิลิศจิตต์, วิเคราะห์การเตรียมความพร้อมของพุทธศาสนิกชนไทยสู่ประชาคมอาเซียน, รายงานการวิจัย, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ว่าด้วยความร่วมมืออาเซียน เห็นชอบให้จัดตั้งเป็นประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต่อกรความซับซ้อนผันผวนของโลก ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อสนับสนุนให้อาเซียนรวมตัวเป็นชุมชนหรือประชาคมเดียวกันและร่วมมืออย่างรอบด้านให้สำเร็จภายในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ (ค.ศ. ๒๐๒๐) แต่ต่อมาได้ตกลงที่จะร่นระยะเวลาจัดตั้ง เป็นปีพ.ศ. ๒๕๕๘

๒. การเตรียมความพร้อมของพุทธศาสนิกชนไทยสู่ประชาคมอาเซียน ใน ๓ ส่วนงานหลักที่ปรากฏเด่นชัด คือ ๑. องค์กรภาครัฐ ที่มีความเกี่ยวข้องในการกำกับดูแลพระพุทธศาสนา ๒ หน่วยงาน ได้แก่ ก) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ข) กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้มีการเตรียมความพร้อมด้านบุคลากร สถานที่ การพัฒนาศักยภาพองค์กร งบประมาณ และเทคโนโลยีสารสนเทศ ๒. องค์กรคณะสงฆ์ ได้แก่ ก) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ข) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้มีการเตรียมความพร้อมด้านนิสิต บุคลากร หลักสูตร งบประมาณ เทคโนโลยีสารสนเทศ และความร่วมมือประสานงานกับองค์กรต่างๆ ๓. องค์กรเอกชน ได้แก่ ก) มูลนิธิพุทธอุทยานนานาชาติ ข) ชมรมกัลยาณธรรม ได้มีการเตรียมความพร้อมด้านสถานที่ และเทคโนโลยีสารสนเทศ

๓. จากการศึกษาวิเคราะห์การเตรียมความพร้อมของพุทธศาสนิกชนไทยสู่ประชาคมอาเซียน ใน ๓ ส่วนงานหลักนั้น องค์กรภาครัฐ ทั้ง ๒ หน่วยงานดังกล่าว ได้มีการเตรียมความพร้อมด้านบุคลากร และการพัฒนาศักยภาพองค์กรแล้ว โดยการจัดให้มีกิจกรรมส่งเสริมความรู้ เพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากร และการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาการดำเนินงานองค์กรที่เด่นชัด คือ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้มีการเตรียมความพร้อมด้านสถานที่ และกรมการศาสนาได้มีการเตรียมความพร้อมในด้านงบประมาณ แต่สิ่งที่น่าสนใจคือยังไม่มีมีการเตรียมความพร้อมด้านภาษา ทั้งภาษาอังกฤษ และภาษาอาเซียนแต่อย่างใด ในส่วนองค์กรคณะสงฆ์ ได้แก่ มหาวิทยาลัยทั้งสองแห่ง มีการเตรียมความพร้อมด้านนิสิต และบุคลากร โดยการจัดพัฒนาด้านภาษาอังกฤษและกิจกรรมส่งเสริมความรู้ประชาคมอาเซียนด้านเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีบริการเว็บไซต์ภาคภาษาอังกฤษ และความร่วมมือประสานงานกับองค์กรต่างๆ แล้ว นอกจากนี้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้มีการเตรียมความพร้อมด้านหลักสูตร โดยการร่างหลักสูตรพุทธศาสนากับอาเซียน พร้อมทั้งยังมีการเตรียมความพร้อมด้านงบประมาณไว้แล้ว ส่วนองค์กรเอกชน คือ มูลนิธิพุทธอุทยานนานาชาติ ได้เตรียมความพร้อมด้านสถานที่ โดยการจัดสร้างพุทธอุทยานนานาชาติ แต่ยังมีได้มีการเตรียมความพร้อมด้านอื่นๆ ขณะที่ชมรมกัลยาณธรรม มีการเตรียมความพร้อมด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยการเปิดบริการผ่านเว็บไซต์ภาคภาษาอังกฤษ เพื่อเผยแพร่หลักธรรมและตอบปัญหาธรรมะทางอินเทอร์เน็ตแต่ก็ยังไม่มีการบริการภาษาอาเซียน

รองศาสตราจารย์จรรพพรณ ทรัพย์ปรุง^{๑๑๔} ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง ศึกษาเปรียบเทียบการแต่งกายในเทศกาลงานบุญของกลุ่มประเทศอาเซียน ผลการศึกษา พบว่า ประเทศในกลุ่มประเทศอาเซียนมีเทศกาลงานบุญทางศาสนาประจำชาติหรือศาสนาที่ประชาชนส่วนใหญ่เคารพนับถือ ซึ่งได้จัด

^{๑๑๔} สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ศึกษาเปรียบเทียบการแต่งกายในเทศกาลงานบุญของกลุ่มประเทศอาเซียน, รายงานฉบับสมบูรณ์, สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๖.

ขึ้นเพื่อการทำบุญและการรื่นเริงพร้อมกันทั่วประเทศทั้งสิ้น ๒๘ เทศกาล กล่าวคือ ประเทศบรูไนดารุสซาลาม มี ๓ เทศกาล ได้แก่ เทศกาลฮารีรายาอีดีลอัดฮา เทศกาลเมาลิดิลนาบีและเทศกาลฮารีรายาอีดีลฟิตรี ประเทศกัมพูชา มี ๒ เทศกาล ได้แก่ เทศกาลพะจุมเบน และเทศกาลปีใหม่เขมร ประเทศอินโดนีเซีย มี ๓ เทศกาล ได้แก่ เทศกาลอีดีลัสล-อัดฮา เทศกาลเมาลิดิลนาบี และเทศกาลอีดีล-ฟิตรี ประเทศลาว มี ๕ เทศกาล ได้แก่ เทศกาลบุญออกพรรษา เทศกาลบุญผะเหวด เทศกาลบุญปีใหม่ เทศกาลบุญข้าวประดับดิน และเทศกาลบุญข้าวสาก ประเทศมาเลเซีย มี ๓ เทศกาล ได้แก่ เทศกาลฮารีรายา อีดีลอัดฮา เทศกาลเมาลิดีเตอร่าซูล และเทศกาลฮารีรายาอีดีลฟิตรี ประเทศพม่า มี ๔ เทศกาล ได้แก่ เทศกาลประทีปโคมไฟ เทศกาลวันเพ็ญเดือนตะสง้องโมง เทศกาลทามาเน และเทศกาลสงกรานต์และปีใหม่พม่า ประเทศฟิลิปปินส์ มี ๒ เทศกาล ได้แก่ เทศกาลคริสต์มาส และเทศกาลซานโตนิโญ ประเทศสิงคโปร์ มี ๑ เทศกาล คือ เทศกาลวิสาขบูชา ประเทศไทย มี ๔ เทศกาล ได้แก่ เทศกาลสารท เทศกาลออกพรรษา เทศกาลสงกรานต์ และเทศกาลเข้าพรรษา และประเทศเวียดนาม มี ๑ เทศกาล คือ เทศกาลเต็ดเหวียนดาน สำหรับรูปแบบการแต่งกายในเทศกาลงานบุญซึ่งได้รับความนิยมจากผู้ชายในกลุ่มประเทศอาเซียน คือ สวมเสื้อคอตั้ง แขนยาว ตัวเสื้อยาวคลุมสะโพก นุ่งกางเกงขายาวและสวมหมวกทรงกลม ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบการแต่งกายในเทศกาลงานบุญตามหลักศาสนาอิสลามของผู้ชายชาวมุสลิมในประเทศบรูไนดารุสซาลาม อินโดนีเซีย และมาเลเซีย และคล้ายคลึงกับรูปแบบการแต่งกายในเทศกาลงานบุญของผู้ชายชาวพุทธในประเทศกัมพูชา ลาว พม่า สิงคโปร์ และไทย และผู้ชายชาวคริสต์ในประเทศฟิลิปปินส์ ส่วนรูปแบบการแต่งกายในเทศกาลงานบุญซึ่งได้รับความนิยมจากผู้หญิงในกลุ่มประเทศอาเซียน คือ สวมเสื้อคอกลม แขนยาว ตัวเสื้อยาวเพียงเข้า กระโปรงยาวถึงข้อเท้า สวมผ้าคลุมศีรษะ ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบการแต่งกายในเทศกาลงานบุญตามหลักศาสนาอิสลามของผู้หญิงชาวมุสลิมในประเทศบรูไนดารุสซาลาม อินโดนีเซีย และมาเลเซีย และคล้ายคลึงกับรูปแบบการแต่งกายของผู้หญิงชาวคริสต์ในประเทศฟิลิปปินส์ (ยกเว้นไม่สวมผ้าคลุมศีรษะ) และผู้หญิงชาวพุทธในประเทศกัมพูชา ลาว สิงคโปร์ และไทย มีรูปแบบการแต่งกายในเทศกาลงานบุญที่คล้ายคลึงกัน คือ สวมเสื้อคอกลม แขนยาว ตัวเสื้อยาวคลุมสะโพก และนุ่งผ้าถุง

พระครูวิมลศิลป์ (เรื่องฤทธิ์ ธนปญโญ/แก้วเปียง)^{๑๑๕} ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง การวิเคราะห์บริบทและสภาพการเปลี่ยนแปลงของภาษาล้านนาในกลุ่ม ๕ เชียง ผลการวิจัย พบว่า การแพร่กระจายของของภาษาล้านนานั้นมีสาเหตุแห่งการแพร่กระจายไปสู่ดินแดนที่เป็นบริวารในปกครองใน ๒ ลักษณะ คือ การอพยพผู้คนในช่วงการทำศึกสงคราม และอิทธิพลของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สำหรับความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมในกลุ่ม ๕ เชียงนั้นมีพระพุทธศาสนาเป็นตัวเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมโดยใช้ภาษาล้านนาทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นสื่อในการสร้างความสัมพันธ์กันอย่างเด่นชัดใน ๓ ประเด็น ได้แก่ (๑) ความสัมพันธ์ทางด้านค่านิยมที่มีต่อสังคม

^{๑๑๕} พระครูวิมลศิลป์ (เรื่องฤทธิ์ ธนปญโญ/แก้วเปียง), การวิเคราะห์บริบทและสภาพการเปลี่ยนแปลงของภาษาล้านนาในกลุ่ม ๕ เชียง, รายงานการวิจัย, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

วิถีชีวิต (๒) ความสัมพันธ์ทางด้านวิถีปฏิบัติ ความเชื่อ วัฒนธรรม จารีต และประเพณี และ (๓) ความสัมพันธ์ทางด้านศิลปะ และสถาปัตยกรรม ส่วนบริบทและสภาพการเปลี่ยนแปลงของภาษาล้านนาในกลุ่ม ๕ เชียง ยังมีการใช้ภาษาล้านนาในชุมชนที่เหมือนกันกล่าวคือ ใช้ในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน โดยทั่วไปยังมีการใช้ภาษาล้านนาหรือภาษาท้องถิ่นอยู่ที่เป็นภาษาพูด (คำเมือง) ไม่ว่าจะเป็นที่เชียงใหม่ เชียงราย เชียงตุง เชียงรุ่ง (สิบสองปันนา) และเชียงทอง เพียงแต่สำเนียงอาจแตกต่างกันไปบ้าง แต่สามารถสื่อความหมายกันเข้าใจได้โดยไม่ต้องอาศัยมคฺเทศก์ในการนำพา บริบทและสภาพการเปลี่ยนแปลงของภาษาล้านนาในปัจจุบันมีแนวโน้มว่าจะสูญหายไปที่สุดในที่สุดถ้าไม่ช่วยกันฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบสาน แนวทางในการจะฟื้นฟู อนุรักษ์ และสืบสานในประเทศไทย มี ๓ ประเด็น คือ การฟื้นฟูการเรียนการสอนในวัด ในสถานศึกษาทุกแห่งของภาคเหนือ การสร้างเครือข่ายการส่งเสริมสนับสนุนกับหน่วยงานองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน และการปฏิรูปตรรกษาล้านนาโดยเทียบกับอักษรไทยกลางแบบผสมอักษรเหมือนกับภาษาไทยกลาง

นางสาวอนงค์นาฏ แก้วไพฑูรย์ และคณะ^{๑๑๖} ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง การเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมระดับชุมชนในอาเซียน ผลการวิจัย พบว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมระดับชุมชนในอาเซียน โดยภาพรวมทั้ง ๔ ประเทศ คือ เมียนมาร์ กัมพูชา ลาว และไทย มีความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนในจังหวัดนครสวรรค์นั้น ชาวเมียนมาร์ กัมพูชา ลาว รวมทั้งคนไทยที่เข้ามาทำงานในจังหวัดนครสวรรค์นั้น ส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างทั่วไป ซึ่งวิถีการดำเนินชีวิตของชาวเมียนมาร์ กัมพูชา ลาว ไทย กลุ่มตัวอย่างเหล่านี้อาศัยอยู่ชุมชนในเขตเทศบาลนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมระดับชุมชน ไม่ว่าจะคนไทย กัมพูชา ลาว เมียนมาร์ ก็ตาม ทั้งทางด้านภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ความเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันนั้น แต่เมื่อมาอยู่ร่วมกันในชุมชนในจังหวัดนครสวรรค์ ชาวเมียนมาร์ กัมพูชา ลาว และคนไทยต่างให้ความสำคัญซึ่งกันและกัน มีสังคมและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน จะมีในส่วนของภาษา และสังคม วัฒนธรรมบางอย่างที่ทำให้เกิดปัญหาเล็กน้อย เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนเนื่องจากต่างเชื้อชาติ ประกอบกับมาอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนทำให้เกิดปัญหาขึ้นเป็นบางส่วน ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่มากนักใช้กระบวนการที่เสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน คือ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางปฏิบัติทั้งคนที่อยู่ในชุมชนที่เป็นคนไทยและคนต่างเชื้อชาติแล้วเป็นการง่ายที่จะนำหลักธรรมเข้ามาในการสมัครสมานสามัคคี เพราะคนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นคนไทย เมียนมาร์ กัมพูชา ลาว ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ เมื่อนำหลักทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชน ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคี ของคนในชุมชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง สังคมและวัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา ที่คล้ายคลึงกันและใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นแนวทางการเสริมสร้างความสัมพันธ์ให้คน ไทย เมียนมาร์ กัมพูชา ลาว ได้อยู่อย่างสงบ และหล่อหลอมความสัมพันธ์

^{๑๑๖}นางสาวอนงค์นาฏ แก้วไพฑูรย์ และคณะ, การเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมระดับชุมชนในอาเซียน, รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์, ๒๕๕๘.

ทางสังคมและวัฒนธรรมที่ดีต่อกัน เกิดความเมตตาซึ่งกันและกัน มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ซึ่งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาคือหลักสังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ทาน ปิยะวาจา อตถจริยา สมานัตตา เป็นหลักแห่งการครองใจคน หลักยึดเหนี่ยวใจกันไว้ วิธีทำให้คนรัก หลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักสังคมสงเคราะห์ ประสานใจคนทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติไหน ไทย เมียนมาร์ กัมพูชา ลาว ประสานความสัมพันธ์ทางสังคม ประสานความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ประเพณี ภาษา ศาสนา เข้าด้วยกันอย่างมีความสุข ประสานวัฒนธรรมแห่งการให้ ด้วยการแบ่งปันปัจจัย ๔ เอื้อเพื่อการเรียนรู้ และให้โอกาสมีส่วนร่วมในชุมชน กระตุ้นจิตสำนึกประพุดิตนในศีลและวินัยสังคม และเคารพในกฎระเบียบ ด้วยการยึดหลักปฏิบัติแนวทางเดียวกัน การใช้ภาษาสื่อสารด้วยความเมตตาและเข้าใจ ด้วยการรับฟังอย่างตั้งใจ รับรู้ความรู้สึก ด้วยหัวใจแห่งการให้ และมีวาจาแห่งความเป็นมิตรภาพซึ่งกันและกัน สามารถเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ เพราะสังคมจะอยู่ด้วยกันได้ ต้องมีความรักและปรารถนาดีซึ่งกันและกันทุกเชื้อชาติ แล้วการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชนในอาเซียน ทำให้เป็นการแก้ไขการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืนตลอดไป

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น ส่วนใหญ่สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่มีความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม และประเพณี เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติและสงบสุข คณะผู้วิจัยจึงนำแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้ศึกษาไว้แล้ว มาเป็นกรอบในการศึกษาวิจัย กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง โดยศึกษาจากบทบาทของชุมชนกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม เพื่อการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ๒) เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ๓) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง การวิจัยเรื่องนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ พื้นที่และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย
- ๓.๗ สรุปขั้นตอนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยการแบบผสมผสาน ดังนี้

๓.๑.๑ การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา ความสัมพันธ์ของกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ดังนี้

๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร หลักฐาน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้ง หนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยแนวคิดในกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน และการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีเป็นกรอบในการศึกษา

๒) ทำการศึกษาลักษณะเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๓) วิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ด้านความสัมพันธ์สังคม ด้านภาษาและการสื่อสาร ด้านการนับถือศาสนา ด้านประเพณี และด้านวัฒนธรรม ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๔) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ด้านความสัมพันธ์สังคม ด้านภาษาและการสื่อสาร ด้านการนับถือศาสนา ด้านประเพณี และด้านวัฒนธรรม เพื่อเสนอเป็นแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้กับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๓.๑.๒ การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อ ทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของพระชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ทั้งในระดับนโยบาย ประชาชน ชุมชน องค์กร/สถาบันการศึกษา ในพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย โดยมีขั้นตอนในการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

๑) ทำการศึกษาและคัดเลือกชุมชนและตัวแทนชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง จำนวน ๕ ชุมชน จำนวนผู้แทนชุมชน ๕๐ คน ได้แก่

๑.๑) เชียงใหม่ จำนวน ๑ ชุมชน จำนวนผู้แทนชุมชน ๑๐ คน

๑.๒) เชียงราย จำนวน ๑ ชุมชน จำนวนผู้แทนชุมชน ๑๐ คน

๑.๓) เชียงตุง จำนวน ๑ ชุมชน จำนวนผู้แทนชุมชน ๑๐ คน

๑.๔) เชียงรุ่ง จำนวน ๑ ชุมชน จำนวนผู้แทนชุมชน ๑๐ คน

๑.๕) เชียงทอง จำนวน ๑ ชุมชน จำนวนผู้แทนชุมชน ๑๐ คน

โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นชุมชนที่มีบทบาทเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๒) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย ร่วมกับชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ตามที่กำหนดไว้

๓) ดำเนินการศึกษาวเคราะห์ถึงแนวคิด หลักการ และแนวทางพัฒนากระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย

๔) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้จากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิด หลักการ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ในมิติต่างๆ ทั้งนี้ เน้น

การนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้รัฐบาล คณะสงฆ์ ชุมชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้รับทราบ

๕) สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

๓.๒ พื้นที่และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

การศึกษาครั้งนี้ได้ทำการศึกษาระบบการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่

๑. ชุมชนวัดศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย
๒. ชุมชนวัดหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ประเทศไทย
๓. ชุมชนวัดราชฐานหลวงเชียงยืน เมืองเชียงตุง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์
๔. ชุมชนวัดวัดป่าเซตัมหาราชฐาน เมืองเชียงรุ่ง เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน
๕. ชุมชนวัดเชียงทอง เมืองเชียงทอง (หลวงพระบาง) ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มุ่งเน้นการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับผู้แทนชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ตามที่กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง รวมจำนวนผู้แทนชุมชน ๕๐ คน

นอกจากนี้ ยังมีการสนทนากลุ่ม ร่วมกับชุมชน ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ในพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย จำนวน ๑๐ รูป/คน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้น เน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาความสัมพันธ์และการจัดการกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญได้แก่

๑. แบบสัมภาษณ์ (Inter View) โดยคณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และผู้เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาจากเอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีเนื้อหาที่สำคัญ เช่น แนวคิด หลักการ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม และแนวทางการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๒. การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) โดยดำเนินการร่วมกับชุมชน ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ในพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย โดยมีประเด็นสนทนา เช่น ทิศทางและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนากับแนวทางการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ดังนั้น จึงมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แบบสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) และแนวคำถามสำหรับการสนทนาดังกล่าวสำหรับชุมชน ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัย ได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. การลงพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัยในประเทศไทย ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน และประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชน

๒. การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และผู้เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของพระสงฆ์ ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๓. การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม เพื่อให้เห็นแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของพระสงฆ์ ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๔. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) โดยดำเนินการร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้บริหาร ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ในพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย เพื่อศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของพระสงฆ์ และเพื่อให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนากับแนวทางการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่มย่อย เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยคณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

๑. ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๒. กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๓. นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานที่มีต่อกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๔. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และแนวทางการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เพื่อนำไปประยุกต์ในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และปัจเจกบุคคล

๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง และการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และปัจเจกบุคคล

๓.๗ สรุปขั้นตอนการวิจัย

การวิจัย เรื่อง กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Methodology) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และงานวิจัยเอกสาร (Document Research) มีกระบวนการวิจัย ๔ ขั้นตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ รูปแบบ ความสัมพันธ์ เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ตอนที่ ๒ การสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสนทนากลุ่มเฉพาะ เป็นการสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน โดยมุ่งศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ด้านความสัมพันธ์สังคม ด้านภาษาและการสื่อสาร ด้านการนับถือศาสนา ด้านประเพณี ด้านวัฒนธรรม และการอยู่ร่วมกันในชุมชนโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการย่อยแบ่งเป็น ๓ ขั้น ได้แก่ การสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสนทนากลุ่มเฉพาะ การตรวจสอบแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสนทนากลุ่มเฉพาะ และการแก้ไขปรับปรุงแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสนทนากลุ่มเฉพาะ

ตอนที่ ๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย หนังสือ ตำราทางวิชาการ เอกสารตีพิมพ์ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕

เชียงใหม่ ด้านความสัมพันธ์สังคม ด้านภาษาและการสื่อสาร ด้านการนับถือศาสนา ด้านประเพณี ด้านวัฒนธรรม และการอยู่ร่วมกันในชุมชนโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กกับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง นำผลการสัมภาษณ์ ผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ มาแยกตามวัตถุประสงค์ ว่าผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กกับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงอย่างไร

ตอนที่ ๔ การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล โดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีเพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และแนวทางการสร้างต้นแบบการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัย เรื่อง กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง คณะผู้วิจัย ได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๔.๑ บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๔.๒ ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๔.๓ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๔.๔ แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๔.๕ องค์กรความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

คำว่า “ห้าเชียง” อรุณ ณรงค์ชัย ประชาสัมพันธ์จังหวัดเชียงราย^{๑๑๗} เป็นผู้ที่คิดคำดังกล่าวขึ้น เพื่อเป็นการสร้างเครื่องมือในความร่วมมือของไทย (เชียงใหม่ เชียงราย) พม่า (เชียงใหม่) ลาว (เชียงทอง) และจีน (เชียงรุ่ง) อาจกล่าวเชิงประวัติศาสตร์ได้ว่า ทั้ง ๕ เชียงนี้ ล้วนแล้วแต่เคยรุ่งเรืองมาทั้งสิ้น (แต่ต่างกรรมต่างวาระกัน) เป็นต้นว่าเชียงรุ่งเคยเป็นเมืองศูนย์กลางใน "ราชอาณาจักรห่อคำเชียงรุ่ง" ของ "พญาเจิง" (พ.ศ. ๑๗๒๓) เชียงทองก็เคยเป็นราชธานีของ "อาณาจักรล้านช้าง" ช่วง "พระเจ้าฟ้ารุ่ง" (พ.ศ. ๑๘๙๖) และหลังจาก "พญาเม็งราย" สร้างเมืองเชียงราย พ.ศ. ๑๘๐๕ แล้ว ต่อมาได้สร้างเมืองเชียงตุงใน พ.ศ. ๑๘๑๐ ก่อนที่จะสถาปนาเชียงใหม่ขึ้นเป็นราชธานีแห่ง "อาณาจักรล้านนา" เมื่อปี พ.ศ. ๑๘๓๙ อาจกล่าวได้ว่า ล้านนากับเชียงตุง เชียงรุ่ง และเชียงทอง (หลวงพระบาง) นั้น ล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน โดยการสร้างระบบเครือญาติใกล้ชิด กล่าวคือ เชียงตุงถือเป็นเมืองประเทศราชของล้านนา (เสมือน "ลูกช้างหางเมือง") ส่วนเชียงรุ่งและเชียงทอง (หลวงพระบาง) กับล้านนาก็จัดว่าเป็น "บ้านพี่เมืองน้อง"

^{๑๑๗} อรุณ ณรงค์ชัย, “เอกสารประชาสัมพันธ์จังหวัดเชียงราย ๒๕๓๔”, (อัตสำเนา) อ่างใน พระครูวิมลศิลป์ กิจ (เรื่องฤทธิ์ ธนปญโญ/แก้วเปียง), การวิเคราะห์บริบทและสภาพการเปลี่ยนแปลงของภาษาล้านนาในกลุ่ม ๕ เชียง, รายงานการวิจัย, ๒๕๕๗.

๔.๑.๑ เชียงราย ประเทศไทย

๑) **บริบททั่วไป**^{๑๑๘} จังหวัดเชียงราย (คำเมือง: **จฺยวจฺย** เชียงฮาย; พม่า: **ຈຸດຮຸ້ງຮີ**) เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย มีภูมิศาสตร์อยู่ทางเหนือสุดของประเทศ ที่ตั้งของเมืองมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่ยุคก่อตั้งอาณาจักรล้านนา เช่น เมืองเงินยาง เมืองเชียงแสน เมืองเชียงราย เมืองเชียงรายเป็นพื้นที่ดั้งเดิมของชาวไทยวน ปัจจุบันจังหวัดเชียงรายแบ่งการปกครองออกเป็น ๑๘ อำเภอ มีน้ำแม่กก น้ำแม่อิง แม่น้ำรวก และแม่น้ำโขง เป็นแม่น้ำสายสำคัญ ทำเลที่ตั้งของจังหวัดเชียงรายอยู่บริเวณรอยต่อระหว่าง ๓ ประเทศ คือ ประเทศไทย ประเทศพม่า และประเทศลาว หรือรู้จักกันในนามของดินแดนสามเหลี่ยมทองคำ ซึ่งอดีตเป็นแหล่งผลิตฝิ่นที่สำคัญของโลก ปัจจุบัน จังหวัดเชียงรายได้รับความสนใจในฐานะประตูสู่พม่า ลาว และจีนตอนใต้ ผ่านทางหลวงเอเชียสาย ๒ และทางหลวงเอเชียสาย ๓

๑.๑) ที่ตั้งและอาณาเขต จังหวัดเชียงรายตั้งอยู่ตอนเหนือสุดของประเทศไทย อยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ ๑๙ องศาเหนือ ถึง ๒๐ องศา ๓๐ ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ ๙๙ องศา ๑๕ ลิปดา ถึง ๑๐๐ องศา ๔๕ ลิปดาตะวันออก

ทิศเหนือ ติดต่อกับเมืองสาตและจังหวัดท่าขี้เหล็กของรัฐชาน ประเทศพม่า และแขวงบ่อแก้ว ประเทศลาว

ทิศตะวันออก ติดต่อกับแขวงอุดมไซ ประเทศลาว

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอภูซาง อำเภอจุน อำเภอดอกคำใต้ อำเภอภูกาม ยาว อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา อำเภอเมืองปาน อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง และอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันตก ติดกับอำเภอดอยสะเก็ด อำเภอพร้าว อำเภอไชยปราการ อำเภอฝาง และอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่ และเมืองสาต รัฐชาน ประเทศพม่า

จังหวัดเชียงรายมีชายแดนติดกับประเทศพม่าประมาณ ๑๓๐ กิโลเมตร และมีชายแดนติดต่อกับประเทศลาวประมาณ ๑๘๐ กิโลเมตร

๑.๒ ภูมิประเทศ จังหวัดเชียงราย มีพื้นที่ ๑๑,๖๗๘,๓๖๙ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๙๗,๒๙๐,๐๐๐ ไร่ มีภูมิประเทศเป็นเทือกเขาสูงในทวีปตอนเหนือ (North Continental Highland) มีพื้นที่ราบสูงเป็นหย่อมๆ ในเขตอำเภอแม่สรวย อำเภอเวียงป่าเป้า และอำเภอเชียงของ บริเวณเทือกเขาจะมีความสูงประมาณ ๑,๕๐๐-๒,๐๐๐ เมตรจากระดับน้ำทะเล โดยมีดอยลังกาหลวง เป็นยอดเขาที่สูงที่สุดในจังหวัด มีความสูง ๒,๐๓๑ เมตร บริเวณส่วนที่ราบตามลุ่มแม่น้ำสำคัญในตอนกลางของพื้นที่ ได้แก่ อำเภอพาน อำเภอเมืองเชียงราย อำเภอแม่จัน อำเภอแม่สาย อำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของ มีความสูงประมาณ ๔๑๐-๕๘๐ เมตร จากระดับน้ำทะเล ลักษณะพื้นที่ส่วน

^{๑๑๘} วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, สืบค้นใน <<https://th.wikipedia.org/wiki/จังหวัดเชียงราย>>, สืบค้นเมื่อ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๑.

ใหญ่เป็นภูเขาสูง มีป่าไม้ปกคลุม บริเวณเทือกเขามีชั้นความสูง ๑,๕๐๐-๒,๐๐๐ เมตรจากระดับน้ำทะเล มีที่ราบเป็นหย่อมๆ ในระหว่างหุบเขา และตามลุ่มน้ำสำคัญ จังหวัดเชียงรายมีภูเขาล้อมรอบโดยเฉพาะทางทิศตะวันตกเป็นแนวเทือกเขาผีปันน้ำ ติดต่อกันไปเป็นพืดตลอดเขตจังหวัด

๑.๓ ภูมิอากาศ จังหวัดเชียงรายมีอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีประมาณ ๒๔ องศาเซลเซียส ฤดูร้อน เริ่มจากกลางเดือน (กุมภาพันธ์-กลางเดือนพฤษภาคม) มีอุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ ๓๒ องศาเซลเซียส ฤดูฝน เริ่มจากกลางเดือน (พฤษภาคม-กลางเดือนตุลาคม) มีอุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ ๒๗ องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยปีละ ๑,๗๖๘ มิลลิเมตร มากที่สุดในปี ๒๕๔๔ จำนวน ๒,๒๘๗.๖๐ มิลลิเมตรน้อยที่สุดในปี ๒๕๔๖ จำนวน ๑,๔๐๔.๑๐ สภาพอากาศของจังหวัดเชียงราย ถือว่าหนาวจัดในพื้นที่ราบ อุณหภูมิจะอยู่ที่ ๗-๙ องศาเซลเซียส ส่วนบนยอดดอย อุณหภูมิต่ำสุดจะอยู่ที่ ๐-๕ องศาเซลเซียส อุณหภูมิ -๑.๕ องศาที่ภูชี้ฟ้า ปลายปี ๒๕๕๖ จึงทำให้อากาศที่เชียงรายในช่วงฤดูหนาว เป็นพื้นที่ๆ นักท่องเที่ยวอยากมาเป็นอย่างยิ่ง

๑.๔ ประชากรในเขตจังหวัดเชียงราย แบ่งออกได้เป็นหลายกลุ่ม อาทิ

๑) คนไทยพื้นราบ ประกอบด้วยชาวไทยวน ไทลื้อ ไทเขิน ไทใหญ่ ดังนี้ ไทยวน หรือคนเมือง เป็นประชากรกลุ่มใหญ่ที่สุด ไทลื้อ ไทเขิน ไทใหญ่ เป็นกลุ่มชนที่มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง และทางตอนใต้ของจีน

๒) ชาวไทยภูเขา ประกอบด้วย อาข่า มูเซอ เย้า กะเหรี่ยง ลีซอ ม้ง

๓) ผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า บุคคลหลายสัญชาติที่อพยพมาจากพม่าเข้าอยู่ในประเทศไทยก่อนวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๑๙ การออกนอกเขตจังหวัดที่อยู่อาศัยต้องขออนุญาตจากปลัดกระทรวงมหาดไทย

๔) ชาวลาวอพยพ คนลาวที่อาศัยอยู่กับญาติพี่น้องตามแนวชายแดนของประเทศไทย เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองของลาวในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ขณะนี้ทางการของไทยยังไม่อนุญาตให้เดินทางออกนอกเขตจังหวัดที่อยู่อาศัย

๕) ชาวจีน ชนกลุ่มน้อยซึ่งสืบเชื้อสายจีน ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วเป็นอดีตทหารพรรคก๊กมินตั๋ง ได้มาตั้งรกรากในพื้นที่ ที่มีความโดดเด่นได้แก่ หมู่บ้านสันติคีรี

๒) ชุมชนบ้านศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

๒.๑) ประวัติ หมู่บ้านศรีดอนชัย ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ตั้งอยู่ในเขตภาคเหนือตอนบนอยู่ในจังหวัดที่อยู่เหนือสุดของประเทศไทย เป็นหมู่บ้านที่ชนเผ่าไทลื้ออาศัยอยู่ เดิมชาวไทลื้อในหมู่บ้านศรีดอนชัยนั้นมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่แคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนตอนใต้ ต่อมาการทำมาหากินเริ่มฝืดเคืองเพราะมีประชากรเพิ่มขึ้นแต่ทรัพยากรลดลง จนมาถึงปีพุทธศักราช ๑๔๒๘ ได้มีการอพยพโดยการนำของพญาแก้ว ออกจากเมืองอูเหนือไปยังดอยหลักคำที่ตั้งอยู่ในเขต จีน-ลาว อาศัยอยู่ในที่ตั้งกล่าวเป็นเวลา ๑ ปี ต่อมาในปีพุทธศักราช ๒๔๒๙ ได้อพยพข้ามแม่น้ำโขงมาอยู่ที่ริมแม่น้ำโขง (อำเภอเชียงของในปัจจุบัน)

๒.๒ ลักษณะเด่น ชาวไทลื้อในหมู่บ้านศรีดอนชัยมีความเป็นเอกลักษณ์หลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นภาษาไทลื้อใช้สื่อสารกัน การแต่งกายด้วยผ้าทอไทลื้อที่ตนเองมีความประณีตและสวยงาม อีกทั้งยังมีการละเล่น ความเชื่อและพิธีกรรมที่แตกต่างกับที่อื่น เช่น พิธีกำบ่อ พิธีสืบชะตา เป็นต้น

จากปฏิทินวัฒนธรรมชุมชนบ้านศรีดอนชัย ในรอบปีบ้านศรีดอนชัยมีงานประเพณีหรือวันสำคัญที่หมู่บ้าน มีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับความเชื่อของท้องถิ่นและตามวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งวันสำคัญของทางราชการ

๔.๑.๒ เชียงใหม่ ประเทศไทย

๑) บริบททั่วไป^{๑๑๙} จังหวัดเชียงใหม่ (คำเมือง: **ຍຸດທິ** *เจียงใหม่*) เป็นจังหวัดหนึ่งทางภาคเหนือของประเทศไทยเป็นจังหวัดที่ใหญ่เป็นอันดับ ๓ ของไทย ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ ๒๐,๑๐๗ ตารางกิโลเมตร ซึ่งใหญ่เป็นอันดับ ๒ ของประเทศ มีประชากร ๑,๗๔๖,๘๔๐ คน มากเป็นอันดับ ๕ ของประเทศ ในจำนวนนี้เป็นประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองและชานเมือง ๙๖๐,๙๐๖ คน โดยจังหวัดเชียงใหม่ทิศเหนือติดต่อกับรัฐฉานของเมียนมา

จังหวัดเชียงใหม่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เคยเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรล้านนาแต่โบราณ มี "คำเมือง" เป็นภาษาท้องถิ่น มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวทั้งด้านประเพณีวัฒนธรรม และมีแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมาก โดยเริ่มวางตัวเป็นนครสร้างสรรค์ และได้รับการประกาศเป็นเมืองสร้างสรรค์ของโลกทางด้านหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๖๐ ปัจจุบันกำลังพิจารณาสมัครเมืองมรดกโลกจากองค์การยูเนสโก เชียงใหม่ยังถือเป็นศูนย์กลางด้านดาราศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเป็นที่ตั้งของหอดูดาวแห่งชาติและอุทยานดาราศาสตร์แห่งชาติ

๑.๑) ที่ตั้งและอาณาเขต จังหวัดเชียงใหม่ (ตัวอำเภอเมือง) ตั้งอยู่ ณ ละติจูด ๑๘ องศาเหนือ ลองจิจูด ๙๘ องศาตะวันออก สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๓๑๐ เมตร ส่วนกว้างจากทิศตะวันตกจรดทิศตะวันออกประมาณ ๑๓๘ กิโลเมตร ส่วนยาวจากทิศเหนือจรดทิศใต้ประมาณ ๔๒๘ กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพมหานคร ๖๙๖ กิโลเมตร

ทิศเหนือ โดยมีดอยฝิ่ปันน้ำของดอยคำ ดอยปกกล้า ดอยหลักแตง ดอยถ้ำป่อง ดอยถ้ำย ดอยผาออก และดอยอ่างขางอันเป็นส่วนหนึ่งของทิวเขาแดนลาว เป็นเส้นกั้นอาณาเขต

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอสามเงา อำเภอแม่ระมาด และอำเภอท่าสองยาง (จังหวัดตาก) มีร่องน้ำแม่ตื่นและดอยฝิ่ปันน้ำ ดอยเรียม ดอยหลวงเป็นเส้นกั้นอาณาเขต

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอแม่ฟ้าหลวง อำเภอเมืองเชียงราย อำเภอแม่สรวย อำเภอเวียงป่าเป้า (จังหวัดเชียงราย) อำเภอเมืองปาน อำเภอเมืองลำปาง (จังหวัดลำปาง) อำเภอบ้านธิ อำเภอเมืองลำพูน อำเภอป่าซาง อำเภอเวียงหนองล่อง อำเภอบ้านโฮ่ง และอำเภอลี้ (จังหวัดลำพูน) ส่วนที่ติดจังหวัดเชียงรายและลำปางมีร่องน้ำลิกของน้ำแม่กก สันปันน้ำดอยขาง ดอยหลุมข้าว

^{๑๑๙} วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, สืบค้นใน <<https://th.wikipedia.org/wiki/จังหวัดเชียงใหม่>>, สืบค้นเมื่อ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๑.

ดอยแม่วุ้นน้อย ดอยวังผา และดอยแม่โตเป็นเส้นกั้นอาณาเขต ส่วนที่ติดจังหวัดลำพูนมีดอยขุนห้วยหละ ดอยข้างสูง และร่องน้ำแม่ปิงเป็นเส้นกั้นอาณาเขต

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอปาย อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน อำเภอขุนยวม อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอแม่สะเรียง และอำเภอสบเมย (จังหวัดแม่ฮ่องสอน) มีดอยผีปันน้ำ ดอยกิวแดง ดอยแปรเมือง ดอยแม่ยะ ดอยอังเกตุ ดอยแม่สุรินทร์ ดอยขุนยวม ดอยหลวง และร่องแม่ริด แม่ฮอย และดอยผีปันน้ำดอยขุนแม่ตื่นเป็นเส้นกั้นอาณาเขต

๑.๒) ภูมิประเทศ จังหวัดเชียงใหม่มีพื้นที่ ๒๐,๑๐๗.๐๕๗ ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ ๑๒,๕๖๖,๙๑๑ ไร่ มีพื้นที่กว้างใหญ่เป็นอันดับที่ ๑ ของภาคเหนือ และเป็นอันดับ ๒ ของประเทศ รองจากจังหวัดนครราชสีมา ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปมีสภาพพื้นที่เป็นภูเขาและป่าละเมาะ มีที่ราบอยู่ตอนกลางตามสองฟากฝั่งแม่น้ำปิง มีภูเขาที่สูงที่สุดในประเทศไทยคือ ดอยอินทนนท์ สูงประมาณ ๒,๕๖๕ เมตร อยู่ในเขตอำเภอจอมทอง นอกจากนี้ยังมีดอยอื่นที่มีความสูงรองลงมาอีกหลายแห่ง เช่น ดอยผ้าห่มปก (อำเภอฝาง) สูง ๒,๒๘๕ เมตร ดอยหลวงเชียงดาว (อำเภอเชียงดาว) สูง ๒,๑๗๐ เมตร ดอยสุเทพ (อำเภอเมืองเชียงใหม่) สูง ๑,๖๐๑ เมตร สภาพพื้นที่แบ่งออกได้เป็น ๒ ลักษณะคือ พื้นที่ภูเขา คิดเป็นพื้นที่ประมาณร้อยละ ๘๐ ของจังหวัด ประกอบด้วยทิวเขาอินทนนท์ (หรือถนนธงชัยตะวันออก) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัด พาดยาวจากทิศเหนือจรดใต้ ตามแนวรอยต่อกับจังหวัดแม่ฮ่องสอน และทิวเขาขุนตาน ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัด พาดผ่านในทิศเหนือ-ใต้^[๓] พื้นที่ภูเขาส่วนใหญ่เป็นป่าต้นน้ำลำธาร ไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก ส่วนบางพื้นที่เป็นพื้นที่อยู่อาศัยของชาวเขาชาติพันธุ์ต่างๆ และ พื้นที่ราบลุ่มน้ำและที่ราบเชิงเขา กระจายอยู่ทั่วไประหว่างหุบเขาทอดตัวในแนวเหนือ-ใต้ ได้แก่ ที่ราบลุ่มน้ำปิง ลุ่มน้ำฝาง ลุ่มน้ำแม่งัด เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมต่อการเกษตร

๑.๓) ภูมิอากาศ จังหวัดเชียงใหม่มีสภาพอากาศค่อนข้างเย็นเกือบตลอดทั้งปี มีอุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปี ๒๕.๔ องศาเซลเซียส โดยมีค่าอุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย ๓๑.๘ องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย ๒๐.๑ องศาเซลเซียส มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย ๑,๑๐๐-๑,๒๐๐ มิลลิเมตร สภาพภูมิอากาศจังหวัดเชียงใหม่อยู่ภายใต้อิทธิพลมรสุม ๒ ชนิด คือ ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ แบ่งภูมิอากาศออกได้เป็น ๓ ฤดู

๑.๔) ประชากรในจังหวัดเชียงใหม่ นับถือศาสนาพุทธร้อยละ ๙๑.๘ ศาสนาคริสต์ร้อยละ ๕.๖ ศาสนาอิสลามร้อยละ ๑.๑๗ ศาสนาฮินดูและลัทธิร้อยละ ๐.๐๒ และอื่น ๆ ร้อยละ ๑.๑

๒) ชุมชนบ้านหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

๒.๑) ประวัติ คนไทลื้อบ้านหลวงเหนือ ตำบลหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ได้อพยพมาจากดินแดนสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนเข้ามาอยู่ในล้านนา ในหลายๆ ช่วง พ.ศ. อาจจะทำด้วยเหตุภัยสงคราม หวังหนีร้อนมาพึ่งเย็น หรืออาจจะตามเสด็จพระเจ้าแสนเมืองมากับพระชายาแม่ล้านนา หรืออาจจะมาตามหาญาติพี่น้องที่ล่วงมาก่อนหน้านี้ และอาจจะมาเพื่อหาที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์ก็เป็นไปได้ ข้อสังเกตอีกอย่างหนึ่งสำหรับการมาตั้งบ้านเมืองหลวงเหนือ คือ

ก่อนหน้าที่คนไทลื้อเมืองหลวงอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นบ้านเมืองหลวงเหนือแห่งนี้ขึ้น ได้มีชุมชนใหญ่อยู่ที่นั่นก่อนแล้ว ซึ่งชุมชนนั้นมีชื่อว่า “พินนาฝั่งแกน”

๒.๒) ลักษณะเด่น ชาวไทลื้อในหมู่บ้านหลวงเหนือมีความเป็นเอกลักษณ์หลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นภาษาไทลื้อใช้สื่อสารกัน การแต่งกายด้วยผ้าทอไทลื้อที่ทอเองมีความประณีตและสวยงาม อีกทั้งยังมีการละเล่น ความเชื่อและพิธีกรรมที่แตกต่างกับที่อื่น เช่น พิธีทำบุญเสื่อบ้าน พิธีเลี้ยงผีปู่ย่า พิธีตักบาตรดอกไม้ม เป็นต้น

จากปฏิทินวัฒนธรรมชุมชนบ้านหลวงเหนือ ในรอบปีบ้านหลวงเหนือมีงานประเพณีหรือวันสำคัญที่หมู่บ้าน มีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับความเชื่อของท้องถิ่นและตามวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งวันสำคัญของทางราชการ

๔.๑.๓ เชียงตุง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

๑) บริบททั่วไป^{๑๒๐} เชียงตุง (คำเมือง: ຫົງຕຸ້ງ ; อังกฤษ: Keng Tung) เป็นเมืองตั้งอยู่ในรัฐฉานของประเทศพม่า เป็นเมืองของชาวไทเขิน และชาวไทใหญ่ ถือได้ว่าเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองเทียบเท่า เมืองเชียงใหม่แห่งล้านนาไทย และเมืองเชียงรุ่งแห่งสิบสองปันนา โดยชาวไทใหญ่เรียกชื่อเมืองนี้ว่า เก็งตุง (Keng Tung) ในอดีตเชียงตุงเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางการค้าเชื่อมต่อระหว่างสิบสองปันนากับล้านนา โดยมีพ่อค้าชาวจีนฮ่อเดินทางไปมาค้าขายในเส้นทางนี้

๑.๑) ภูมิศาสตร์ เชียงตุงเป็นจังหวัดหนึ่งในรัฐฉานของพม่า ตั้งอยู่ทางตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน ตั้งอยู่ละติจูดที่ ๒๑ องศา ๑๗ ลิปดา ๔๘ พิลิปดา เหนือ และ ลองจิจูดที่ ๙๙ องศา ๔๐ ลิปดา ตะวันออก (๒๑.๒๙๖๗๓ , ๙๙.๖๖๗๑e) ความสูงประมาณ ๒,๗๐๐ ฟุตเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง มีรูปร่างเป็นแอ่งกระทะมีภูเขาล้อมรอบ มีที่ราบน้อยมาก จุดที่สำคัญที่สุดก็คือ เวียงเชียงตุง แม้จะเป็นที่ราบแต่ก็มีพื้นที่ตะปุ่มตะป่ำ

๑.๒) ประชากร เชียงตุงมีประชากรหลากหลายชาติพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกัน ส่วนใหญ่จะเป็นชาวไทเขินหรือไทเขิน มีไทใหญ่ และ พม่า รองลงมายังมีชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น อาข่า ปะด่อง ว้า ฯลฯ

๑.๔) การศึกษา รัฐบาลพม่าจัดการศึกษาในเชียงตุงตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงอุดมศึกษา มีวิทยาลัยเพาะช่าง มหาวิทยาลัยทางด้านวิทยาศาสตร์และคอมพิวเตอร์ โดยในโรงเรียนจะสอนเป็นภาษาพม่า ส่วนภาษาไทเขินมีสอนแต่ในวัดเท่านั้น

๑.๕) ลักษณะทางสังคมและกลุ่มชน ผู้คนในเชียงตุงส่วนใหญ่เป็นชาวไทยเขิน ชาวไทยเขิน มีความคล้ายคลึงกับชาวล้านนาในเชียงใหม่ เชียงราย นอกจากนี้มีชาวไทยใหญ่ซึ่งเรียกตัวเองว่า “ไต” มีลักษณะแตกต่างจากชาวไทยเขินทั้งด้านภาษา ตัวอักษรและการแต่งกาย เชียงตุงเป็นที่ชุมนุมของคนหลายชาติ เช่น ฮ่อ พม่า กะเหรี่ยง แยก ชาวไตเหนือ ไตลื้อ ไตยอง ชาวไตดอยและเผ่าต่างๆ เชียงตุง

^{๑๒๐} วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, สืบค้นใน <<https://th.wikipedia.org/wiki/เชียงตุง#ภูมิศาสตร์>>, สืบค้นเมื่อ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๑.

จึงมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เป็นสี่ส้นแห่งวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ผู้คนเหล่านี้เคยอยู่ ภายใต้การปกครองของเจ้าเหนือหัว ไทยจีน เจ้าฟ้าเชียงตุงมาก่อน โดยมีการปกครองแบบมีพระ มหากษัตริย์หรือเจ้าฟ้า มาตั้งแต่สร้างบ้านเมือง จนถึงสิ้นราชวงศ์ ในรัชกาลเจ้าฟ้าจายหลวง พ.ศ.๒๕๐๕

๒) ชุมชนวัดราชฐานหลวงเชียงใหม่ เมืองเชียงตุง รัฐฉาน

๒.๑) วัฒนธรรมประเพณี ชุมชนวัดราชฐานหลวงเชียงใหม่ และชาวเชียงตุงต่างก็มีความเชื่อว่าการร่วมศาสนกิจในรูปแบบพิธีกรรมต่างๆ จะนำมาซึ่งสวัสดิมงคลทั้งส่วนตนและครอบครัว ความเชื่อนี้นำไปสู่การร่วมกิจกรรมทางศาสนาอย่างพร้อมเพรียงกัน และสมานสามัคคีช่วยซึ่งกันและกัน ประเพณีต่างๆ เช่น ประเพณีทาน (ถวาย) น้ำอ้อยของหนุ่มสาวและพ่อเรือนแม่เรือนที่ถือว่าเป็นประเพณีสำคัญของชีวิตคู่ การจิตันแปก (จุดต้นเกี้ยวหรือต้นสน) เป็นการจุดต้นเกี้ยวเป็นพุทธบูชา การจีไฟก้อกพัน เป็นการจุดโคมไฟเป็นพุทธบูชา การปล่อยกุ่มไฟ (โคมไฟ) โคมไฟขนาดใหญ่ทำด้วยกระดาษสาตั้งแต่ ๔๐๐ – ๕๐๐ แผ่น พร้อมอ่านชอกกุ่มไฟประเพณีการตั้งธรรม คือ ประเพณีเทศน์มหาชาติ การแถบกลอง ประเพณีการแขวนกลอง ประเพณีการทานกองทราย (ถวายกองทราย)

๒.๒) ภาษาและวรรณกรรม ชาวไทเขินยังคงใช้อักษรไทเขิน พระสงฆ์ก็ใช้อักษรไทเขินลงใบลาน หรือพับสา ถือว่าเป็นภาษาที่ ๑ สำหรับชาวไทเขินทั้งภาษาเขียนและภาษาพูด ซึ่งอาจจะมีความพิเศษเฉพาะของไทยใหญ่ปะปนด้วยที่น่าชื่นชมก็คือคัมภีร์ของเชียงตุงยังคงเป็นคัมภีร์ที่จารึกด้วยเหล็กจาร

๒.๓) การแต่งกาย ผู้ชายนิยมนุ่งกางเกงขากว้าง สวมเสื้อแขนยาวสั้นแบบพม่า โปกหัวด้วยผ้าทิ้งชายตั้งขึ้นด้านบน ผู้หญิงนุ่งผ้าถุง สวมเสื้อปิด เก้าฝมไว้กลางหัวเคียนด้วยผ้า คนหนุ่มสาวปัจจุบันนิยมแต่งกายตามสบายใส่เสื้อยืดกางเกงยีนส์ ส่วนการทอผ้าของเชียงตุง ไทลื้อ ไทเขิน ถือว่าเป็นเลิศนักเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เมืองเชียงตุงจะมีสินค้าของจีนแดงเข้ามาวางขายรวมกับสินค้าท้องถิ่น ที่ใช้ในชีวิตประจำวันมากมาย ส่วนสภาพบ้านเรือนนิยมสร้างบ้านเป็นบ้านชั้นเดียว นิยมสร้างกาแล หรือแป๊ะ เพื่อความศิริมงคล และภูมิปัญญาของชาวเชียงตุงที่น่าชื่นชม คือ ระบบการรักษาความปลอดภัยจากไฟไหม้ ทุกบ้านจะมีไม้ดับเพลิงซึ่งใช้ตีให้ไฟดับรวมกับการใช้น้ำสาดตั้งไว้หน้าบ้านทุกหลัง

๔๑.๔ เชียงรุ่ง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

๑) บริบททั่วไป^{๑๒๑} เชียงรุ่ง หรือในภาษาจีนคือ จิ่งหง, เจียงฮง หรือออกเสียงในภาษาไทยคือ เจงฮง (จีน: 景洪; พินอิน: *Jǐnghóng*; ไทลื้อใหม่: ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅᩢᨯ᩠ᨲ᩠ᨲ᩠ᨲ᩠ᨲ; ลาว: ຊຽງຮຸ່ງ) เป็นเมืองระดับเทศมณฑล (อำเภอ) และเมืองเอกในเขตปกครองตนเองชนชาติไท สิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ตอนใต้ของประเทศจีนมีชายแดนทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ติดกับประเทศพม่า และทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ติดกับประเทศลาว

^{๑๒๑} วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, สืบค้นใน <<https://th.wikipedia.org/wiki/เชียงใหม่>>, สืบค้นเมื่อ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๑.๑) ภูมิศาสตร์ เมืองเชียงรุ่งตั้งอยู่ระหว่างละติจูด ๒๑°๒๗' ถึง ๒๒°๓๖' เหนือ และลองจิจูด ๑๐๐°๒๕' ถึง ๑๐๑°๓๑' ตะวันออก ติดต่อกับเมืองผู่เอ๋อร์ทางทิศเหนือ เทศมณฑลเมิ่งล่าทางทิศตะวันออก และเทศมณฑลเมิ่งฮายทางทิศตะวันตก รวมทั้งติดต่อกับรัฐฉานของประเทศพม่าทางทิศใต้ มีเทือกเขาเหิงต้วน (เหิงต้วน) กั้นทางทิศใต้ของเมือง และมีแม่น้ำโขง (ในประเทศจีนเรียกแม่น้ำหลานชาง) ไหลผ่านเมืองไปทางตะวันออกเฉียงใต้ไปยังประเทศลาวและประเทศพม่า

สภาพอากาศตอนบนเป็นเขตอบอุ่นและตอนล่างเป็นเขตอบอุ่น มีความชื้นมากในฤดูมรสุม และแห้งมากในฤดูหนาว ชั่วโมงแดดต่อปีก็คือ ๑,๘๐๐-๒,๓๐๐ ชั่วโมง อุณหภูมิเฉลี่ย ๑๘.๖ °C - ๒๑.๙°C และ ปริมาณฝนเฉลี่ย ๑,๒๐๐-๑,๗๐๐ มิลลิเมตร/ปี

๑.๒) ประชากร เมืองเชียงรุ่งนั้น มีประชากรเป็นชาวไทลื้อเป็นหลัก โดยประชากรชนเผ่าต่างๆ รวมทั้งชาวฮั่นและที่ไม่ใช่ชาวไท ผลสำรวจเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๕ เชียงรุ่งมีประชากร ๒๔๙,๗๒๑ คน หรือประมาณร้อยละ ๖๗.๒๗ ของทั้งหมด ส่วนชาวไทนั้นมีย่อยละ ๓๕ ของทั้งหมด มีชาวฮั่น ๑๒๑,๕๑๑ คน และ ร้อยละ ๓๒.๗๓ ของทั้งหมด

๒) ชุมชนวัดป่าเขตมหาราชฐาน เมืองเชียงรุ่งเขตปกครองตนเองสิบสองปันนา

๒.๑) ประวัติ สิบสองปันนา หรือชื่อเต็มว่า เขตปกครองตนเองชนชาติไท สิบสองปันนา มีความหมายคือ ๑๒ เมือง มีเมืองหลวงอยู่ที่เมืองเชียงรุ่ง ซึ่งในอดีตเป็นเมืองของชาวไทลื้อ เมืองสิบสองปันนานั้นได้เป็นราชอาณาจักรหอคำเชียงรุ่ง เมื่อประมาณ ๘๓๐ ปีก่อน โดยพญาเจืองหรือสมเด็จพระเจ้าหอคำเชียงรุ่งที่ ๑ อาณาจักรสิบสองปันนาเริ่มเป็นปึกแผ่นและแผ่ขยายอาณาเขตมากที่สุดในยุคท้าวอินเมือง สามารถขยายอาณาเขตเข้าไปยึดถึงเชียงตุง เมืองแกน (เดียนเบียนฟู) เชียงแสน ล้านช้าง จึงเป็นเหตุให้การอพยพชาวไทลื้อจากเชียงรุ่งและอีกหลายหัวเมืองเข้าไปสู่ดินแดนดังกล่าว เพื่อเข้าไปตั้งชุมชนปกครองหัวเมืองประเทศราช

สมัยรัตนโกสินทร์ในสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช หลังจากพระองค์ได้ส่งทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ และ อาณาจักรล้านนา จากพม่าแล้ว พระองค์ได้โปรดให้พระเจ้ากวิละเป็นแม่ทัพยกไปตีเมืองเชียงรุ่งและกวาดต้อนพลเมืองชาวไทลื้อในสิบสองปันนา ไทลื้อเมืองพน เมืองหย่วน เมืองล่า ชาวไทซิ่นและชาวไทใหญ่จากเมืองเชียงตุง มาอยู่ที่เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน พะเยา และน่านเป็นจำนวนมาก ซึ่งเรียกกันว่ายุค "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง" อันเป็นวิธีฟื้นฟูอาณาจักรล้านนา เพราะในช่วงก่อนนั้นพม่าได้กวาดต้อนชาวล้านนาไปอยู่ที่ พุกาม และ มณฑลชเลย์ ไปจำนวนมาก เชียงรุ่งถูกยึดแย่งชิงโดยอาณาจักรใกล้เคียงไปมาอยู่ไม่นาน กระทั่งยุคสมัยแห่งการล่าอาณานิคมในช่วงรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศส เข้ามาขีดเขตอำนาจของตนให้พม่าไปอยู่กับอังกฤษ สิบสองปันนาอยู่กับจีน เชียงตุงไปกับพม่า และฝรั่งเศสคุมลาว กัมพูชาและเวียดนาม

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมืองเชียงรุ่งถูกยุบจากเมืองหลวงเป็นแค่หัวเมือง และเจ้าปกครองนครทั้งหลายก็ถูกปลด ระบอบกษัตริย์ก็สิ้นสุดลง เชื้อพระวงศ์ต่างแตกกระสานกระเซ็นไปอยู่พม่าบ้าง สยามบ้าง เจ้าหม่อมคำลือ กษัตริย์องค์สุดท้ายต้องเปลี่ยนฐานะเป็นสามัญชนคนหนึ่งโดยทางการจีนให้ทำงานอยู่ในสถาบันชนชาติส่วนน้อยแห่งมณฑลยูนหนาน พระราชวังเวียงผาคราง ริมฝั่ง

แม่น้ำโขงเมืองเชียงรุ่งของกษัตริย์ไทลื้อถูกเผาทำลายลงจนราบคาบ ตำราทางพระพุทธศาสนาในสิบสองปันนาถูกเผาทำลายลงเป็นจำนวนมาก การปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาถูกสั่งห้ามโดยเด็ดขาด พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทที่เคยรุ่งเรืองในเชียงรุ่งต้องหยุดลงและขาดช่วงไปในที่สุด วิถีวัฒนธรรมของชาวไทลื้อที่เต็มไปด้วยสีสันถูกข่มงวดกวัดขัน การปฏิบัติตนตามวิถีวัฒนธรรมถูกลบล้าง ลงไปกับการปฏิวัติวัฒนธรรมที่น่าเสียดาย

๒.๒) วัดป่าเซตัมหาราฐฐาน วัดแห่งนี้เป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาในเมืองเชียงรุ่ง เพราะเป็นวัดที่ใหญ่ที่สุดเป็นเหมือนวิทยาลัยสงฆ์ในเมืองเชียงรุ่ง ด้วยในอดีตนั้น ชาวเชียงรุ่งนิยมส่งลูกชายเข้ามาบวชเรียนตั้งแต่เล็กๆ โดยบวชเณรเรียกว่าบวชลูกแก้ว และเมื่ออายุครบบวชก็จะต้องบวชเรียนศึกษาพระธรรมเสียก่อนจึงจะได้เป็นที่ยอมรับจากสังคม เป็นศูนย์กลางด้านวัฒนธรรมพุทธศาสนาของสิบสองปันนา เป็นดินแดนแห่งความศรัทธาพุทธศาสนาของชนชาติไต เป็นวัดที่มีชื่อเสียงโด่งดังของพุทธศาสนา นอกจากลือชื่อลือนามภายในประเทศ ยังมีชื่อเสียงไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย สิ่งปลูกสร้างที่สำคัญของวัดมีวิหารใหญ่สำหรับการไหว้พุทธ ห้องศิลปะ ตึกกุฏิเจ้าอาวาส และสถาบันพุทธศาสนา

๔.๑.๕ เชียงทอง (หลวงพระบาง) ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

๑) บริบททั่วไป^{๑๒๒} หลวงพระบาง (ลาว: ຫຼວງພຣະບາງ) เป็นเมืองเอกของแขวงหลวงพระบาง ประเทศลาว อยู่ทางภาคเหนือของประเทศ ตัวเมืองตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขงและแม่น้ำคาน ซึ่งไหลมาบรรจบกันบริเวณนั้นเรียกว่า ปากคาน เป็นเมืองที่องค์การยูเนสโกได้ยกย่องให้เป็นมรดกโลกด้วย

๑.๑) หลวงพระบางเป็นเมืองเก่าแก่เป็นราชธานีแห่งแรกของอาณาจักรล้านช้าง สมัยแรกเริ่มสถาปนาอาณาจักรล้านช้าง แต่เดิมมีชื่อว่า "เมืองขวา" (ออกเสียงว่า ซัว) และเมื่อ พ.ศ. ๑๓๐๐ ขุนลอซึ่งถือเป็นปฐมกษัตริย์ลาวได้ทรงตั้งเมืองขวาเป็นราชธานีของอาณาจักรล้านช้างและได้เปลี่ยนชื่อเมืองใหม่เป็น "เชียงทอง"

เมื่อพระเจ้าฟ้างุ้ม (พ.ศ. ๑๘๙๖ - พ.ศ. ๑๙๑๖) เสด็จกลับจากกัมพูชา อันเนื่องจากพระองค์และพระบิดาต้องเสด็จลี้ภัยเพราะถูกขับไล่จากกษัตริย์องค์ก่อน ซึ่งแท้จริงก็คือพระอัยกาของเจ้าฟ้างุ้มนั่นเอง เจ้าฟ้างุ้มทรงรวบรวมกำลังขณะอยู่ในเมืองพระนคร หรือเมืองเสียมราฐ และนำกองทัพนับพันกำลังเพื่อกู้อาณาจักรล้านช้างขึ้นมาใหม่ และสถาปนาเมืองเชียงทองขึ้นเป็นราชธานีว่า กรุงศรีสัตนาคนหุตอุดมราชธานี ต่อมาในรัชสมัยพระโพธิสารราชเจ้าพระองค์ได้ทรงอาราธนาพระบางซึ่งเดิมประดิษฐานอยู่ที่เมืองเวียงคำขึ้นมาประดิษฐานอยู่ที่เมืองเชียงทอง อันเป็นนครหลวง เมืองเชียงทองจึงมีชื่อเรียกว่า "หลวงพระบาง" นับแต่นั้นมา

๑.๒) มรดกโลก หลวงพระบางได้รับการขึ้นทะเบียนให้เป็นมรดกโลกด้วยเหตุผล คือ มีวัดวาอารามเก่าแก่มากมาย มีบ้านเรือนอันเป็นเอกลักษณ์โคโลเนียลสไตล์ ตัวเมืองตั้งอยู่ริมน้ำโขงและน้ำ

^{๑๒๒} วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, สืบค้นใน <<https://th.wikipedia.org/wiki/หลวงพระบาง>>, สืบค้นเมื่อ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๑.

คาน ซึ่งไหลบรรจบกันท่ามกลางธรรมชาติอันงดงาม และชาวหลวงพระบางมีบุคลิกที่ยิ้มแย้มแจ่มใส เป็นมิตร และมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่งดงาม ซึ่งตรงกับเกณฑ์พิจารณาของยูเนสโกดังนี้

(๑) เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลยิ่ง ผลักดันให้เกิดการพัฒนาสืบต่อมาในด้านการออกแบบทางสถาปัตยกรรม อนุสรณ์สถาน ประติมากรรม สวน และภูมิทัศน์ ตลอดจนการพัฒนา ศิลปกรรมที่เกี่ยวข้อง หรือการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งได้เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือ บนพื้นที่ใดๆ ของโลกซึ่งทรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม

(๒) เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของประเภทของสิ่งก่อสร้างอันเป็นตัวแทนของการพัฒนา ทางด้านวัฒนธรรม สังคม ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรม ในประวัติศาสตร์ ของมนุษยชาติ

(๓) เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของวัฒนธรรมมนุษย์ ขนบธรรมเนียมประเพณี แห่งสถาปัตยกรรม วิธีการก่อสร้าง หรือการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งเสื่อมสลายได้ง่ายจากผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตามกาลเวลา

๒) ชุมชนวัดเชียงทอง แขวงหลวงพระบาง

๒.๑) ประวัติ หลวงพระบาง^{๑๒๓} เป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน ในอดีตเคย เป็นเมืองหลวงของอาณาจักรล้านช้าง หากวิเคราะห์ตามชื่อแล้วจะเห็นถึงประวัติศาสตร์และการ เปลี่ยนแปลงที่สำคัญของเมืองแห่งนี้ เมืองหลวงพระบางมีชื่อที่เคยเรียกขานกันหลาย ชื่อ ได้แก่ “เมือง เชียงดง-เชียงทอง” “เมืองขวา” “เมืองซ้าย” “เมืองหลวงพระบาง” “เมืองหลวงพระบางราชธานีศรีสัต นาคคนหุต ล้านช้างร่มขาว” “เมืองศรีสัตนาคคนหุต อุดมรัตนขวาละวัติมหานคร” “เมืองขวาละวัติมหานคร” ชื่อแรกคือ “เมืองเชียง ดง-เชียงทอง” เป็นชื่อแรกที่ถูกพูดถึงในพงศาวดารล้านช้าง

เมืองเชียงดง - เชียงทอง เป็นเมืองผาแฝด โดยเมืองเชียงทองตั้งอยู่บริเวณ วัดเชียงทองในปัจจุบัน สวนเชียงดงตั้งอยู่บริเวณปากแม่น้ำดงที่ไหลลงสู่แม่น้ำโขงห่างจากเชียงทองลงไป ทางใต้ ชื่อต่อมา “เมืองขวา” หรือออกเสียงในภาษาลาวว่า “ชะวา” บางครั้งเรียก ว่า “ซ้าย” เป็นชื่อที่ถูก เรียกขานกันในสมัยก่อนที่จะมีการเข้ามาของกลุ่มชนชาติ ไทย-ลาว ซึ่งอพยพลงมาจากทางตอนใต้ของจีน

๒.๒) พุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแพร่อย่างจริงจังในดินแดนนี้ในสมัยของพระเจ้าฟ้า รุ่ง ผู้ที่พยายามจะอัญเชิญพระบางจากเมืองพระนครมาประดิษฐานที่นี่ ซึ่งเป็นดินแดนที่ถูกครอบครองไป ด้วยความเชื่อเรื่องผี แต่ความพยายามในการนำพุทธศาสนาเข้ามา ในเมืองนี้ของพระเจ้าฟ้ารุ่งก็ไม่ประสบ ผลสำเร็จ เนื่องจากถูกต่อต้านจากพวกเสนา อำมาตย์ องค์พระบางจึงต้องถูกประดิษฐานไว้ที่เมืองเวียงคำ ระหว่างเส้นทางที่จะ มายังหลวงพระบางแทน ประมาณหนึ่งร้อยปีต่อมาเมื่อพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองขึ้น พระบางจึงได้ถูกอัญเชิญมาประดิษฐานอยู่ที่ เมืองเชียงดง-เชียงทองแห่งนี้ หลังจากที่พระเจ้าวิสุทราชได้ สร้างวัดวิสุทขึ้นในช่วง พ.ศ. ๒๐๔๖-๒๐๔๗ ก็ได้อัญเชิญพระบางมาประดิษฐานอยู่ที่วัดแห่งนี้และตั้งชื่อ

^{๑๒๓} จริญญา ชัยประทุม, “ผ้าทอหลวงพระบาง : มิติทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น”, วารสารศิลปกรรม ศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๖), หน้า ๑๓๒-๑๓๕.

เมืองขึ้นใหม่ว่า “หลวงพระบาง” ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าดินแดนแห่งนี้เป็นดินแดนสำคัญทางพุทธศาสนา จนกระทั่ง พุทธศาสนาได้กลายมาเป็นแกนหลักในการพัฒนาด้านต่างๆ ของเมืองไม่ว่าจะเป็น สังคม วัฒนธรรม การเมือง และการปกครอง

๔.๒ ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรม

ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัยได้นำเสนอหลักการพัฒนาคุณภาพชีวิต บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ด้วยวิธีการศึกษาเอกสารหลักฐานสำคัญ (Documentary research) และการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล ดังนี้

๑. การศึกษาเอกสารสำคัญ ได้แก่ หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนา กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๒. การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

สัมภาษณ์ผู้แทนชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ชุมชนละ ๑๐ คน รวมจำนวน ๕๐ คน ประกอบด้วย

๒.๑ ชุมชนวัดหลวงเหนือ อำเภอค้อยสะแกต จังหวัดเชียงใหม่ ประเทศไทย

๒.๒ ชุมชนวัดศรีดอนไชย อำเภอเชียง จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย

๒.๓ ชุมชนวัดราษฎร์หลวงเชียงยืน เมืองเชียงตุง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

๒.๔ ชุมชนวัดวัดป่าเซตัมหาราชฐาน เมืองเชียงรุ่ง เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

๒.๕ ชุมชนวัดเชียงทอง เมืองเชียงทอง (หลวงพระบาง) ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นชุมชนที่มีบทบาทเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

นอกจากนี้ ยังมีการสนทนากลุ่ม ร่วมกับชุมชน ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ในพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย จำนวน ๑๐ รูป/คน

ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕
 เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ปรากฏผลการวิจัย ดังนี้

๔.๒.๑ การศึกษาเอกสารสำคัญ

หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิต ผลการศึกษา พบว่า

๑. ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต ชีวิตที่มีคุณภาพย่อมเป็นชีวิตที่ประสบความสำเร็จ
 รู้จักยับยั้งความต้องการทางร่างกายและความต้องการทางอารมณ์ของตนเองให้อยู่ในขอบเขตที่พอดี
 สามารถใช้ความรู้สติปัญญาความรู้สึนึกคิดของตนไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนเบียดเบียนหรือให้โทษแก่
 บุคคลอื่น มีแนวทางในการพัฒนา ดังต่อไปนี้

๑.๑ พัฒนาทางกาย เพื่อมุ่งให้ร่างกายมีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ ปราศจากโรคร้ายใช้
 เจ็บ และความพิการใดๆ

๑.๒ พัฒนาทางอารมณ์ เพื่อมุ่งให้อารมณ์มีความสุขสนานร่าเริง ไม่มีความเครียด
 หรือวิตกกังวลต่อการเรียนหรือต่อการปฏิบัติงานในหน้าที่รับผิดชอบ มีแต่ความเจริญหู เจริญตา เจริญใจ
 มองโลกในแง่ดีตลอดไป

๑.๓ พัฒนาทางสังคม เพื่อมุ่งให้เป็นคนที่มีเกียรติได้รับการยกย่องเคารพนับถือ การ
 ยอมรับความรู้สึกเป็นเจ้าของ และความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

๑.๔ พัฒนาทางความคิด เพื่อมุ่งให้เป็นคนที่มีความต้องการที่จะรู้และเข้าใจในสิ่ง
 ต่างๆ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการคิดค้นหาวิธีการป้องกันแก้ไขปัญหาทั้งหลายให้ตัวเองได้ ดำรงชีพ
 อยู่อย่างสุขสบาย

๑.๕ พัฒนาทางจิตใจ เพื่อมุ่งให้เป็นคนที่มีคุณค่า มีประโยชน์ต่อชุมชน เป็นที่พึ่งที่ยึด
 เหนี่ยวทางใจ มีความมั่นใจว่าชีวิตนี้มีคุณค่า มีความสุขหรือมีชีวิตที่ดีกว่าในอนาคต ได้รับความหลุดพ้น
 จากทุกข์ทั้งหลาย

๑.๖ พัฒนาทางปัญญา เพื่อมุ่งให้เป็นคนมีความเฉลียวฉลาด สามารถคิดพิจารณาเรื่อง
 ต่างๆ ได้อย่างมีเหตุผล ซึ่งปัญญาจะแตกฉานในบุคคลได้นั้น จำเป็นจะต้องมีการศึกษาเล่าเรียน มี ความ
 สนใจเอาใจใส่ต่อวิชาความรู้ที่ครูอาจารย์อบรมสั่งสอนเพื่อให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และนำไป
 พัฒนาชีวิตที่มีคุณค่าต่อไปภายภาคหน้า

๑.๗ พัฒนาทางวินัย เพื่อมุ่งให้เป็นคนมีระเบียบวินัยในตนเอง สามารถเคารพและ
 ปฏิบัติต่อภาระหน้าที่ต่างๆ ที่มีอยู่ให้อยู่ในกรอบของข้อบังคับของกฎเกณฑ์ที่ได้กำหนดขึ้น ไม่ประพฤติดน
 ออกนอกกลุ่มนอกทางการมีวินัยที่ดีนั้น

๒. ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา แนวทางในการพัฒนาชีวิต
 ตามหลักพุทธศาสนามี ๒ ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นที่ ๑ นำสู่สิกขา คือ ขั้นของการฝึกฝนตนเองในการศึกษา การฝึกฝนให้เกิด
 สัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นรากฐานของการฝึกและพัฒนาตนเอง ซึ่งประกอบด้วยปัจจัย ๒ อย่าง คือ

๑) ปัจจัยภายนอก (ปรโตโมษะ) คือ การกลั่นกรองรับเอาคำอบรมสั่งสอน จากพ่อ แม่ พี่ น้อง สื่อมวลชนต่างๆ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการรับเอาความรู้สังคม และวัฒนธรรมที่ดีในการ พัฒนาตนเองต่อไป

๒) ปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ) คือ การรู้จักเลือกปฏิบัติ เลือกหา กัลยาณมิตร ซึ่งคนมองเห็นประโยชน์และสามารถตีคุณค่าได้ ซึ่งจะต้องมีการฝึกฝน ตามองค์ประกอบด้าน การมีสติพื้นฐาน เป็นผู้มีศีล มีระเบียบ วินัย เป็นผู้มี แรงจูงใจใฝ่สร้างสรรค์ เป็นผู้มีความเป็นมนุษย์อย่าง สมบูรณ์ เป็นผู้มีความเชื่อในหลักเหตุผล มีความกระตือรือร้นและการเป็นผู้มีวิจาร์ณญาณหาเหตุผล รู้จัก พิจารณาอย่างรอบคอบ

ขั้นที่ ๒ ไตรสิกขา เป็นขั้นการพัฒนาคนอย่างสมบูรณ์แบบ และในขั้นนี้ต้องมีการศึกษาเรื่องศักยภาพของมนุษย์ หลักสำคัญในการพัฒนามนุษย์ในขั้นนี้คือ

๑) ศีล เป็นการฝึกพฤติกรรม โดยมีวินัยเป็นเครื่องมือในการฝึก
๒) สมาธิ เป็นการฝึกด้านจิต ฝึกด้านคุณธรรม ความมีจิตเมตตา ความ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

๓) ปัญญา เป็นการฝึกในด้านการรู้ การพิจารณา การไตร่ตรองหาเหตุผลของ การดำเนินชีวิต ในขณะที่สังคมโลกกำลังมีการเปลี่ยนแปลงสังคมของชุมชน กำลังได้รับผลกระทบด้าน เศรษฐกิจ เทคโนโลยีสมัยใหม่

๔.๒.๒ การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล

ผลการศึกษา ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรม ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง จำแนกแต่ละด้าน ได้แก่ ด้านภาษาและการสื่อสาร ด้านด้านค่านิยมที่มีต่อ สังคมและวิถีชีวิต ด้านวิถีปฏิบัติ ความเชื่อ วัฒนธรรม จารีต และประเพณี ด้านศิลปะและสถาปัตยกรรม ด้านการศึกษา และด้านการเมืองการปกครอง พอประมวลสรุปได้ ดังนี้

๑. ด้านภาษาและการสื่อสาร หากจะกล่าวภาษาและการสื่อสารที่ใช้ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน ภาษาที่สำคัญและนิยมใช้ในการสื่อสารกัน ได้แก่ ภาษาล้านนา หรือ ตัวเมือง ซึ่งมีประวัติและการแพร่กระจายสู่ดินแดนกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ดังต่อไปนี้^{๑๒๔} จากการศึกษา วิจัย พบว่ามีสาเหตุแห่งการแพร่กระจายของภาษาหรืออักษรล้านนาไปสู่ดินแดนที่เป็นบริวารในปกครอง ใน ๒ ลักษณะ คือ การอพยพผู้คนในช่วงการทำศึกสงคราม และอิทธิพลของการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา

๑.๑ การอพยพคนในช่วงการทำศึกสงคราม การอพยพคนในช่วงการทำศึกสงคราม นั้น เป็นช่วงที่ผู้มีการมีจะแผ่อำนาจไปยังเมืองต่างๆ เริ่มจากพ่อขุนเม็งรายมหาราช ผู้เป็นปฐมกษัตริย์ของ อาณาจักรล้านนา ได้สร้างเมืองเชียงรายขึ้นเมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๑๘๐๕ เป็นเชียงแรกที่เกิดขึ้นใน ดินแดนอาณาจักรล้านนา พ่อขุนเม็งรายเป็นราชโอรสของพระเจ้าลาวเมงแห่งราชวงศ์ลัวะจักราชผู้ครอง

^{๑๒๔} พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ ฌนปญโญ/แก้วเปียง), การวิเคราะห์บริบทและสภาพการเปลี่ยนแปลง ของภาษาล้านนาในกลุ่ม ๕ เชียง, รายงานการวิจัย, ๒๕๕๗.

หิรัญนครเงินยางกับพระนางอ้วมิ่ง จอมเมือง หรือพระนางเทพคำขยาย ราชธิดาของท้าวรุ่งแก่นชายเจ้าเมืองเชียงรุ่ง พระองค์ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ แรม ๙ ค่ำ เดือนอ้าย ปีกุนเอกศกจุลศักราช ๖๐๑ ตรงกับ พุทธศักราช ๑๗๘๑ เมื่อมีพระชนม์ได้ ๑๖ พรรษา พระบิดาได้ส่งขอธิดาเจ้าเมืองเชียงเรืองมาเป็นคู่อภิเษกแล้วโปรดให้ เม็งรายเป็นมหาอุปราชเมื่อพระเจ้าลาวเม็งสวรรคตในปี พ.ศ. ๑๘๐๒ เม็งรายราชโอรสจึงได้ครองเมืองหิรัญนครเงินยางสืบแทน ในขณะที่มีพระชนม์ ๒๑ พรรษา^{๑๒๕}

ครั้งนั้น เมืองเล็กเมืองน้อยต่างๆ ในแคว้นล้านนาเกิดแตกความสามัคคี ต่างตั้งตนเป็นอิสระไม่ขึ้นแก่กัน ทั้งๆ ที่เจ้าเมืองส่วนใหญ่ก็เป็นพระญาติของพระองค์ คือสืบเชื้อสายมาจาก ลี้วะจักรราชด้วยกัน พ่อขุนเม็งรายจึงมีพระดำริที่จะรวบรวมเมืองใหญ่น้อยทั้งหลายเข้าเป็นอาณาจักรเดียวกันเพื่อความสงบสุขของอาณาจักรซึ่งต่างก็เป็นคนไทย ดังนั้นจึงแต่งราชทูตนำพระพระราชสาส์นไปยังหัวเมืองต่างๆ ที่ตั้งตัวเป็นอิสระให้มาอ่อนน้อม เมืองใดแข็งข้อก็ส่งกองทัพไปปราบตีได้เมืองมอเป็นเมืองแรก ต่อมาได้เมืองไล่ โดยเจ้าเมืองหนีออกจากเมืองไปจึงได้นามเมืองว่าเมืองไล่ จากนั้นยกกองทัพไปตีเมืองเชียงคำได้ในเวลาเย็นค่ำ จึงขนานนามว่า เมืองเชียงคำ ปัจจุบันเพี้ยนไปเป็นเชียงคำ^{๑๒๖} (อำเภอหนึ่งในจังหวัดพะเยา) ให้ถอดเจ้าผู้ครองนครออกแล้วแต่งตั้งขุนนางอยู่รั้งเมืองแทน แต่นั้นมาหัวเมืองใหญ่น้อยทั้งหลายต่างพากันมาสวามิภักดิ์โดยสิ้นเชิง

เมื่อรวบรวมหัวเมืองฝ่ายเหนือได้แล้วก็คิดจะยกทัพไปปราบหัวเมืองฝ่ายใต้ต่อไป ในปี พ.ศ. ๑๘๐๕ ขณะยกทัพไปถึงเมืองลาวภูเต่าและประทับอยู่ที่นั่นเผชิญช้างทรงของพระองค์ซึ่งทอดไว้ที่ป่าห้วยดอยทางทิศตะวันออก หลุดพลัดไปพระองค์จึงเสด็จตามรอยช้างไปจนถึงดอยจอมทอง ริมฝั่งแม่น้ำกทอดพระเนตรเห็นภูมิประเทศเป็นชัยภูมิที่ดี จึงได้โปรดให้สร้างพระนครขึ้นโดยก่อกำแพงโอบรอบ เอาดอยจอมทองไว้ภายในขนานนามว่า เมืองเชียงรายแล้วให้ย้ายราชธานีจากเมืองหิรัญนครเงินยาง มาตั้งอยู่ที่เชียงรายนับแต่นั้นมา

ในปี พ.ศ. ๑๘๑๙ พ่อขุนเม็งรายได้ยกกองทัพไปประชิดเมืองพะเยา พ่อขุนงำเมืองผู้ครองเมืองพะเยาออกมาสู้รบด้วยไม้ตรีและยกตำบลบ้านปากน้ำให้แก่พ่อขุนเม็งรายแล้วปฏิญาณเป็นมิตรกันต่อมาอีกราว ๔ ปี พ่อขุนรามคำแหงมหาราช แห่งอาณาจักรสุโขทัย พ่อขุนงำเมืองและพ่อขุนเม็งราย ได้กระทำสัตย์ปฏิญาณเป็นพระสหายกันโดยทรงเอาโลหิตที่นิ้วพระหัตถ์ผสมกับน้ำสัตย์เสวยทั้งสามพระองค์สัญญาว่าจะไม่เบียดเบียนกันตลอดชีวิตและในปี พ.ศ. ๑๘๓๔ พ่อขุนเม็งรายเสด็จไปสร้างเมืองใหม่ที่เชียงดอยสุเทพ ใช้เวลาสร้างนาน ๕ ปี พ.ศ. ๑๘๓๙ จึงเสด็จและสถาปนานครแห่งนี้ว่า เชียงใหม่ ซึ่งพญาเม็งรายได้นำอักษรล้านนาเข้าไปด้วยคือโบลานที่บันทึกคำสอนทางพระพุทธศาสนา

๑.๒ อธิปไตยของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เชียงใหม่ มีชื่อที่ปรากฏในตำนานว่า "นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่" เป็นราชธานีของอาณาจักรล้านนาไทยมาตั้งแต่ พระยาเม็งราย ได้ทรงสร้างขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๙ โดยความร่วมมือของ ๓ กษัตริย์เชื้อไท ได้แก่ พญาเม็งราย พ่อขุนรามคำแหง

^{๑๒๕} จังหวัดเชียงราย, สมโภชเมืองเชียงราย ๗๕๐ ปี, ๒๕๕๕.

^{๑๒๖} อุดม เขยกิจวงศ์, พระเจ้ามังรายมหาราช (พญามังรายมหาราช), ม.ป.ป., หน้า ๒๑.

(อาณาจักรสุโขทัย) และพ่อขุนงำเมือง (เมืองพะเยา) และในเอกสารล้านนาระบุว่า ๓ กษัตริย์ เป็นพระสหายร่วมน้ำสาบานและอีกประการหนึ่งเนื่องจากต้องการพันธมิตร เพื่อต่อต้านการรุกรานของมองโกล โดยได้ตีอาณาจักรพุกามในพม่าปัจจุบันแตก ซึ่งในขณะนั้นถือเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่มาก ทำให้เกิดการร่วมมือกันของกษัตริย์ไททั้ง ๓ พระองค์ และเมื่อพระองค์ได้แผ่อำนาจไปทุกสารทิศพระองค์จะนำพระพุทธรูปไปด้วยทุกแห่ง ซึ่งมีอักษรธรรมบันทึกใส่ใบลานไปเผยแพร่แก่ประชาชนในพื้นที่ที่เข้าไปยึดครองอักษรที่ใช้

เชียงใหม่ เป็นชื่อที่เดิมของหลวงพระบาง หลวงพระบางเป็นเมืองเก่าแก่ของอาณาจักรล้านช้าง ตั้งแต่สมัยสถาปนาอาณาจักร ซึ่งแต่เดิมมีชื่อว่าเมืองขวา^{๑๒๗} (ออกเสียงว่า ชัว) และเมื่อ พ.ศ. ๑๓๐๐ ขุนลอ ซึ่งถือเป็นปฐมกษัตริย์ลาวได้ทรงตั้งเมืองขวา เป็นราชธานีของอาณาจักรล้านช้าง และได้เปลี่ยนชื่อเมืองใหม่ว่าเชียงใหม่เมื่อพระเจ้าฟ้างุ้ม (พ.ศ. ๑๘๙๖ - พ.ศ. ๑๙๑๖) เสด็จกลับจากกัมพูชา อันเนื่องจากพระองค์และพระบิดาต้องเสด็จลี้ภัยเพราะถูกขับไล่จากกษัตริย์องค์ก่อน ซึ่งแท้จริงก็คือพระอัยกาของเจ้าฟ้างุ้มนั่นเอง เจ้าฟ้างุ้มทรงรวบรวมกำลังขณะอยู่ในเสียมเรียบ และนำกองทัพนับพันกำลังเพื่อกู้ราชบัลลังก์กลับคืน และสถาปนาอาณาจักรขึ้น ต่อมาในสมัยพระโพนสีราชเจ้าพระองค์ได้อาราธนาพระบางซึ่งเดิมประดิษฐานอยู่ที่เมืองเวียงคำ ขึ้นมาประดิษฐานอยู่ที่เมืองเชียงใหม่อันเป็นนครหลวง เมืองเชียงใหม่จึงถูกเปลี่ยนชื่อใหม่ว่า หลวงพระบาง นับแต่นั้นมา พร้อมกันนั้นเชียงใหม่ก็ได้รับอิทธิพลของพระพุทธรูปจากการเป็นอาณาจักรของล้านนาเช่นกัน และอักษรที่บันทึกคำสอนก็คืออักษรธรรมนั่นเอง และเรียกอักษรธรรมเช่นกัน แต่ต่อมาได้เรียกว่า อักษรไทน้อย

เชียงตุง^{๑๒๘} ตั้งอยู่ในรัฐฉาน (Chan State) ของประเทศพม่า เป็นเมืองของชาวไทเขิน และ ชาวไทใหญ่ ถือได้ว่าเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองเทียบเท่าเมืองเชียงใหม่แห่งล้านนาไทย และ เมืองเชียงรุ่งแห่งสิบสองพันนาเลยที่เดียว ตั้งอยู่ทางตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน^{๑๒๙} มีรูปร่างเป็นแอ่งกระทะมีภูเขาล้อมรอบ มีที่ราบน้อยมาก จุดที่สำคัญที่สุดก็คือ เวียงเชียงตุง แม้จะเป็นที่ราบ แต่ก็ยังมีพื้นที่ตะปุ่มตะป่ำ มีประชากรหลากหลายชาติพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกัน ส่วนใหญ่จะเป็นชาวไทเขินหรือไทเขิน มีไทใหญ่ และ พม่า ลงลงมา ยังมีชนกลุ่มน้อยอื่นๆ อีกมากมาย เช่น อาข่า ปะหล่อง ว้า ลาสู ลีซอ ลัวะ ฯลฯ ประวัติการก่อตั้งประวัติเริ่มแรกของเมืองนั้นไม่ค่อยจะแน่ชัดมากเท่าไรนัก แต่มีตำนานเล่าขานกันว่า เคยเกิดน้ำท่วมใหญ่ท่วมเมือง ไม่มีที่จะไปเนื่องจากเป็นแอ่ง แต่ว่ามีฤๅษีนามว่า ตุงคฤๅษีแสดงอิทธิฤทธิ์ทำให้น้ำไหลออกไปอยู่ตรงกลางเมือง ทำให้เกิดเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่ เรียกกันว่า หนองตุง อันเป็นที่มา

^{๑๒๗} ใน <http://th.wikipedia.org>

^{๑๒๘} เขียน วันทนิยตระกูล, “รู้เรื่องเมืองเชียงตุง(Kyain tong)”, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา, ม.ป.ป. (อัตรานา).

^{๑๒๙} ตั้งอยู่ละติจูดที่ ๒๑ องศา ๑๗ ลิปดา ๔๘ ลิปดาเหนือ และ ลองจิจูดที่ ๙๙ องศา ๔๐ ลิปดา ตะวันออก (๒๑.๒๙๖๗๓ , ๙๙.๖๖๗๕) ความสูงประมาณ ๒,๗๐๐ ฟุตเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง.

ของชื่อ เชียงตุง เป็นแคว้นแคว้นที่เจริญรุ่งเรืองด้วยพระพุทธศาสนา และ วัฒนธรรม อุดมไปด้วยป่าไม้ และมีเจ้าฟ้าที่เข้มแข็งปกครอง จึงเฉลิมนามให้ใหม่ว่า เขมรัฐตุงคบุรี

นครเชียงตุง พงศาวดารของเมืองได้กล่าวไว้ว่า เมื่อจุลศักราช ๗๙๑ (พ.ศ. ๑๓๗๒) พญาเม็งรายได้เสด็จประพาสป่าและทรงไล่กวางทองมาจนถึงเมืองเชียงตุง พระองค์ทรงเล็งเห็นภูมิประเทศของเมืองเชียงตุง ก็พอพระทัยมาก จึงวินิจฉัยสั่งให้ข้าราชการบริพารสลักรูปพรานจูงหมาพาไถ่แบกธนูไว้บนยอดดอยที่เห็นเมือง หลังจากนั้น พระองค์ก็เสด็จกลับมาเมืองเชียงตุงแล้วทรงส่งกองทัพ มีแม่ทัพนามว่าขุนคง และ ขุนคลัง ให้มาชิงเมืองเชียงตุง จากชาวลัวะแต่ก็ไม่สำเร็จ พระองค์จึงส่ง มังคุม และ มังเคียน ซึ่งเป็นชาวลัวะที่อาศัยอยู่กับพระองค์มารบอีกครั้ง ปรากฏว่าได้ชัยชนะ พญาเม็งรายจึงมอบให้ มังคุม และ มังเคียน ปกครองเมืองเชียงตุง

ภายหลังเมื่อมังคุม มังเคียน สิ้นชีวิต พญาเม็งรายจึงส่งเจ้าน้ำท่วม ผู้เป็นราชบุตรไปปกครองเมืองเชียงตุงเมื่อ พ.ศ. ๑๗๘๖ เชียงตุงจึงเป็นเมือง "ลูกข้างหางเมือง" หรือ "เมืองลูกหลวง" ขึ้นกับอาณาจักรล้านนาตามหลักฐานทั้งหลาย ได้ระบุไว้ว่ามีเจ้าฟ้าปกครองอยู่ ๓๓ พระองค์ พระองค์สุดท้ายคือ "เจ้ารัตนก้อนแก้วอินแถลง" จากหนังสือ "ตำนานมังราย เชียงใหม่ เชียงตุง" ซึ่งจารึกอยู่ในหนังสือโบราณของวัดอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เนื้อความของเอกสารดังกล่าวได้แบ่งออกเป็น ๒ ตอนใหญ่ ๆ ตอนแรกจากหน้าลานที่ ๑ - ๒๒ กล่าวถึงพญาเม็งรายมหาราช จนกระทั่งถึง พระยาผายู ซึ่งอยู่เสวยราชย์ในเมืองนพบุรีศรีพิงไซ เชียงใหม่ (นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่) มีอายุยืนได้ ๗๐ ปี ก็จุติตายไป พระยาผายูตาย ปีเปิกเส็ด ศักราชได้ ๘๘๙ ตอนที่ ๒ เริ่มตั้งแต่หน้าลานที่ ๒๒ - ๔๖ เริ่มตั้งแต่พระยาลัวะจักรราช จนถึงตอนที่เจ้าหม่อมมหาวิง (เจ้าเมืองเชียงรุ่ง) สิ้นพระชนม์ เป็นการเท่าเป็นการย่อนราชนิกรของพญาเม็งราย ไปจนถึงเมืองในอาณาจักรล้านนา และ อาณาจักรรอบๆ

สิ่งที่น่าสนใจตอนหนึ่งในหนังสือเรื่องนี้ คือการกล่าวถึงเมืองเชียงตุงในอดีต ซึ่งระบุว่า มังคุมครองเมืองได้ ๑๗ ปีก็สิ้นชีพ และมังเคียนครองเมืองได้ ๗ ปี ก็เสียชีวิต หลังจากนั้น เมืองเชียงตุงจึงเป็นเมืองร้าง เป็นเวลา ๑๐ ปี พญาเม็งรายจึงส่งพระยานาถะมุ ไปครองเชียงตุงในปี จ.ศ. ๘๓๓ (พ.ศ. ๑๘๑๔) หลังจากนั้นพระยานาถะมุจึงโปรดให้สร้างเวียงเชียงเหล็ก ในปีต่อมา ปีต่อๆ มา ชาวลัวะได้ลูกกลมเมือง และทอน้ำไปสู่อำเภอเมือง เพื่อจะให้น้ำท่วมเมือง พระยานาถะมุ เจ้าเมืองในขณะนั้นได้สิ้นพระชนม์ ครองเมืองได้ ๑๔ ปี พระยาน้ำท่วมกินเมืองแทนพ่อในปี จ.ศ. ๘๔๕

เชียงตุง ในช่วงที่เชียงใหม่มีอิทธิพล ในปี จ.ศ. ๘๙๑ พระยาผายู (พ.ศ. ๑๘๘๘-๑๘๙๘) กษัตริย์แห่งเมืองเชียงใหม่ ได้ส่งพระโอรสไปครองเมืองเชียงตุง คือ พระยาเจ็ดพันตู โอรสของพระองค์ได้ทำนายไว้ว่า "เมืองเชียงตุง เป็นเมืองนามจันทร์ น้ำไหลจากทางทิศใต้ไปทิศเหนือ ผู้หญิงกินเมืองดี ถ้าผู้ชายกินเมืองให้เลี้ยงเงินเมือง ๕๐๐ นา และสร้างเจดีย์เป็นชื่อเมืองจึงจะดี" ในการเสด็จไปครองเมืองเชียงตุงในคราวนั้น พระยาเจ็ดพันตูจึงทรงได้นำเอาช้างม้า คนพลติดตามไปเป็นจำนวนมาก รวมทั้งพระไตรปิฎกและพระสงฆ์ ๔ รูป คือ พระมหาธัมมไตร วัดพระแก้วเชียงตุง พระธัมมลังกา วัดหัวช่วง พระทศปัญญา วัดพระกลาง พระมหาหงสาวดี วัดจอมทอง เมืองเชียงใหม่ การสร้างความสัมพันธ์

ระหว่างเมืองเชียงตุงและเชียงใหม่สมัยราชวงศ์เม็งราย จึงสามารถแบ่งได้ง่ายๆ คือ ในสมัยแรกเป็นแบบ
เครือญาติ และขุนนาง ในตอนกลางขุนนางปกครอง และยุคสุดท้ายราชวงศ์ก็ได้กลับมาปกครองอีกครั้ง

ในสมัยพญากือนา ถึงสมัยพญาแก้ว (พ.ศ. ๑๘๙๘-๒๐๖๘) ซึ่งเป็นช่วงที่
พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมากในอาณาจักรล้านนา เป็นช่วงที่ตั้งกรุงศรีอยุธยาใหม่ๆ ความสัมพันธ์นั้น
แน่นแฟ้นมากๆ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาจากเชียงใหม่สู่เชียงตุง ไปถึงเชียงรุ่ง จึงเป็นไปได้โดยง่าย แบ่ง
ได้เป็น ๒ ตอนใหญ่ๆ คือ ในสมัยพญากือนาพระสงฆ์นิทายรามัญวงศ์ (พม่า ผลสม มอญ) จากวัดสวนดอก
และในสมัยพระเจ้าติโลกราช นิกายสิงหล (สุโขทัย อยุธยา) จากวัดป่าแดง ได้ออกเดินทางไปเผยแพร่
พระพุทธศาสนาให้ชาวเมืองได้รู้ ไม่ใช่แต่ศาสนาอย่างเดียว วัฒนธรรม ตัวอักษร และภาษา ก็ออกไป
เผยแพร่ด้วย ดังนั้นตัวเมืองของล้านนา และตัวเขียนของไทยจึงใกล้เคียงกันมาก

เจ้าฟ้าอินแถลง เจ้าผู้ครองนครเชียงตุงองค์สุดท้ายเชียงตุงในสมัยนี้ ทำให้เกิดเจ้า
ฟ้าที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของเชียงตุง พระนามว่า เจ้าฟ้ารัตนก้องแก้วอินแถลง หรือ เจ้าอินแถลง ซึ่งอยู่ร่วมสมัย
กับรัชกาลที่ ๕ ของไทย พระองค์ปกป้องเมืองเชียงตุงไม่ให้กลายเป็นเมืองอาณานิคมของจักรวรรดิอังกฤษ
แต่หลังจากพระองค์สิ้นพระชนม์ เชียงตุงก็ตกไปอยู่ภายใต้อำนาจของอังกฤษ จนกระทั่งในสมัยช่วง
สงครามโลกครั้งที่ ๒ รัฐบาลจอมพล แปลก พิบูลสงคราม ได้ส่งกำลังทหาร ภายใต้การนำของ พลตรีผิน
ชุนหะวัน (ต่อมาได้เลื่อนเป็น จอมพลผิน ชุนหะวัน) เข้ายึดเมืองเชียงตุง และ เมืองพาน จากอังกฤษ ที่
เคยเป็นของชาวสยาม โดยมีความช่วยเหลือจากญี่ปุ่น เมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๔๘๕ โดยอ้างว่ามี
ประวัติศาสตร์ และเชื้อชาติที่เหมือนกัน นอกจากนั้น กองทัพไทยยังเข้าไปโจมตีและปกครองเมืองตองยี
และสิบสองปันนาอีกด้วย โดยมีประเทศญี่ปุ่นช่วยให้บริเวณเมืองเชียงตุง และเมืองพานมาร่วมเข้ากับ
ประเทศไทย รวมทั้งหมื่นนี้ทำให้จัดตั้งเป็นสหรัฐไทยเดิมในเวลาต่อมา

เชียงตุงเป็นจังหวัดหนึ่งของไทย เมื่อไทยสามารถยึดเมืองเชียงตุงได้แล้วก็จัดให้
เป็นจังหวัดหนึ่งของไทย มีชื่อว่า จังหวัด สหรัฐไทยเดิม และแต่งตั้งให้ พลตรีผิน ชุนหะวัน ดำรงตำแหน่ง
เป็นข้าหลวงใหญ่ประจำจังหวัดสหรัฐไทยเดิม เพื่อควบคุมและรักษาความสงบเรียบร้อยภายในเมืองเชียง
ตุง ในขณะเดียวกันทางรัฐบาลไทยก็ได้ทูลเชิญเจ้าเมืองเหล็กพรมลือ โอรสองค์ใหญ่ของเจ้าฟ้าก้องแก้วอิน
แถลง พร้อมด้วยเจ้าแม่ปทุมเวที ที่ไปช่วยราชการและพำนักอยู่ที่เมืองโหม่วหยั่ว ชายแดนพม่าติดกับ
ประเทศอินเดีย ตามคำสั่งรัฐบาลอังกฤษ พร้อมด้วยเจ้าหญิงทิพวรรณ (ณ ลำปาง) ณ เชียงตุง และราช
ธิดา ให้กลับมาเป็นมิ่งขวัญของชาวเชียงตุง โดยมีเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ พร้อมด้วยคณะสงฆ์ เสนาอำมาตย์
นายแคว้น นายแขวง และพ่อเมืองต่างๆ ในเขตเชียงตุงได้พร้อมใจกันจัดพิธีทำขวัญขึ้นที่ คุ่มหลวงแล้ว
สถาปนาพระองค์เป็น “เจ้าฟ้าสิริสุวรรณราชยสพรมลือ” ปกครองเมืองเชียงตุงเป็นองค์ที่ ๔๐

ไทยเสียเชียงตุง ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๔๘๘) สิ้นสุดลง รัฐบาล
ไทยต้องมอบเชียงตุงให้แก่ สหประชาชาติ (UN) อังกฤษได้เข้ามาบีบบทบาทต่อพม่าและเชียงตุงอีกครั้งหนึ่ง
ขณะนั้น เจ้าฟ้าพรมลือ ตัดสินพระทัยเข้ามาพำนักที่เมืองเชียงใหม่พร้อมด้วยครอบครัว โดยมีเจ้าฟ้าองค์
สุดท้าย คือ เจ้าฟ้าชายโหลง ปกครองเมืองเชียงตุงสืบมาเป็นองค์ที่ ๔๑ นับว่าไทยได้ปกครองเมืองเชียงตุง
นานเพียงแค่ ๓ ปีเท่านั้น ก็ต้องสูญเสียเมืองเชียงตุงไป

สัญญาปางหลวง (สำเนียงไทใหญ่เป็นสัญญาปางโหลง) ประชาชนชาวพม่าซึ่งมีหลายเชื้อชาติหลายเผ่าพันธุ์ ได้รวมตัวกันต่อต้านการปกครองของอังกฤษ ได้รวมตัวกันเป็นหนึ่งเดียวเพื่อขับไล่อังกฤษออกไปให้พ้นจากประเทศพม่า โดยรัฐบาลพม่าในขณะนั้นได้เรียนเชิญผู้นำชนกลุ่มน้อยต่างๆ มาเซ็นสัญญา มอบเมืองทุกเมือง ที่ตนปกครองอยู่ให้พม่า เมืองเชียงตุงโดยเจ้าฟ้าชายโหลง ได้เซ็นมอบเมืองเชียงตุงให้แก่พม่าเหมือนกับผู้นำชนกลุ่มน้อยอื่นๆ เมื่อประมาณ ๕๐ ปีที่แล้ว โดยในสนธิสัญญาปางหลวงระบุว่า เมื่อขับไล่อังกฤษออกจากพม่าได้แล้ว จะแบ่งเขตปกครองเป็นรัฐๆ โดยให้ผู้นำชนเผ่าต่างๆ เป็นผู้นำรัฐที่ตั้งขึ้นใหม่ รวมทั้งรัฐเชียงตุงด้วย แต่เมื่อการะกกิจการขับไล่อังกฤษพ้นจากประเทศพม่าแล้ว รัฐบาลพม่าไม่ได้ปฏิบัติตามสนธิสัญญาที่ตกลงกันไว้ ไม่เพียงเท่านั้นรัฐบาลพม่ายังพยายามเข้าครอบงำชนกลุ่มน้อยต่างๆ หลากหลายวิธีแต่ก็ไม่สำเร็จ จึงทำให้ชนเผ่าต่างๆ เรียกร้องหาสัญญาปางหลวงโดยการรวมตัวต่อต้านรัฐบาลพม่าจนถึงปัจจุบันนี้ เช่น รัฐกะเหรี่ยง รัฐมอญ รัฐไทใหญ่ หรือรัฐฉาน รัฐว้า เป็นต้น เมืองเชียงตุงจึงสิ้นสุดราชวงศ์ปกครองนับแต่บัดนี้เป็นต้นมา

รัฐบาลพม่าเข้าปกครองเชียงตุงและปิดประเทศ ประเทศพม่าได้รับเอกราชจากอังกฤษเมื่อวันที่ ๔ มกราคม ๒๔๘๓ เชียงตุงก็ถูกผนวกเข้าอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ นายพลเนวิน ผู้นำของพม่าได้ทำการรัฐประหารและใช้ระบบการปกครองแบบสังคมนิยมในการปกครองประเทศ เชียงตุงซึ่งเคยมีเจ้าฟ้าปกครองมาโดยตลอดก็ต้องสิ้นสุดลง และนับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๖ เชียงตุงก็ถูกสั่งปิดประเทศไปพร้อมกับพม่า ซึ่งเกิดจากปัญหาการเมืองการปกครองภายในประเทศ

เชียงรุ่ง หรือสิบสองพันนาตั้งอยู่ตอนใต้สุดของมณฑลยูนหนานสาธารณรัฐประชาชนจีน ตั้งแต่หลังสงครามเย็นระหว่างค่ายคอมมิวนิสต์กับโลกเสรีสงบลงพร้อมกับการสิ้นสุดของยุคสมัยแห่งการปฏิวัติวัฒนธรรมในประเทศจีน ราวปี พ.ศ. ๒๕๑๙ ระบบคอมมิวนิสต์ที่เข้มงวดเริ่มผ่อนคลายลง รัฐบาลจีนเริ่มผ่อนปรนให้ผู้คนในสิบสองพันนาคำเนินชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมของตนมากขึ้นสามารถประกอบกิจกรรมทางศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมอนุญาตให้ผู้คนมีที่ดินทำกินเป็นของตัวเองสามารถดำเนินธุรกิจและเดินทางไปมาค้าขายกันได้ดินแดนสิบสองพันนาก็เปิดตัวเองสู่โลกภายนอกอีกครั้ง

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางโบราณคดีระบุว่าชาวไทลื้อดำรงชนชาติมานานกว่า ๒,๐๐๐ ปี อาณาจักรที่เป็นศูนย์กลางของชาวไทลื้อนั้นสถาปนาขึ้นเมื่อราว ๘๐๐ ปีก่อนตามหลักฐานทางโบราณคดีระบุว่า ชุนเจี๋ย หรือ พญาเจี๋ยได้รวบรวมชาวไทลื้อกลุ่มเล็กๆ ให้เป็นปึกแผ่นและสถาปนาอาณาจักร หอคำเชียงรุ่ง ขึ้นบริเวณเมืองเชียงรุ่ง เขตปกครองตนเองสิบสองพันนาแห่งนี้ในปี พ.ศ. ๑๗๒๓ โดยประกาศอิสรภาพไม่ขึ้นอยู่กับอาณาจักรตาลีฟูของจีนและครองราชย์เป็นกษัตริย์องค์แรก มีพระนามว่าสมเด็จพระเจ้าหอคำเชียงรุ่งองค์ที่ ๑

ชื่อเชียงรุ่งมาจากเรื่องราวในพุทธตำนานของชาวไทลื้อที่ว่าเมื่อครั้งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาโปรดสัตว์ถึงยังดินแดนริมฝั่งโขงของชาวไทลื้อแห่งนี้ก็เป็นเวลาเข้าพอดิ จึงเรียก

ดินแดนแห่งนี้ว่า เชียงรุ่งอันเป็นดินแดนที่พระพุทธศาสนาจะเจริญรุ่งเรืองสืบไปในอนาคตดินแดนริมแม่น้ำโขงจึงถึงเรียกว่า เชียงรุ่ง สิบมา

อาณาจักรสิบสองพันนาเริ่มเป็นปึกแผ่นและแผ่ขยายอาณาเขตมากที่สุดในยุคท้าวอินเมือง สามารถขยายอาณาเขตเข้าไปยึดถึงเชียงตุง เมืองแกน (เดียนเบียนฟู) เชียงแสน ล้านช้าง จึงเป็นเหตุให้การอพยพชาวไทลื้อจากเชียงรุ่งและอีกหลายหัวเมืองเข้าไปสู่ดินแดนดังกล่าว เพื่อเข้าไปตั้งชุมชนปกครองหัวเมืองประเทศราช

สิบสองพันนาดำรงความมั่นคงเฟื่องฟูอยู่ ๑๐๐ กว่าปี ก็ถูกรุกรานโดยชาวมองโกลและตกอยู่ในการปกครองของจีนในปี พ.ศ. ๑๘๓๓ ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อจากชื่อภาษาไทยมาเป็นภาษาจีนและเจ้าผู้ครองนครชาวไทลื้อถูกเรียกว่าเจ้าแสนหวีฟ้า หลังจากที่พม่าได้ก่อตั้งอาณาจักรตองอูและขยายอาณาเขตของตนไปทางตะวันออก พม่าได้ยึดเมืองสิบสองพันนา จากนั้นจึงได้แบ่งเมืองสิบสองพันนาออกเป็น ๑๒ หัวเมือง ได้แก่ เมืองฮาย เมืองม้าง เมืองหุน เมืองแจ้ เมืองฮิง เมืองลวง เมืองอู๋ เมืองลา เมืองพง เมืองอู่ เมืองอ่องและ เมืองเชียงรุ่ง จึงเรียกเมืองเหล่านี้รวมกันว่า สิบสองพันนา และในช่วงสมัยนี้เป็นช่วงเวลาที่ว่าวัฒนธรรมพม่าและพระพุทธศาสนาได้เข้าแผ่ขยายเข้าไปในเขตสิบสองพันนา

สมัยรัตนโกสินทร์ในสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช หลังจากพระองค์ได้ส่งทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ และอาณาจักรล้านนา จากพม่าแล้ว พระองค์ได้โปรดให้พระเจ้ากาวิละเป็นแม่ทัพยกไปตีเมืองเชียงรุ่งและกวาดต้อนพลเมืองชาวไทลื้อในสิบสองพันนา ไทลื้อเมืองพน เมืองหยวน เมืองล่า ชาวไทซิ่นและชาวไทใหญ่จากเมืองเชียงตุง มาอยู่ที่เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน พะเยา และน่านเป็นจำนวนมาก ซึ่งเรียกกันว่ายุค "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง" อันเป็นวิธีฟื้นฟูอาณาจักรล้านนา เพราะในช่วงก่อนนั้นพม่าได้กวาดต้อนชาวล้านนาไปอยู่ที่พุกาม และ มณฑลพะเยา ไปจำนวนมาก เชียงรุ่งถูกยึดแย่งชิงโดยอาณาจักรใกล้เคียงไปมาอยู่ไม่นาน กระทั่งยุคสมัยแห่งการล่าอาณานิคมในช่วงรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศส เข้ามาขีดเขตอำนาจของตนให้พม่าไปอยู่กับอังกฤษ สิบสองพันนาอยู่กับจีน เชียงตุงไปกับพม่า และฝรั่งเศสคุมลาว กัมพูชาและเวียดนาม ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมืองเชียงรุ่งถูกยุบจากเมืองหลวงเป็นแค่หัวเมืองและเจ้าปกครองนครทั้งหลายก็ถูกปลด ในปัจจุบันคนที่มีแซ่เต๋าก็คือเชื้อเจ้าในสิบสองพันนาที่เคยครองเมืองทั้งหลาย

การเดินทางไปมาหาสู่กันระหว่างคนไทกับสิบสองพันนา ดินแดนที่เป็นเสมือนเมืองหลวงหรือศูนย์กลางแห่งชาวไทลื้อก็เริ่มขึ้นอย่างคึกคัก เสมือนเป็นการโยกย้ายสัมพันธ์ของญาติมิตรที่ขาดวันมายาวนาน ระหว่างคนไทร่วมเชื้อสายที่มีรากฐานบรรพบุรุษ รากฐานภาษา และวัฒนธรรมเดียวกัน และสิบสองพันนาในยามนั้นก็ยังเป็นเสมือนดินแดนที่ยังคงมีวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวไทลื้ออย่างสมบูรณ์ยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นเรือนหลังคามุงด้วยกระเบื้องดินทรงปีกนกที่เรียกว่า หงส์เหือน หรือ เรือนหงส์ ซึ่งสร้างแบบบ้านใต้ถุนสูงหลังคาลาดต่ำลงมาราวปีกหงส์ เรียงรายกันเป็นระเบียบ การแต่งกายของหญิงสาวชาวไทลื้อด้วยเสื้อผ้าที่มีสีสันสดใสสวยงาม การดำเนินวิถีชีวิตด้วยภูมิปัญญาดั้งเดิม วิถีชีวิตที่ยังคงผูกพันมั่นคงในพระพุทธศาสนา และภาษาพูดที่คนไทยบ้านเรากับสิบสองพันนามักจะอยู่คนละประเทศก็สามารถพูดจากันรู้เรื่องด้วยรากฐานภาษาเดียวกัน นั่นจึงทำให้สิบสองพันนากลายเป็นดินแดนที่

นักวิชาการ นักประวัติศาสตร์ นักมนุษยวิทยา นักบวช นักการศาสนา แม้กระทั่งชาวไทลื้อและชาวล้านนา หรือนักเดินทางธรรมดาทั่วไป ต่างก็ให้ความสนใจที่จะเดินทางไปเยือนดินแดนในฝัน สิบสองพันนาแห่งนี้ กันอย่างตลอดเรื่อยมา

อย่างไรก็ตาม เมื่อสิบสองพันนาอ่อนแอลงและต้องตกอยู่ในปกครองของจีนแต่ ศูนย์กลางแห่งอำนาจจีนก็อยู่ห่างไกล ในขณะที่อิทธิพลของพม่าและสยามในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นเมื่อ ราว ๒๐๐ กว่าปีก่อน ก็แข็งแกร่งขึ้นตามลำดับ อาณาจักรสิบสองพันนาจึงจำเป็นต้องยอมอ่อนน้อมส่ง เครื่องบรรณาการให้กับทั้งเจ้ากรุงจีน เจ้ากรุงศรีอยุธยา อันหมายถึงสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราช รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และเจ้ากรุงอังวะแห่งพม่า สิบสองพันนาในยามนั้นจึงถูกเรียกว่า เป็นเมือง สามฝ่ายฟ้า คือตกอยู่ใต้อิทธิพลของชาติที่แข็งแกร่งกว่าถึง ๓ อาณาจักรในเวลาเดียวกัน

ในสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชนั้น หลังจากที่พระองค์ในส่งทัพ มาปลดปล่อยเชียงใหม่และอาณาจักรล้านนาจากอิทธิพลของพม่าแล้ว ได้โปรดให้พระเจ้ากาวิละเป็นแม่ ททัพ ยกไปตีเมืองพวน เมืองหย่วน เมืองล่า และกวาดต้อนชาวไทซิ่นจากเชียงตุง ชาวไทยใหญ่จากเมืองฉาน ในพม่า มาอยู่ที่เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน พะเยา และน่าน เป็นจำนวนมาก ซึ่งเรียกกันว่ายุค เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง อันเป็นวิธีการฟื้นฟูอาณาจักรล้านนาวิธีหนึ่ง เพราะในช่วงที่พม่ายึดครองเชียงใหม่ นั้น ก็ได้ กวาดต้อนชาวเชียงใหม่และชาวล้านนาไปอยู่ที่พุกามและมณฑลทะเลย์ จำนวนมากเช่นกัน

อาณาจักรเชียงรุ่งถูกยึดอยู่คดุดึงโดยอาณาจักรที่เข้มแข็งไปมาอยู่ยาวนาน กระทั่งยุค สมัยแห่งการล่าอาณานิคมในช่วงรัชกาลที่ ๔ ถึงรัชกาลที่ ๕ ของไทย ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสที่มีอิทธิพล เข้มแข็งยิ่งขึ้นไปอีกก็เข้ามาขีดเส้นแบ่งปันจัดสรรโดยอังกฤษยึดครองพม่า ให้สิบสองพันนาไปขึ้นอยู่กับจีน ให้เชียงตุงขึ้นอยู่กับพม่า และขีดเส้นให้ฝรั่งเศสมีอิทธิพลอยู่ในลาวและอินโดจีน

สิบสองพันน่ายังคงมีกษัตริย์ปกครองอยู่ถึง ๔๕ รัชกาล กระทั่ง เหมมา เจ้อ ตุง ปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองจีนเป็นระบอบคอมมิวนิสต์ ในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ และนำทหารเข้ายึดครอง สิบสองพันนาในปี พ.ศ. ๒๔๙๓ ระบอบกษัตริย์ก็สิ้นสุดลงเชื้อพระวงศ์ต่างแตกกระสานกระเซ็นไปอยู่พม่า บ้าง สยามบ้าง เจ้าหม่อมคำลือ กษัตริย์องค์สุดท้ายต้องเปลี่ยนฐานะเป็นสามัญชนคนหนึ่ง โดยทางการเงิน ให้ทำงานอยู่ในสถาบันชนชาติส่วนน้อยแห่งมณฑลยูนหนาน พระราชวังเวียงผาคราง ริมฝั่งแม่น้ำโขงเมือง เชียงรุ่งของกษัตริย์ไทลื้อถูกเผาทำลายลงจนราบคาบ

ในปี พ.ศ.๒๕๐๑ เกิดการปฏิวัติวัฒนธรรมครั้งใหญ่ในจีน มีการทำลายล้างตำรา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา ศาสนา วิชาอาาราม พระธรรมคัมภีร์ ตำราทางพระพุทธศาสนาใน สิบสองพันนาถูกเผาทำลายลงเป็นจำนวนมาก การปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาถูกสั่งห้ามโดยเด็ดขาด พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทที่เคยรุ่งเรืองในเชียงรุ่งต้องหยุดลงและขาดช่วงไปในที่สุด วิถีวัฒนธรรมของ ชาวไทลื้อที่เต็มไปด้วยสีสันถูกเข้มนวดกวดขัน การปฏิบัติตนตามวิถีวัฒนธรรมถูกลบล้างลงไปกับการ ปฏิวัติวัฒนธรรมอย่างน่าเสียดาย

แม้การปฏิวัติวัฒนธรรมของลัทธิคอมมิวนิสต์จะมีส่วนในการทำลายภูมิปัญญา ศาสนา และวัฒนธรรมของชาวไทลื้อไปมากน้อยเพียงใด แต่เมื่อยุคสมัยผ่านไป ระบอบคอมมิวนิสต์เสื่อม

คล้ายความเข้มงวดลง ศาสนาและวิถีวัฒนธรรมของชาวไทลื้อสิบสองพันนาก็กลับฟื้นคืนชีวิตอีกครั้ง สิบสองพันนาเปิดตัวให้กับโลกภายนอกอีกครั้ง คนไทยจากเมืองไทยได้รู้จักและไปมาหาสู่ชาวไทลื้อสิบสองพันนาที่เป็นเสมือนชนร่วมสายบรรพบุรุษอีกครั้ง แต่ช่วงเวลาแห่งความสวยงามเหล่านั้นยืนอยู่ได้ไม่นานนัก วัฒนธรรมของชาวไทลื้อสิบสองพันนาก็ต้องมาถูกทำลายอีกครั้ง ซึ่งเป็นการทำลายล้างอย่างหนักหน่วงกว่าการปฏิวัติวัฒนธรรมโดยระบอบคอมมิวนิสต์เสียอีก และเป็นการทำลายวัฒนธรรมของชาวไทลื้ออย่างถาวรอีกด้วย นั่นคือการถูกทำลายจากการพัฒนาในระบอบทุนนิยมนั่นเอง

๒. ด้านค่านิยมที่มีต่อสังคมและวิถีชีวิต วัฒนธรรมและสังคมของกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง^{๓๓๐} ภายใต้กรอบของ GMS (อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง) ประการแรกสุดที่ควรคำนึง คือ วัฒนธรรมและสังคมของกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงเป็นเรื่องที่สำคัญในการทำความเข้าใจถึงการรวมกลุ่มทางอนุภูมิภาค ลักษณะทางวัฒนธรรมและสังคมร่วมของกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ลักษณะทางวัฒนธรรมและสังคมร่วมนั้น เกิดจากการที่คนอาศัยอยู่ในภูมิภาคเดียวกันมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกัน มีวิถีชีวิต และการดำรงอยู่ที่คล้ายคลึงกัน อยู่ในเขตที่เรียกว่า กลุ่มภูมิภาคด้วยกัน และในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงก็เช่นกันมีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ซึ่งก็คือน้ำและแม่น้ำที่กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในอนุภูมิภาคใช้ร่วมกันก็คือ แม่น้ำโขง ซึ่งประกอบด้วยจีน พม่า ไทย ลาว เขมร เวียดนาม มันก็ไม่ได้หมายความว่า จะไม่มีความแตกต่างกัน โดยในแต่ละพื้นที่ของประเทศในกลุ่ม อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงนั้นมีความแตกต่างกันอยู่ ประชากรในแต่ละพื้นที่ต่างอยู่รอดได้ด้วยการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมนั้นๆ และการปรับตัวในแต่ละพื้นที่นั่นเอง ที่ทำให้คนมีความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน จนกลายเป็นลักษณะทางวัฒนธรรมในพื้นที่ต่าง ๆ

ดินแดนที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของโลกที่ยังปรากฏอยู่ขณะนี้คือ ดินแดนแห่งลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นที่กำเนิดของอาณาจักรน้อยใหญ่ มีนครรัฐมากมาย มีความหลากหลายทางนิเวศวิทยา ด้วยความสัมพันธ์หลายรูปแบบ ทั้งความกลมกลืนทางด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี การปกครอง และภูมิปัญญา ดินแดนแห่งลุ่มแม่น้ำโขง ช่วงระหว่างประเทศไทย ประเทศสหภาพพม่า ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน และประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันในเชิงสังคม วัฒนธรรมมาตั้งแต่อดีตกาล จึงนับว่าเป็นดินแดนแหล่งอารยธรรมที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ดังกล่าว^{๓๓๑} แม่น้ำโขง เป็นเหมือนสายเลือดของประชาชนในมณฑลชิงไห่ ประเทศจีน และบริเวณที่ราบสูงทิเบต ไหลลงสู่ทะเลจีนใต้ ผ่านประเทศจีน ประเทศลาว ประเทศพม่า ประเทศไทย ประเทศกัมพูชา และประเทศเวียดนาม เนื่องจากเป็นแหล่งน้ำที่มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาหิมาลัย ไหลผ่านประเทศดังกล่าว มีความยาวทั้งหมด ๔,๘๘๐ กิโลเมตร เป็นความยาวในประเทศจีน ๒,๑๓๐ กิโลเมตร ช่วงที่แม่น้ำไหลผ่าน

^{๓๓๐} ยิวดี วงศ์วีระประเสริฐ, วัฒนธรรมและสังคมของกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง, ธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง, (๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๐), หน้า ๒๒ - ๑๒.

^{๓๓๑} จักรพงษ์ คำบุญเรือง, “วิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์แห่งอารยธรรมลุ่มน้ำโขง”, เชียงราย มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, ๒๕๕๗ (อัคราเสนา).

ประเทศจีนมีชื่อเรียกว่า แม่น้ำหลานชางเจียง หรือ แม่น้ำล้านช้าง และเมื่อไหลผ่านเข้าเขตประเทศพม่า และประเทศลาว เรียกว่า แม่น้ำโขง ในภาษาไทยเรียกว่า แม่น้ำโขง ยังเป็นเส้นเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศลาวด้วย

ลุ่มแม่น้ำโขงเป็นที่อยู่อาศัยของหลายชุมชนที่มีอาณาเขตติดต่อกันหลายประเทศ นับเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญซึ่งมีประเพณี ดนตรี วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยมทั้งที่มีความคล้ายคลึง และแตกต่าง ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่ใกล้เคียงกัน รวมทั้งมีการไปมาหาสู่ มีการค้าขาย และกิจกรรมอื่นๆ ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ส่งผลให้วัฒนธรรมของแต่ละประเทศ มีทั้งที่แสดงออกถึงลักษณะเฉพาะของตนเอง ขณะที่มีความคล้ายคลึงในบางส่วนของ การดำเนินวิถีชีวิต กล่าวได้ว่า ไทย ลาว ไทใหญ่ เชียงตุง ไทลื้อ เชียงรุ่ง มีรากวัฒนธรรมเดียวกัน จึงมีความพ้องของวัฒนธรรมเป็นอย่างดี

๓. ด้านวิถีปฏิบัติ ความเชื่อ วัฒนธรรม จารีต และประเพณี ชาวไตหรือชาวไทยโบราณ มีรากฐานของสังคมเกษตรกรรมแบบพอเพียงและพึ่งตนเอง ในโลกทัศน์และคติความเชื่อเรื่องผี ซึ่งเหมือนกับชนเผ่าอื่นๆ ของเอเชียก่อนอิทธิพลคติความเชื่อทาง พราหมณ์ -ฮินดู จะแผ่เข้ามาในดินแดนที่ตั้งถิ่นฐานของคนไทยอย่างน้อย ๑,๔๐๐ ปีที่แล้วในยุคก่อนทริภุชชัย ตั้งแต่มีแคว้นทริภุชชัยภายใต้ อำนาจของละโว้ ศาสนาพุทธเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อพัฒนาการด้านทัศนคติความเชื่อและวัฒนธรรมของคนในดินแดนที่ภายหลังเป็นอาณาจักรล้านนา พุทธศาสนาเจริญขึ้นทีละน้อย และเจริญเป็นอย่างมากใน สมัยพระเจ้าติโลกราชตลอดจนสมัยพระเจ้าเม็งแก้ว กล่าวกันว่าถือเป็นยุคทองของล้านนา แต่คติความเชื่อ เรื่องผีและพราหมณ์-ฮินดู หาได้หมดไปไม่ กลับเสริมสร้างเอกลักษณ์แบบแผนโลกทัศน์ของชาวล้านนาให้มีลักษณะเฉพาะและผสมผสาน ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและเศรษฐกิจส่งผลให้คติความเชื่อ และศาสนามีแนวโน้ม เสื่อมลงอย่างเห็นได้ชัด

๓.๑ ด้านจารีตประเพณี จารีตประเพณี คือประเพณีที่สังคมถือว่า ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนหรือ ด่วนใจไม่กระทำตาม จะเป็นความผิดรุนแรง เพราะอาจมีผลทำให้เกิดความเดือดร้อนมาสู่บุคคล ครอบครัว และชุมชนได้ ทั้งนี้มักเกี่ยวข้องกับศีลธรรม บทบัญญัติ หรือกฎหมาย ที่สังคมให้ความเชื่อถือ ดังได้ปรากฏ เป็นความผิดในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งเมืองในอาณาจักรล้านนาไม่ว่าจะเป็นเชียงใหม่ เชียงราย เชียงแสน เชียงตุง เชียงรุ่งและเชียงทอง ต่างก็มีจารีตประเพณีที่เหมือนกัน คือ

๓.๑.๑ ผิดผี คือการผิดประเพณีของหนุ่มสาว ที่มีการล่วงเกินถึงขั้นจับมือถือ แขนหรือเสียตัวผิดริตหรือ ผิดฮีต คือการผิดจารีต หมายถึงการกระทำสิ่งผิดแผกไปจากจารีตเดิมที่เคย ปฏิบัติกันในครอบครัวหรือชุมชน

๓.๑.๒ ผิดคลอง หรือ ผิดกอง ซึ่งแบ่งออกเป็น คลองโลก และคลองธรรม การกระทำที่ผิดคลองโลกเป็นการกระทำที่ผิดระเบียบที่ชาวมนุษย์โลกกระทำกัน เช่น การเอาลูกสาวมาเป็น ภรรยา

๓.๑.๓ ผิดครู คือการไม่เคารพครูบาอาจารย์

๓.๑.๔ ผิดกฎ คือการกระทำผิดกฎระเบียบที่ชุมชนหรือบ้านเมืองวางไว้

๓.๑.๕ ชีต หนึ่ง ในการกระทำผิดต่างๆ ดังกล่าว นอกจากจะนำมาซึ่งความเดือดร้อนต่อบุคคลและชุมชนแล้วความผิดจากการกระทำล่วงละเมิดจารีตประเพณีที่กำหนดไว้โดยทั้งที่รู้หรือไม่รู้ก็ตาม เชื่อว่าจะนำมาซึ่งความอัปมงคล ความไม่ดีไม่งาม ความพินาศ ความทุกข์หรือกังวลต่างๆ ตามมา ซึ่งเรียกกันว่า ชีต ซึ่งมี ๓ สถานคือ ชีต ตกตัว คือ ชีตตกต้องแก่บุคคลผู้เดียว ชีตตกบ้าน คือ ชีตตกต้องแก่บุคคลในครอบครัวหรือสถานที่นั้นทุกคน และชีตตกเมือง คือ ชีตตกต้องแก่คนในเมืองทั้งหมด

๓.๒ ด้านความเชื่อ กลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงมีลักษณะความเชื่อส่วนใหญ่ในเรื่องของไสยศาสตร์เชื่อในเรื่องของเทพเจ้า ผีบรรพบุรุษและผีต่างๆ ตามความเชื่อของแต่ละสังคม จากระบบวัฒนธรรมพื้นเมืองดังกล่าวปัจจุบันนี้มันถือเป็นเพียงแค่ลักษณะดั้งเดิมเท่านั้น เนื่องจากกระแสของโลกาภิวัตน์ที่มันไปอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าทางใดก็ตามแต่โดยเฉพาะทางสื่อซึ่งนักศึกษาคิดว่ามันเป็นวิธีที่เร็วที่สุด และอย่างแท้จริงแล้วชนชาติตะวันตกเป็นชนชาติที่มีความสำคัญมากต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางวัฒนธรรมของปกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงกล่าวคือ การเข้ามาของชาติตะวันตกนั้นเป็นสาเหตุของการทำให้ในเรื่องของทางการเมืองที่ชาติตะวันตกเป็นชาติที่มีความร่ำรวยเมื่อพวกเขาเหล่านั้นได้เข้ามาเป็นผู้บริหารในด้านต่างๆ ทางการเมือง เช่นผู้ประกอบการ นักเทคนิค ซึ่งพวกเขาก็ทำให้ระบบการเมืองของชาตินั้นหมดไป เสื่อมไป ผลที่ตามมาหลังจากนั้น คือ เมื่อชาติตะวันตกกลายมาเป็นผู้ประกอบการแล้ว กลุ่มชนชั้นกลางในประเทศนั้นก็จะเป็นผู้เสียผลประโยชน์เพราะกลับมาให้ความสนใจกลับการพัฒนาในเมือง สังคมเมืองจนสังคมชนบทถูกละเลยไป ส่วนในด้านของวัฒนธรรมเป็นอะไรที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือการเข้ามาของชาติตะวันตกนั้นได้นำเอาวัฒนธรรมของตนเองมาทำอิทธิพลกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวบ้านวัฒนธรรมพื้นเมืองเสื่อมลงและอย่างยิ่งในเรื่องของการศึกษาที่ตะวันตกได้สร้างสถาบันทางการศึกษาขึ้น เมื่อชนในประเทศนั้นเข้าไปเรียน ก็จะได้รับการศึกษาแบบตะวันตกจนทำให้เด็กเหล่านั้นขาดความลึกซึ้งและเข้าใจในวัฒนธรรมของตนเอง แต่อย่างไรก็ตามสิ่งที่กลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงนั้นก็ไม่ได้รับเอาวัฒนธรรมของตะวันตกมาทุกอย่าง แต่พวกเขากลับรับเอามาด้วยการเลือกสรรแล้ว โดยการนำเอาวัฒนธรรมตะวันตกนั้นมาปรับให้ผสมผสานกับวัฒนธรรมพื้นเมืองของตนเอง ซึ่งก็นับว่าเป็นลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมของกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๓.๓ ด้านประเพณี

๓.๓.๑ ประเพณีการปลูกเรือน ประเพณีวัฒนธรรมการปลูกเรือนนั้น ในแต่ละสังคมย่อมมีวิธีการที่แตกต่างและคล้ายคลึงกันไป ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางสังคมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และสภาพแวดล้อม ประเพณีการปลูกเรือนล้วนแฝงไว้ด้วยคติความเชื่อของสังคมนั้นๆ ซึ่งเป็นตัวกำหนดพื้นฐานของการปลูกสร้างบ้านเรือน เพื่อให้บังเกิดความอยู่เย็นเป็นสุขแก่ผู้อาศัยในเรือนนั้นๆ การ “ปกหยอยเฮือน” เป็นคำพูดในภาษาล้านนา หมายถึงประเพณีการปลูกเรือนล้านนา

๓.๓.๒ ประเพณีกินแขกแต่งงาน ประเพณีแต่งงานแบบล้านนา เป็นวัฒนธรรมที่งดงามแฝงไปด้วยคติความเชื่อและศีลธรรมแห่งการครองเรือน เพื่อครองชีวิตคู่อย่างมีความสุขตามกรอบ

จารีตประเพณีล้านนา เมื่อบ่าวสาวถึงวัยอันควร ดังคำโบราณล้านนากล่าวไว้ว่า "ไม้ตีผ้า ป่าตีเผา" คือ พร้อมทั้งวัยวุฒิ คุณวุฒิ คุณสมบัติที่จะมีครอบครัวได้ และเมื่อรักชอบพอกัน เรียนรู้คบหากันมาได้สัก ระยะเวลาหนึ่ง

๓.๓.๓ ประเพณีขึ้นเรือนใหม่ เรือนหรือบ้าน เป็นหนึ่งในปัจจัย ๔ ของมนุษย์ มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต เป็นสถานที่ที่รวมกันของสมาชิกในครอบครัว เมื่อสร้างเรือนขึ้นในแต่ละ ครั้ง ผู้เป็นเจ้าของต้องทุ่มเททุนทรัพย์และกำลังกายเป็นอย่างมาก เมื่อสร้างเรือนเสร็จ ผู้เป็นเจ้าของจึงมีความภาคภูมิใจในเรือนของตนมากขึ้นตามไปด้วย ความภาคภูมิใจและความปิติยินดีดังกล่าวนี้ จึงแสดงออกมาในรูปของพิธีกรรมก่อนการเข้าไปอยู่อาศัยภายในเรือนใหม่ ที่เรียกกันว่า "การขึ้นเรือนใหม่"

๓.๓.๔ ประเพณีบวชลูกแก้ว ประเพณีการบวชลูกแก้ว คือ การบวชเณรของชาวล้านนา ประเพณีนี้ถือว่าเป็นงานที่ใหญ่พอสมควรจึงเรียกอีกอย่างว่า "พอยน้อย" (ออกเสียงว่าพอยน้อย) ในล้านนามีรูปแบบการบวชอยู่ ๒ อย่าง การบรรพชาบวชเณรนั้น นิยมเรียกว่า "บวชพระ" หรือ "บวชลูกแก้ว" ส่วนการอุปสมบทหรือบวชเป็นพระภิกษุชั้นเรียกว่า "บวชเป็กซ์" หรือ "เป็กซ์ตุ้" ซึ่งคำเรียก "เณร" ทางล้านนานิยมเรียกว่า "พระ" ส่วน ภิกษุชั้นนี้ เรียกว่า "ตุ้เจ้า"

๓.๓.๕ ประเพณีปอยหลวง คำว่า "ปอยหลวง" เป็นการนำเอาคำสองคำที่มีความหมายแตกต่างกันมารวมกัน โดยคำว่า "ปอย" เข้าใจว่ามาจากภาษาพม่าตรงกับคำว่า "ปะแเว" ซึ่งกลายมาจากภาษาลื้อว่า "ปเวณี" หรือประเพณี^{๑๓๒} อันหมายถึง งานที่มีคนชุมนุมกัน แต่เมื่อชาวพม่าออกเสียงเร็วๆ จะออกสำเนียงว่า "ปอย"

๓.๓.๖ ประเพณีสงกรานต์ เป็นประเพณีปีใหม่ประเทศไทย ลาว กัมพูชา พม่า ชนกลุ่มน้อยชาวไตแถบเวียดนามและมณฑลยูนนานของจีน ศรีลังกาและทางตะวันออกของประเทศอินเดีย และเป็นประเพณีเก่าแก่ ซึ่งสืบทอดมาแต่โบราณคู่มากับประเพณีตรุษ จึงมีการเรียกรวมกันว่า ประเพณีตรุษสงกรานต์ หมายถึงประเพณี สงท้ายปีเก่า และต้อนรับปีใหม่ คำว่าตรุษเป็นภาษาทมิฬ แปลว่าการสิ้นปี เป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในสมาชิกในครอบครัว หรือชุมชนบ้าน ไกลเรือนเคียง แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนไปสู่สังคมในวงกว้าง และมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนทัศนคติและความเชื่อไป ในความเชื่อดั้งเดิมใช้สัญลักษณ์เป็นองค์ประกอบหลักในพิธี ได้แก่ การใช้น้ำเย็น ใช้น้ำรดให้แก่กันเพื่อความชุ่มชื่น มีการขอพรจากผู้ใหญ่ การรำลึกและกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับ ในชีวิตสมัยใหม่ของสังคมไทยเกิดประเพณีกลับบ้านในเทศกาลสงกรานต์ นับวันสงกรานต์เป็นวันครอบครัว ในพิธีเดิมมีการสงฆ์น้ำพระที่นำสิริมงคล เพื่อให้เป็นการเริ่มต้น ปีใหม่ที่มีความสุข

๓.๓.๗ พิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นประเพณีอย่างหนึ่งของคนไทย และคนลาว ด้วยความเชื่อที่ว่า ทุกคนเกิดมาพร้อมกับสิ่งนามธรรมอย่างหนึ่งที่เรียกกันว่า "ขวัญ" ซึ่งมีหน้าที่รักษา

^{๑๓๒} ภาคเหนือเรียกว่า ป่าเวณี

ประคับประคองชีวิต และติดตามเจ้าของไปทุกหนแห่ง การทำพิธีสู่ขวัญจึงเป็นการเชิญขวัญ ที่หนีหายไป ให้เข้ามาอยู่กับตัว และเชื่อว่าเป็นการส่งเสริมพลังใจให้เข้มแข็ง มีสติและไม่ประมาท

ที่ยกขึ้นเบื้องต้นเป็นเพียงตัวอย่างที่มีอยู่ในกลุ่ม ๕ เชียงในปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังมีอีกหลากหลายประเพณี ที่เป็นสิ่งเชื่อมโยงความสัมพันธ์กันดีเป็นอย่างดี

๓.๔ ธรรมเนียมวัฒนธรรม ธรรมเนียมวัฒนธรรมของอาณาจักรล้านนาที่เผยแพร่ไปสู่ กลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ที่เป็นที่ยึดกันอย่างแพร่หลายคือธรรมเนียมการแต่งกาย การรับประทานอาหาร เป็นต้น วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเจริญงอกงามแก่หมู่คณะ ประกอบไปด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ประเพณี จารีต กฎหมาย เป็นเอกลักษณ์ร่วมที่เป็นแบบแผนในสังคม โดยสัมผัสได้จากวิถีชีวิต พฤติกรรม บุคลิกภาพ และถูกเก็บสะสม พัฒนาและถ่ายทอดสู่ชนรุ่นหลังล้านนา ที่จริงแล้วขอบเขต อาณาจักรล้านนาไม่ได้อยู่แค่ในประเทศไทยในปัจจุบัน ในอดีตก่อนมีแผนที่ประเทศไทย ล้านนาเคยมี ดินแดนกว้างขวางเข้าไปในบางส่วนของพื้นที่รัฐฉานที่อยู่ในประเทศพม่าปัจจุบัน ส่วนหนึ่งของยูนนานใต้ ประเทศจีน แถบสิบสองปันนา และส่วนหนึ่งของประเทศลาวตอนเหนือในปัจจุบัน

วัฒนธรรมล้านนา หมายถึง วัฒนธรรมที่มีแบบแผนที่เป็นเอกลักษณ์ของผู้คนที่ อาศัยอยู่ในพื้นที่ ที่เคยเป็นดินแดนอาณาจักรล้านนาในอดีต ปรากฏให้เห็นในวัฒนธรรมการดำรงชีวิต ภูมิ ปัญญาความรู้ด้านต่างๆ ทั้งความเชื่อ ศิลปะ ประเพณี และจารีต ซึ่งสามารถสังเกตและสัมผัสได้จากวิถี ชีวิต พฤติกรรมหรือบุคลิกภาพของผู้คนที่ส่วนมากมีบรรพบุรุษสืบสายมาจากผู้ที่ตั้งถิ่นฐานในดินแดน อาณาจักรล้านนาในอดีต วัฒนธรรมล้านนาไม่ได้มีลักษณะที่มีแบบอย่างลักษณะเดียว (Typical) เนื่องจากชาติพันธุ์ของผู้คนในล้านนามีลักษณะผสมผสาน โดยเริ่มแรกก่อนตั้งอาณาจักรได้มีชาวละว้า^{๑๓๓} อพยพมาอาศัยอยู่ก่อนแล้ว จากนั้นมีชาวละว้า ลพบุรี อพยพขึ้นมาสมทบในยุคอาณาจักรหรือรัฐขัณฑ์ และ เมื่อหรือรัฐขัณฑ์เสื่อมลง ชาวไตโยนจากอาณาจักรโยนก็ได้เคลื่อนย้ายลงมาตั้งถิ่นฐานเป็นจำนวนมาก และ ตั้งอาณาจักรล้านนาขึ้น หลังจากนั้นด้วยการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ ล้านนาได้ เป็นที่รวมของชาติพันธุ์ที่หลากหลายเผ่ามากขึ้น ได้แก่ ไตลื้อ ไตเขิน ไตยอง ไตใหญ่ รวมทั้งชาวละว้าเดิม และ ชาวกะเหรี่ยง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมล้านนาได้เกิดการผสมผสานจากสายวัฒนธรรมหลัก ของชาวไตโยน ที่มีต้นเหง้ามาจากไทลื้อโบราณ วัฒนธรรมชาวละว้าโบราณบางส่วน วัฒนธรรมของชาวไต เขิน ไตยอง ที่มีต้นเหง้ามาจากไทลื้อ เหมือนเช่นไตโยน และวัฒนธรรมไตใหญ่ และพม่า ศิลปะและ สถาปัตยกรรมของล้านนา ได้รับแรงบันดาลใจบางส่วนจากพุกาม สุโขทัย และจีน แต่โดยรวมแล้วบรรพ บุรุษล้านนาได้สะสมภูมิปัญญาความรู้ในแขนงต่าง ๆ สร้างสรรค์เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่งดงาม ไม่มีใคร

^{๑๓๓} เชาวลิขิต สัยเจริญ, วัฒนธรรมล้านนา, สืบค้นใน <<http://lannacult.blogspot.com/วันอังคารที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๓>>, สืบค้นเมื่อ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

เหมือน มีความลงตัวและมีเอกลักษณ์ที่ล้ำค่า ภายหลังจากการเสื่อมลงของอาณาจักรล้านนา วัฒนธรรมล้านนาไม่ได้เสื่อมหายไปทั้งหมด ชาวล้านนาทั้งหลายได้สืบสานวัฒนธรรมต่างๆ เอาไว้ได้โดยส่วนมาก

ในยุคที่เป็นเมืองขึ้นของพม่า ชาวล้านนาได้นำเอาวัฒนธรรมของพม่าเพียงเล็กน้อยมาเพิ่มเติม ทำให้มีสีสัน เช่น อาหาร ศิลปะ สถาปัตยกรรม เมื่อล้านนาได้เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสยาม วัฒนธรรมจากสยามได้ไหลบ่ามาสู่ดินแดนล้านนา ทำให้เกิดการผสมผสานและรับเอาวัฒนธรรมสยามเข้ามาจำนวนมากจนปัจจุบัน

นอกจากนั้นวัฒนธรรมจากตะวันตกที่ผ่านมาจากสยามที่ภายหลังคือ กรุงเทพฯ ได้ส่งอิทธิพลมาสู่ล้านนาอย่างท่วมท้นเช่นกัน ธรรมชาติของวัฒนธรรมย่อมมีการปรับเปลี่ยน เพื่อความเหมาะสม สัดส่วนในการปรับเปลี่ยนมีนัยสำคัญเป็นอย่างมากต่อการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ในวัฒนธรรม วัฒนธรรมล้านนาปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนไปมาก มีตัวแปรมากมายที่มีผลต่อการทำลายเอกลักษณ์ วัฒนธรรมล้านนา ได้แก่ ประชากรส่วนใหญ่ของดินแดนวัฒนธรรมล้านนาที่ไม่ใช่ลูกหลานคนล้านนาและลูกหลานชาวล้านนาได้ปฏิเสธวัฒนธรรมล้านนา หรือคนต่างวัฒนธรรมผู้ที่มาอาศัยและมาเที่ยวชมในดินแดนล้านนาไม่เคารพและยอมรับอนุรักษ์วัฒนธรรมล้านนา และอีกประการหนึ่งคือการละทิ้งสิ่งดีในวัฒนธรรมล้านนาเดิม เปลี่ยนแปลงโดยรับวัฒนธรรมจากที่อื่นล้นๆ ไม่สร้างสรรค์ผสมผสานวัฒนธรรมเก่าและใหม่ให้สะดวกเหมาะสมและคงคุณค่าในอัตลักษณ์ล้านนา การนำเอาวัฒนธรรมล้านนามาใช้อย่างไม่ถูกต้อง เหมาะสม ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่สำคัญ เช่น การนำเอาศิลปะและสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา ที่เป็นสิ่งเคารพที่เป็นของสูง ไปใช้ในเชิงลบหลู่ บิดเบือนความหมาย หรือใช้ไปในเชิงพานิช อันเป็นการลดคุณค่า ที่มีความหมายต่อจิตใจลง เป็นต้น แล้วเราจะปล่อยให้กระแสโลกาภิวัตน์แทรกซึมและขจัดความเป็นท้องถิ่นของล้านนาที่บ่มเพาะสั่งสมพัฒนาจนหายหมดสิ้นไปในวันข้างหน้าหรืออย่างไร นั่นเป็นคำถามที่คนที่เคยเป็นอาณาจักรล้านนาควรจะหาคำตอบให้แก่ตนเอง

๔. ด้านศิลปะและสถาปัตยกรรม

๔.๑ ศิลปะนาฏศิลป์ ดนตรี ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ และลักษณะการประกอบอาชีพที่เป็นเกษตรกรรมส่งผลต่อวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ในแถบใกล้เคียงกันการแสดงรำของไทย ลาว เขมรมีความคล้ายคลึงกัน รวมทั้งเครื่องดนตรีที่ได้รับอิทธิพลซึ่งกันและกัน แต่มีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับวัฒนธรรมประเพณีของประเทศนั้น ๆ

ศิลปะการแสดงของดินแดน ๕ เชียงที่ยังคงปรากฏให้พบเห็น เป็นลักษณะศิลปะที่มีการผสมผสานกันไม่ว่าจะเป็นไทยลานนา ไทยใหญ่ เจี้ยว รวมถึงพวกพม่าที่เคยเข้ามาปกครองล้านนาไทย ทำให้นาฏศิลป์หรือการแสดงที่เกิดขึ้นในอาณาจักรล้านนามีความหลากหลาย แต่ยังคงมีเอกลักษณ์เฉพาะที่แสดงถึงความนุ่มนวลของท่วงท่า และทำนองเพลงประกอบกับความไพเราะของเครื่องดนตรีประเภทเครื่องดีด สี ดี เป่า ที่มีความเด่นชัด ไม่ว่าจะเป็น เป็ยะ สล้อ ซอ ซึง และกลอง ที่ปรากฏอยู่ในการฟ้อนประเภทต่างๆ รวมทั้งการแสดงที่มีความเข้มข้นหนักแน่นในแบบฉบับของการตีกลองสะบัดชัย และการตบมะผาบ เป็นศิลปะการรำ และการละเล่น หรือที่นิยมเรียกกันทั่วไปว่า “ฟ้อน” การฟ้อนเป็นวัฒนธรรมของชาวล้านนา และกลุ่มชนเผ่าต่างๆ เช่น ชาวไต ชาวลื้อ ชาวยอง ชาวเขิน เป็นต้น ลักษณะ

ของการพ้องแบ่งเป็น ๒ แบบ คือ แบบดั้งเดิม และแบบที่ปรับปรุงขึ้นใหม่ แต่ยังคงมีการรักษาเอกลักษณ์ทางการแสดงไว้คือ มีลีลาท่าร่าที่เข้มข้น อ่อนช้อยมีการแต่งกายตามวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สวยงามประกอบกับการบรรเลงและขับร้องด้วยวงดนตรีพื้นบ้าน เช่น วงสะล้อ ซอ ซึง วงปี่จี่ วงกลองแอม เป็นต้น โอกาสที่แสดงมักเล่นกันในงานประเพณีหรือต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง

๔.๒ ด้านสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมที่เห็นเด่นชัดในอาณาจักรล้านนาในกลุ่ม ๕ เชียง คือสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ได้แก่ วิหารหลวง ชุมประตู่โขง กุฏิ อุโบสถ หอกลอง หอคำ หอไตร เป็นต้น จะปรากฏตามวัดวาอารามต่างๆ ทั้งในเชียงใหม่ เชียงราย เชียงรุ่ง เชียงตุง และเชียงทอง ซึ่งวิถีปฏิบัติของคนในเชียงต่างๆ ที่เหมือนกัน คล้ายคลึงกัน เช่น

การสร้างโบสถ์ วิหาร ของเมืองเชียงทองหรือหลวงพระบาง ดังที่วัดเชียงทอง ชุมประตู่วิหารแบ่งออกเป็นสองส่วน คือตัวเรือนและส่วนยอดชุม โดยรูปแบบศิลปกรรมของชุมโขงทางเข้าวิหารหลังนี้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับล้านนามาก เช่น เสาประกอบชุมแบบ เสาขอมปากแฉก (ปากนกแก้ว) เช่นเดียวกับล้านนา เหนือช่องประตูเป็นห้ายนต์ ลักษณะแบบโก่งคิ้ว สะท้อนถึงการตกแต่งอาคารทางศาสนาของล้านนา ล้านช้าง

ในขณะที่คนเชียงตุง ก็สร้างโบสถ์ วิหาร ที่คล้ายคลึงกัน เช่น ที่วัดบ้านแสนเป็นวัดโบราณมีอายุเก่าแก่ถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ และยังคงรักษาสถาปัตยกรรมที่ศรัทธาวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมของพื้นที่ไว้ได้เป็นอย่างดี การศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมของวัดและชุมชนบ้านแสนช่วยสร้างจินตภาพถึงชุมชนโบราณร่วมวัฒนธรรมล้านนา

พร้อมๆ กับที่สิบสองพันนา ก็มีการสร้างเสนาสนะทางพระพุทธศาสนาที่มีรูปทรงเหมือนกัน หรือคล้ายคลึงกัน แม้ในปัจจุบันมีวัดหลวงเมืองลือซึ่งมีการสร้างขึ้นใหม่ด้วยเงินทุนมหาศาลถึง ๓๕๐ ล้านบาท มีสถาปัตยกรรมเป็นแบบไทลื้อคือคล้ายคลึงกับล้านนาของไทย นอกจากนี้ยังมีภาษาไทลื้อเป็นภาษาตระกูลไท (ไต) มีตัวอักษรหรือตัวเขียนเป็นของตัวเอง เป็นเอกลักษณ์เหมือนภาษาไทย ภาษาไทยโยนก ไทยยวน หรือไทยล้านนาในประเทศไทย

๕. ด้านการศึกษา นโยบายการศึกษาของประเทศก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมต่าง ๆ ของเมืองที่เป็นประเทศราช กล่าวคือ เมื่อรัฐใดตกเป็นเมืองขึ้นหรือประเทศราชของเมืองอื่นก็ย่อมต้องปฏิบัติตามนโยบายของประเทศนั้น ดังเช่นเชียงใหม่ เชียงรายเมื่อเป็นจังหวัดหนึ่งในมณฑลพายัพของไทย ก็ปฏิบัติตามนโยบายของไทยนั้นคือต้องศึกษาเล่าเรียนอักษรไทยกลางตามที่รัฐบาลกลางของไทยกำหนดไว้ ซึ่งสอดคล้องกับอภิวัฒน์ พันธสุข^{๑๓๔} ได้ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงฐานะและบทบาทของภาษาล้านนา ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยด้านการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา มีการจัดการศึกษาจากรัฐบาลกลาง มีการลดบทบาทของอักษรและภาษาล้านนาในระบบการศึกษาแบบจารีต ในยุคที่ล้านนาตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าในช่วง พ.ศ. ๒๑๐๑-๒๓๑๗ อักษร

^{๑๓๔} อภิวัฒน์ พันธสุข, การเปลี่ยนแปลงฐานะและบทบาทของภาษาล้านนา, ๒๕๕๑, บทคัดย่อ.

ล้านนายังคงมีฐานะและบทบาทเดิม จนถึงยุคที่ล้านนาตกเป็นประเทศราชของไทย และได้ถูกรวมเข้าเป็นจังหวัดต่างๆ ใน พ.ศ. ๒๔๗๖ อักษรธรรมและภาษาล้านนาถูกลดฐานะและบทบาทลง โดยอักษรและภาษาไทยเข้ามามีบทบาทเป็นภาษาราชการแทน

สำหรับรัฐเชียงตุง เมื่ออยู่ภายใต้การปกครองของพม่า พม่าก็มีนโยบายที่จะรวมไทใหญ่ในเชียงตุงให้เป็นหนึ่งเดียวของประเทศ ก็ให้คนเชียงตุงศึกษาเล่าเรียนอักษรพม่าโดยจัดตั้งโรงเรียนสอนภาษาพม่าขึ้นในเชียงตุง ไม่ให้ศึกษาเล่าเรียนภาษาไทยชินหรือไทใหญ่ (อักษรธรรมล้านนา) ในโรงเรียนทำให้การศึกษาเล่าเรียนภาษาล้านนาในเชียงตุงก็ลดความสำคัญลงเป็นลำดับ ระยะเวลาที่ประเทศพม่าประกาศห้ามเรียน ประชาชนคนเชียงตุงก็ได้ลักลอบศึกษาเล่าเรียนภาษาของตนเองในวัดประจำหมู่บ้าน พยายามจะศึกษาภาษาของตนเองโดยศึกษาเล่าเรียนในวัดทางพระพุทธศาสนาที่ตนนับถือ แต่ปัจจุบันพม่าได้ผ่อนผันให้คนเชียงตุงเรียนภาษาไทยชินในวัดได้ และบางหมู่บ้านรัฐบาลก็ยังให้การสนับสนุนส่งเสริมด้วย แต่ไม่ทั่วไป

ด้านที่เมืองเชียงรุ่ง (สิบสองพันนา) ซึ่งอยู่ในการปกครองของจีนก็ถูกทางการจีนห้ามไม่ให้ศึกษาเล่าเรียนให้ศึกษาเล่าเรียนแต่ภาษาจีน เพื่อให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเมืองเชียงรุ่งใช้ภาษาจีนกลางเป็นภาษาหลัก ยกเว้นแต่ในหมู่บ้านไทลื้อที่กาหลันป่าที่คนสูงวัยยังคงใช้ภาษาไทลื้อในการติดต่อสื่อสารกัน ภายใต้วัฒนธรรมที่ถูกกลืนหายไปทีละน้อย วัยรุ่นไทลื้อไม่สามารถสื่อสารกันด้วยภาษาไทลื้อ แต่หันไปใช้ภาษาจีนกลางในการสื่อสารกัน ยังคงมีเพียงผู้สูงอายุรุ่นเก่าที่ใช้ภาษาไทลื้อและในอนาคตอันใกล้ภาษาไทลื้ออาจเป็นเพียงตำนานที่ถูกกล่าวขานถึงก็เป็นได้ แต่อย่างไรก็ตาม ชุมชนที่เป็นหมู่บ้านไทลื้อก็พยายามจะฟื้นฟูการศึกษาเล่าเรียนภาษาไทลื้อขึ้นใหม่ โดยจัดการศึกษาในวัดประจำหมู่บ้าน แต่ก็มีลูกหลานน้อยคนที่เข้าไปศึกษาเช่นเดียวกับเชียงใหม่ เชียงรายของไทย ในขณะเดียวกันทางรัฐบาลจีนก็ยังเล็งเห็นประโยชน์ของการท่องเที่ยว ก็ได้ผ่อนผันอนุญาตให้คนสิบสองพันนาที่นับถือพระพุทธศาสนาประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาได้ ศึกษาอักษรไทลื้อหรืออักษรธรรมล้านนาได้ โดยทางการจีนใหม่ได้ปฏิวัติภาษาล้านนา (ไทลื้อ) ให้เขียนประยุกต์ตามอักษรคอมพิวเตอร์ กล่าวคือ นำสระวรรณยุกต์เขียนไว้ในบรรทัดเดียวกันทั้งหมด เป็นหนึ่งวัฒนธรรมที่จัดเป็นอีกหนึ่งการท่องเที่ยวของสิบสองพันนา

ในขณะที่เมืองเชียงทอง หรือหลวงพระบาง ก็มีลักษณะเช่นเดียวกันกับ ๔ เชียง กล่าวคือ เมื่อตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส ก็ถูกฝรั่งเศสบังคับศึกษาภาษาฝรั่งเศสเพื่อใช้ในการติดต่อสื่อสารภาษาล้านนาที่ศึกษาเล่าเรียนกันก็ถูกจำกัด ประกอบกับวิวัฒนาการใหม่ ๆ เข้าสู่หลวงพระบางทำให้การศึกษาแบบดั้งเดิมคือการเรียนอักษรธรรมลดน้อยถอยลง และเมื่อลาวได้รวมแต่ละเมืองเข้าด้วยกันแล้วได้บริหารจัดการโดยรัฐบาลกลาง ทางรัฐบาลก็บังคับให้เรียนภาษาราชการไม่ได้เรียนภาษาท้องถิ่น จึงทำให้อักษรธรรมล้านนาไม่มีผู้เรียน ปัจจุบันก็พอมิเรียนบ้างในโรงเรียนพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรมศรีพุทธบาท เป็นต้น เดิมทีเคยมีการศึกษาเล่าเรียนในวัดทั่ว ๆ ไปนั้นก็เริ่มหายไป

๖. ด้านการเมืองการปกครอง เมื่ออาณาจักรล้านนาแต่ละรัฐมีฐานะเป็นประเทศราชของประเทศอื่น กล่าวคือ เป็นเมืองขึ้นตรงกับประเทศอื่นๆ แต่มีเจ้าผู้ปกครองนครอยู่โดยมีอำนาจในการเสนอ

ชื่อผู้ที่จะเป็นเจ้าเมือง ให้พระมหากษัตริย์หรือประมุขของประเทศที่อยู่ภายใต้อำนาจของเขาทรงแต่งตั้ง การถวายต้นไม้เงินต้นไม้ทอง และเครื่องราชบรรณาการทุกสามปี และหัวเมืองเหล่านี้จะต้องเกณฑ์ กำลังคนเข้าร่วมกองทัพหลวงด้วย สำหรับเชียงใหม่ เชียงราย ได้ถูกรวมเป็นมณฑลพายัพ ต้องผูกพันใน ฐานะประเทศราชกับไทยทำให้ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันระหว่างเชียงใหม่ เชียงรุ่ง เชียงตุง เชียงทอง ห่างจาก เชียงใหม่ เชียงรายยิ่งขึ้น ทำให้ต้องติดต่อกับไทยอยู่เป็นประจำ จนในเวลาต่อมาไทยจึงได้เข้ามาปฏิรูปการ ปกครองในล้านนา อันเป็นปัจจัยหลักที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงฐานะและบทบาทของภาษาล้านนา โดยตรง ซึ่งสามารถแบ่งเป็น ๒ ประการ คือ การปฏิรูปการเมืองการปกครอง การลดอำนาจของผู้ครอง นครเพื่อลดบทบาทของภาษาล้านนา และการสร้างความรู้สึกรักเป็นไทย

๖.๑ เชียงใหม่-เชียงใหม่ในยุคเป็นประเทศราช เชียงใหม่ในช่วงที่พระยาภาวภิบาลฟื้นฟู บ้านเมืองขึ้นมาใหม่นั้น ถือว่าเมืองเชียงใหม่ยังคงรักษาเอกราชทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและ สังคมวัฒนธรรมของตนเองเอาไว้ได้ ขณะเดียวกันพญาภาวภิบาลก็ได้พยายามฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ประเพณีที่ เคยปฏิบัติกันมาก่อนทุกๆ ด้าน รวมทั้งด้านภาษาพูดและภาษาเขียน แต่เมื่อเข้าสู่ช่วงสมัยของรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ไทยก็เริ่มมีนโยบายที่จะเข้าครอบครองล้านนาอย่างจริงจัง แม้ในช่วงต้นจะเป็นเพียง ช่วงเตรียมการและยังไม่มีกรรวบอำนาจทั้งหมดให้ขึ้นตรงต่อไทย สาเหตุสำคัญที่ทำให้ไทยมีนโยบายเข้า ครอบครองล้านนา อาจพิจารณาได้จากปัจจัยภายนอก คือ การแผ่ขยายของลัทธิจักรวรรดินิยม ซึ่งคุกคาม ประเทศแถบเอเชียและเป็นภัยต่อความมั่นคงของไทยเอง เนื่องจากประเทศมหาอำนาจทั้งสอง คือ อังกฤษ และฝรั่งเศสมีแนวโน้มที่จะแย่งชิงดินแดนของไทยเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ นอกจากนี้ ไทยเองก็ต้องการ ผลประโยชน์จากดินแดนล้านนาหลายประการ โดยเฉพาะผลประโยชน์จากป่าไม้ที่เคยเป็นของผู้ปกครอง ล้านนา ทำให้ไทยมีแนวคิดที่จะเข้ามาครอบครองล้านนาอย่างสมบูรณ์ ส่วนปัจจัยภายในเกิดจากความไม่ เข้มแข็งของล้านนาเอง โดยเฉพาะตัวผู้นำที่แม้จะไม่พึงพอใจในการเข้าแทรกแซงด้านการเมืองการ ปกครองของไทย แต่ก็ไม่สามารถต่อต้านได้ ไทยคงเห็นว่าการยึดล้านนาโดยสมบูรณ์จะทำให้ไทยได้ ประโยชน์ทั้งด้านเศรษฐกิจ ความมั่นคง เพิ่มพระราชอาณาเขต และยังสามารถใช้ล้านนาเป็นรัฐกันชน ระหว่างพม่าและอังกฤษกับฝ่ายไทยด้วย และยังทำให้อังกฤษและฝรั่งเศสขาดความชอบธรรมในการเข้า ยึดครองล้านนาไปจากไทย เพราะเมื่อไทยยึดล้านนาได้ ล้านนาก็มีได้อยู่ในฐานะเมืองขึ้นอีกต่อไป แต่จะ กลายเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของไทย^{๑๓๕} ไทยได้พยายามกระทำการด้านต่างๆ ที่จะสามารถผนวกล้านนาให้ เป็นดินแดนส่วนหนึ่งของตน โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองภายในของล้านนาที่เปิด โอกาสให้ไทยเข้ามาแทรกแซงได้ง่ายขึ้น

ล้านนาคงปกครองแบบประเทศราชมาจนสิ้นยุคพระเจ้าอินทวิชยานนท์ใน พ.ศ. ๒๔๔๐ ในช่วงที่เจ้าอุปราชสุริยะเป็นผู้รั้งตำแหน่งเจ้านครเชียงใหม่ นั้น มีการตกลงปรับเปลี่ยนการปกครอง จากประเทศราชที่สิทธิ์ขาดอยู่ที่เจ้าผู้ครองนครเพียงลำพังมาเป็นการปกครองแบบพิเศษ โดยเจ้าผู้ครอง

^{๑๓๕} ธนสวรรค์ เจริญเมือง, ๑๐๐ ปี สายสัมพันธ์สยาม-ล้านนา (พ.ศ. ๒๔๔๒-๒๕๔๒), (เชียงใหม่ : โครงการศึกษาการปกครองท้องถิ่น คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒), หน้า ๖-๘.

นครยังคงมีฐานะเป็นเจ้าผู้ครองเมือง ร่วมกับองค์คณะที่เรียกว่า "เค้าสนามหลวง" ซึ่งมีเจ้าผู้ครองนคร ข้าหลวงประจำจังหวัด และข้าหลวงผู้ช่วยเป็นองค์คณะ ก็มีเสนาหกที่เป็นเจ้านายพื้นเมือง ๖ ตำแหน่งเป็นผู้ช่วย

๖.๒ เชียงใหม่-เชียงรายยุคสยามประเทศ วิธีการต่างๆ ที่จะทำให้ล้านนาเป็นส่วนหนึ่งของไทยโดยเร็ว ที่เห็นชัดๆ มี ๓ ประการ คือ ประการแรก การส่งคนของตนเองจากส่วนกลางเข้ามาจัดระบบการปกครองในหัวเมืองล้านนา อันเป็นมูลเหตุสำคัญในการนำเอาภาษาไทยเข้ามาใช้ในทางราชการโดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากรมาเป็นข้าหลวงพิเศษใน พ.ศ. ๒๔๒๗ เพื่อจัดระบบการปกครองในล้านนา โดยให้คงมีเค้าสนามหลวงดั้งเดิม แต่ให้มีการเพิ่มเสนา ๖ ตำแหน่ง ขึ้น คือ กรมมหาดไทย กรมทหาร กรมคลัง กรมยุติธรรม กรมวัง และกรมนา ประการที่สอง การจัดระบบการเก็บภาษี โดยแบ่งรายได้เป็น ๒ ส่วน ส่วนแรกเป็นของเจ้าเมืองเชียงใหม่ ส่วนที่สองให้จ่ายเป็นเงินเดือนของข้าราชการจากไทย ทำให้ล้านนาหมดอำนาจในการจัดการผลประโยชน์ของตนเอง ประการที่สาม การจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดข้าราชการชั้นที่เชียงใหม่เพื่อผลิตข้าราชการท้องถิ่นขึ้นมารองรับการวางระบบการเมืองการปกครองในหัวเมืองล้านนา ทำให้คนท้องถิ่นหันไปรับราชการ มีผลทำให้ไทยมีอำนาจเหนือล้านนาและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงฐานะและบทบาทของอักษรและภาษาล้านนาในระยะต่อมา โดยเป็นสิ่งที่ไทยมุ่งหวังให้เกิดขึ้นเพื่อสลายความเป็นล้านนาให้กลายเป็นไทยในที่สุด^{๑๓๖} การจัดระบบการปกครองของไทยเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้บทบาทของภาษาล้านนาลดลงเมื่อบุคลากรส่วนใหญ่มาจากกรุงเทพฯ และใช้ภาษาไทยในการสื่อสาร ดังนั้น คนท้องถิ่นจึงต้องเรียนรู้ภาษาไทยเพื่อให้สื่อสารกันได้เข้าใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเอกสารต้นฉบับที่เกี่ยวข้องกับการปกครองล้วนเขียนด้วยภาษาไทย แล้วจึงให้คนท้องถิ่นแปลเป็นภาษาล้านนา

เจ้าผู้ครองนครคงมีฐานะเป็นเจ้าผู้ครองเมืองต่อมาจนถึงรัชกาลที่ ๖ ถึงรัชกาลที่ ๗ มีพระราชดำริว่า ราชอาณาจักรสยามเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันการจะคงมีประเทศราชไว้จะออกจะเป็นการรุงรังไม่เหมาะสม จึงมีพระราชดำริว่า เมื่อเจ้านครตนใดเสียชีวิตลงก็จะไม่ตั้งคนใหม่แทน ฉะนั้นเมื่อเจ้าราชบุตร (น้อยแก้ว เมืองพวน) ผู้รั้งเจ้านครลำปางถึงอนิจกรรมในปลาย พ.ศ. ๒๔๖๘ จึงไม่ทรงตั้งผู้ใดเป็นผู้รั้งเจ้านครลำปางอีก (ที่เป็นผู้รั้งเพราะยังไม่ได้พระราชทานเพลิงศพเจ้าบุญวาทย์วงษ์มานิต ฉะนั้นจึงยังถือว่าเจ้าบุญวาทย์ฯ ยังเป็นเจ้านครลำปางอยู่ จนกว่าจะได้รับพระราชทานเพลิงศพแล้ว) และเมื่อเจ้ามหาพรหมสุรธาตา เจ้านครน่านถึงพิราลัยลงใน พ.ศ. ๒๔๗๔ ก็ไม่ได้ตั้งผู้ใดเป็นเจ้านครน่าน

๖.๓ เชียงใหม่-เชียงรายยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ธนศวร์ เจริญเมือง^{๑๓๗} ได้กล่าวไว้ว่า ในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากจะดำเนินการปฏิรูป

^{๑๓๖} อ่างแล้ว, ธนศวร์ เจริญเมือง, ๑๐๐ ปี สายสัมพันธ์สยาม-ล้านนา (พ.ศ. ๒๔๔๒-๒๕๔๒), หน้า ๑๐-๑๑.

^{๑๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒-๑๕.

การเมืองการปกครองในล้านนาแล้วยังมีนโยบายในการสลายศูนย์กลางอำนาจและความเป็นล้านนาโดยลดอำนาจผู้ครองนคร และเน้นการทำให้คนล้านนารู้สึกเป็นไทย หรือเป็นพวกเดียวกันกับไทย ดังนั้น สิ่งที่รัฐบาลไทยดำเนินการต่อมาในสมัยต่อมา คือการลดอำนาจของผู้ครองนครเพื่อสลายความเป็นล้านนา จนส่งผลให้ภาษาล้านนาถูกลดบทบาทลง เมื่อสถาบันผู้ปกครองถูกลดอำนาจลง ย่อมถึงว่าศูนย์กลางของภาษาท้องถิ่นก็ย่อมถูกทำลายไปด้วย การสั่งการใดๆ ที่ผู้ครองนครเคยใช้บริหารบ้านเมืองและการสื่อสารกันด้วยภาษาท้องถิ่นก็ถูกยกเลิกไปให้ใช้ภาษาไทยกลางแทน ภาษาล้านนาก็ยิ่งลดความสำคัญมากยิ่งขึ้น

๖.๔ การปฏิรูปการเมืองการปกครองเชียงตุง เจ้าฟ้าอินแถลง เจ้าผู้ครองนครเชียงตุงองค์สุดท้าย เชียงตุงในสมัยนี้ ทำให้เกิดเจ้าฟ้าที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของเชียงตุง พระนามว่า เจ้าฟ้ารัตนะก้อนแก้วอินแถลง หรือ เจ้าอินแถลง ซึ่ง อยู่ร่วมสมัยกับ รัชกาลที่ ๕ ของไทย พระองค์ปกป้องเมืองเชียงตุงไม่ให้กลายเป็นเมืองอาณานิคมของจักรวรรดิอังกฤษ แต่หลังจากพระองค์สิ้นพระชนม์ เชียงตุงก็ตกไปอยู่ภายใต้อำนาจของอังกฤษ จนกระทั่งในสมัยช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ รัฐบาลจอมพล แปลก พิบูลสงคราม ได้ส่งกำลังทหาร ภายใต้การนำของ พลตรีผิน ชุณหะวัณ (ต่อมาได้เลื่อนเป็น จอมพลผิน ชุณหะวัณ) เข้ายึดเมืองเชียงตุง และ เมืองพาน จากอังกฤษ ที่เคยเป็นของชาวสยาม โดยมีความช่วยเหลือ จากญี่ปุ่น เมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๔๘๕ โดยอ้างว่ามีประวัติศาสตร์ และ เชื้อชาติที่เหมือนกัน นอกจากนั้น กองทัพไทยยังเข้าไปโจมตีและปกครองเมืองตองยี และ สิบสองพันนาอีกด้วย โดยมี ระเทศญี่ปุ่นช่วยให้บริเวณเมืองเชียงตุง และ เมืองพานมาร่วมเข้ากับประเทศไทย รวมทั้งหมดยุทธวิธีทำให้จัดตั้งเป็น สหรัฐไทยเดิม ในเวลาต่อมา

เชียงตุงเป็นจังหวัดหนึ่งของไทย เมื่อไทยสามารถยึดเมืองเชียงตุงได้แล้วก็จัดให้เป็นจังหวัดหนึ่งของไทย มีชื่อว่า จังหวัด สหรัฐไทยเดิม และแต่งตั้งให้ พลตรีผิน ชุณหะวัณ ดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงใหญ่ประจำจังหวัดสหรัฐไทยเดิม เพื่อควบคุมและรักษาความสงบเรียบร้อยภายในเมืองเชียงตุง ในขณะที่เดียวกันทางรัฐบาลไทยก็ได้ทูลเชิญเจ้าเมืองเหล็กพรมลือ โอโรสองคีใหญ่ของเจ้าฟ้าก้อนแก้วอินแถลง พร้อมด้วยเจ้าแม่ปทุมเวที ที่ไปช่วยราชการและพำนักอยู่ที่เมือง โหม่วหยั่ว ชายแดนพม่าติดกับประเทศอินเดีย ตามคำสั่งรัฐบาลอังกฤษ พร้อมด้วยเจ้าหญิงทิพวรรณ (ณ ลำปาง) ณ เชียงตุง และราชธิดา ให้กลับมาเป็นมิ่งขวัญของชาวเชียงตุง โดยมีเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ พร้อมด้วยคณะสงฆ์ เสนาอามาตย์ นายแคว้น นายแขวง และพ่อเมืองต่างๆ ในเขตเชียงตุงได้พร้อมใจกันจัดพิธีทำขวัญขึ้นที่ คุ่มหลวงแล้วสถาปนาพระองค์เป็น “เจ้าฟ้าสิริสุวรรณราชยสพรหมลือ” ปกครองเมืองเชียงตุงเป็นองค์ที่ ๔๐

ไทยเสียเชียงตุง ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ (พ.ศ.๒๔๘๘) สิ้นสุดลง รัฐบาลไทยต้องมอบเชียงตุงให้แก่ สหประชาชาติ (UN) อังกฤษได้เข้ามามีบทบาทต่อพม่าและเชียงตุงอีกครั้งหนึ่ง ขณะนั้น เจ้าฟ้าพรมลือ ตัดสินพระทัยเข้ามาพำนักที่เมืองเชียงใหม่พร้อมด้วยครอบครัว โดยมีเจ้าฟ้าองค์สุดท้าย คือ เจ้าฟ้าชายโหลง ปกครองเมืองเชียงตุงสืบมาเป็นองค์ที่ ๔๑ นับว่าไทยได้ปกครองเมืองเชียงตุงนานเพียงแค่ ๓ ปีเท่านั้น ก็ต้องสูญเสียเมืองเชียงตุงไป

๖.๕ การปฏิรูปการเมืองการปกครองเชียงใหม่ เชียงรุ่ง หรือสิบสองพันนา จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางโบราณคดีระบุว่า ชาวไทลื้อดำรงชนชาติมานานกว่า ๒,๐๐๐ ปี อาณาจักรที่เป็นศูนย์กลางของชาวไทลื้อนั้นสถาปนาขึ้นเมื่อราว ๘๐๐ ปีก่อน ตามหลักฐานทางโบราณคดีระบุว่า ขุนเจือง หรือ พญาเจือง ได้รวบรวมชาวไทลื้อกลุ่มเล็กๆ ให้เป็นปึกแผ่นและสถาปนาอาณาจักรหอคำเชียงรุ่ง ขึ้นบริเวณเมืองเชียงรุ่งเขตปกครองตนเองสิบสองพันนาแห่งนี้ในปี พ.ศ.๑๗๒๓ โดยประกาศอิสรภาพไม่ขึ้นอยู่กับอาณาจักรตาลีฟูของจีน และครองราชย์เป็นกษัตริย์องค์แรก มีพระนามว่า สมเด็จพะเป็นเจ้าของหอคำเชียงรุ่งองค์ที่ ๑

อาณาจักรสิบสองพันนาเริ่มเป็นปึกแผ่นและแผ่ขยายอาณาเขตมากที่สุดในยุคท้าวอินเมือง สามารถขยายอาณาเขตเข้าไปยึดถึงเชียงตุง เมืองแถน (เดียนเบียนฟู) เชียงแสน ล้านช้าง จึงเป็นเหตุให้การอพยพชาวไทลื้อจากเชียงรุ่งและอีกหลายหัวเมืองเข้าไปสู่ดินแดนดังกล่าว เพื่อเข้าไปตั้งชุมชนปกครองหัวเมืองประเทศราช

สมัยรัตนโกสินทร์ ในสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช หลังจากพระองค์ได้ส่งทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ และอาณาจักรล้านนาจากพม่าแล้ว พระองค์ได้โปรดให้พระเจ้ากาวิละเป็นแม่ทัพยกไปตีเมืองเชียงรุ่งและกวาดต้อนพลเมืองชาวไทลื้อในสิบสองพันนา ไทลื้อเมืองพน เมืองห้วยวอน เมืองลำ ชาวไทซิ่นและชาวไทใหญ่จากเมืองเชียงตุง มาอยู่ที่เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน พะเยา และน่านเป็นจำนวนมาก ซึ่งเรียกกันว่ายุค "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง" อันเป็นวิธีฟื้นฟูอาณาจักรล้านนา เพราะในช่วงก่อนนั้นพม่าได้กวาดต้อนชาวล้านนาไปอยู่ที่ พุกาม และ มัณฑะเลย์ ไปจำนวนมาก เชียงรุ่งถูกยึดแย่งชิงโดยอาณาจักรใกล้เคียงไปมาอยู่ไม่นาน กระทั่งยุคสมัยแห่งการล่าอาณานิคม ในช่วงรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศส เข้ามาขีดเขตอำนาจของตนให้พม่าไปอยู่กับอังกฤษ สิบสองพันนาอยู่กับจีน เชียงตุงไปกับพม่า และฝรั่งเศสคุมลาว กัมพูชาและเวียดนาม ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมืองเชียงรุ่งถูกยุบจากเมืองหลวงเป็นแค่หัวเมือง และเจ้าปกครองนครทั้งหลายก็ถูกปลด ในปัจจุบันคนที่มีเชื้อตาก็คือเชื้อเจ้าในสิบสองพันนาที่เคยครองเมืองทั้งหลาย จึงทำให้ภาษาไทลื้อ หรืออักษรธรรมล้านนาที่อยู่ในเชียงรุ่งได้ถูกทางการจีนห้ามศึกษาเล่าเรียน แม้กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ห้ามกระทำ นับว่าภาษาล้านนาถูกรุกรานอย่างมากในเชียงรุ่ง (สิบสองพันนา)

๖.๖ การปฏิรูปการเมืองการปกครองเชียงทอง หลังสมเด็จพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชสวรรคตแล้ว ล้านช้างได้แตกออก เป็น ๓ อาณาจักร คือ “อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง” “อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์” และ “อาณาจักรล้านช้างจำปาศักดิ์” และตกเป็นเมืองขึ้นของสยาม จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๓๖ สยามได้ยกดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส หลังจากปกครองอาณาจักรแห่งนี้มาได้ ๑๑๔ ปี สำหรับอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง ได้มีพระมหากษัตริย์ปกครองสืบต่อกันมาหลายรัชกาลคือ พระเจ้าสักรินทร์ฤทธิ์ (เจ้าคำสุก) สมเด็จพระเจ้าศรีสว่างวงศ์ จนกระทั่งในวันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ พรรคประชาชนปฏิวัติลาว ได้เข้ายึดอำนาจและเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบกษัตริย์มาเป็นระบอบสังคมนิยมประชาธิปไตยและเปลี่ยนชื่อประเทศจากล้านช้างร่มขาว เป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวนับแต่นั้นเป็นต้นมา ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระ

บรมเสฏฐราชดิยสุริยวงศา พระมหาศรีสว่างวัฒนา ถือเป็นพระมหากษัตริย์องค์สุดท้าย และสิ้นสุทธระบอบราชาธิปไตย

ด้วยเหตุนี้เอง หลวงพระบางหรือเชียงทองในอดีต จึงมีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน เป็นราชธานีเก่าแก่ วัฒนาอารามมากมาย และมีความเป็นธรรมชาติที่แสนวิเศษ อีกทั้งยังคงรักษาระเบียบความงามไว้ได้เป็นอย่างดีที่สุด ชาวเมืองมีความสุขและพอใจกับชีวิตที่เรียบง่าย เป็นชาวพุทธที่ยึดมั่นในการรักษาขนบธรรมเนียมและประเพณีโบราณ วัดและวังเต็มไปด้วยภาพเขียนและภาพแกะสลัก ทำให้เมืองเล็กๆ แห่งนี้เต็มไปด้วยสีสันและมีชีวิตชีวาท่ามกลางกลิ่นอายแห่งพระพุทธศาสนา และศิลปวัฒนธรรมอย่างไม่เสื่อมคลาย ไม่ว่าเวลาจะผ่านไปนานแสนนานเท่าใดก็ตาม

กล่าวโดยสรุป ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงนั้น มีลักษณะที่เป็นความเรียบง่าย มีความเป็นดั้งเดิมซึ่งความเป็นดั้งเดิมนั้นมันก็ได้รับการผสมผสานมาแล้วจากวัฒนธรรมต่างชาติที่อาจเกิดขึ้นจากความหลากหลายทางชาติพันธุ์ จนเกิดการถ่ายทอด และ กลายเป็นวัฒนธรรมใหม่ที่เกิดจากการผสมผสานวัฒนธรรมของแต่ละชาติพันธุ์ แต่อย่างไรก็ตามคงไม่มีวัฒนธรรมไหนที่ไม่เคยเกิดการเปลี่ยนแปลง แต่ละวัฒนธรรมจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เหมาะสมกับการดำรงอยู่ นอกจากนั้นก็ยังมีการผสมผสานกันของวัฒนธรรมจนกลายมาเป็นลักษณะของสังคมร่วมของกลุ่มประเทศในลุ่มน้ำโขง ซึ่งการเข้ามาของชาติตะวันตกก็เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเข้ามาด้วยการค้า หรือ การปฏิวัติอุตสาหกรรม ก็ตามซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสังคม และด้านความเชื่อ

๔.๓ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

การรับวัฒนธรรมใหม่ (Acculturation) เป็นขบวนการทางวัฒนธรรมที่เกิดกับบุคคลได้เสมอไม่ช่วงใดก็ช่วงหนึ่งของชีวิตของมนุษย์ การรับวัฒนธรรมใหม่ผิดกับขบวนการปลูกฝังทางวัฒนธรรม (Enculturation) ตรงที่ขบวนการรับวัฒนธรรมใหม่จะเกิดในช่วงหลังจากการเกิดขบวนการปลูกฝังวัฒนธรรมผ่านมาแล้ว และเป็นขบวนการที่อิงอยู่กับการปลูกฝังวัฒนธรรมอยู่มาก ขบวนการรับวัฒนธรรมใหม่เป็นการรับเอาความคิด ทศนคติ หลักความเชื่อ การกระทำและสิ่งของใหม่ๆ ที่ต่างไปจากที่บุคคลได้เคยประสบพบมา มาใช้แทนที่ระบบเดิมที่ตนเคยยึดถืออยู่ หรืออาจรับมาใช้ในฐานะที่เป็นสิ่งใหม่ที่ไม่เคยมีใช้อยู่เลยในสังคมของตน การนำมาผนวกเข้าในฐานะสิ่งแปลกใหม่ก็เป็นอีกกรณีหนึ่งนอกเหนือไปจากการรับเอามาใช้แทนที่สิ่งของหรือระบบเก่าๆ ที่เคยมีใช้อยู่ การรับวัฒนธรรมใหม่เป็นการรับวัฒนธรรมจากสังคมอื่นมาปฏิบัติ ขบวนการรับวัฒนธรรมใหม่ไม่ใช้การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เพราะการรับวัฒนธรรมใหม่เป็นการรับเอาวัฒนธรรมใหม่เข้ามาแทนที่วัฒนธรรมเก่าเพียงส่วนใดส่วนหนึ่งที่ละเล็กละ

น้อย และเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยๆ เป็น ค่อยๆ ไป ไม่กระทบกระเทือนโครงสร้างใหญ่ๆ ของวัฒนธรรมและสังคมอย่างชนิดที่จะก่อให้เกิดปัญหาสังคม หรือความระส่ำระสายในสังคม การรับวัฒนธรรมใหม่นั้นเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนในสังคมส่วนใหญ่และมีผลถึงการเปลี่ยนโครงสร้างของสังคมบางโครงสร้างหรือทั้งหมดทุกโครงสร้าง สุดแต่ว่าการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้นจะเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบใด เช่น เปลี่ยนแบบเปลี่ยนแปลงเอง (Free-Change) แบบนำเปลี่ยน (Directed-Change) แบบวางแผนเปลี่ยน (Planned-Change) หรือเปลี่ยนทันทีตลอดทุกโครงสร้างของวัฒนธรรมโดยการบังคับเปลี่ยนของผู้นำในการเปลี่ยนแปลง (Forced-Change)^{๑๓๘}

๔.๓.๑ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

คลังข้อมูล คอลัมน์ประชาไท^{๑๓๙} ได้กล่าวถึงความเป็นอู่อารยธรรม ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งในการก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง^{๑๔๐} ความว่า ๕ เมืองหลักในกลุ่มน้ำโขง จากต้นน้ำ คือ เชียงรุ่ง ในเขตสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน จีน เชียงตุง ในพม่า เชียงแสนและเชียงราย เชียงใหม่ ในไทย ถึง เชียงทอง หลวงพระบาง ลาว คืออู่อารยธรรมอันงดงาม มีอายุไม่น้อยกว่าสามพันปี และยังคงดำรงอยู่อย่างท้าทายยุคสมัยโลกาภิวัตน์ มีรายละเอียดในแต่ละเชียง ดังนี้

๑. เชียงรายและเชียงแสน นครแห่งแบบแผนและความงดงามในอดีต ดินแดนอันอุดมสมบูรณ์ระหว่างลุ่มน้ำกกและแม่น้ำโขงที่เป็นจุดกำเนิดของความรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมไทยวน ซึ่งนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพัฒนาการของศิลปวัฒนธรรมล้านนาที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอย่างยาวนาน

ความสัมพันธ์ที่สร้างให้อาณาจักรล้านนามีความมั่นคง นับตั้งแต่แรกสถาปนาขึ้น ซึ่งทั้งเมืองเชียงรายและเชียงแสนต่างก็ได้มีความสำคัญต่อระบบการจัดการทั้งการปกครองของล้านนา อันมีเมืองใหม่เป็นศูนย์กลางกระทั่งช่วงที่อาณาจักรล้านนาเสื่อมลงในช่วงระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๔ เมืองเชียงแสนยังคงสถานภาพความสำคัญของล้านนาในช่วงเวลานั้นอยู่

จากบทบาทความสำคัญของเมืองเชียงแสนในครั้งนั้น จึงได้ปรากฏร่องรอยหลักฐานทางศิลปะและวัฒนธรรมไทยวนแบบเชียงแสน ซึ่งยอมรับกันว่าเป็นรูปแบบความงดงามที่มีแบบแผนที่คลาสสิกในหลายๆ แขนง เช่น สถาปัตยกรรม ผ้าแพรพรรณ ดนตรีและอาหาร เป็นต้น

๒. เชียงใหม่ นครแห่งชีวิตและความมั่งคั่ง นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ ศูนย์กลางอาณาจักรล้านนาเมื่อปี พ.ศ. ๑๘๙๓ สถาปนาโดยพญามังรายผู้ที่สืบสายในเชื้อเครือของลาวจักรราช ความมั่งคั่งของนครเชียงใหม่ เกิดขึ้นบนเส้นทางการค้าทางไกลจากเมืองท่าบริเวณอ่าวเบงกอลขึ้นมาสู่เมือง

^{๑๓๘} รศ.ดร.นิยพรรณ (ผลวัฒน์) วรรณศิริ, มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม, หน้า ๖๔-๖๕.

^{๑๓๙} “นิทรรศการ ๕ เชียง ภาพงามตามพุทธศิลป์”, ใน คลังข้อมูล คอลัมน์ประชาไท, สืบค้นใน <<http://www/blogazine.pub> (<https://blogazine.pub/>)>, สืบค้นเมื่อ ๙ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๔๐} การเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม เกิดจากความจำเป็นต้องเตรียมพร้อมในการปรับตัวข้ามวัฒนธรรม, ดูรายละเอียดในรายงานการวิจัย, หน้า ๔๘-๔๙.

ต่างๆ บนเส้นทางการค้านี้ โดยมีนครเชียงใหม่เปรียบเสมือนชุมทางสำคัญที่ได้กลายเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการเมือง การปกครอง เครือญาติและศาสนา อันได้แก่ เมืองเชียงราย เมืองเชียงแสน เมืองเชียงทอง ทางตะวันออก เมืองเชียงตุงและเมืองเชียงรุ่งทางตอนบน เป็นต้น

โดยเฉพาะการศาสนาในนครเชียงใหม่ นับได้ว่าเป็นศูนย์กลางการเผยแพร่ไปยังภูมิภาคแถบนี้ ส่งผลให้หัวเมืองน้อยใหญ่ต่างได้รับอิทธิพลภาษา วรรณกรรมและงานศิลปกรรมทางศาสนา ที่มีทั้งลักษณะร่วมและแตกต่างกันไปตามสภาพสังคมวัฒนธรรมของแต่ละแห่งกลายเป็นเอกลักษณ์ทางศิลปะอันเป็นจุดเด่นของท้องถิ่นต่างๆ อย่างน่าสนใจ

๓. เชียงทอง หลวงพระบาง นครแห่งความงามดงามหลังม่านไหมและสายน้ำ ความสัมพันธ์เหนือดินแดนสองฝั่งโขงที่ยังยืนอยู่ในภูมิภาคทางตอนบนแถบนี้ เมืองเชียงทองหรือนครหลวงพระบางศูนย์กลางแห่งอาณาจักรล้านช้างนับเป็นหลักฐานสำคัญที่ยืนยันถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยวนและไทลาวมีมาอย่างยาวนาน นับเนื่องแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างล้านนา กับล้านช้าง ได้มีปรากฏหลักฐานชัดเจนในช่วงรัชสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐา ผู้ครองสองนครที่มีเชื้อสายทั้งจากวงศ์ฟ้าจ๋มโดยทางฝ่ายพระราชบิดาและราชวงศ์มังรายจากทางฝ่ายพระราชมารดา ซึ่งในช่วงเวลาระหว่างนี้ทั้งล้านนาและล้านช้าง ต่างได้มีความสัมพันธ์กันภายใต้ระบบการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ เครือญาติ โดยเฉพาะทางด้านการศึกษา ภาษาและวรรณกรรม

สำหรับงานศิลปกรรมนั้น เมืองเชียงทองได้มีพัฒนาการของรูปแบบนี้ขึ้นมาได้ด้วยตนเอง แต่สำหรับในบางลักษณะก็ยังคงปรากฏถึงอิทธิพลทั้งทางด้านรูปแบบและแนวทางการคิดที่ได้รับไปจากล้านนาอยู่อย่างชัดเจนทั้งงานทางด้านสถาปัตยกรรมและงานศิลปกรรมแขนงต่างๆ แต่ถึงกระนั้นมนต์เสน่ห์ของศิลปกรรมแห่งล้านช้างยังคงโดดเด่น โดยเฉพาะที่นครหลวงพระบางยังคงได้รับการสืบสานและอนุรักษ์อยู่เป็นอย่างดีจากทุกฝ่ายในปัจจุบันนี้

๔. เชียงตุงเขมรรัฐ นครในเงาแห่งอำนาจ ไทเขิน หรือ ไทขิ่น กลุ่มไทลื้อที่มีถิ่นฐานอยู่ลุ่มแม่น้ำเขิน อันมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นอยู่กับอาณาจักรล้านนามาแต่ครั้งอดีต นับตั้งแต่ครั้งรัชสมัยของพญามังรายแห่งนครเชียงใหม่อันได้มีเอกสารตำนานเมืองเชียงตุงรองรับถึงความสัมพันธ์นั้นอย่างชัดเจน ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะได้อยู่ภายใต้อิทธิพลอำนาจของวัฒนธรรมพม่าที่ครอบงำอยู่ก็ตาม หากแต่ความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ก็ยังคงแนบแน่นมาตลอด

เสน่ห์ของเมืองเชียงตุง หรือนครเขมรรัฐที่ดึงดูดผู้คนเข้าไปเยือนอยู่มิขาด เนื่องจากสภาพที่ตั้งและผู้คนรวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณี ต่างก็มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันกับไทกลุ่มอื่นๆ ในบริเวณใกล้เคียง หากแต่ก็ได้มีความโดดเด่นในรายละเอียดที่ปรากฏอยู่ในงานศิลปกรรมแขนงต่างๆ อยู่เสมอ

๕. เชียงรุ่งอาหวิ นครสามฝ่ายฟ้า เชียงรุ่ง หรือ เมืองอาหวิ ศูนย์กลางของวัฒนธรรมไทลื้อแห่งอาณาจักรสิบสองปันนาในอดีต ที่เคยรุ่งเรืองและมีความสำคัญในฐานะเมืองสามฝ่ายฟ้า อันหมายถึงมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ที่ตั้งระหว่างอาณาจักรพม่าล้านนาและจีน เป็นเหตุให้ต่างฝ่ายก็จะพยายามขยายอิทธิอำนาจเหนือดินแดนสิบสองปันนาอยู่มาโดยตลอด ซึ่งลักษณะดังกล่าวได้สะท้อน

ออกมาให้ได้สัมผัสจากงานศิลปกรรมแขนงต่างๆ ที่มีรูปแบบผสมผสานกันระหว่างศิลปะแบบพม่าล้านนา และศิลปะจีน

ถึงกระนั้นเมืองเชียงรุ่งแห่งอาณาจักรสิบสองปันนาก็ยังได้มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นอยู่กับอาณาจักรล้านนา โดยเฉพาะเมื่อแรกเริ่มประวัติศาสตร์ของล้านนาเองมีหลักฐานว่าพญามังรายปฐมกษัตริย์นั้นมีเชื้อสายทางฝ่ายพระราชมารดาผู้เป็นธิดาแห่งเมืองเชียงรุ่งนั่นเอง อีกทั้งได้รับอิทธิพลการขยายคติความเชื่อในพุทธศาสนาขึ้นไปจากล้านนาอันเป็นศูนย์กลางในเวลาต่อมา

ในท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทลื้อแห่งสิบสองปันนาก็พบว่ามีความผสมผสานกันของรูปแบบงานศิลปวัฒนธรรมจากทั้งจีนพม่าและล้านนาอยู่อย่างชัดเจน กลายเป็นวิถีชีวิตที่ชาวไทลื้อได้ค้นเคยมักกลายเป็นเอกลักษณ์อยู่บนรากฐานความสัมพันธ์สามเส้าของอำนาจจากภายนอกที่มีผลถึงลักษณะเด่นทางศิลปกรรมนับจากอดีตจวบจนปัจจุบัน

จากที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า ดินแดนแห่งลุ่มแม่น้ำโขง ช่วงระหว่างประเทศไทย ประเทศสหภาพพม่า ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันในเชิงสังคมวัฒนธรรมมีตั้งแต่อดีตกาล บริเวณแห่งนี้เป็นที่กำเนิดของอาณาจักรใหญ่น้อย มีนครรัฐมากมาย มีความหลากหลายทางนิเวศวิทยา ด้วยความสัมพันธ์หลายรูปแบบ ทั้งความกลมกลืนทางด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี การปกครอง และภูมิปัญญา ดินแดนแห่งนี้จึงเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของโลก

สังคมวัฒนธรรมในกลุ่มอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน ส่วนใหญ่มีพัฒนาการมาจากรัฐในหุบเขา พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงมีที่ราบแคบอยู่เล็กน้อย และกระจุกกระจายอยู่ตามแอ่งต่างๆ ของหุบเขา ลักษณะเช่นนี้จึงเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดนครรัฐ (City state) ที่แยกตัวกันอยู่ แต่เป็นอุปสรรคต่อการสร้างเอกภาพระหว่างนครรัฐ เพื่อพัฒนาไปสู่อาณาจักรใหญ่ แต่ถึงกระนั้นก็มีนครรัฐบางแห่งสามารถพัฒนาตนเองให้เป็นอาณาจักรได้ เช่น อาณาจักรล้านนา อาณาจักรล้านช้าง ในขณะที่หัวเมืองต่างๆ ตอนบนของทั้งสองอาณาจักร ได้แก่ เชียงตุง เชียงรุ่ง รวมทั้งเมืองอื่นๆ ไม่สามารถรวบรวมหัวเมืองน้อยใหญ่พัฒนาให้เป็นอาณาจักรได้

ภูมิปัญญาต่างๆ ในแถบอนุภูมิภาคแห่งนี้ ได้มีการพัฒนาการทางด้านภาษาและวัฒนธรรมที่ต่อเนื่องชัดเจน โดยการพัฒนานี้มีความเหมือนและแตกต่างกันไปตามเหตุปัจจัย สิ่งแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ การเมือง การปกครอง แต่ยังคงความมีอัตตาลักษณ์ (Identity) ความเป็นตัวตน (Self) ความเป็นชนชาติ (Ethnicity) ที่เหนียวแน่นด้วยคุณธรรม ความเชื่อดั้งเดิม ร่วมกับการรับเอาพุทธศาสนาในเวลาต่อมา

สิ่งเหล่านี้ส่งผลถึงวิถีชีวิตที่งดงาม มีระเบียบของชีวิตที่ชัดเจนและมีการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมที่สื่อถึงความเชื่อและค่านิยมดังกล่าว ภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมทั้งหลายได้ผ่านกระบวนการวิวัฒนาการจนกลายมาเป็นแอ่งอารยธรรมลุ่มน้ำโขงที่ทรงคุณค่า อารยธรรมลุ่มน้ำโขงมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มากกว่า ๑,๐๐๐ ปีก่อนกำเนิดศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าและสุนทรียภาพที่มีอัตตาลักษณ์ท่ามกลางกระแสความผันแปรทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองระหว่างรัฐต่อรัฐ เมืองต่อเมือง ชุมชนต่อ

ชุมชน บนความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์และเครือญาติที่ผสมผสานอย่างกลมกลืนเป็นเอกภาพบนความหลากหลาย ในดินแดนที่เป็นแองอารยธรรมที่เรียกว่า "ลุ่มน้ำโขง"

วิวัฒนาการของศิลปวัฒนธรรม ก่อให้เกิดอารยธรรมที่หลากหลายก็เพราะเหล่าชาติพันธุ์ต่างๆ ในดินแดนลุ่มน้ำโขงที่ประกอบด้วย อาณาจักรล้านนา อาณาจักรล้านช้าง อาณาจักรขอม และระดับรัฐน้อยใหญ่อีกมาก กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้เป็นผู้สร้างสรรค์ศิลปะ และวัฒนธรรมต่างๆ อย่างสืบเนื่องยาวนาน กลุ่มคนเหล่านี้ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ไท อันได้แก่ ไทยวน ไทลาว ไทใหญ่ ไทเขิน ไทลื้อ ไทดำ ไทแดง เป็นหลัก รวมถึงกลุ่มคนมอญ เขมร จีนและชนเผ่าต่างๆ กลุ่มชาติพันธุ์ไทเหล่านี้ก็สามารถแยกแยะได้ด้วยภาษาและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน แม้จะไม่ชัดเจนนัก แต่จะมีเอกลักษณ์แตกต่างกับกลุ่ม มอญ เขมร จีน และชนเผ่าต่างๆ อย่างชัดเจน แต่ถึงอย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ทั้งหลายยังคงสืบเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้

กลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตลุ่มแม่น้ำโขง ปัจจุบันสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษที่ก่อกำเนิดอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ ทว่าท่ามกลางกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงและโลกาภิวัตน์ รวมทั้งการแบ่งเขตรัฐชาติต่างๆ ในดินแดนแถบลุ่มน้ำโขง และกระแสความผกผันทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ทำให้วิวัฒนาการทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ไม่เด่นชัดและอ่อนด้อยลงไป ความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ถูกปิดกั้นด้วยอำนาจรัฐและลัทธิทางการเมือง ถึงแม้ว่าปัจจุบันความเป็นรัฐชาติและอาณาจักรจะสูญสิ้นไปไม่ต่ำกว่าร้อยปีแล้วก็ตาม ในกลุ่มชนต่างๆ ก็ยังมีผู้คนบางคนและบางชุมชนที่สามารถดำรงอัตลักษณ์ของตนเองและยังสืบสานภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเอาไว้ได้อย่างเข้มแข็ง^{๑๔๑}

๔.๓.๒ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชิง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ตามแนวพระพุทธศาสนา

การอยู่ท่ามกลางกลุ่มชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทำให้คนเราต้องเผชิญกับความเครียด การเอาชนะความรู้สึกที่สับสนในการข้ามวัฒนธรรมจะนำมาซึ่งความสุขในการดำรงชีวิต เหตุการณ์เหล่านี้มนุษย์ทุกคนมีโอกาสพบได้นับตั้งแต่การไปเรียนหนังสือในต่างประเทศ การไปอบรม การไปทำงานในต่างแดน จนถึงการไปตั้งถิ่นฐานกับครอบครัว การอยู่อาศัยในต่างประเทศอาจเป็นสิ่งที่แปลกใหม่ อึดอ้อมใจ น่าทึ่ง ความรู้สึกเหล่านี้จะเกิดกับทุกคนที่เดินทางเข้าไปถึงใหม่ๆ หลังจากนั้นมันจะค่อยๆ ลดลง เมื่อความรู้สึกเชิงบวกลดลงคนเราจะเริ่มมองเห็นสิ่งต่างๆ รอบตัวแล้วนำมาเปรียบเทียบระหว่างความเป็นอยู่ที่เก่ากับที่ใหม่ อาหารการกินที่บ้านเดิมกับที่ใหม่ การเดินทาง ความสะดวกสบาย รวมทั้งวัฒนธรรมของตนเองกับวัฒนธรรมในที่ใหม่ ทำการเปรียบเทียบก็เพื่อที่จะค่อยๆ เรียนรู้การปรับตัว การปรับตัวของตนจากวัฒนธรรมเดิมสู่รูปแบบวัฒนธรรมใหม่เป็นสิ่งท้าทาย โดยเฉพาะในเรื่องที่มองดูวัฒนธรรมวัฒนธรรมใหม่จากมุมมองวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอง ซึ่งอาจมองเห็นว่าวัฒนธรรมใหม่ของพวกเขาไม่ดี ไม่ลงตัว ไม่เจริญ สิ่งที่เกิดขึ้นหรือความสับสนนี้ถือได้ว่าเป็นการรับรู้ความรู้สึกที่สับสนต่อ

^{๑๔๑} นุจรีย์ อุปัชฌาย์, “อารยธรรมลุ่มแม่น้ำโขง”, สืบค้นใน <file:///C:/Users/ADMIN/Desktop/รวม%2020/อารยธรรมลุ่มแม่น้ำโขง%20-%20นุจรีย์%20อุปัชฌาย์307.html>, สืบค้นเมื่อ ๗ มีนาคม ๒๕๖๒.

วัฒนธรรมใหม่ที่ไม่คุ้นเคย ในระยะเวลาของการปรับตัวบางคนอาจรับไม่ได้ หงุดหงิด ผิดหวัง แต่ถ้าตนเองเอาชนะความรู้สึกเหล่านี้ได้ความรู้สึกสับสนทางวัฒนธรรมก็จะผ่านพ้นไป วิธีการที่ดีที่สุดในการก้าวข้ามช่วงเปลี่ยนผ่านก็คือ การทำตัวเองให้คุ้นเคยกับวัฒนธรรมใหม่ เอาใจใส่ รับรู้ เสาะแสวงหาเพื่อนใหม่ สิ่งใหม่ หาแหล่งข้อมูลเพื่อความอยู่รอดของชีวิต พร้อมกับสังเกตหาสิ่งที่ชอบสิ่งที่ดีของวัฒนธรรมใหม่ และหันมาทำสิ่งที่คุ้นเคย บางครั้งต้องปิดหู ปิดตา ไม่ลืมนิสัยที่เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิม

กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียงกับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ตามแนวพระพุทธศาสนา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตอยู่ในพระสูตรต้นตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต เรื่องจักรสูตร ว่าด้วยจักร ๔ ว่า “ภิกษุทั้งหลาย จักร ๔ ประการนี้ ที่เป็นเหตุให้เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายผู้เพียบพร้อมแล้วย่อมมีผล เป็นเหตุให้เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายผู้เพียบพร้อมแล้ว ถึงความยิ่งใหญ่ความไพบลูย์ในภคทรัพย์ทั้งหลายไม่นานเลย จักร ๔ ประการ เป็นไฉน คือ ปฏีรูปเทสวาสะ (ความอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม) ๑ สัปปริสุปัสสยะ (ความพึงพึงสัตบุรุษ) ๑ อัตตสัมมาปณิธิ (ความตั้งตนไว้ชอบ) ๑ ปุพเพกตปุญญตา (ความเป็นผู้มีคุณดีอันได้ทำไว้ก่อน) ๑ จักร ๔ นี้แล ที่เป็นเหตุให้เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายผู้เพียบพร้อมแล้วย่อมมีผล เป็นเหตุให้เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายผู้เพียบพร้อมแล้วถึงความยิ่งใหญ่ความไพบลูย์ในภคทรัพย์ทั้งหลายไม่นานเลย.

จากหลักจักร ๔ ในพระสูตรข้างต้น สามารถนำมาใช้พัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นหลักที่สร้างคุณประโยชน์ในทุกๆ ด้าน ทำให้ปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้มีคุณภาพสูงขึ้น ซึ่งต้องประกอบด้วย^{๑๔๒}

๑. ปฏีรูปเทสวาสะ (การอยู่ในถิ่นที่ดี) หมายถึง จะอยู่ที่ไหนต้องเลือกโดยใช้หลักความเจริญของคนเราเป็นเกณฑ์ คือทรัพย์เจริญ ชีวิตเจริญ และคุณความดีเจริญ เพราะบางแห่งทำมาหากินคล่อง แต่มีสิ่งเป็นภัยแก่สุขภาพ และชีวิตก็ไม่ดี พระพุทธเจ้าจึงสอนให้เลือกเพราะมันไม่เท่ากัน แต่เมื่อวิเคราะห์จริงๆ แล้ว ทรงเน้นถึงการมีศีลธรรม การมีน้ำใจของผู้คนเป็นสำคัญ จัดเป็นถิ่นที่ดี ย่อมส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน

๒. สัปปริสุปัสสยะ (สมาคมกับสัตบุรุษ) หมายถึง การไปเสวนาคบหากับผู้มีธรรมดี มีจิตใจดี ความคิดดี และพูดดี ย่อมเป็นบุคคลต้นแบบในสังคม หรือในโลกของคนฝ่ายดี คือเป็นผู้ที่ได้ถูก

^{๑๔๒} พันตรีเสรีศักดิ์ แสงสุข, การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนา, สืบค้นใน <<http://www.phd.mbu.ac.th/index.php/2014-08-28-08-57-4/79-2014-09-11-03-48-21>>, สืบค้นเมื่อ ๘ มีนาคม ๒๕๖๒.

พัฒนาจนสมบูรณ์แล้ว เจริญสติและปัญญา จึงเป็นบุคคลที่ควรคบหาหรือเป็นมิตรที่ดี ย่อมส่งเสริมการ
พัฒนาชีวิตตนเองให้ดีขึ้น ให้มีความเจริญก้าวหน้า เพื่อตนเอง เพื่ออนาคตของครอบครัว และสังคม

๓. อัตตสัมมาปณิธิ (การตั้งตนไว้ชอบ) หมายถึงการดำรงตนมั่นอยู่ในธรรม และทาง
ดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ตั้งเป้าหมายชีวิต และการทำงานให้ตั้งมั่นแน่วแน่ และนำตนไปสู่จุดหมาย แน่วแน่ มั่นคง

๔. ปุพเพกตปุญญตา (ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว มีพื้นเดิม ได้สร้างสมคุณ
ความดีเตรียมพร้อมไว้แต่ต้น) หมายถึง การทำความดีตามคำสอนในศาสนา ความดี คุณความดี คุณงาม
ความดี

สรุปจากการศึกษาหลักจักร ๔ ในฐานะเป็นหลักธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต จึงมี
ประโยชน์ที่นำหลักธรรมทั้ง ๔ ข้อมาพิจารณา และพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองในด้านร่างกาย จิตใจ
และสังคม ให้ประสบความสำเร็จก้าวหน้าในชีวิต มีสภาพชีวิตที่เป็นคุณปราศจากโทษ ย่อมส่งผลต่อการ
พัฒนาสังคมและประเทศชาติ การนำหลักจักร ๔ มาใช้พัฒนาชีวิต จึงเป็นหลักที่สร้างคุณประโยชน์ในทุกๆ
ด้าน ทำให้ปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้มีคุณภาพสูงขึ้น หลักการพัฒนาคุณภาพ
ชีวิต หมายถึง หลักการที่ทำให้ชีวิตดีขึ้นมีความสุข มีความสมบูรณ์ทั้งด้านสุขภาพ ได้แก่ สุขภาพกาย และ
สุขภาพจิต ด้านสังคม ได้แก่ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การประกอบ
อาชีพ คือมีรายได้สามารถเลี้ยงตนเอง และครอบครัว เป็นต้น รวมทั้งมีความรู้สึกของการอยู่อย่างพอใจต่อ
องค์ประกอบต่างๆ ของชีวิต และที่มีส่วนสำคัญมากที่สุด คือบุคคลสามารถดำรงตนเองให้เป็นประโยชน์
ทั้งต่อตนเอง และสังคม รู้จักการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และไม่ทำตนให้เป็นภาระที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคม

**๒. หลักเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ชาวพุทธกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของ
ชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง**

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะ เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้
ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำ
โขง พบว่า ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้ทำหน้าที่ของอุบาสก อุบาสิกา ที่มีต่อชุมชนและสังคม
ดังนี้

ก. หมั่นไปวัดตามโอกาสที่เหมาะสม วัดในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีจำนวนหลาย
ร้อยวัด ทั้งวัดที่ทางราชการสร้างและวัดที่ราษฎรสร้าง ในสมัยก่อน วัดเป็นศูนย์กลางแห่งการศึกษา เป็น
สถานที่สำหรับกุลบุตรได้เข้าศึกษาเล่าเรียนทั้งทางโลกและทางธรรม รวมทั้งเป็นศูนย์กลางของชุมชนเป็น
แหล่งความรู้และเผยแผ่ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีอันหลากหลาย ปัจจุบันนี้ การศึกษาและกิจกรรม
ต่างๆ มิได้มีศูนย์กลางอยู่ที่วัด แต่อยู่ตามส่วนราชการและกิจการของเอกชน วัดจึงเป็นเพียงสถานที่
สำหรับอยู่พักอาศัยของพระภิกษุ สามเณร กิจกรรมต่างๆ ของวัดคนภายนอกไม่สู้จะสนใจ ยังมีกิจกรรม
ภายนอกมากเพียงใดวัดก็ลดความสำคัญลงเพียงนั้น วัดหลายแห่งจึงขาดการทำนุบำรุง ขาดการดูแลเอาใจ
ใส่ กลายเป็นเพียงสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมเท่านั้น

ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง พบว่า ยังให้ความสำคัญและบำรุงวัดอยู่เสมอ เนื่องจากวัดเป็นสถานที่สำหรับรวบรวมจิตใจของชาวพุทธ ให้ตั้งมั่นอยู่ในความดี ถึงแม้ว่ากิจกรรมหลายอย่างจะไม่ต้องพึ่งวัดก็ตาม แต่การหมั่นไปวัดก็ยังมีประโยชน์และมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญหลายประการ เช่น เพื่อการทำนุบำรุงศาสนสถาน เพื่อการสงเคราะห์พระสงฆ์ เพื่อการสืบต่อกิจกรรมทางศาสนา และเพื่อการปฏิบัติธรรม เป็นต้น

ข. หมั่นฟังธรรม พระธรรม ได้แก่ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คำสั่ง นั้น ได้แก่ วินัยบัญญัติ คือ ข้อบังคับให้ปฏิบัติจะละเมิดมิได้ คือ ศีล ๕ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ ส่วน คำสอน นั้น ได้แก่ ข้อปฏิบัติตามอรรถาธิบายของผู้ปฏิบัติไม่ให้เกิดไปในที่ชั่ว พระธรรมจึงมีคุณสมบัติคือความงามสามระยะ คือ งามในเบื้องต้นด้วยประกาศข้อปฏิบัติความระเบียบ เรียบร้อย คือ ศีล ในท่ามกลาง ด้วยการประกาศข้อปฏิบัติที่ทำให้ปราณีต คือ สมาธิ ความตั้งใจมั่นคงไม่หวั่นไหวในอารมณ์ต่างๆ และ งามในที่สุด ด้วยการประกาศคุณอันปราณีตที่สุดเป็นยอดแห่งการปฏิบัติ คือ ปัญญาความรู้ชัดแจ้ง อันเป็นผลแต่สมาธิ เพราะผู้มีจิตเป็นสมาธิที่จะรู้ชัดแจ้งในกระแสธรรมได้

ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง พบว่า เชื่อว่าการหมั่นฟังธรรม ทำให้ผู้ฟังได้รู้ดีรู้ชั่ว ทำให้รักและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เห็นใจกัน ไม่เบียดเบียนกัน ทำให้ชีวิตมีความเจริญก้าวหน้า และทำให้เป็นคนและมีความสุข

ค. พยายามสนใจศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์ ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง พบว่า มีความสนใจศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์ โดยมีความมุ่งหมายว่า ทำให้เป็นผู้มีจิตใจและบุคลิกลักษณะที่เข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง สงบ เยือกเย็น สุภาพนุ่มนวล สดชื่น ผ่องใส กระจ่างกระฉ่าง กระปรี้กระเปร่า เบิกบาน งามสง่า มีเมตตากรุณา มองดูรู้จักตนเองและผู้อื่นตามความเป็นจริง

นอกจากนั้น ประโยชน์ของการศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์ ได้แก่ ทำให้เกิดความ สุข อยากรู้เป็นสุข ไม่เดือดร้อนทั้งต่อตนเองและผู้อื่น กล่าวคือ ช่วยทำให้จิตใจผ่องคลาย หายเครียด เกิดความสงบ หายกระวนกระวาย เป็นเครื่องเสริมประสิทธิภาพในการทำงาน การเล่าเรียน และการทำกิจทุกอย่าง ช่วยเสริมสุขภาพกายและใช้รักษาโรคได้

ง. มีความเลื่อมใสในพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเท่าเทียมกัน พระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติธรรม เผยแผ่คำสั่งสอน สืบต่อพระพุทธศาสนา มีคุณธรรมและหลักธรรมที่ต้องปฏิบัติมากมาย ได้แก่ ๑) ปริยัติ การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย นำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาเผยแผ่แนะนำให้พุทธศาสนิกชนได้ใช้และยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ ๒) ปฏิบัติ ปฏิบัติตามหลักธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดไม่ให้อ่อนแอ ไม่ให้ต่างพร้อย และ ๓) ปฏิเวธ การรู้แจ้งแทงตลอดในข้อธรรมของพระพุทธเจ้า

พุทธศาสนิกชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง พบว่า มีความเลื่อมใสในพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเท่าเทียมกัน พึงเห็นได้จากงานศาสนพิธีต่างๆ เช่น การลุกขึ้นยืนรับพระสงฆ์ การให้ที่นั่งพระสงฆ์ การตามส่งพระสงฆ์ และการหลีกทางให้พระสงฆ์ มีกิริยาจากที่สุภาพเรียบร้อย เมื่อพบหรือสนทนากับพระสงฆ์ในโอกาสต่างๆ

จ. ตั้งจิตให้เป็นกุศลในขณะที่ฟังธรรม อานิสงส์แห่งการฟังธรรม มี ๕ ประการ กล่าวคือ ย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยได้ฟัง สิ่งใดที่เคยฟังแล้วย่อมเข้าใจชัดขึ้น คลายความสงสัย เกิดสัมมาทิฐิ และมีจิตผ่องใส

พุทธศาสนิกชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง พบว่า การตั้งจิตให้เป็นกุศลในขณะที่ฟังธรรม ย่อมได้อานิสงส์ กล่าวคือ ๑) ย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ผู้ฟังธรรมครั้งหนึ่งๆ จะได้ฟังธรรมและเนื้อความแห่งธรรมที่ตนยังไม่เคยได้ยินได้ฟังมาบ้าง ไม่มากก็น้อย ๒) สิ่งใดที่เคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจสิ่งนั้นชัด ถึงแม้ตนได้เคยฟังธรรมนั้นมาแล้ว แต่ยังไม่เข้าใจแจ่มแจ้งหรือเข้าใจไม่ชัด จะเข้าใจธรรมนั้นชัดเจนยิ่งขึ้น ๓) บรรเทาความสงสัยเสียได้ ผู้ใคร่ธรรมที่ยังเป็นปุถุชน ย่อมมีความสงสัยข้องใจในธรรมบางข้อ เมื่อได้ฟังธรรมเทศนาแล้ว อาจขจัดความสงสัยนั้นๆ เสียได้ ไม่มากก็น้อย ๔) ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ ปุถุชนอาจมีความเห็นยังไม่ตรงต่อถ้อยคำสั่งสอนอยู่บ้าง เมื่อได้ฟังธรรมที่พระธรรมกถึกแสดงตามพระไตรปิฎกและอรรถกถาแล้ว ก็อาจทำความเห็นให้ตรงได้ และ ๕) จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส ในขณะที่ฟังธรรมนั้น จิตย่อมปราศจากความขุ่นมัวและเศร้าหมอง ยิ่งกว่านั้น ก็อาจจะผ่องใสตลอดไป

ฉ. ทำบุญกุศลตามหลักและวิธีการของพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตนโดยความเรียบร้อย สำรวมและด้วยอาการอันแสดงความเคารพตลอดพิธี ระมัดระวังรักษากิริยามารยาทเป็นอย่างดี

ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง พบว่า มีหลักในการประกอบพิธีกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ได้แก่ ๑) ควรให้ถูกต้องตามหลักศาสนา หมายถึง ตรงตามจุดหมายและวิธีปฏิบัติทางศาสนา พิธีกรรมเหล่านี้ถ้าหากมาจากข้อกำหนดตามวินัยสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ก็ควรทำตามนั้น ไม่อาจแก้ไขได้ เช่น พิธีบรรพชาอุปสมบท ๒) ควรมีการประหยัด อันหมายถึงการประหยัดทรัพย์ มีความพอเหมาะพอควร ไม่เกินพอดี ๓) ควรคำนึงถึงประโยชน์ ได้แก่ ประโยชน์ที่เป็นคุณความดีตามหลักศาสนา และ ๔) ไม่ขัดกับประเพณีนิยมของท้องถิ่นหรือชุมชน

ช. ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในทุกๆ ด้าน ก่อให้เกิดความสะอาด สว่าง สงบ รมรื่น รมเย็น สร้างความรู้สึกเป็นที่ประทับใจและความรู้สึกที่ดีต่อกัน

ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง พบว่า ได้กำหนดแนวทางในการปลูกจิตสำนึกในการบำรุงรักษาวัดและพุทธสถานให้เกิดประโยชน์ ได้แก่ ๑) สร้างความรู้สึกสำนึกแก่ชุมชนในท้องถิ่นว่าวัดเป็นของตน มีความรู้สึกหวงแหน รักและช่วยกันดูแลรักษา ๒) สร้างสภาพวัดและเสนาสนะถาวรวัตถุต่างๆ ให้มีความหมาย เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณรที่บวชเรียนศึกษา ๓) ศึกษาปฏิบัติธรรม เป็นที่บำเพ็ญกุศลของชุมชน เป็นที่ที่ชุมชนนั้นได้เข้ามาหาความสงบทางกายและใจ เป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชุมชน

๓. การพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

จากการสัมภาษณ์การพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง โดยนำหลักธรรมเข้ามา

บูรณาการเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน พบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่เห็นว่าควรใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ เพราะการใช้หลักธรรมนี้มาช่วยเพื่อที่จะช่วยเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์การอยู่และเรียนรู้ร่วมกันในรูปของกฎ ระเบียบ หรือกฎหมาย และมีคุณธรรม จริยธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสังคม และการปฏิบัติตามคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนา จะทำให้คนที่มีเชื้อชาติต่างกันสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เช่นเดียวกัน

คนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียงเหล่านี้ มีผู้คนหลากหลายเชื้อชาติด้วยกันเข้ามาอยู่ร่วมกันในชุมชน การเคารพและการยอมรับความหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรม การอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่าง สมาชิกในสังคมควรเปิดใจให้กว้าง เพื่อยอมรับความแตกต่างที่เกิดขึ้น และพยายามทำให้เกิดความสัมพันธ์ให้เข้ากับคนทุกเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม มีความระมัดระวังในการกระทำและคำพูด ที่อาจนำมาซึ่งความแตกแยกขัดแย้ง ตลอดจนเคารพในหน้าที่สิทธิเสรีภาพของกันและกัน^{๑๔๓}

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในชุมชนกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ควรเรียนรู้ความแตกต่าง เปิดใจให้กว้าง พร้อมรับสิ่งใหม่ศึกษาวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา ภาษา ของชาวต่างเชื้อชาติที่เข้ามาอยู่ในชุมชน ผ่านแหล่งความรู้ที่หลากหลาย และควรศึกษา ด้วยใจที่เป็นกลาง ปราศจากอคติ เข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม หรือกิจกรรมที่มีคนจากหลายวัฒนธรรมมาทำกิจกรรมร่วมกัน การที่เราอยู่ร่วมกันมากมายหลายสังคมและวัฒนธรรม จึงเสริมสร้างหลักธรรมมาเป็นแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ดังนี้

๑. ด้านทาน ด้วยการให้การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นผู้ให้มากกว่าเป็นผู้รับยอมอยู่กันอย่างสงบและสังคมในชุมชนจะอยู่อย่างมีความสุขตลอดไป ยิ่งในชุมชนที่มีความหลากหลายเชื้อชาติและวัฒนธรรมแล้ว ถ้าทุกคนในชุมชนมีทาน เป็นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันกันภายในชุมชน ย่อมทำให้ชุมชนนั้นมีความสุข มีการพัฒนาอย่างยั่งยืนตลอดไป

๒. ด้านปิยวาจา ด้วยการพูดชี้แนะแนวทางเมื่อเกิดปัญหาในกลุ่มของชาวต่างเชื้อชาติ พูดให้กำลังใจและชี้แจงในส่วนที่เป็นประโยชน์โดยนำหลักความจริง และความถูกต้องเพื่อให้เกิดความเข้าใจและรับรู้ร่วมกัน การทำงานร่วมกับเพื่อนร่วมชุมชนทำให้เจอกับชาวต่างชาติหลากหลาย การพูดจาที่ใช้คำพูดอ่อนหวาน เกิดความปรารถนาดีแก่คนในชุมชน ทำให้มีความอบอุ่นและรู้สึกได้ว่าไม่อยู่ต่างถิ่นเหมือนอยู่กับบ้านตัวเอง

^{๑๔๓} นางสาวอนงค์นาฏ แก้วไพฑูรย์ และคณะ, การเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมระดับชุมชนในอาเซียน, รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์, ๒๕๕๘, หน้า ๑๓๓-๑๓๔.

๓. ด้านอัตถจริยา ด้วยการสละกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์ ในการให้ความสำคัญเกี่ยวกับชุมชน โดยทำประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนที่อยู่เพื่อให้เกิดความสามัคคีกัน ชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียงส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ เมื่อมีกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพุทธศาสนาต่างก็ร่วมกันทำบุญที่วัดโดยพร้อมเพรียงกัน มีการบริจาคปัจจัยและสิ่งของแก่สาธารณกุศลต่างๆ ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีต่อกัน

๔. ด้านสมานัตตา ด้วยการให้ความช่วยเหลือโดยเสมอภาคกันไม่ว่าจะมาต่างเชื้อชาติไหน ทำให้คนในชุมชนที่หลากหลายเชื้อชาติเกิดความรู้สึกร่วมสุขร่วมทุกข์ ไม่คิดแบ่งแยกตามการระบอบการปกครองของแต่ละประเทศและเชื้อชาติ ให้การช่วยเหลือโดยเสมอภาคกัน สังคมและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันจึงหล่อหลอมให้ทุกเชื้อชาติในชุมชนอยู่อย่างมีความสุข

หลักธรรมนี้เป็นหลักที่เสริมสร้างการสงเคราะห์และมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจกันไว้เป็นธรรมอันเป็นการช่วยเหลือกัน เป็นการผูกมิตร วิธีที่จะผูกมิตรนั้น ต้องมีสิ่งที่ยึดเหนี่ยว และประสานน้ำใจกันไว้ให้ต่างคนต่างมีความรักใคร่นิยมชมชอบซึ่งกันและกัน เป็นหลักธรรมพื้นฐานที่แสดงพฤติกรรมออกมาโดยคำนึงถึงการช่วยเหลือผู้อื่น และการทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมเป็นพฤติกรรมที่เอื้อต่อสังคมโดยใช้หลักธรรมพื้นฐานที่แสดงออกมาโดยคำนึงถึงการช่วยเหลือผู้อื่น และการกระทำ หลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เป็นเครื่องประสานใจเหนี่ยวรั้งใจคนทุกเชื้อชาติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ และอยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความปรารถนาที่ดีต่อกัน

๔.๔ แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

อาณาบริเวณที่เรียกกันในปัจจุบันว่าอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งประกอบด้วยประเทศพม่า บางส่วนของจีนตอนใต้ ประเทศไทย สปป. ลาว สาธารณรัฐเวียดนาม และกัมพูชา เป็นบริเวณที่ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย และมีจำนวนหลายกลุ่มที่อาศัยอยู่ในดินแดนประเทศเหล่านี้ก่อนมีที่การเกิดขึ้นของรัฐชาติสมัยใหม่ บางกลุ่มอพยพเคลื่อนย้ายจากประเทศจีนเข้าไปอยู่ในพม่า ลาว เวียดนาม และ ไทย ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ บางกลุ่มยังรักษาความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม การแต่งงาน ศาสนา และการค้า รวมทั้งพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อร่วมกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติหรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการพัฒนาร่วมกัน ในอดีต (Pre-modern past) กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ อยู่รวมตัวกันภายใต้ผู้นำหรือหน่วยปกครองย่อยๆ ที่มีความสัมพันธ์กับรัฐจารีตขนาดใหญ่ เช่น จีน สยาม ล้านนา ล้านช้าง อันนาม ฯลฯ ซึ่งมี อำนาจเข้มแข็งแตกต่างกันไปในแต่ละช่วงเวลา อำนาจที่ศูนย์กลางเป็นอำนาจบารมีของกษัตริย์ผู้ปกครอง เปรียบเสมือนแสงเทียนแผ่ออกไป รอบทิศและกำหนดขอบเขตของพระราชอาณาจักร แต่อำนาจศูนย์กลางนี้ไม่ได้มีความเข้มแข็งคงที่ตลอดไป รัฐศูนย์กลางที่มีอำนาจเข้มแข็งกว่าสามารถคุ้มครองป้องกันเมืองบริวารให้พ้นจากการรุกรานของรัฐอื่น เมืองหรือหน่วยปกครองของกลุ่มชาติพันธุ์ในบางครั้งก็มีฐานะเป็นเมืองบริวารของรัฐในคราวเดียวกันหลายรัฐ มีฐานะเป็นเมืองสามฝ่ายฟ้า

ที่ต้องส่งบรรณาการไปให้เมืองศูนย์กลางที่มีอำนาจเหนือกว่า ในปลายศตวรรษที่ ๑๙ เมื่อพรมแดนรัฐชาติ ซึ่งแสดงถึงขอบเขตอำนาจอธิปไตยเหนือพื้นที่ของรัฐสมัยใหม่ได้ถูกกำหนดขึ้น โดยค่านึงถึงอำนาจอธิปไตยเหนืออาณาบริเวณเป็นเกณฑ์มากกว่าขอบเขตทางวัฒนธรรม ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้กลายเป็นชนกลุ่มน้อยของรัฐที่ปกครองโดยชนกลุ่มใหญ่ที่มีอำนาจมากกว่า^{๑๔๔}

แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง คณะผู้วิจัยมีข้อค้นพบจากการศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง และ การประยุกต์หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๔.๑ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในโลกปัจจุบัน ได้มีการขยายพรมแดนความร่วมมือและความช่วยเหลือระหว่างกันออกไปในหลายด้าน ไม่จำกัดเพียงด้านเศรษฐกิจ การค้าและการลงทุนเท่านั้น แม้ว่าจุดเริ่มต้นของการสร้างความสัมพันธ์มีประเด็นหลักไปทางด้านเศรษฐกิจก่อนด้านอื่น แต่ในระยะต่อมาของความสัมพันธ์ได้มีการขยายความร่วมมือไปสู่ด้านต่างๆ เพื่อกระชับความสัมพันธ์และเพิ่มขีดความสามารถในการสร้างมิตรภาพตลอดจนการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเหมาะสม เพื่อการพัฒนาประเทศของตนอันเป็นเป้าหมายที่จะมีผลตามมา ซึ่งประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ประกอบด้วย ๕ ประเทศกับอีก ๑ มณฑล ได้แก่ ไทย เมียนมาร์ ลาว เวียดนาม กัมพูชา และมณฑลยูนนานของจีนตอนใต้ หรือเรียกว่าหกเหลี่ยมเศรษฐกิจ โดยมีธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชีย หรือ ADB เป็นแหล่งสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มกันตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ เพื่อส่งเสริมการค้าการลงทุน การเกษตร อุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบริการ ทำให้เกิดการจ้างงานยกระดับความเป็นอยู่ของคนในภูมิภาคให้สูงขึ้น ถ่ายทอดเทคโนโลยีและการศึกษาระหว่างกัน ใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยเพิ่มขีดความสามารถและสร้างโอกาสของประเทศในภูมิภาคเพื่อการแข่งขันในเวทีระดับโลกต่อไป^{๑๔๕}

เครือข่าย เกิดขึ้นจากกลุ่มหรือองค์กรหลายๆ องค์กรมารวมตัวกัน ประสานเชื่อมโยงสร้างความสัมพันธ์ ถักทอสร้างสรรคกิจกรรมบนพื้นฐานความเอื้ออาทร เกิดพลังในการทำงานให้บรรลุ

^{๑๔๔} ดร.ชยันต์ วรรณระงูมิ, “ชาตินิยม ชาติพันธุ์และพหุวัฒนธรรม: รัฐและนโยบายชาติพันธุ์ของประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง”, ใน บทความแนวคิด ชาตินิยมกับพหุวัฒนธรรม, ประชุมวิชาการ, ศูนย์ภูมิภาคด้านสังคมศาสตร์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, (๒๒-๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๑), ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรม ดิเอ็มเพรส จ.เชียงใหม่, หน้า ๓๒๓-๓๒๔.

^{๑๔๕} สุวิชัย โกศัยยะวัฒน์, ความร่วมมือระหว่างประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง: จากประตูเศรษฐกิจสู่เส้นทางวิชาการ, วารสารการศึกษาและพัฒนาสังคม ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๑, หน้า ๑.

เป้าหมายทุกองค์กรและชุมชนเข้มแข็ง โดยหัวใจของเครือข่าย คือ การเชื่อมความสัมพันธ์ พลังของเครือข่าย คือ เป้าหมายและความพยายามที่จะทำให้บรรลุเป้าหมาย

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ประกอบด้วยเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ เครือข่ายความร่วมมือทางพระพุทธศาสนา และ เครือข่ายความร่วมมือทางวัฒนธรรม

๑. เครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ การพัฒนาความร่วมมือกันระหว่างประเทศในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงได้เริ่มขยายตัวจากความร่วมมือทางเศรษฐกิจไปสู่การพัฒนาด้านอื่น โดยเฉพาะด้านวิชาการ เพื่อความงอกงามแห่งภูมิภาคที่สั่งสมมานานนับศตวรรษของบรรพชนสองฝั่งโขง จะได้นำมาศึกษาค้นคว้าในรายละเอียดของเรื่องราวต่างๆ ให้กว้างขวางและลึกซึ้งมากขึ้น ซึ่งเป็นหนทางหนึ่งในการสร้างความสัมพันธ์ กระชับความเข้าใจ และเพิ่มพูนความรู้เรื่องของภูมิภาคในแง่มุมต่างๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การศึกษา ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และองค์ความรู้ด้านต่างๆ ที่มีอยู่แล้วในแต่ละประเทศตามแนวสองฝั่งแม่น้ำโขงให้ขยายตัวมากยิ่งขึ้นต่อไป นอกเหนือไปจากการค้นคว้าและการทำวิจัยตามความสนใจส่วนบุคคลที่มีมาก่อนหน้านี้แล้ว โครงการความร่วมมือยังคงมีความเด่นชัดในการประกาศชื่ออย่างเป็นทางการว่า “อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง” ให้เป็นที่รู้จักคุ้นเคยและยอมรับกันในวงวิชาการต่อมา ส่งผลให้เป็นเขตพื้นที่หรืออาณาบริเวณศึกษาเรื่องราวสองฝั่งโขงอย่างจริงจังทั้งในปัจจุบันและอนาคต^{๑๔๖}

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีแนวทาง ดังนี้

๑.๑ โครงการแลกเปลี่ยนบุคลากรและนักศึกษาในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เพื่อสร้างความร่วมมือทางวิชาการระดับอุดมศึกษาในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง การเปิดโอกาสให้บุคลากรและนิสิตนักศึกษา ได้เรียนรู้ระหว่างกันในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียงอย่างใกล้ชิด สร้างมิตรสัมพันธ์และความรู้จักคุ้นเคยกันในกลุ่มนักวิชาการ คณาจารย์และนักศึกษาของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง อันจะนำมาซึ่งความร่วมมือกันศึกษาเรื่องราวแขนงต่างๆ ของกลุ่มร่วมกันอย่างกว้างขวางในอนาคต

ลักษณะกิจกรรม มีทั้งไปทำวิจัยร่วมกัน เข้าฟังบรรยายในชั้นเรียน ศึกษาดูงาน สังเกตการณ์จัดการศึกษา และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เพื่อความร่วมมือกันและสร้างความก้าวหน้าทางวิชาการกันไป

๑.๒ จัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับเรื่องราวในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีลักษณะเฉพาะเจาะจงตรงประเด็น มีใช้ศึกษาในภาพรวมเกี่ยวกับอินโอบินหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

^{๑๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

จัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับเรื่องราวในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองและบทบาทที่มีต่อสังคมอาเซียนและสังคมโลก

ลักษณะกิจกรรม สถานศึกษาในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง จัดทำหลักสูตร ท้องถิ่นของตนเอง สามารถเปิดสอนภาษาประเทศเพื่อนบ้านหรือภาษาถิ่นในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้ แม้ว่าโครงสร้างของหลักสูตรไม่เอื้ออำนวยต่อการเปิดสอนเป็นรายวิชาได้ แต่สถานศึกษาทุกระดับสามารถ จัดเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรในรูปแบบของชุมนุมภาษา ที่นักเรียนหรือนิสิตนักศึกษาต้องเป็นสมาชิกร่วม กิจกรรมอย่างน้อย ๑ ชุมนุม หรือชมรมระหว่างการศึกษายู่

๑.๓ การจัดตั้งหน่วยงานในรูปศูนย์ศึกษาในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ที่มี การศึกษาค้นคว้า วิจัย และเผยแพร่ผลงานด้านเอกสาร สิ่งตีพิมพ์ จัดอบรม ประชุมสัมมนาทางวิชาการ จัดทำฐานข้อมูลและสารสนเทศในรูปจุลสาร วารสาร จดหมายข่าว รวมทั้งก้าวไปถึงการแลกเปลี่ยน นักวิชาการ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการวิจัยหรือการเรียนการสอนและให้ทุนเพื่อการศึกษาวิจัย เกี่ยวกับกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

ลักษณะกิจกรรม จัดอบรมภาษาประเทศเพื่อนบ้านหรือภาษาถิ่นในกลุ่มอารย ธรรม ๕ เชียง ให้แก่ผู้สนใจทั่วไป จัดอบรมสัมมนาและเผยแพร่งานวิจัยในกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ การศึกษา เกี่ยวกับชาติพันธุ์ต่างๆ ในกลุ่ม การแลกเปลี่ยนประสบการณ์และข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน

๒. เครือข่ายความร่วมมือทางพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่คนในกลุ่ม อารยธรรม ๕ เชียงสามารถสัมผัสได้ด้วยอุดมการณ์ทางความคิด เหตุผลและความเชื่อ และในท้ายที่สุด พระพุทธศาสนาได้ฝังรากลึกลงในสังคมกลุ่มอารยธรรมดังกล่าว ให้คนในกลุ่มได้ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกัน มา พระพุทธศาสนาจึงเป็นศูนย์รวมและที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในกลุ่ม จนกลายเป็นวัฒนธรรมทาง จิตใจ ดังนั้น อิทธิพลของพระพุทธศาสนาจึงเข้ามามีบทบาทในการกำหนดวิถีชีวิตของคนในกลุ่มอารย ธรรมนี้เป็นอย่างมาก พิจารณาได้จากค่านิยมบางอย่างที่ปฏิบัติจนเป็นระเบียบแบบแผน ที่ล้วนแต่มีต้น กำเนิดจากหลักคำสอนทางศาสนา ตัวอย่างเช่น มีความเชื่อในกฎแห่งกรรม คือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ซึ่ง ทำให้มีความเด็ดเดี่ยว อดทน เจียมตน รักความ เป็นอิสระ แต่ก็ยอมรับสภาพความทุกข์ และมีความหวัง กับชีวิตใหม่ว่าจะต้องดีขึ้นถ้าหากกระทำความดี มีศรัทธามั่นคงในการทำบุญและให้ทาน เพื่อสะสมบุญ บารมีไว้ภายภาคหน้า มีจิตใจโอบอ้อมอารี ให้อภัยเพื่อนมนุษย์ ไม่ผูกพยาบาท เชื้อฟุ้ง เคารพนับถือบุคคล ตามลำดับอาวุโส และยึดมั่นในความกตัญญูต่อผู้มีอุปการะ มีความสงบเสงี่ยม นอบน้อม สำรวม เกรงใจ ผู้อื่น และมีความระมัดระวัง รอบคอบ

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้อข้าม วัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีแนวทาง ดังนี้

๒.๑ การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เป็นการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ด้านการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

ลักษณะของกิจกรรม มีการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานร่วมกัน มีการสัมมนาและสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านวิปัสสนากัมมัฏฐานที่เป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีการรวบรวมความรู้อย่างเป็นระบบ

๒.๒ การเทศน์มหาชาติกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการเทศน์มหาชาติ ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

ลักษณะกิจกรรม มีกิจกรรมเทศน์มหาชาติของพระสงฆ์ทั้ง ๕ เชียง มีการสัมมนาองค์ความรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละแห่ง และมีการรวบรวมองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ

๒.๓ การทำบุญสลากภัตของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการทำบุญสลากภัต ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

ลักษณะกิจกรรม มีกิจกรรมทำบุญสลากภัตรร่วมกัน มีการสัมมนาองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีสลากภัตของแต่ละแห่ง และมีการรวบรวมองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ

๓. เครือข่ายความร่วมมือทางศาสนาและวัฒนธรรม โลกปัจจุบันที่แคลงด้วยความสวดอกสบายของการคมนาคมและการสื่อสารรูปแบบใหม่ๆ ทำให้การย้ายถิ่นฐานทำได้สะดวกขึ้น ไม่ว่าจะเพื่อประโยชน์ทางการงาน การสร้างครอบครัวใหม่หรือแม้แต่การศึกษา ปฏิญญาสากลว่าด้วยความหลากหลายขององค์การยูเนสโก เมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ.๒๕๐๑ ได้นำไปสู่การประกาศปฏิญญาว่าด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยเสนอให้ทุกประเทศมีการยอมรับและดำเนินการในสองสิ่ง คือ ขอให้มีการประกันการเคารพในเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมพร้อมด้วยการมีส่วนร่วมของทุกคนในสังคมภายใต้กรอบแห่งประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วมในการสร้างบรรยากาศแห่งความสร้างสรรค์และทำให้วัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาสังคมนั้นๆ จากข้อนี้ได้ขยายผลให้ทุกชาติทั่วโลกได้คำนึงถึงปัจจัยด้านความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นหลักในการพัฒนาประเทศ การสร้างการยอมรับและเคารพในเชื้อชาติ ศาสนา และเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นตามปฏิญญาสากลนั้น สามารถทำได้ด้วยการปลูกฝังความเข้าใจและเรียนรู้ในวัฒนธรรมของคนอื่น การประกันการเคารพในเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมพร้อมด้วยการมีส่วนร่วมของทุกคนในสังคมภายใต้กรอบแห่งประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วมในการสร้างบรรยากาศแห่งความสร้างสรรค์และทำให้วัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาสังคมนั้นๆ

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีแนวทาง ดังนี้

๓.๑ การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม และปลูกจิตสำนึก สร้างค่านิยมและวิถีชีวิตที่ดีงาม ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

ลักษณะกิจกรรม เสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมในมิติวัฒนธรรม เพื่าระวังทางวัฒนธรรม และพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ ส่งเสริมการเรียนรู้สร้างจิตสำนึกและปลูกฝังค่านิยมหลัก คุณธรรม จริยธรรม และวิถีชีวิตร่วมกัน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๓.๒ นำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้เพื่อสร้างคุณค่าทางสังคมหรือมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

ลักษณะกิจกรรม ส่งเสริม พัฒนาศักยภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น สินค้าและบริการทางวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และแหล่งเรียนรู้ทางศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมของภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างคุณค่าทางสังคมหรือมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจร่วมกันในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๓.๓ เสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม เพื่ออนุรักษ์ สืบต่อวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ให้คงอยู่อย่างมั่นคง

ลักษณะกิจกรรม ส่งเสริม อนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบสาน เสริมสร้างจิตสำนึก ความรัก และความภูมิใจด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ส่งเสริมกิจกรรมเพื่อสร้างการยอมรับและเคารพในความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม และส่งเสริม สนับสนุน การมีส่วนร่วม และขยายเครือข่ายในการดำเนินงานด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมร่วมกัน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๔.๔.๒. การประยุกต์หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเพื่อเกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เรียกว่า สังคหวัตถุ มีอยู่ ๔ ประการ ดังนี้

๑. ด้านทาน ด้วยการให้การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นผู้ให้มากกว่าเป็นผู้รับ ย่อมอยู่กันอย่างสงบ และสังคมในชุมชนจะอยู่อย่างมีความสุขตลอดไป

๒. ด้านปิยวาจา ด้วยการพูดชี้แนะแนวทางเมื่อเกิดปัญหาในกลุ่มของชาวต่างเชื้อชาติ พูดให้กำลังใจและชี้แจงในส่วนที่เป็นประโยชน์เพื่อให้เกิดความเข้าใจและรับรู้ร่วมกัน

๓. ด้านอัตถจริยา ด้วยการสละกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์ ในการทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนที่อยู่เพื่อให้เกิดความสามัคคีกัน

๔. ด้านสมานัตตา ด้วยการให้ความช่วยเหลือโดยเสมอภาคกัน การมีสังคมและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันก่อให้เกิดการหล่อหลอมให้ทุกเชื้อชาติในชุมชนอยู่อย่างมีความสุข

หลักสังคหวัตถุ ๔ คือ หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเพื่อเกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับ กลยุทธ์การส่งเสริมความผูกพันต่อองค์กรตามหลักสังคหธรรมของแรงงานอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ ของ ประชาบดี แยมสุนทร^{๑๔๗} ที่ระบุว่าหลักสังคหวัตถุ เป็นธรรมะเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ เป็นเครื่องประสานใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ สังคมประกอบขึ้นด้วยบุคคลที่มีภูมิหลังแตกต่างกัน จึงจำเป็นต้องอาศัยสังคหวัตถุเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว

^{๑๔๗} ประชาบดี แยมสุนทร, “กลยุทธ์การส่งเสริมความผูกพันต่อองค์กรตามหลัก สังคหธรรมของแรงงานอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์”, วารสารวิชาการบัณฑิตวิทยาลัยสวนดุสิต, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑๗ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๗), หน้า ๘๖-๘๗.

บุคคลให้มีความผูกพันกัน และความสงบสุขของสังคมต่อไป พระพุทธเจ้าทรงชี้แนะไว้ว่า ถ้าสังคมใดปราศจากสังคหวัตถุ สังคมนั้นย่อมไร้สันติสุข

ผลการวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียงกับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง พบว่า ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้ทำหน้าที่ของอุบาสก อุบาสิกา ที่มีต่อชุมชนและสังคม ซึ่งบทบาทหน้าที่ดังกล่าวเป็นไปตามหลักสังคหวัตถุ ๔: หลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ดังนี้

๑. ด้านทาน ด้วยการให้การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นผู้ให้มากกว่าเป็นผู้รับยอมอยู่กันอย่างสงบและสังคมในชุมชนจะอยู่อย่างมีความสุขตลอดไป ยิ่งในชุมชนที่มีความหลากหลายเชื้อชาติและวัฒนธรรมแล้ว ถ้าทุกคนในชุมชนมีทาน เป็นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันกันในชุมชน ย่อมทำให้ชุมชนนั้นมีความสุข มีการพัฒนาอย่างยั่งยืนตลอดไป

ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้ปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ ด้านทาน ได้แก่

๑.๑ หมั่นไปวัดตามโอกาสที่เหมาะสม ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ยังให้ความอุปถัมภ์และบำรุงวัดอยู่เสมอ เนื่องจากวัดเป็นสถานที่สำหรับรวบรวมจิตใจของชาวพุทธ ให้ตั้งมั่นอยู่ในความดี ถึงแม้ว่ากิจกรรมหลายอย่างจะไม่ต้องพึ่งวัดก็ตาม แต่การหมั่นไปวัดก็ยังมิใช่ประโยชน์และมิจุดมุ่งหมายที่สำคัญหลายประการ เช่น เพื่อการทำนุบำรุงศาสนสถาน เพื่อการสงเคราะห์พระสงฆ์ เพื่อการสืบต่อกิจกรรมทางศาสนา และเพื่อการปฏิบัติธรรม เป็นต้น

๑.๒ ทำบุญกุศลตามหลักและวิธีการของพระพุทธศาสนา ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีหลักในการประกอบพิธีกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ได้แก่ ๑) ควรให้ถูกต้องตามหลักศาสนา หมายถึง ตรงตามจุดหมายและวิธีปฏิบัติทางศาสนา พิธีกรรมเหล่านี้ถ้าหากมาจากข้อกำหนดตามวินัยสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ก็ต้องทำตามนั้น ไม่อาจแก้ไขได้ เช่น พิธีบรรพชาอุปสมบท ๒) ควรมีการประหยัด อันหมายถึงการประหยัดทรัพย์ มีความพอเหมาะพอควร ไม่เกินพอดี ๓) ควรคำนึงถึงประโยชน์ ได้แก่ ประโยชน์ที่เป็นคุณความดีตามหลักศาสนา และ ๔) ไม่ขัดกับประเพณีนิยมของท้องถิ่นหรือชุมชน

๒. ด้านปิยวาจา ด้วยการพูดชี้แนะแนวทางเมื่อเกิดปัญหาในกลุ่มของชาวต่างเชื้อชาติพูดให้กำลังใจและชี้แจงในส่วนที่เป็นประโยชน์โดยนำหลักความจริง และความถูกต้องเพื่อให้เกิดความเข้าใจและรับรู้ร่วมกัน การทำงานร่วมกับเพื่อนร่วมชุมชนทำให้เจอกับชาวต่างชาติหลากหลาย การพูดจาที่ใช้คำพูดอ่อนหวาน เกิดความปรารถนาดีแก่คนในชุมชน ทำให้มีความอบอุ่นและรู้สึกได้ว่าไม่อยู่ต่างถิ่นเหมือนอยู่กับบ้านตัวเอง

ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้ปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ ด้านปิยวาจา ได้แก่

๒.๑ หมั่นฟังธรรม ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เชื่อว่าการหมั่นฟังธรรม ทำให้ผู้ฟังได้รู้ตัวรู้ใจ ทำให้รักและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เห็นใจกัน ไม่เบียดเบียนกัน ทำให้ชีวิตมีความเจริญก้าวหน้า และทำให้เป็นคนและมีความสุข

๒.๒ มีความเลื่อมใสในพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเท่าเทียมกัน พุทธศาสนิกชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีความเลื่อมใสในพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเท่าเทียมกัน พึงเห็นได้จากงานศาสนพิธีต่างๆ

เชย การลุกขึ้นยืนรับพระสงฆ์ การให้ที่นั่งพระสงฆ์ การตามส่งพระสงฆ์ และการหลีกเลี่ยงให้พระสงฆ์ มี กิริยาวาจาสื่อภาพเรียบร้อย เมื่อพบหรือสนทนากับพระสงฆ์ในโอกาสต่างๆ

๓. ด้านอัตถจริยา ด้วยการสละกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์ ในการให้ความสำคัญเกี่ยวกับชุมชน โดยทำประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนที่อยู่เพื่อให้เกิดความสามัคคีกัน ชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียงส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ เมื่อมีกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพุทธศาสนาต่างก็ ร่วมกันทำบุญที่วัดโดยพร้อมเพรียงกัน มีการบริจาคปัจจัยและสิ่งของแก่สาธารณกุศลต่างๆ ก่อให้เกิด ความรักความสามัคคีต่อกัน

ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้ปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ ด้านอัตถจริยา ได้แก่

๓.๑ ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในทุกๆ ด้าน ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้ กำหนดแนวทางในการปลูกจิตสำนึกในการบำรุงรักษาวัดและพุทธสถานให้เกิดประโยชน์ ได้แก่ ๑) สร้าง ความรู้สึกสำนึกแก่ชุมชนในท้องถิ่นว่าวัดเป็นของตน มีความรู้สึกหวงแหน รักและช่วยกันดูแลรักษา ๒) สร้างสภาพวัดและเสนาสนะถาวรวัตถุต่างๆ ให้มีความหมาย เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณรที่บวช เรียนศึกษา ๓) ศึกษาปฏิบัติธรรม เป็นที่บำเพ็ญกุศลของชุมชน เป็นที่ที่ชุมชนนั้นได้เข้ามาหาความสงบ ทางกายและใจ เป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชุมชน

๔. ด้านสมานัตตา ด้วยการให้ความช่วยเหลือโดยเสมอภาคกันไม่ว่าจะมาจากเชื้อชาติไหน ทำให้คนในชุมชนที่หลากหลายเชื้อชาติเกิดความรู้สึกร่วมสุขร่วมทุกข์ ไม่คิดแบ่งแยกตามการระบอบการ ปกครองของแต่ละประเทศและเชื้อชาติ ให้การช่วยเหลือโดยเสมอภาคกัน สังคมและวัฒนธรรมที่ คล้ายคลึงกันจึงหล่อหลอมให้ทุกเชื้อชาติในชุมชนอยู่อย่างมีความสุข

ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้ปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ ด้านสมานัตตา ได้แก่

๔.๑ พยายามสนใจศึกษาและรักษาศิลปให้บริสุทธิ์ ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีความสนใจศึกษาและรักษาศิลปให้บริสุทธิ์ โดยมีความมุ่งหมายว่า ทำให้เป็นผู้มีจิตใจและบุคลิกลักษณะที่ แข็งแรง หนักแน่น มั่นคง สงบ เยือกเย็น สุขภาพนุ่มนวล สดชื่น ผ่องใส กระจับกระจ่าง กระปรี้กระเปร่า เบิกบาน งามสง่า มีเมตตากรุณา มองดูรู้จักตนเองและผู้อื่นตามความเป็นจริง นอกจากนี้ ประโยชน์ของ การศึกษาและรักษาศิลปให้บริสุทธิ์ ได้แก่ ทำให้เกิดความสุข อยากรู้อย่างเป็นสุข ไม่ได้อดรอนทั้งต่อตนเองและ ผู้อื่น กล่าวคือ ช่วยทำให้จิตใจผ่องคลาย หายเครียด เกิดความสงบ หายกระวนกระวาย เป็นเครื่องเสริม ประสิทธิภาพในการทำงาน การเล่าเรียน และการทำกิจทุกอย่าง ช่วยเสริมสุขภาพกายและใช้รักษาโรคได้

๔.๒ ตั้งจิตให้เป็นกุศลในขณะฟังธรรม พุทธศาสนิกชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ระลึก อยู่เสมอว่า การตั้งจิตให้เป็นกุศลในขณะฟังธรรม ๑) ย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ผู้ฟังธรรมครั้งหนึ่งๆ จะได้ ฟังธรรมและเนื้อความแห่งธรรมที่ตนยังไม่เคยได้ยินได้ฟังมาบ้าง ไม่มากก็น้อย ๒) สิ่งที่เคยฟังแล้ว แต่ ไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจสิ่งนั้นชัด ถึงแม้ตนได้เคยฟังธรรมนั้นมาแล้ว แต่ยังไม่เข้าใจแจ่มแจ้งหรือเข้าใจไม่ชัด จะเข้าใจธรรมนั้นชัดเจนนยิ่งขึ้น ๓) บรรเทาความสงสัยเสียได้ ผู้ใคร่ธรรมที่ยังเป็นปุถุชน ย่อมมีความสงสัย ข้องใจในธรรมบางข้อ เมื่อได้ฟังธรรมเทศนาแล้ว อาจขจัดความสงสัยนั้นๆ เสียได้ ไม่มากก็น้อย ๔) ทำ

ความเห็นให้ถูกต้องได้ บุคคลอาจมีความเห็นยังไม่ตรงต่อถ้อยคำสั่งสอนอยู่บ้าง เมื่อได้ฟังธรรมที่พระธรรม
ภคิกแสดงตามพระไตรปิฎกและอรรถกถาแล้ว ก็อาจทำความเข้าใจให้ตรงได้ และ ๕) จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส
ในขณะที่ฟังธรรมนั้น จิตย่อมปราศจากความขุ่นมัวและเศร้าหมอง ยิ่งกว่านั้น ก็อาจจะผ่องใสตลอดไป

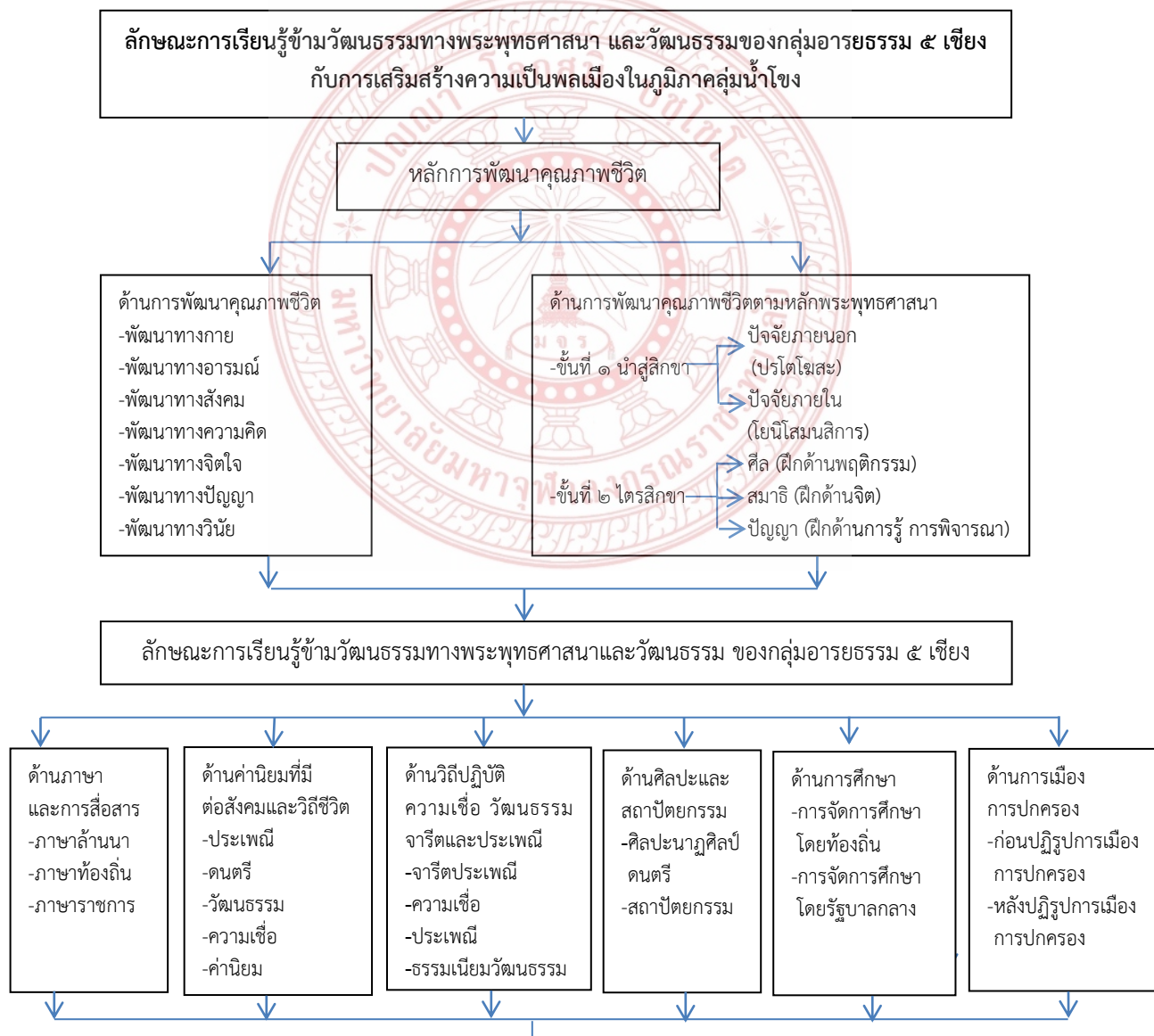
ชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวัฒนธรรมและประเพณี
ทางพระพุทธศาสนาคล้ายคลึงกัน เช่น มีการทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
เป็นประจำ สนับสนุนให้ลูกหลานบวชในพระพุทธศาสนาเพื่อศึกษาพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า และ
ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ได้สวดมนต์ไหว้พระก่อนนอน รักษาศีล ๕ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นวิถีชีวิตที่สำคัญ
ในความเป็นพุทธ นอกจากนี้ วัดยังเป็นที่พักทางจิตใจ และเป็นศูนย์กลาง เป็นสถานที่พบปะ ประชุม
พูดคุยกันด้วย กล่าวได้ว่า ชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีจิตสำนึกที่ดี มีธรรมะเป็นที่พึ่งทางจิตใจ จึง
ส่งผลให้อยู่ในสังคมได้ด้วยมีความสุข การที่ชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง สามารถเสริมสร้างความเป็น
พลเมืองที่ดีในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงได้ เนื่องจากมีพระพุทธศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ กล่าวได้ว่า
พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ หรือเป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม หลักธรรมทาง
พระพุทธศาสนาสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตในชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียงได้ เพื่อให้มีความ
เข้มแข็งทั้งทางร่างกาย จิตใจ จิตสำนึก และปัญญา โดยการประพฤติปฏิบัติ และนำหลักธรรมทาง
พระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย เรื่อง กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ปรากฏตามแผนที่ความคิด (Mind Mapping) และคำอธิบาย ดังต่อไปนี้

๔.๕.๑ ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรม

ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
แผนที่ความคิด ๔.๑ ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

จากแผนที่ความคิด ๔.๑ ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ก็กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง อธิบายได้ดังนี้

๑. หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิต ประกอบด้วย

๑.๑ ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่ พัฒนาทางกาย, อารมณ์, สังคม, ความคิด, จิตใจ, ปัญญา และวินัย

๑.๒ ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา ได้แก่ ชั้นที่ ๑ นำสู่สิกขา คือ ปัจจัยภายนอก (ปรโตโฆสะ), ปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ) และ ชั้นที่ ๒ คือ ศีล (ฝึกด้านพฤติกรรม), สมาธิ (ฝึกด้านจิตใจ) และปัญญา (ฝึกด้านการรู้ การพิจารณา)

๒. ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๒.๑ ด้านภาษาและการสื่อสาร มีการใช้ภาษาล้านนาเพื่อการสื่อสารทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนอย่างแพร่หลาย บางชุมชนมีภาษาท้องถิ่น เช่น ภาษาไทลื้อ-ไทเขิน สื่อสารกัน ต่อมาเมื่อมีการปฏิรูปด้านการศึกษาของแต่ละชุมชน จึงมีการบังคับให้ใช้ภาษาราชการในการติดต่อสื่อสารกัน อย่างไรก็ตามคนในชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ยังมีการพูดการเขียนคล้ายคลึงกันสามารถสื่อสารกันได้อย่างสนิทใจ

๒.๒ ด้านค่านิยมที่มีต่อสังคมและวิถีชีวิต มีประเพณี ดนตรี วัฒนธรรม ความเชื่อ และค่านิยมคล้ายคลึงกันเนื่องจากมีสภาพทางภูมิศาสตร์ใกล้เคียงกัน จึงไปมาหาสู่กันง่าย มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตลอดเวลา

๒.๓ ด้านวิถีปฏิบัติ ความเชื่อ วัฒนธรรม จารีตและประเพณี เนื่องจากการแพร่ขยายวัฒนธรรมและประเพณี ความเชื่อในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เป็นไปอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรวมกลุ่มกันเป็นอาณาจักรล้านนา จึงทำให้จารีตประเพณี ความเชื่อ ประเพณี ธรรมเนียมวัฒนธรรม มีความเหมือนกัน แต่วิถีปฏิบัติและความเชื่อบางส่วนก็อาจแตกต่างกันไปตามเอกลักษณ์ของเชื้อชาติและชุมชน

๒.๔ ด้านศิลปะและสถาปัตยกรรม มีศิลปะนาฏศิลป์ ดนตรี และสถาปัตยกรรมใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา เช่น วิหาร อุโบสถ หอไตร เป็นต้น เนื่องจากได้รับอิทธิพลทางความเชื่อความคิดทางพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท คล้ายคลึงกัน

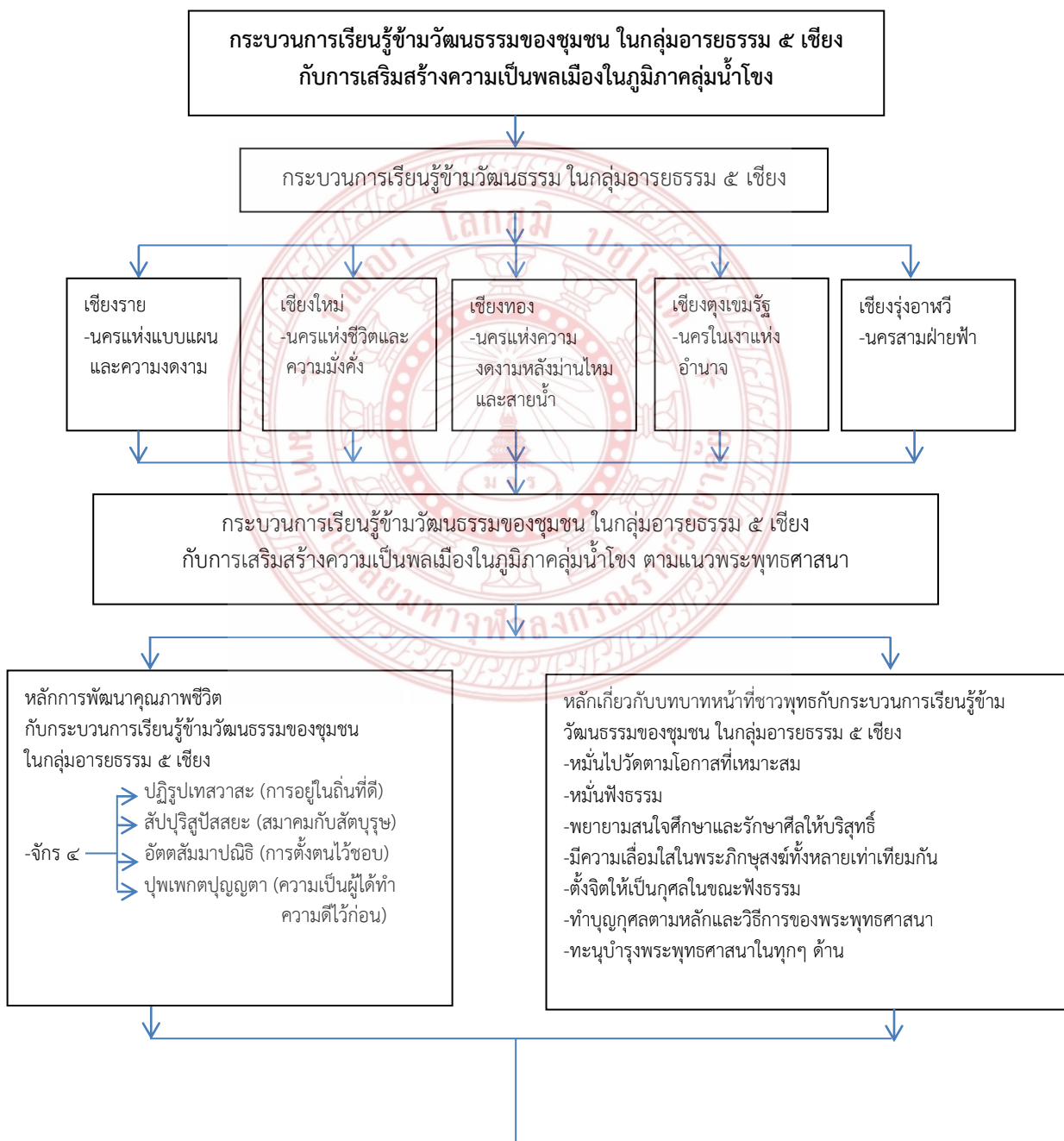
๒.๕ ด้านการศึกษา อิทธิพลของการศึกษาภาษาล้านนายังมีอยู่ในท้องถิ่น ทำให้แต่ละท้องถิ่นได้จัดการศึกษาตามบริบทของท้องถิ่นตนเอง เช่น การเรียนภาษาล้านนา ภาษาไทลื้อ ภาษาไทเขิน อักษรธรรม เป็นต้น ต่อมาเมื่อรัฐมีอำนาจด้านการปกครองมากขึ้น การจัดการศึกษาต้องเป็นไปตามที่รัฐบาลกลางกำหนด ทำให้การศึกษาที่จัดโดยท้องถิ่นลดบทบาทลง

๒.๖ ด้านการเมืองการปกครอง ก่อนปฏิรูปการเมืองการปกครอง ชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีการดูแลและปกครองตนเอง ต่อเมื่อหลังปฏิรูปการเมืองการปกครอง แต่ละกลุ่มอารยธรรมต้องรูปแบบการเมืองการปกครองที่รัฐกำหนด ปัจจุบันนี้ รัฐได้ผ่อนคลายการเมืองการปกครองมากขึ้น ทำให้ชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง สามารถไปมาหาสู่กันได้อย่างสะดวกยิ่งขึ้น

๔.๕.๒ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

แผนที่ความคิด ๔.๒ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

การพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม
ของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

สังคหวัตถุ ๔

- ด้านทาน : ด้วยการให้การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
- ด้านปิยวาจา : ด้วยการพูดชี้แนะแนวทาง
- ด้านอรรถจริยา : ด้วยการสละกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์
- ด้านสมานัตตา : ด้วยการให้ความช่วยเหลือโดยเสมอภาคกัน

จากแผนที่ความคิด ๔.๒ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง อธิบายได้ดังนี้

กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ประกอบด้วย

๑. กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่ เชียงราย นครแห่งแบบแผนและความงดงาม, เชียงใหม่ นครแห่งชีวิตและความมั่งคั่ง, เชียงทอง นครแห่งความงดงามหลังม่านไหมและสายน้ำ, เชียงตุงเขมรรัฐ นครในเงาแห่งอำนาจ และเชียงรุ่งอาฬวี นครสามฝ่ายฟ้า

๒. กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ตามแนวพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย

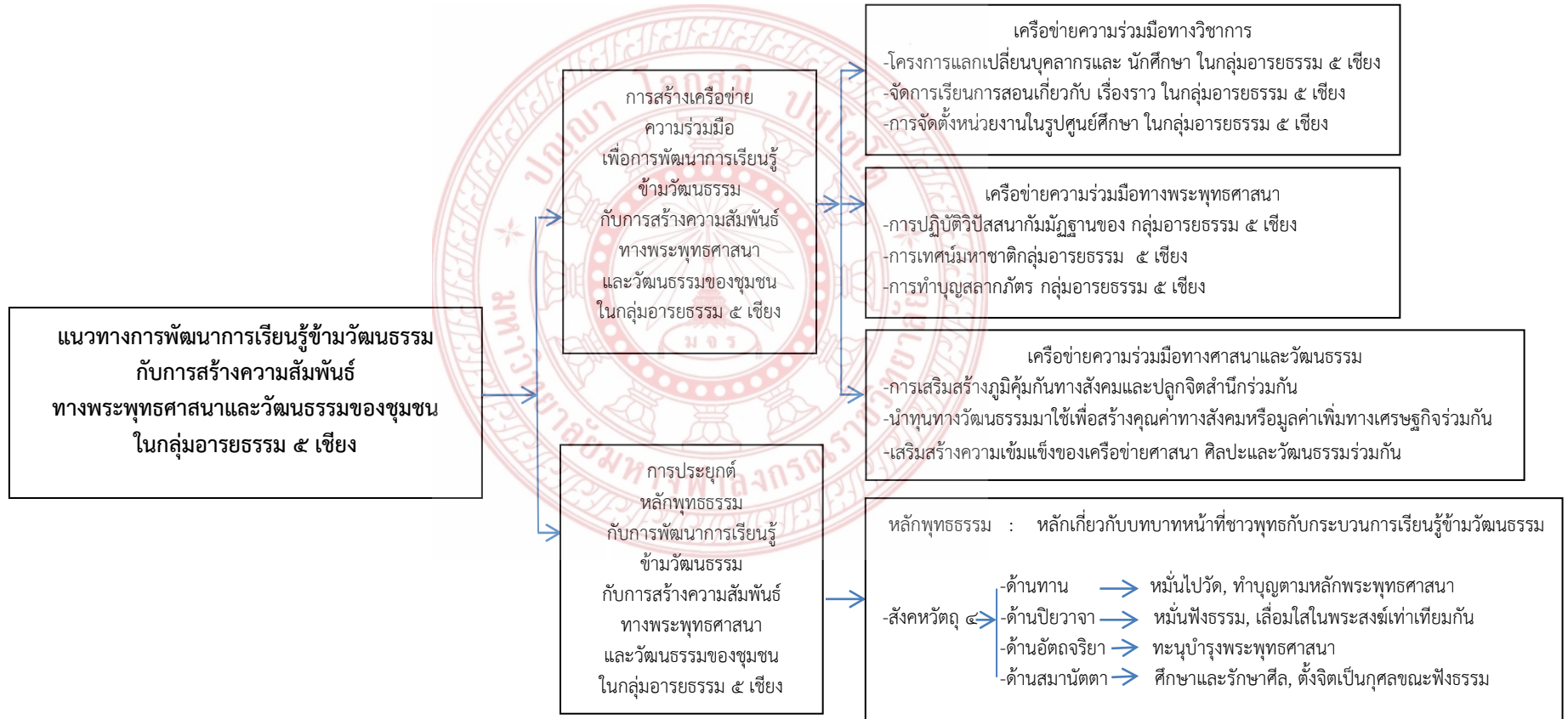
๒.๑ หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่ จักร ๔ คือ ปฏีรูปเทสวาสะ (การอยู่ในถิ่นที่ดี), สัมปปริสุปัสสยะ (สมาคมกับสัตบุรุษ), อุตตสัมมาปณิธิ (การตั้งตนไว้ชอบ) และปุปเพกตปุญญตา (ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อน)

๒.๒ หลักเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ชาวพุทธกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่ หมั่นไปวัดตามโอกาสที่เหมาะสม, หมั่นฟังธรรม, พยายามสนใจศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์, มีความเลื่อมใสในพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเท่าเทียมกัน, ตั้งจิตให้เป็นกุศลในขณะที่ฟังธรรม, ทำบุญกุศลตามหลักและวิธีการของพระพุทธศาสนา และทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในทุกๆ ด้าน

๓. การพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ประกอบด้วย สังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ด้านทาน: ด้วยการให้การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่, ด้านปิยวาจา: ด้วยการพูดชี้แนะแนวทาง, ด้านอรรถจริยา: ด้วยการสละกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์ และด้านสมานัตตา: ด้วยการให้ความช่วยเหลือโดยเสมอภาคกัน

๔.๕.๓ แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน
ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

แผนที่ความคิด ๔.๓ แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน
ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

จากแผนที่ความคิด ๔.๓ แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง อธิบายได้ดังนี้

แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ประกอบด้วย

๑. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่

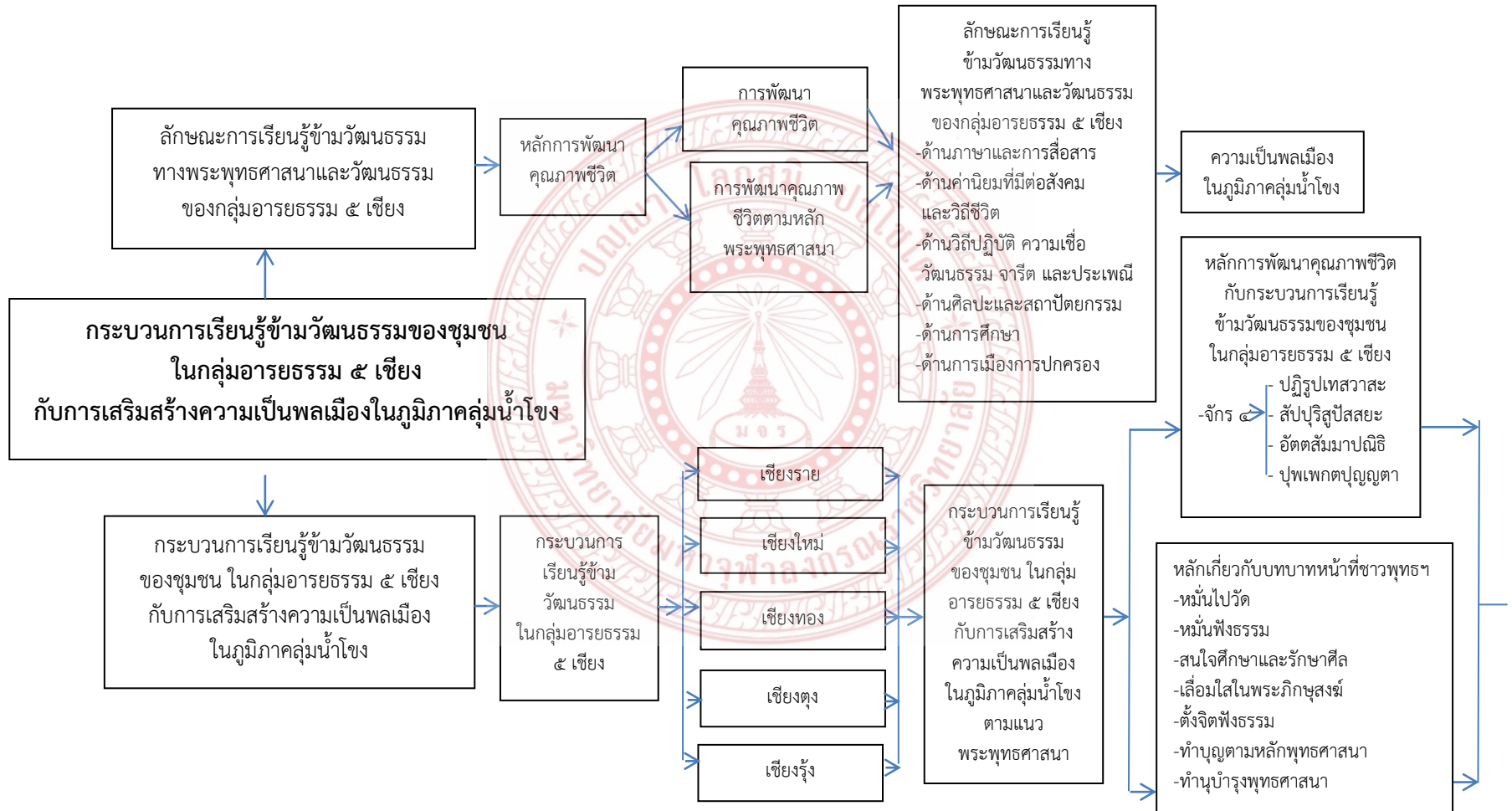
๑.๑ เครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ คือ โครงการแลกเปลี่ยนบุคลากรและ นักศึกษา ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง, จัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับเรื่องราว ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง และการจัดตั้งหน่วยงานในรูปศูนย์ศึกษา ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

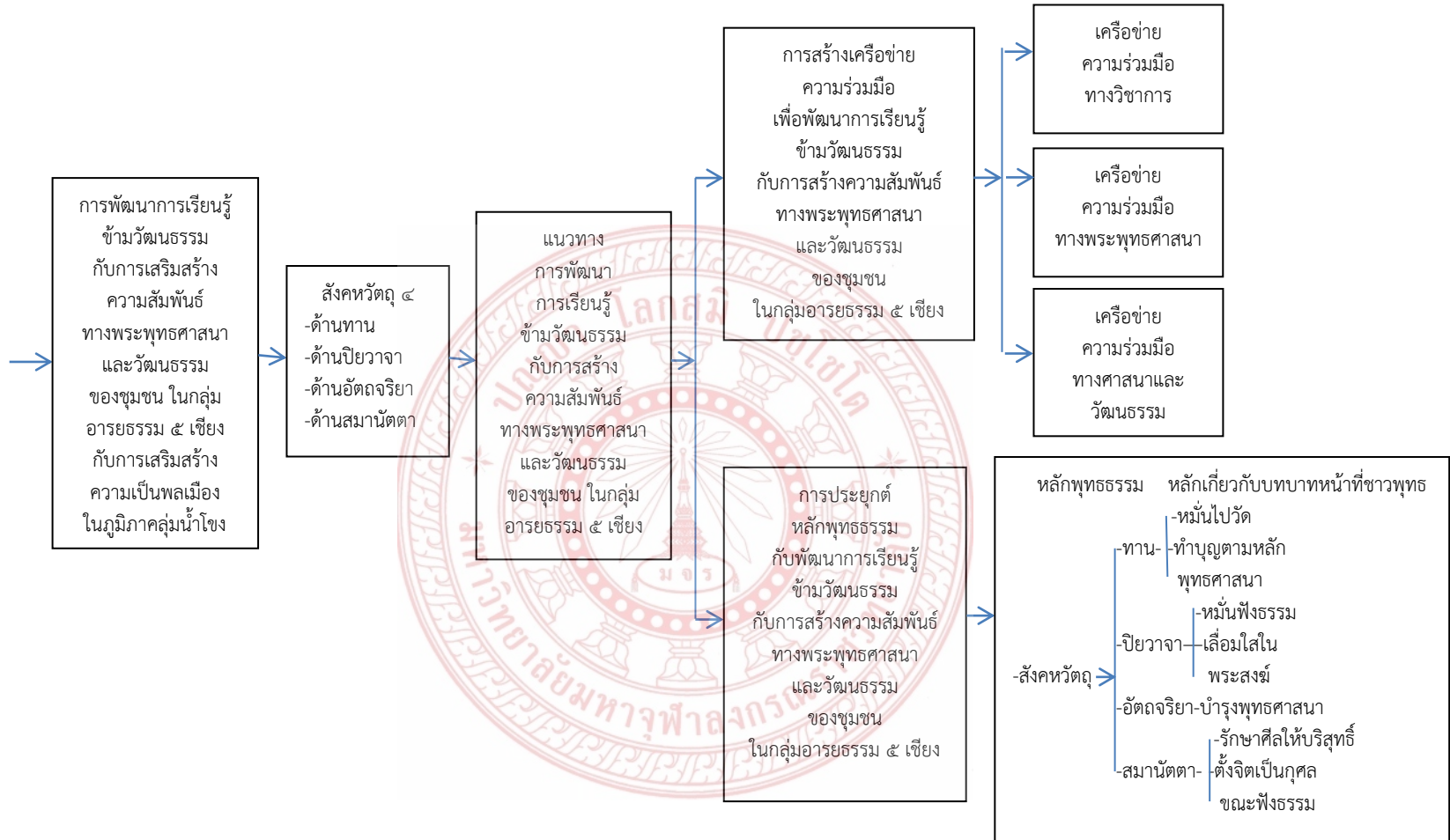
๑.๒ เครือข่ายความร่วมมือทางพระพุทธศาสนา คือ การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของ กลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง, การเทศน์มหาชาติกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง และการทำบุญสลากภัต กลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๑.๓ เครือข่ายความร่วมมือทางศาสนาและวัฒนธรรม คือ การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม และปลูกจิตสำนึกร่วมกัน, นำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้เพื่อสร้างคุณค่าทางสังคมหรือมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจร่วมกัน และเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมร่วมกัน

๒. การประยุกต์หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่ สังคหวัตถุ ๔ กับหลักเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ชาวพุทธกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง คือ ด้านทาน: หมั่นไปวัด และทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนา, ด้านปิยวาจา: หมั่นฟังธรรม และเลื่อมใสในพระสงฆ์เท่าเทียมกัน, ด้านอตถจริยา: ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา และด้านสมานัตตา: ศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์ และตั้งจิตเป็นกุศลขณะฟังธรรม

แผนที่ความคิด ๔.๔ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย ดังนี้

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง สรุปได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
๒. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
๓. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีขั้นตอนการวิจัย ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ การได้มาซึ่งลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัย ดังนี้

- ๑.๑ การศึกษาบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง^{๑๔๘}
- ๑.๒ การศึกษาเอกสารสำคัญ ได้แก่ หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนา กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง มี ๒ ด้าน คือ (๑) ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต ประกอบด้วย พัฒนาทางกาย พัฒนาทางอารมณ์ พัฒนาทางสังคม พัฒนาทางความคิด พัฒนาทางจิตใจ พัฒนาทางปัญญา และพัฒนาทางวินัย (๒) ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตตาม

^{๑๔๘} ดูรายละเอียดในบทที่ ๔, หน้า ๙๒-๑๐๒.

หลักพระพุทธศาสนา คือ ชั้นที่ ๑ นำสู่ศึกษา ประกอบด้วยปัจจัย ๒ อย่าง คือ ปัจจัยภายนอก (ปรโต โฆชะ) และปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ) ชั้นที่ ๒ ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา

๑.๓ การศึกษาลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง จำแนกการศึกษาออกเป็น ๖ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านภาษาและการสื่อสาร คือ ภาษาล้านนาภาษาท้องถิ่น และภาษาราชการ (๒) ด้านค่านิยมที่มีต่อสังคมและวิถีชีวิต คือ ประเพณี ดนตรี วัฒนธรรม ความเชื่อ และค่านิยม (๓) ด้านวิถีปฏิบัติ ความเชื่อ วัฒนธรรม จารีตและประเพณี คือ จารีตประเพณี ความเชื่อ ประเพณี ธรรมเนียมวัฒนธรรม (๔) ด้านศิลปะและสถาปัตยกรรม ได้แก่ ศิลปะ นาฏศิลป์ ดนตรี สถาปัตยกรรม (๕) ด้านการศึกษา คือ การจัดการศึกษาโดยท้องถิ่น การจัดการศึกษาโดยรัฐบาลกลาง (๖) ด้านการเมืองการปกครอง คือ ก่อนปฏิรูปการเมืองการปกครอง หลังปฏิรูปการเมืองการปกครอง

ตอนที่ ๒ การได้มาซึ่งกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัย ดังนี้

๒.๑ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่ (๑) เชียงราย: นครแห่งแบบแผนและความงดงาม (๒) เชียงใหม่: นครแห่งชีวิตและความมั่งคั่ง (๓) เชียงทอง: นครแห่งความงดงามหลังม่านไหมและสายน้ำ (๔) เชียงตุงเขมรรัฐ: นครในเงาแห่งอำนาจ (๕) เชียงรุ่งอาฬวี: นครสามฝ่ายฟ้า

๒.๒ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ตามแนวพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง คือ จักร ๔ (๑) ปฏิรูปเพศสภาวะ: การอยู่ในถิ่นที่ดี (๒) สัมปยุตตธรรม: การคบสัตตบุรุษ (๓) อุตตสัมมาปณิธิ: การตั้งตนไว้ชอบ (๔) ปุพเพกตปุญญตา: ความเป็นผู้ทำความดีไว้ในกาลก่อน และ หลักเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ชาวพุทธกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง คือ (๑) หมั่นไปวัดตามโอกาสที่เหมาะสม (๒) หมั่นฟังธรรม (๓) พยายามสนใจศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์ (๔) มีความเลื่อมใสในพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเท่าเทียมกัน (๕) ตั้งจิตให้เป็นกุศลในขณะที่ฟังธรรม (๖) ทำบุญกุศลตามหลักและวิธีการของพระพุทธศาสนา (๗) ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในทุกๆ ด้าน

๒.๓ การพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ ๔ คือ (๑) ด้านทาน: การให้การเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ (๒) ด้านปิย

วจา: การพูดชี้แนะแนวทาง (๓) ด้านอัตถจริยา: การสละกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์ (๔) ด้านสมานัตตา: การให้ความช่วยเหลือโดยเสมอภาคกัน

ประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๖๐ รูป/คน ประกอบด้วย

๑. ผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ได้แก่ ผู้แทนชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียงชุมชนละ ๑๐ คน รวมจำนวน ๕๐ คน ประกอบด้วย (๑) ชุมชนวัดลวงเหนือ อำเภอตอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ประเทศไทย (๒) ชุมชนวัดศรีดอนไชย อำเภอเชียง จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย (๓) ชุมชนวัดราชฐานหลวงเชียงยีน เมืองเชียงตุง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ (๔) ชุมชนวัดวัดป่าเขตมหาราชฐาน เมืองเชียงรุ่ง เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน (๕) ชุมชนวัดเชียงทอง เมืองเชียงทอง (หลวงพระบาง) ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

๒. ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ได้แก่ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ในพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย จำนวน ๑๐ รูป/คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

๑. แบบสัมภาษณ์ (Inter View) โดยคณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และผู้เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาจากเอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีเนื้อหาที่สำคัญ เช่น แนวคิด หลักการ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม และแนวทางการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๒. การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) โดยดำเนินการร่วมกับชุมชน ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ในพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย โดยมีประเด็นสนทนา เช่น ทิศทางและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนากับแนวทางการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

การวิเคราะห์ข้อมูล จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่มย่อย เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยคณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้ ๑) ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ๒) กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม

ของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ก็กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ๓) นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานที่มีต่อกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ก็กับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง และ ๔) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และแนวทางการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เพื่อนำไปประยุกต์ในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และปัจเจกบุคคล

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ก็กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง มีดังนี้

จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๕ ชุมชน คือ ๑) ชุมชนวัดศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย ๒) ชุมชนวัดหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ประเทศไทย ๓) ชุมชนวัดราชฐานหลวงเชียงยืน เมืองเชียงตุง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ๔) ชุมชนวัดวัดป่าเซตัมหาราชฐาน เมืองเชียงรุ่ง เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน และ ๕) ชุมชนวัดเชียงทอง เมืองเชียงทอง (หลวงพระบาง) ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และการจัดสนทนาประชุมกลุ่มย่อย^{๑๔๔} (Focus group) คณะผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้

๕.๑.๑ ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ก็กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ผลการวิจัย พบว่า

๑. หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิต ประกอบด้วย

๑.๑ ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่ พัฒนาทางกาย พัฒนาทางอารมณ์ พัฒนาทางสังคม พัฒนาทางความคิด พัฒนาทางจิตใจ พัฒนาทางปัญญา และพัฒนาทางวินัย

๑.๒ ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา ได้แก่ ชั้นที่ ๑ นำสู่สิกขา คือ ปัจจัยภายนอก (ปรโตโฆสะ), ปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ) และ ชั้นที่ ๒ คือ ศีล (ฝึกด้านพฤติกรรม), สมာธิ (ฝึกด้านจิตใจ) และปัญญา (ฝึกด้านความรู้ การพิจารณา)

^{๑๔๔} รายงานผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้ร่วมสนทนากลุ่ม ภาคผนวก, หน้า ๒๓๗.

๒. ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง จำแนกแต่ละด้าน ดังนี้

๒.๑ ด้านภาษาและการสื่อสาร มีการใช้ภาษาล้านนาเพื่อการสื่อสารทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนอย่างแพร่หลาย บางชุมชนมีภาษาท้องถิ่น เช่น ภาษาไทลื้อ-ไทเขิน สื่อสารกัน ต่อมาเมื่อมีการปฏิรูปด้านการศึกษาของแต่ละชุมชน จึงมีการบังคับให้ใช้ภาษาราชการในการติดต่อสื่อสารกัน อย่างไรก็ตามคนในชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ยังมีการพูดการเขียนคล้ายคลึงกันสามารถสื่อสารกันได้อย่างสนิทใจ

๒.๒ ด้านค่านิยมที่มีต่อสังคมและวิถีชีวิต มีประเพณี ดนตรี วัฒนธรรม ความเชื่อ และค่านิยมคล้ายคลึงกันเนื่องจากมีสภาพทางภูมิศาสตร์ใกล้เคียงกัน จึงไปมาหาสู่กันง่าย มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตลอดเวลา

๒.๓ ด้านวิถีปฏิบัติ ความเชื่อ วัฒนธรรม จารีตและประเพณี เนื่องจากการแพร่ขยายวัฒนธรรมและประเพณี ความเชื่อในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เป็นไปอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรวมกลุ่มกันเป็นอาณาจักรล้านนา จึงทำให้จารีตประเพณี ความเชื่อ ประเพณี ธรรมเนียมวัฒนธรรม มีความเหมือนกัน แต่วิถีปฏิบัติและความเชื่อบางส่วนก็อาจแตกต่างกันไปตามเอกลักษณ์ของเชื้อชาติและชุมชน

๒.๔ ด้านศิลปะและสถาปัตยกรรม มีศิลปะนาฏศิลป์ ดนตรี และสถาปัตยกรรมใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา เช่น วิหาร อุโบสถ หอไตร เป็นต้น เนื่องจากได้รับอิทธิพลทางความเชื่อความคิดทางพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท คล้ายคลึงกัน

๒.๕ ด้านการศึกษา อิทธิพลของการศึกษาภาษาล้านนายังมีอยู่ในท้องถิ่น ทำให้แต่ละท้องถิ่นได้จัดการศึกษาตามบริบทของท้องถิ่นตนเอง เช่น การเรียนภาษาล้านนา ภาษาไทลื้อ ภาษาไทเขิน อักษรธรรม เป็นต้น ต่อมาเมื่อรัฐมีอำนาจด้านการปกครองมากขึ้น การจัดการศึกษาต้องเป็นไปตามที่รัฐบาลกลางกำหนด ทำให้การศึกษาที่จัดโดยท้องถิ่นลดบทบาทลง

๒.๖ ด้านการเมืองการปกครอง ก่อนปฏิรูปการเมืองการปกครอง ชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีการดูแลและปกครองตนเอง ต่อเมื่อหลังปฏิรูปการเมืองการปกครอง แต่ละกลุ่มอารยธรรมต้องมีรูปแบบการเมืองการปกครองที่รัฐกำหนด ปัจจุบันนี้ รัฐได้ผ่อนคลายการเมืองการปกครองมากขึ้น ทำให้ชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง สามารถไปมาหาสู่กันได้อย่างสะดวกยิ่งขึ้น

๕.๑.๒ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ผลการวิจัย พบว่า

๑. กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่

- ๑.๑ เชียงราย นครแห่งแบบแผนและความงดงาม
- ๑.๒ เชียงใหม่ นครแห่งชีวิตและความมั่งคั่ง
- ๑.๓ เชียงทอง นครแห่งความงดงามหลังม่านไหมและสายน้ำ
- ๑.๔ เชียงตุงเขมรัฐ นครในเงาแห่งอำนาจ
- ๑.๕ เชียงรุ่งอาหวิ นครสามฝ่ายฟ้า

๒. กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ตามแนวพระพุทธศาสนา ได้แก่

๒.๑ หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง คือ จักร ๔ ประกอบด้วย (๑) ปฏิรูปเทสวาสะ การอยู่ในถิ่นที่ดี (๒) สปัปฐิ สุปัสสยะ สมาคมกับสัตบุรุษ (๓) อุตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ (๔) ปุพเพตปญญตา ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อน

๒.๒ หลักเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ชาวพุทธกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่ (๑) หมั่นไปวัดตามโอกาสที่เหมาะสม (๒) หมั่นฟังธรรม (๓) พยายามสนใจศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์ (๔) มีความเลื่อมใสในพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเท่าเทียมกัน (๕) ตั้งจิตให้เป็นกุศลในขณะฟังธรรม (๖) ทำบุญกุศลตามหลักและวิธีการของพระพุทธศาสนา (๗) ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในทุกๆ ด้าน

๓. การพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ได้แก่ หลักสังคหัตถุ ๔ คือ (๑) ด้านทาน: ด้วยการให้การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (๒) ด้านปิยวาจา: ด้วยการพูดชี้แนะแนวทาง (๓) ด้านอรรถจริยา: ด้วยการสละกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์ (๔) ด้านสมานัตตา: ด้วยการให้ความช่วยเหลือโดยเสมอภาคกัน

๕.๑.๓ แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

ผลการวิจัย พบว่า

๑. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่

๑.๑ เครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ ประกอบด้วย (๑) โครงการแลกเปลี่ยนบุคลากรและ นักศึกษา ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง (๒) การจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับเรื่องราว ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง (๓) การจัดตั้งหน่วยงานในรูปศูนย์ศึกษา ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๑.๒ เครือข่ายความร่วมมือทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย (๑) การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง (๒) การเทศน์มหาชาติของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง (๓) การทำบุญสลากภัตของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๑.๓ เครือข่ายความร่วมมือทางศาสนาและวัฒนธรรม ประกอบด้วย (๑) การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมและปลูกจิตสำนึกร่วมกัน (๒) การนำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้เพื่อสร้างคุณค่าทางสังคมหรือมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจร่วมกัน (๓) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมร่วมกัน

๒. การประยุกต์หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ ๔ กับหลักเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ชาวพุทธกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ประกอบด้วย (๑) ด้านทาน ได้แก่ หมั่นไปวัด และทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนา (๒) ด้านปิยวาจา ได้แก่ หมั่นฟังธรรม และเลื่อมใสในพระสงฆ์เท่าเทียมกัน (๓) ด้านอหิงสา ได้แก่ ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในทุกๆ ด้าน (๔) ด้านสมานัตตา ได้แก่ ศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์ และตั้งจิตเป็นกุศลขณะฟังธรรม

๕.๒ อภิปรายผล

กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความ เป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง คณะผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้

๕.๒.๑ ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ของกลุ่มอารย ธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

กลุ่มคนที่มีโอกาสประสบพบเจอวัฒนธรรม ที่แตกต่างกันมีความจำเป็นต้องเตรียมความ พร้อมในการปรับตัวข้ามวัฒนธรรม ซึ่งมี ๘ กลุ่ม คือ นักท่องเที่ยวข้ามประเทศ (tourists) นักศึกษา ระหว่างประเทศ (international students) ผู้ที่ไปอยู่ชั่วคราว ด้วยเหตุผลทางธุรกิจ (business sojourners) คู่สมรส ที่สมรสกับชาวต่างชาติ และเด็ก (spouses and children) ผู้อพยพเพื่อไปตั้งรกราก (immigrants) ผู้ลี้ภัยข้ามประเทศ (refugees) เจ้าของธุรกิจที่ต้องย้ายธุรกิจ (business expatriate) และ นักธุรกิจระหว่างประเทศ (international business man)

ดังนั้นหากบุคคลทั้ง ๘ กลุ่มนี้ มีการเตรียมความพร้อมทางวัฒนธรรมก่อนที่จะไปประสบ พบเจอกับวัฒนธรรมที่แตกต่าง จะสามารถลดโอกาสของการเกิดขึ้นของความสะเทือนใจทางวัฒนธรรม (culture shock) ได้ในระดับหนึ่ง ดังที่ Oberg (๑๙๖๐) กล่าวว่า การเตรียมความพร้อมทางวัฒนธรรมมี ๕ ขั้นตอน ได้แก่^{๑๕๐} ๑) ควรมีการจัดหมวดหมู่ผู้ที่จะต้องไปพบเจอวัฒนธรรมใหม่ให้เหมาะสมกับ วัตถุประสงค์และ สถานการณ์ เช่น การแบ่งนักท่องเที่ยวเป็นกลุ่มๆ ได้แก่ กลุ่มที่รับวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ดี อาจจะไปรับประทานอาหารพื้นเมือง กลุ่มที่รับไม่ได้อาจจะพาไปร้านอาหารสากลที่โรงแรม เป็นต้น ๒) ตรวจสอบระดับความสะเทือนใจทางวัฒนธรรม ด้วยการวิเคราะห์จากลำดับความสำคัญ (ABC analysis) ซึ่งเป็นวิธีวิเคราะห์ลำดับความสำคัญหรือก่อนหลัง โดยพิจารณาจากระดับการยอมรับได้ของแต่ละบุคคล เช่น คนไทยจะสะเทือนใจมากกับการรับประทานอาหารสุนัข ดังนั้นการพานักท่องเที่ยวไทยกลุ่มนี้ไปประเทศ เวียดนาม จึงไม่ควรพาไปรับรู้หรือเยี่ยมชมสถานที่ดังกล่าว ๓) การเตรียมความพร้อมด้านอารมณ์ (affective) เช่น การให้การสนับสนุนเป็นกำลังใจจากคนรอบข้าง การตรวจสอบสถานะทางจิตวิทยา ก่อน ออกเดินทาง เตรียมกระบวนการบำบัดลดความสะเทือนใจที่อาจจะเกิดขึ้นหลังจากสิ้นสุดการเดินทาง เช่น หากนักท่องเที่ยวไปเจอสถานการณ์ที่บีบคั้นอารมณ์และความรู้สึกจนกลายเป็นความสะเทือนใจทาง วัฒนธรรม จะเป็นประสบการณ์ที่น่าประทับใจ ดังนั้นต้องมีการเตรียมความพร้อมและแนวทางแก้ไข ๔) เข้าใจพฤติกรรม (behavioural) เป็นขั้นตอนการเตรียมความพร้อมและเรียนรู้พฤติกรรมของกลุ่มชน

^{๑๕๐} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อัครวรรณ์ แสงวิภาค, “กระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่มีความจำเป็นต่อการ ก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน” วารสารวิชาการศรีปทุม ชลบุรี, หน้า ๒๑-๒๒.

ที่จะต้องไปพบเจอในวัฒนธรรมอื่นๆ เช่น ภาษากายที่แตกต่าง พฤติกรรมที่แตกต่าง ซึ่งต้องทำความเข้าใจ เช่น อาจจะมีการเรียนรู้ผ่านการอบรมก่อนการเดินทาง เป็นต้น ๕) ปรับกระบวนทัศน์ขององค์ความรู้ ด้านอัตลักษณ์ทางสังคม (cognitive: social identity) ผู้ที่ต้องไปอาศัยอยู่ในวัฒนธรรมที่แตกต่างต้องมีการปรับกระบวนทัศน์ในเรื่องวัฒนธรรม ความแตกต่างทางด้านแนวคิดทางวัฒนธรรม ความแตกต่างของกลุ่มชนทั้งในและนอกกลุ่มทางวัฒนธรรม เป็นต้น

อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง^{๕๑} คือกลุ่มประเทศที่มีพรมแดนติดแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นแม่น้ำที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับที่ ๑๒ ของโลก เป็นแม่น้ำที่ยาวที่มีความยาว ๔,๒๐๐ กิโลเมตร เป็น ๑ ใน ๑๕ ของแม่น้ำที่ยาวที่สุดในกลุ่มอีกทั้งเป็นแม่น้ำนานาชาติสายเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กำเนิดจากที่ราบสูงในทิเบตแล้วไหลลงสู่ทะเลจีนใต้ที่ประเทศเวียดนาม ในปีหนึ่งๆ แม่น้ำโขงได้ปล่อยน้ำลงสู่ทะเลประมาณ ๔๗๕,๐๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตรหรือโดยเฉลี่ย ๑๕,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที ปริมาณน้ำที่ไหลลงสู่ทะเลในแต่ละปีของแม่น้ำโขงจัดเป็นแม่น้ำที่มีปริมาณน้ำมากเป็นอันดับ ๖ ของโลก ทำให้ประเทศสองฝั่งแม่น้ำได้ใช้ประโยชน์ในการดำรงชีพมายาวนานหลายศตวรรษ

อนุภูมิภาคนี้แม้มีขนาดเล็กแต่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจทั้งในระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติ ประกอบกับการมีแม่น้ำโขงเป็นเสมือนสายใยเชื่อมโยงสายสัมพันธ์ของประชากรสองฝั่งแม่น้ำมายาวนานในประวัติศาสตร์ที่มีวัฒนธรรม ประเพณี เชื้อชาติ ศาสนา ฯลฯ ร่วมกันมาหลายศตวรรษ หากได้มีการรวมกลุ่มกันอย่างมั่นคง จะก่อให้เกิดการพัฒนาในด้านต่างๆ ตามมาอย่างสมดุล

จากการศึกษาลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง^{๕๒} ปรากฏว่า มีลักษณะ ๒ ประการ คือ

๑. **หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิต** คนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตนับแต่อดีตถึงปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง สาเหตุหลักที่ต้องพัฒนาตน เพราะคนจะเป็นมนุษย์ได้นั้นต้องเป็นผู้ที่มี

^{๕๑} สุวิชัย โภคชัยะวัฒน์, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, “ความร่วมมือระหว่างประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง: จากประตูเศรษฐกิจสู่เส้นทางวิชาการ”, วารสารการศึกษาและพัฒนาสังคม ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๑, หน้า ๑-๒.

^{๕๒} เรียกว่า **กลุ่มวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง** (ไทย-ลาว-เขมร-พม่า-เวียดนาม) ลุ่มน้ำโขงเป็นที่อยู่อาศัยของหลายชุมชนที่มีอาณาเขตติดต่อกันหลายประเทศ นับเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญซึ่งมีประเพณี ดนตรี วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ทั้งที่มีความคล้ายคลึงและแตกต่างด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่ใกล้เคียงกัน รวมทั้งมีการไปมาหาสู่ มีการค้าขาย และกิจกรรมอื่นๆ ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ส่งผลให้วัฒนธรรมของแต่ละประเทศ มีทั้งที่แสดงออกถึงลักษณะเฉพาะของตนเอง ขณะที่มีความคล้ายคลึงในบางส่วนของกรดำเนินวิถีชีวิต กล่าวได้ว่า ไทย-ลาว-กัมพูชา มีรากวัฒนธรรมเดียวกัน จึงมีความพร้อมของวัฒนธรรมมากกว่าพม่าและเวียดนามซึ่งได้รับอิทธิพลจากจีน

จิตใจสูง และในหมู่มนุษย์ผู้ที่พัฒนาตนหรือฝึกตนแล้วประเสริฐสุด มีสาเหตุให้พิจารณาว่าเราต้องพัฒนาตนเอง เพราะคนมีพฤติกรรมหลายอย่างที่มีผู้อื่นไม่สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ยกเว้น ตนเองตั้งใจจะเปลี่ยนแปลงเท่านั้น เช่น พฤติกรรมทางเพศหรือการที่มีปฏิริยาทางอารมณ์ เรื่องความโลภ ความโกรธ และความหลง เป็นต้น เพราะพฤติกรรมบางอย่างของมนุษย์ที่ทำลายคุณภาพตนหลายประการเป็นพฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการมีปฏิริยาต่อตนเอง เนื่องจากเป็นกิจกรรมทางสมอง เช่น การคิด การใฝ่ฝัน จินตนาการ หรือการวางแผน เป็นต้น และเพราะการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนนั้นเป็นเรื่องยากและไม่มีความสุข หาก ตนเองไม่สมัครใจทำด้วยตนเอง ถ้ารอที่จะให้คนอื่นมาช่วยก็มักไม่สำเร็จ โดยเฉพาะถ้าตนเองขาดความตั้งใจอย่างแน่วแน่

หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง สอดคล้องกับแนวทางในการพัฒนาชีวิตตามหลักพุทธศาสนา ซึ่งมี ๒ ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ ๑ นำสู่ศึกษา คือ ขั้นของการฝึกฝนตนเองในการศึกษา การฝึกฝนให้เกิด สัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นรากฐานของการฝึกและพัฒนาตนเอง ซึ่งประกอบด้วยปัจจัย ๒ อย่าง คือ ๑) ปัจจัยภายนอก (ปรโตโฆชะ) คือ การกลั่นกรองรับเอาคำอบรมสั่งสอนจากพ่อ แม่ พี่ น้อง สี่อวมลชนต่างๆ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการรับเอาความรู้สังคม และวัฒนธรรมที่ดีในการพัฒนาตนเองต่อไป ๒) ปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ) คือ การรู้จักเลือกปฏิบัติ เลือกหากัลยาณมิตร ซึ่งคนมองเห็นประโยชน์และสามารถตีคุณค่าได้ ซึ่งจะต้องมีการฝึกฝน ตามองค์ประกอบด้านการมีสติพื้นฐาน เป็นผู้มึศีล มีระเบียบ วินัย เป็นผู้มึ แรงจูงใจใฝ่สร้างสรรค์ เป็นผู้มีความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ เป็นผู้มีความเชื่อในหลักเหตุผล มีความกระตือรือร้นและการเป็นผู้มีวิจรรย์ญาณหาเหตุผล รู้จักพิจารณาอย่างรอบคอบ และขั้นที่ ๒ ไตรสิกขา เป็นขั้นการพัฒนาคนอย่างสมบูรณ์แบบ และในขั้นนี้ต้องมีการศึกษาเรื่องศักยภาพของมนุษย์ หลักสำคัญในการพัฒนามนุษย์ในขั้นนี้คือ ๑) ศีล เป็นการฝึกพฤติกรรม โดยมีวินัยเป็นเครื่องมือในการฝึก ๒) สมาธิ เป็นการฝึกด้านจิต ฝึกด้านคุณธรรม ความมีจิตเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ๓) ปัญญา เป็นการฝึกในด้านการรู้ การพิจารณา การไตร่ตรองหาเหตุผลของการดำเนินชีวิต ในขณะที่สังคมโลกกำลังมีการเปลี่ยนแปลงสังคมของชุมชน กำลังได้รับผลกระทบด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยีสมัยใหม่

๒. ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

ในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมนั้น ความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่ควรมองข้าม โดยวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความซับซ้อน ในขณะที่เราทำการสื่อสาร แต่ละคนก็จะมีวัฒนธรรมที่สั่งสมมาจากการเรียนรู้ในบริบทสภาพแวดล้อมของตนเอง ดังนั้น การสื่อสารกับบุคคลที่มาจากวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกันนั้น ย่อมจะต้องมีการเรียนรู้ถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมของคู่สื่อสาร โดยการเรียนรู้

เกี่ยวกับวัฒนธรรมของคู่มือสาร ไม่จำเป็นจะต้องเกิดขึ้นกับบุคคลที่มาจากคนละประเทศเพียงอย่างเดียวเท่านั้น การสื่อสารกับคนภายในประเทศเดียวกัน หรือแม้กระทั่งการสื่อสารกับสมาชิกในองค์กรเดียวกันก็อาจมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมได้เช่นเดียวกัน ซึ่งความแตกต่างทางวัฒนธรรมนั้น หมายรวมถึง ความแตกต่างทางภูมิภาค จริยธรรม ศาสนา เพศ ยุคสมัย และชนชั้น คู่มือสารสามารถเรียนรู้ระบบพื้นฐานทางวัฒนธรรมได้จากการสังเกต ซึ่งหมายรวมถึงข้อเท็จจริงทางวัฒนธรรม สถาบันทางธุรกิจ การแต่งงานและครอบครัว องค์กรทางสังคม ภาษา การทหาร เพศ และกฎหมาย โดยกิจกรรมทั้งหมดนี้สามารถสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของแต่ละคนได้

ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง จำแนกเป็น ๖ ด้าน ได้แก่

๒.๑ ด้านภาษาและการสื่อสาร ภาษาและการสื่อสารที่ใช้ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน ได้แก่ ภาษาล้านนา หรือตัวเมือง จากการศึกษาวิจัยพบว่ามีสาเหตุแห่งการแพร่กระจายของภาษาหรืออักษรล้านนาไปสู่ดินแดนที่เป็นบริวารในปกครองใน ๒ ลักษณะ คือ

๒.๑.๑ การอพยพคนในช่วงการทำศึกสงคราม การอพยพคนในช่วงการทำศึกสงครามนั้น เป็นช่วงที่ผู้มีบารมีจะแผ่อำนาจไปยังเมืองต่างๆ เริ่มจากพ่อขุนเม็งรายมหาราช ผู้เป็นปฐมกษัตริย์ของอาณาจักรล้านนา ได้สร้างเมืองเชียงรายขึ้นเมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๑๘๐๕ เป็นเชียงแรกที่เกิดขึ้นในดินแดนอาณาจักรล้านนา พ่อขุนเม็งรายเป็นราชโอรสของพระเจ้าลาวเมงแห่งราชวงศ์ลัวะจักรราชผู้ครองหิรัญนครเงินยางกับพระนางอ่วมิ่ง จอมเมือง หรือพระนางเทพคำขยาย ราชธิดาของท้าวรุ่งแก่นชายเจ้าเมืองเชียงรุ่ง พระองค์ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ แรม ๙ ค่ำ เดือนอ้าย ปีกุนเอกศกจุลศักราช ๖๐๑ ตรงกับพุทธศักราช ๑๗๘๑ เมื่อมีพระชนม์ได้ ๑๖ พรรษา พระบิดาได้ส่งราชธิดาเจ้าเมืองเชียงเรียงมาเป็นคู่อภิเษกแล้วโปรดให้ เม็งรายเป็นมหาอุปราชเมื่อพระเจ้าลาวเม็งสวรรคตในปี พ.ศ. ๑๘๐๒ เม็งรายราชโอรสจึงได้ครองเมืองหิรัญนครเงินยางสืบแทน ในขณะที่มีพระชนม์ ๒๑ พรรษา^{๑๕๓}

ในปี พ.ศ. ๑๘๑๙ พ่อขุนเม็งรายได้ยกกองทัพไปประชิดเมืองพะเยา พ่อขุนจำเมืองผู้ครองเมืองพะเยาออกมารับเสด็จด้วยไมตรีและยกตำบลบ้านปากน้ำให้แก่พ่อขุนเม็งรายแล้วปฏิญาณเป็นมิตรกันต่อมาอีกราว ๔ ปี พ่อขุนรามคำแหงมหาราช แห่งอาณาจักรสุโขทัย พ่อขุนจำเมือง และพ่อขุนเม็งราย ได้กระทำสัตย์ปฏิญาณเป็นพระสหายกันโดยทรงเอาโลหิตที่นิ้วพระหัตถ์ผสมกับน้ำสัตย์เสวยทั้งสามพระองค์สัญญาว่าจะไม่เบียดเบียนกันตลอดชีวิตและในปี พ.ศ. ๑๘๓๔ พ่อขุนเม็งรายเสด็จไป

^{๑๕๓} จังหวัดเชียงราย, สมโภชเมืองเชียงราย ๗๕๐ ปี, ๒๕๕๕.

สร้างเมืองใหม่ที่เชิงดอยสุเทพ ใช้เวลาสร้างนาน ๕ ปี พ.ศ. ๑๘๓๙ จึงเสด็จและสถาปนานครแห่งนี้ว่า เชียงใหม่ ซึ่งพญาเม็งรายได้นำอักษรล้านนาเข้าไปด้วยคือใบลานที่บันทึกคำสอนทางพระพุทธศาสนา

๒.๑.๒ อิทธิพลของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เชียงใหม่ มีชื่อที่ปรากฏในตำนานว่า "นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่" เป็นราชธานีของอาณาจักรล้านนาไทยมาตั้งแต่ พระยาเม็งราย ได้ทรงสร้างขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๙ โดยความร่วมมือของ ๓ กษัตริย์เชื้อไท ได้แก่ พญาเม็งราย พ่อขุนรามคำแหง (อาณาจักรสุโขทัย) และพ่อขุนงำเมือง (เมืองพะเยา) และในเอกสารล้านนาระบุว่า ๓ กษัตริย์เป็นพระสหายร่วมน้ำสาบานและอีกประการหนึ่งเนื่องจากต้องการพันธมิตร เพื่อต่อต้านการรุกรานของมองโกล โดยได้ตีอาณาจักรพุกามในพม่าปัจจุบันแตก ซึ่งในขณะนั้นถือเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่มาก ทำให้เกิดการร่วมมือกันของกษัตริย์ไททั้ง ๓ พระองค์ และเมื่อพระองค์ได้แผ่อำนาจไปทุกสารทิศพระองค์จะนำพระพุทธศาสนาไปด้วยทุกแห่ง ซึ่งมีอักษรธรรมบันทึกใส่ใบลานไปเผยแพร่แก่ประชาชนที่พื้นที่ที่เข้าไปยึดครองอักษรที่ใช้

๒.๒ ด้านค่านิยมที่มีต่อสังคมและวิถีชีวิต วัฒนธรรมและสังคมของกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง^{๑๕๔} ภายใต้กรอบของ GMS (อนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง) ประการแรกสุดที่ควรคำนึงคือวัฒนธรรมและสังคมของกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงเป็นเรื่องที่สำคัญในการทำความเข้าใจถึงการรวมกลุ่มทางอนุภูมิภาค ลักษณะทางวัฒนธรรมและสังคมร่วมของกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง ลักษณะทางวัฒนธรรมและสังคมร่วมนั้น เกิดจากการที่คนอาศัยอยู่ในภูมิภาคเดียวกันมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกัน มีวิถีชีวิต และการดำรงอยู่ที่คล้ายคลึงกัน อยู่ในเขตที่เรียกว่า กลุ่มภูมิภาคด้วยกัน และในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงก็เช่นกันมีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ซึ่งก็คือน้ำและแม่น้ำที่กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในอนุภูมิภาคใช้ร่วมกันก็คือ แม่น้ำโขง ซึ่งประกอบด้วยจีน พม่า ไทย ลาว เขมร เวียดนาม มันก็ไม่ได้หมายความว่า จะไม่มีความแตกต่างกัน โดยในแต่ละพื้นที่ของประเทศในกลุ่ม อนุภูมิภาคุ่มน้ำโขงนั้นมีความแตกต่างกันอยู่ ประชากรในแต่ละพื้นที่ต่างอยู่รอดได้ด้วยการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมนั้นๆ และการปรับตัวในแต่ละพื้นที่นั้นเอง ที่ทำให้คนมีความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน จนกลายเป็นลักษณะทางวัฒนธรรมในพื้นที่ต่างๆ

๒.๓ ด้านวิถีปฏิบัติ ความเชื่อ วัฒนธรรม จารีต และประเพณี ชาวไตหรือชาวไทยโบราณมีรากฐานของสังคมเกษตรกรรมแบบพอเพียงและพึ่งตนเอง ในโลกทัศน์และคติความเชื่อเรื่องผี ซึ่งเหมือนกับชนเผ่าอื่นๆ ของเอเชียก่อนอิทธิพลคติความเชื่อทาง พราหมณ์ -ฮินดู จะแผ่เข้ามาในดินแดน

^{๑๕๔} ยุวดี วงศ์วีระประเสริฐ, วัฒนธรรมและสังคมของกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง, ธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง, (๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๐) หน้า ๒๒ - ๑๒.

ที่ตั้งถิ่นฐานของคนไทยอย่างน้อย ๑,๔๐๐ ปีที่แล้วในยุคก่อนทริภุชชัย ตั้งแต่มีแคว้นทริภุชชัยภายใต้ อำนาจของละโว้ ศาสนาพุทธเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อพัฒนาการด้านทัศนคติความเชื่อและวัฒนธรรมของคนในดินแดนที่ภายหลังเป็นอาณาจักรล้านนา พุทธศาสนาเจริญขึ้นที่ละน้อย และเจริญเป็นอย่างมากใน สมัยพระเจ้าติโลกราชตลอดจนสมัยพระเมืองแก้ว กล่าวกันว่าถือเป็นยุคทองของล้านนา แต่คติความเชื่อ เรื่องผีและพราหมณ์-ฮินดู หาได้หมดไปไม่ กลับเสริมสร้างเอกลักษณ์แบบแผนโลกทัศน์ของชาวล้านนาให้ มีลักษณะเฉพาะและผสมผสาน ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและเศรษฐกิจส่งผลให้คติความเชื่อ และศาสนามีแนวโน้ม เสื่อมลงอย่างเห็นได้ชัด

๒.๓.๑ ด้านจารีตประเพณี จารีตประเพณี คือประเพณีที่สังคมถือว่า ถ้าผู้ใดฝ่าฝืน หรืองดเว้นไม่กระทำตาม จะเป็นความผิดรุนแรง เพราะอาจมีผลทำให้เกิดความเดือดร้อนมาสู่บุคคล ครอบครัว และชุมชนได้ ทั้งนี้มักเกี่ยวข้องกับศีลธรรม บทบัญญัติ หรือกฎหมาย ที่สังคมให้ความเชื่อถือ ดังได้ปรากฏเป็นความผิดในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งเมืองในอาณาจักรล้านนาไม่ว่าจะเป็นเชียงใหม่ เชียงราย เชียงแสน เชียงตุง เชียงรุ่งและเชียงทอง ต่างก็มีจารีตประเพณีที่เหมือนกัน คือ ผิดผี ผิดคลอง หรือ ผิด กอง ผิดครู ผิดกฎ และ ขีด

๒.๓.๒ ด้านความเชื่อ กลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงมีลักษณะความเชื่อ ส่วนใหญ่ในเรื่องของไสยศาสตร์เชื่อในเรื่องของเทพเจ้า ผีบรรพบุรุษและผีต่างๆ ตามความเชื่อของแต่ละ สังคม

๒.๓.๓ ด้านประเพณี ได้แก่ ประเพณีการปลูกเรือน ประเพณีกินแขกแต่งงาน ประเพณีขึ้นเรือนใหม่ ประเพณีบวชลูกแก้ว ประเพณีปอยหลวง ประเพณีสงกรานต์ พิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น ที่ยกขึ้นเบื้องต้นเป็นเพียงตัวอย่างที่มีอยู่ในกลุ่ม ๕ เชียงในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีอีกหลากหลาย ประเพณี ที่เป็นสิ่งเชื่อมโยงความสัมพันธ์กันได้เป็นอย่างดี

๒.๓.๔ ธรรมเนียมวัฒนธรรม ธรรมเนียมวัฒนธรรมของอาณาจักรล้านนาที่ เผยแพร่ไปสู่กลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ที่เป็นที่ยึดกันอย่างแพร่หลายคือธรรมเนียมการแต่งกาย การ รับประทานอาหาร เป็นต้น วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเจริญงอกงามแก่หมู่คณะ ประกอบไปด้วย ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะประเพณี จารีต กฎหมาย เป็นเอกลักษณ์ร่วมที่เป็นแบบแผนในสังคม โดยสัมผัส ได้จากวิถีชีวิต พฤติกรรม บุคลิกภาพ และถูกเก็บสะสม พัฒนาและถ่ายทอดสู่ชนรุ่นหลัง

๒.๔ ด้านศิลปะและสถาปัตยกรรม ได้แก่

๒.๔.๑ ศิลปะนาฏศิลป์ ดนตรี ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ และลักษณะการประกอบ อาชีพที่เป็นเกษตรกรรมส่งผลต่อวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ในแถบใกล้เคียงกันการ

แสดงรำของไทย ลาว เขมรมีความคล้ายคลึงกัน รวมทั้งเครื่องดนตรีที่ได้รับอิทธิพลซึ่งกันและกัน แต่มีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับวัฒนธรรมประเพณีของประเทศนั้น ๆ

๒.๔.๒ ด้านสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมที่เห็นเด่นชัดในอาณาจักรล้านนาในกลุ่ม ๕ เชียง คือสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ได้แก่ วิหารหลวง ซุ้มประตูโขง ภูมิ อุโบสถ หอกลอง หอคำ หอไตร เป็นต้น จะปรากฏตามวัดวาอารามต่างๆ ทั้งในเชียงใหม่ เชียงราย เชียงรุ่ง เชียงตุง และเชียงทอง ซึ่งวิถีปฏิบัติของคนในเชียงต่างๆ ที่เหมือนกัน คล้ายคลึงกัน

๒.๕ ด้านการศึกษา นโยบายการศึกษาของประเทศก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมต่าง ๆ ของเมืองที่เป็นประเทศราช กล่าวคือ เมื่อรัฐใดตกเป็นเมืองขึ้นหรือประเทศราชของเมืองอื่นก็ย่อมต้องปฏิบัติตามนโยบายของประเทศ กลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เมื่อถูกรวบรวมเป็นแต่ละประเทศแล้ว ทุกประเทศต้องการให้คนในประเทศของตนเรียนภาษาราชการ ทำให้ภาษาล้านนาที่ศึกษาเล่าเรียนกันก็ถูกจำกัด ประกอบกับวิวัฒนาการใหม่ ๆ เข้าสู่กลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ทำให้การศึกษาแบบดั้งเดิมคือการเรียนอักษรธรรมลดน้อยถอยลง

๒.๖ ด้านการเมืองการปกครอง เมื่อสถาบันผู้ปกครองถูกลดอำนาจลง ศูนย์กลางของภาษาท้องถิ่นก็ย่อมถูกทำลายไปด้วย การสั่งการใดๆ ที่ผู้ครองนครเคยใช้บริหารบ้านเมืองและการสื่อสารกันด้วยภาษาท้องถิ่นก็ถูกยกเลิกไปให้ใช้ภาษาราชการของแต่ละประเทศแทน ภาษาล้านนาก็ยิ่งลดความสำคัญมากยิ่งขึ้น

ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง พอสรุปได้ว่า ชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ล้วนมีความสัมพันธ์ที่ติดต่อกัน ท่ามกลางกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงและโลกาภิวัตน์ รวมทั้งการแบ่งเขตรัฐชาติต่างๆ ในดินแดนแถบลุ่มน้ำโขง และกระแสความผกผันทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ทำให้วิวัฒนาการทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ไม่เด่นชัดและอ่อนด้อยลงไป ความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ ถูกปิดกั้นด้วยอำนาจรัฐและลัทธิทางการเมือง ถึงแม้ว่าปัจจุบันความเป็นรัฐชาติและอาณาจักรจะสูญสิ้นไปไม่ต่ำกว่าร้อยปีแล้วก็ตาม ในกลุ่มชนต่างๆ ก็ยังมีผู้คนบางคนและบางชุมชนที่สามารถดำรงอัตลักษณ์ของตนเองและยังสืบสานภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเอาไว้ได้อย่างเข้มแข็ง ที่เห็นได้ชัดเจนคือ อักษรเขียน ภาษาพูด และศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม ดังนั้น ดินแดนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เป็นดินแดนที่พระพุทธศาสนาตั้งมั่นอยู่อย่างยาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ก่อให้เกิดพุทธศิลปะ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม วัฒนธรรมต่างๆ อย่างมากมาย แม้จะล่วงเลยไปหลายร้อยปีแล้วตาม ก็ยังปรากฏให้เห็นอยู่จนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นเชียงราย เชียงใหม่ เชียงตุง เชียงรุ่ง และเชียงทอง

๕.๒ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง (Active Participation) ระบุว่าความสามารถในการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับความอยากรจะเรียนรู้ และมีส่วนร่วม ถ้ามีความอยากรเรียนรู้ และอยากมีส่วนร่วมมาก ความสามารถในการเรียนรู้ก็จะยิ่งมากขึ้น

กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง (Active Participation) ด้วยเหตุผลหลัก ๒ ประการ กล่าวคือ

๑. กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ห้าเชียง คือ ห้าเมืองหลักในลุ่มน้ำโขงจากต้นน้ำ คือ เชียงใหม่ เชียงราย เชียงตุง เชียงรุ่ง และเชียงทอง คืออยู่อารยธรรมอันดามัน มีอายุไม่น้อยกว่า ๓,๐๐๐ ปี^{๑๕๕}

๑.๑ เชียงราย นครแห่งแบบแผนและความงดงาม เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ระหว่างลุ่มแม่น้ำกกและแม่น้ำโขง ที่เป็นจุดกำเนิดความรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมไทยวน ซึ่งนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพัฒนาการทางศิลปะและวัฒนธรรมของล้านนาที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน เป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นรูปแบบความงามที่มีแบบแผนที่คลาสสิกในหลายๆ แขนง เช่น สถาปัตยกรรม ผ้าแพรพรรณ ดนตรี และอาหาร เป็นต้น

๑.๒ เชียงใหม่ นครแห่งชีวิตและความมั่งคั่ง ศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนา เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๘๙ ความมั่งคั่งของนครเชียงใหม่ เกิดขึ้นจากการค้าทางไกล จากเมืองท่าบริเวณอ่าวเบงกอลขึ้นมาสู่เมืองต่างๆ โดยมีนครเชียงใหม่ ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นชุมทางสำคัญที่ได้กลายเป็นความสัมพันธ์ทางการเมือง การปกครอง โดยเฉพาะการศาสนาในนครเชียงใหม่ นับได้ว่าเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังแถบนี้ ส่งผลให้หัวเมืองน้อยใหญ่ต่างได้รับอิทธิพลทางภาษา วรรณกรรม และงานศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีทั้งลักษณะร่วมและแตกต่างกันไปตามสภาพสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละแห่ง กลายเป็นเอกลักษณ์ทางศิลปะอันเป็นจุดเด่นของท้องถิ่นต่างๆ อย่างน่าสนใจ

๑.๓ เชียงทอง นครแห่งความงามหลังม่านไหมและสายน้ำ หลวงพระบาง ความสัมพันธ์เหนือดินแดนสองฝั่งโขงที่ยั่งยืนอยู่ในภูมิภาคทางตอนบนแถบนี้ เมืองเชียงทองหรือนครหลวงพระบาง ศูนย์กลางแห่งอาณาจักรล้านช้าง นับเป็นหลักฐานสำคัญที่ยืนยันถึงความสัมพันธ์ไทยวนและไทลาวมีมาอย่างยาวนาน นับเริ่มตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา สำหรับงานศิลปกรรมนั้น เมืองเชียงทองได้พัฒนารูปแบบขึ้นมาได้ด้วยตนเอง แต่สำหรับบางลักษณะก็ยังคงปรากฏถึงอิทธิพลทั้งด้านรูปแบบ และแนวทางการคิดที่ได้รับจากล้านนาอยู่อย่างชัดเจน ทั้งงานทางด้านสถาปัตยกรรมและงาน

^{๑๕๕} จินจุทา อีสริยพัช “ประวัติศาสตร์ ๕ เชียง” สืบค้นใน <<https://www.youtube.com/watch?v=n&SmvJBeHw๘>> ธันวาคม ๒๕๖๐.

ศิลปกรรมแขนงต่างๆ แต่อย่างไรก็ตาม มนต์เสน่ห์ของศิลปกรรมล้านช้างก็ยังคงโดดเด่น โดยเฉพาะที่นครหลวงพระบางยังคงได้รับการสืบสานและอนุรักษ์อยู่เป็นอย่างดีจากทุกภาคส่วนในปัจจุบันนี้

๑.๔ เชียงตุงเขมรรัฐ นครในเงาแห่งอำนาจ ประชาชนชนเผ่าไทเขิน หรือไทขิ่น กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่มีถิ่นฐานอยู่ลุ่มแม่น้ำโขง อันมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับอาณาจักรล้านนามาตั้งแต่ครั้งอดีต นับตั้งแต่รัฐสมัยของพญามังราย แห่งนครเชียงใหม่ อันมีเอกสารตำนานเมืองตุง ซึ่งได้บันทึกถึงความสัมพันธ์นั้นอย่างชัดเจน ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะได้อยู่ในอิทธิพลและอำนาจของวัฒนธรรมพม่าที่ครอบงำอยู่ หากแต่ความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ก็ยังคงแนบแน่นมาโดยตลอด และยังคงพบว่าวัฒนธรรมไทเขินก็ยังคงคงดงามอยู่เป็นเสน่ห์ดึงดูดให้ผู้คนเข้าไปท่องเที่ยวอยู่เสมอ

๑.๕ เชียงรุ่งอาฬวี นครสามฝ่ายฟ้า ศูนย์กลางของวัฒนธรรมไทลื้อแห่งอาณาจักรสิบสองปันนาในอดีต ที่เคยรุ่งเรืองและมีความสำคัญในฐานะของเมืองสามฝ่ายฟ้า อันหมายถึงมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ที่ตั้งระหว่างพม่า ล้านนา และจีน เป็นเหตุให้ต่างฝ่ายพยายามแผ่อิทธิพลเหนือดินแดนสิบสองปันนาอยู่มาโดยตลอด ซึ่งลักษณะดังกล่าวได้สะท้อนออกมาจากการแสดงศิลปกรรมแขนงต่างๆ ที่มีรูปแบบผสมผสานกันระหว่างพม่า ล้านนา และจีน กลายเป็นวิถีชีวิตที่ชาวไทลื้อได้คุ้นเคย จนกลายเป็นเอกลักษณ์อยู่บนพื้นฐานสามเส้าของอำนาจจากภายนอกที่ส่งผลถึงลักษณะเด่นทางศิลปกรรมนับจากอดีตจวบจนปัจจุบัน

จากการศึกษาวิจัยตามรอยประวัติศาสตร์โยนกนาครพันธ หรือท้าวญนครเงินยาง และประวัติศาสตร์ภาคเหนือต่างๆ พบว่าสาเหตุที่เกิดอาณาจักร ๕ เชียงในอาณาจักรของล้านนานี้มีอยู่ ๓ ประการ คือ ๑) การขยายอาณาเขตอำนาจของพระมหากษัตริย์ ๒) การถอยร่นจากการถูกรุกรานจากชนชาติที่มีอำนาจมากกว่า และ ๓) การย้ายถิ่นฐานเพื่อการดำรงชีวิตที่ดีกว่าเดิม^{๑๕๖} กลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง จึงเป็นกลุ่มชนที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษที่ก่อกำเนิดอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ ทว่าท่ามกลางกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงและโลกาภิวัตน์ รวมทั้งการแบ่งเขตรัฐชาติต่างๆ ในดินแดนแถบลุ่มน้ำโขง และกระแสความผกผันทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ทำให้วิวัฒนาการทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ไม่เด่นชัดและอ่อนด้อยลงไป ความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ถูกปิดกั้นด้วยอำนาจรัฐและลัทธิทางการเมือง ถึงแม้ว่าปัจจุบันความเป็นรัฐชาติและอาณาจักรจะสูญสิ้นไปไม่ต่ำกว่าร้อยปีแล้วก็ตาม ในกลุ่มชนต่างๆ ก็ยังมีผู้คนบางคนและบางชุมชนที่สามารถดำรงอัตลักษณ์ของตนเองและยังสืบสานภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเอาไว้ได้อย่างเข้มแข็ง ที่เห็นได้ชัดเจนคือ อักษรเขียน ภาษาพูด และศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม

^{๑๕๖} พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ ธนปญโญ/แก้วเปียง), การวิเคราะห์บริบทและสภาพการเปลี่ยนแปลงของภาษาล้านนาในกลุ่ม ๕ เชียง, รายงานการวิจัย, ๒๕๕๗.

๒. กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ตามแนวพระพุทธศาสนา

การจัดการข้ามวัฒนธรรม เป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับเรื่องการจัดการภายใต้สิ่งแวดล้อมที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนด มีอิทธิพลต่อปัจจัยในการจัดการ โดยมีแก่นสารในการศึกษาที่สามารถสรุป แบ่งออกได้เป็นประเด็นที่สำคัญ ๓ ประเด็น ได้แก่^{๑๕๗} ๑) การสร้างให้เกิดความระมัดระวังในความแตกต่างของวัฒนธรรม ความระมัดระวังที่จะต้องจัดการในประเทศที่มีความแตกต่างในทางวัฒนธรรม เมื่อเทียบกับวัฒนธรรมของบริษัทแม่ ทั้งในเรื่องของปรัชญา การจัดการ ค่านิยม บรรทัดฐาน ความเชื่อ และแนวทางปฏิบัติในการดำเนินธุรกิจที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะในการทำงานกับคนที่มีสัญชาติและเชื้อชาติที่แตกต่างกัน ๒) การสร้างให้เกิดความเข้าใจในความแตกต่างของวัฒนธรรม การสร้างให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมนั้นอย่างลึกซึ้งเพื่อประโยชน์ในการเข้าถึงแก่นและสาระของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เข้าใจถึง สาเหตุ และปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดการได้อย่างแท้จริง และ ๓) ความสามารถในการทำงานในวัฒนธรรมที่แตกต่าง พัฒนาให้ผู้บริหารความสามารถ จัดการกรกิจอย่างมีประสิทธิภาพ แม้ในวัฒนธรรมที่แตกต่างจากวัฒนธรรมเดิมของตนเอง

กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ตามแนวพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก ๒ ประการ ได้แก่

๒.๑ หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง คนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียงได้ยึดหลักหลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ที่เรียกว่า จักร ๔ ได้แก่

๒.๑.๑ ปฏิรูปเทสวาสะ การอยู่ในประเทศอันควร หมายถึง การอยู่ในท้องถิ่นที่เหมาะสมกับกิจกรรมที่ต้องกระทำ

๒.๑.๒ สัปปริสุปสังเสวะ การคบสัตบุรุษ คือคนดี คนสงบ ผู้ที่เป็นสัตบุรุษ หรือสัปปริสยะ ย่อมมีสัปปริสธรรม ๗ ประการประจำตน ได้แก่ รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้ชุมชน รู้บุคคล

๒.๑.๓ อัตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ หมายถึง การตั้งอยู่ในสุจริต ๓ คือกายสุจริต ได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤติผิดในกาม วจิสุจริต ได้แก่ การไม่พูดเท็จ การ

^{๑๕๗} สานิตย์ หนูนิล, การจัดการข้ามวัฒนธรรมเพื่อเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน Cross - cultural Management for Entering ASEAN Economic Community, วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๘), หน้า ๑๗๘-๑๗.

ไม่พูดส่อเสียด การไม่พูดคำหยาบ การไม่พูดเพ้อเจ้อ และมโนสุจริต ได้แก่ การไม่อยากได้ของผู้อื่น การไม่คิดพยาบาทผู้อื่น การเห็นชอบตามคลองธรรม อีกนัยหนึ่ง หมายถึง การตั้งอยู่ในประโยชน์ปัจจุบัน ได้แก่ การหมั่นหาทรัพย์ การรักษาทรัพย์ไว้ การมีเพื่อนดี การเลี้ยงชีวิตพอเหมาะพอดี การตั้งอยู่ในประโยชน์ในอนาคต ได้แก่ ความสมบูรณ์ด้วยศรัทธา ความสมบูรณ์ด้วยศีล ความสมบูรณ์ด้วยจาคะ ความสมบูรณ์ด้วยปัญญา

๒.๑.๔ ปุพเพตปุญญตา ความเป็นผู้ได้กระทำบุญไว้ก่อน หมายความว่า ได้ทำบุญไว้ในอดีต บุญนั้น กล่าวโดยเหตุ ได้แก่ กุศลกรรมหรือความดี กล่าวโดยผล ได้แก่ ความสุข

๒.๒ หลักเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ชาวพุทธกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้ประพฤติปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ของชาวพุทธที่ดี ดังนี้

๒.๒.๑ หมั่นไปวัดตามโอกาสที่เหมาะสม วัดในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีจำนวนหลายร้อยวัด ทั้งวัดที่ทางราชการสร้างและวัดที่ราษฎรสร้าง ในสมัยก่อน วัดเป็นศูนย์กลางแห่งการศึกษา เป็นสถานที่สำหรับกุลบุตรได้เข้าศึกษาเล่าเรียนทั้งทางโลกและทางธรรม รวมทั้งเป็นศูนย์กลางของชุมชนเป็นแหล่งความรู้และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีอันหลากหลาย ปัจจุบันนี้ การศึกษาและกิจกรรมต่างๆ มิได้มีศูนย์กลางอยู่ที่วัด แต่อยู่ตามส่วนราชการและกิจการของเอกชน วัดจึงเป็นเพียงสถานที่สำหรับอยู่พักอาศัยของพระภิกษุ สามเณร กิจกรรมต่างๆ ของวัดคนภายนอกไม่ผู้จะสนใจ ยังมีกิจกรรมภายนอกมากเพียงใดวัดก็ลดความสำคัญลงเพียงนั้น วัดหลายแห่งจึงขาดการทำนุบำรุง ขาดการดูแลเอาใจใส่ กลายเป็นเพียงสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมเท่านั้น

แต่อย่างไรก็ตาม ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ก็ยังให้ความสำคัญและบำรุงวัดอยู่เสมอ เนื่องจากวัดเป็นสถานที่สำหรับรวบรวมจิตใจของชาวพุทธ ให้ตั้งมั่นอยู่ในความดี ถึงแม้ว่ากิจกรรมหลายอย่างจะไม่ต้องพึ่งวัดก็ตาม แต่การหมั่นไปวัดก็ยังมีประโยชน์และมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญหลายประการ เช่น เพื่อการทำนุบำรุงศาสนสถาน เพื่อการสงเคราะห์พระสงฆ์ เพื่อการสืบต่อกิจกรรมทางศาสนา และเพื่อการปฏิบัติธรรม เป็นต้น

๒.๒.๒ หมั่นฟังธรรม พระธรรม ได้แก่ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คำสั่ง นั้น ได้แก่ วินัยบัญญัติ คือ ข้อบังคับให้ปฏิบัติจะละเมิดมิได้ คือ ศีล ๕ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ ส่วน คำสอน นั้น ได้แก่ ข้อปฏิบัติตามอัธมาศัยของผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว พระธรรมจึงมีคุณสมบัติคือความงามสามระยะ คือ งามในเบื้องต้นด้วยประกาศข้อปฏิบัติความระเบียบ เรียกร้อย คือ ศีล ในท่ามกลาง ด้วยการประกาศข้อปฏิบัติที่ทำให้ปราณีต คือ สมาธิ ความตั้งใจมั่นคงไม่หวั่นไหวในอารมณ์ต่างๆ และ งามใน

ที่สุด ด้วยการประกาศคุณอันปราณีตที่สุดเป็นยอดแห่งการปฏิบัติ คือ ปัญญาความรู้ชัดแจ้ง อันเป็นผลแต่สมาธิ เพราะผู้มีจิตเป็นสมาธิที่จะรู้ชัดแจ้งในกระแสธรรมได้

ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เชื่อว่าการหมั่นฟังธรรม ทำให้ผู้ฟังได้รู้ดีรู้ชั่ว ทำให้รักและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เห็นใจกัน ไม่เบียดเบียนกัน ทำให้ชีวิตมีความเจริญก้าวหน้า และทำให้เป็นคนและมีความสุข

๒.๒.๓ พยายามสนใจศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์ ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีความสนใจศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์ โดยมีความมุ่งหมายว่า ทำให้เป็นผู้มีจิตใจและบุคลิกลักษณะที่เข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง สงบ เยือกเย็น สุขภาพนุ่มนวล สดชื่น ผ่องใส กระฉับกระเฉง กระปรี้กระเปร่า เบิกบาน งามสง่า มีเมตตากรุณา มองดูรู้จักตนเองและผู้อื่นตามความเป็นจริง

นอกจากนั้น ประโยชน์ของการศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์ ได้แก่ ทำให้เกิดความสุข อยากรู้อย่างเป็นสุข ไม่เดือดร้อนทั้งต่อตนเองและผู้อื่น กล่าวคือ ช่วยทำให้จิตใจผ่อนคลาย หายเครียด เกิดความสงบ หายกระวนกระวาย เป็นเครื่องเสริมประสิทธิภาพในการทำงาน การเล่าเรียน และการทำกิจทุกอย่าง ช่วยเสริมสุขภาพกายและใช้รักษาโรคได้

๒.๒.๔ มีความเลื่อมใสในพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเท่าเทียมกัน พระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติธรรม เผยแผ่คำสอน สืบต่อพระพุทธศาสนา มีคุณธรรมและหลักธรรมที่ต้องปฏิบัติมากมาย ได้แก่ ๑) ปริยัติ การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย นำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาเผยแผ่แนะนำให้พุทธศาสนิกชนได้ใช้และยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ ๒) ปฏิบัติ ปฏิบัติตามหลักธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดไม่ให้บกพร่อง ไม่ให้ต่างพร้อย และ ๓) ปฏิเวธ การรู้แจ้งแทงตลอดในข้อธรรมของพระพุทธเจ้า

ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีความเลื่อมใสในพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเท่าเทียมกัน ฟังเห็นได้จากงานศาสนพิธีต่างๆ เช่น การลุกขึ้นยืนรับพระสงฆ์ การให้ที่นั่งพระสงฆ์ การตามส่งพระสงฆ์ และการหลีกทางให้พระสงฆ์ มีกิริยาวาจาที่สุภาพเรียบร้อย เมื่อพบหรือสนทนากับพระสงฆ์ในโอกาสต่างๆ

๒.๒.๕ ตั้งจิตให้เป็นกุศลในขณะที่ฟังธรรม อานิสงส์แห่งการฟังธรรม มี ๕ ประการ กล่าวคือ ย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยได้ฟัง สิ่งใดที่เคยฟังแล้วย่อมเข้าใจชัดขึ้น คลายความสงสัย เกิดสัมมาทิฐิ และมีจิตผ่องใส

ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ระลึกอยู่เสมอว่า การตั้งจิตให้เป็นกุศลในขณะที่ฟังธรรม ๑) ย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ผู้ฟังธรรมครั้งหนึ่งๆ จะได้ฟังธรรมและเนื้อความแห่งธรรมที่ตนยังไม่เคยได้ยินได้ฟังมาบ้าง ไม่มากก็น้อย ๒) สิ่งใดที่เคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจสิ่งนั้น

ชัด ถึงแม้ตนได้เคยฟังธรรมนั้นมาแล้ว แต่ยังไม่เข้าใจแจ่มแจ้งหรือเข้าใจไม่ชัด จะเข้าใจธรรมนั้นชัดเจนยิ่งขึ้น ๓) บรรเทาความสงสัยเสียได้ ผู้ใคร่ธรรมที่ยังเป็นปุถุชน ย่อมมีความสงสัยข้องใจในธรรมบางข้อ เมื่อได้ฟังธรรมเทศนาแล้ว อาจขจัดความสงสัยนั้นๆ เสียได้ ไม่มากก็น้อย ๔) ทำให้ความเห็นให้ถูกต้องได้ ปุถุชนอาจมีความเห็นยังไม่ตรงต่อถ้อยคำสั่งสอนอยู่บ้าง เมื่อได้ฟังธรรมที่พระธรรมกถึกแสดงตามพระไตรปิฎกและอรรถกถาแล้ว ก็อาจทำให้ความเห็นให้ตรงได้ และ ๕) จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส ในขณะที่ฟังธรรมนั้น จิตย่อมปราศจากความขุ่นมัวและเศร้าหมอง ยิ่งกว่านั้น ก็อาจจะผ่องใสตลอดไป

๒.๒.๖ ทำบุญกุศลตามหลักและวิธีการของพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตนโดยความเรียบร้อย สำรวมและด้วยอาการอันแสดงความเคารพตลอดพิธี ระมัดระวังรักษากิริยามารยาทเป็นอย่างดี

ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีหลักในการประกอบพิธีกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ได้แก่ ๑) ควรให้ถูกต้องตามหลักศาสนา หมายถึง ตรงตามจุดหมายและวิธีปฏิบัติทางศาสนา พิธีกรรมเหล่านี้ถ้าหากมาจากข้อกำหนดตามวินัยสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ก็ต้องทำตามนั้น ไม่อาจแก้ไขได้ เช่น พิธีบรรพชาอุปสมบท ๒) ควรมีการประหยัด อันหมายถึงการประหยัดทรัพย์ มีความพอเหมาะพอควร ไม่เกินพอดี ๓) ควรคำนึงถึงประโยชน์ ได้แก่ ประโยชน์ที่เป็นคุณความดีตามหลักศาสนา และ ๔) ไม่ขัดกับประเพณีนิยมของท้องถิ่นหรือชุมชน

๒.๒.๗ ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในทุกๆ ด้าน ก่อให้เกิดความสะอาด สว่าง สงบ ร่มรื่น ร่มเย็น สร้างความรู้สึกเป็นที่ประทับใจและความรู้สึกที่ดีต่อกัน

ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้กำหนดแนวทางในการปลูกจิตสำนึกในการบำรุงรักษาวัดและพุทธสถานให้เกิดประโยชน์ ได้แก่ ๑) สร้างความรู้สึกสำนึกแก่ชุมชนในท้องถิ่นว่าวัดเป็นของตน มีความรู้สึกหวงแหน รักและช่วยกันดูแลรักษา ๒) สร้างสภาพวัดและเสนาสนะถาวรวัตถุต่างๆ ให้มีความหมาย เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณรที่บวชเรียนศึกษา ๓) ศึกษาปฏิบัติธรรม เป็นที่บำเพ็ญกุศลของชุมชน เป็นที่ที่ชุมชนนั้นได้เข้ามาหาความสงบทางกายและใจ เป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชุมชน

จะเห็นได้ว่า ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เป็นผู้ที่เคารพเลื่อมใสและศรัทธาในพระรัตนตรัย ศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เอาใจใส่ทำนุบำรุงและบำเพ็ญประโยชน์ต่อวัดและพระสงฆ์ ปฏิบัติตนอย่างมีมารยาท ที่ถูกต้องและเหมาะสมต่อพระสงฆ์ และนำแนวทางการปฏิบัติตนของพระสงฆ์มาเป็นแบบอย่างที่ดีงามในการดำเนินชีวิต

ชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ส่วนใหญ่ได้ปฏิบัติตนตามหลักจักร ๔ ในพระพุทธศาสนา กล่าวคือ เลือกอยู่ในท้องถิ่นที่เหมาะสมกับกิจกรรมที่ต้องกระทำ มีความอุดมสมบูรณ์ มีภูมิประเทศที่เหมาะสมแก่การประกอบอาชีพของแต่ละชุมชน คบคนดี ทำให้ตนเป็นคนที่มีรู้จักเหตุ รู้จักผล

รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล ทำให้สามารถประพฤติปฏิบัติตามแนวทางที่ถูกต้อง ตั้งตนไว้ชอบ กล่าวคือการหมั่นหาทรัพย์ การรักษาทรัพย์ไว้ การมีเพื่อนดี การเลี้ยงชีวิตพอเหมาะพอดี การตั้งอยู่ในประโยชน์ในอนาคต ได้แก่ ความสมบูรณ์ด้วยศรัทธา ความสมบูรณ์ด้วยศีล ความสมบูรณ์ด้วยจาคะ ความสมบูรณ์ด้วยปัญญา และความเป็นผู้ได้กระทำบุญไว้ก่อน หมายความว่า ได้ทำกุศลกรรมหรือความดีไว้ตลอด ความประพฤติปฏิบัติตามหลักจักร ๔ ดังกล่าว ย่อมนำมาซึ่งความสุขความเจริญของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง การประพฤติปฏิบัติดังกล่าวมานี้เป็นไปตามหลักของความ เป็นเมืองที่ดี ความเป็นพลเมืองมีคุณสมบัติในเชิงการเชื่อมโยงในเชิงเครือข่ายเป็น Civil Society ซึ่งท่านแปลว่าคือ “สังคมแห่งความเป็นพลเมือง” หรือ “ประชาสังคม” หรือ “สังคมสันติประชาธรรม” ตามนัยที่ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ เคยกล่าวไว้ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า ความเป็น พลเมืองของสังคมก็คือการมีความเป็นประชาธิปไตยโดยสาระนั่นเอง^{๑๕๘} ซึ่งหมายถึง การเป็นคน ที่ รับผิดชอบได้ด้วยตัวเอง มีความสำนึกในสันติวิธี มีการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น และต้องใช้ สิทธิเสรีภาพโดยมีความรับผิดชอบต่อผู้อื่น เคารพสิทธิผู้อื่น เคารพความแตกต่าง เคารพกติกา เป็นต้น^{๑๕๙}

๕.๓ แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

กล่าวเชิงประวัติศาสตร์ได้ว่า กลุ่มอารยธรรมทั้ง ๕ เชียงนี้ ล้วนแล้วแต่เคยรุ่งเรืองมาทั้งสิ้น เป็นต้นว่า เชียงรุ่ง เคยเป็นเมืองศูนย์กลางใน "ราชอาณาจักรห่อคำเชียงรุ่ง" ของ "พญาเจิง" (พ.ศ.๑๗๒๓) เชียงทอง ก็เคยเป็นราชธานีของ "อาณาจักรล้านช้าง" ช่วง "พระเจ้าฟ้ารุ่ง" (พ.ศ.๑๘๙๖) และหลังจาก "พญามังราย" สร้างเมืองเชียงราย พ.ศ. ๑๘๐๕ แล้ว ต่อมาได้สร้างเมืองเชียงตุง ใน พ.ศ. ๑๘๑๐ ก่อนที่จะสถาปนาเชียงใหม่ขึ้นเป็นราชธานีแห่ง "อาณาจักรล้านนา" เมื่อปี พ.ศ. ๑๘๓๙ อาจกล่าวได้ว่า ล้านนากับเชียงตุง เชียงรุ่ง และหลวงพระบางนั้น ล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน โดยการสร้างระบบเครือข่ายที่ใกล้ชิด กล่าวคือ เชียงตุงถือเป็นเมืองประเทศราชของล้านนา (เสมือน "ลูกช้างหางเมือง") ส่วนเชียงรุ่งและหลวงพระบางกับล้านนาก็จัดว่าเป็น "บ้านพี่เมืองน้อง" กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากกล่าวถึงความรุ่งเรืองในแง่ของการเผยแผ่พุทธศาสนาแล้ว จำนวนวัดเก่าแก่มากมายเป็นตัวบ่งชี้ได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นวัดพระธาตุจอมทอง วัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย, วัดเชียงมั่น วัดอุโมงค์ วัดพระสิงห์ วัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่, วัดยางกวง วัดหัวข่วง วัดพระธาตุจอมคำ เชียงตุง, วัดสวนม่อน วัดป่าเจ็ด เชียงรุ่ง, วัดเชียงทอง วัดพระธาตุจอมพูนี เชียงทอง (หลวงพระบาง) เป็นต้น^{๑๖๐}

^{๑๕๘} ประเวศ วสี, “เส้นทางสู่ความเข้มแข็ง..การเมืองภาคพลเมือง”, (วันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๑).

^{๑๕๙} วรารักษ์ สามโกเศศ, “การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง”, มติชน, ฉบับวันที่ ๓ มี.ค. ๒๕๕๔.

^{๑๖๐} อนุรักษ์ วิทิตานนท์, “ห้าเชียง” ในเครื่องหมายคำถาม” ประชาไทย. หน้า ๒.

แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง คณะผู้วิจัย ใคร่ขอเสนอแนวทางการพัฒนา ๒ แนวทาง ดังนี้

๑. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

เครือข่าย เกิดขึ้นจากกลุ่มหรือองค์กรหลายๆ องค์กรมารวมตัวกัน ประสานเชื่อมโยงสร้างความสัมพันธ์ ถักทอสร้างสรรค์กิจกรรมบนพื้นฐานความเอื้ออาทร เกิดพลังในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายทุกองค์กรและชุมชนเข้มแข็ง โดยหัวใจของเครือข่าย คือ การเชื่อมความสัมพันธ์ พลังของเครือข่าย คือ เป้าหมายและความพยายามที่จะทำให้บรรลุเป้าหมาย

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ประกอบด้วยเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ เครือข่ายความร่วมมือทางพระพุทธศาสนา และ เครือข่ายความร่วมมือทางวัฒนธรรม

๑.๑ เครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีแนวทางการพัฒนา ดังนี้

๑.๑.๑ โครงการแลกเปลี่ยนบุคลากรและนักศึกษาในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เพื่อสร้างความร่วมมือทางวิชาการระดับอุดมศึกษาในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง การเปิดโอกาสให้บุคลากรและนิสิตนักศึกษา ได้เรียนรู้ระหว่างกันในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียงอย่างใกล้ชิด สร้างมิตรสัมพันธ์และความรู้จักคุ้นเคยกันในกลุ่มนักวิชาการ คณาจารย์และนักศึกษาของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง อันจะนำมาซึ่งความร่วมมือกันศึกษาเรื่องราวแขนงต่างๆ ของกลุ่มร่วมกันอย่างกว้างขวางในอนาคต ส่วนลักษณะกิจกรรม ได้แก่ การทำวิจัยร่วมกัน เข้าฟังบรรยายในชั้นเรียน ศึกษาดูงาน สังเกตการณ์จัดการศึกษา และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เพื่อความร่วมมือกันและสร้างความก้าวหน้าทางวิชาการกันต่อไป

๑.๑.๒ จัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับเรื่องราวในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีลักษณะเฉพาะเจาะจงตรงประเด็น มิใช่ศึกษาในภาพรวมเกี่ยวกับอินโอดีหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับเรื่องราวในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองและบทบาทที่มีต่อสังคมอาเซียนและสังคมโลก ส่วนลักษณะกิจกรรม ได้แก่ สถานศึกษาในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นของตนเอง สามารถเปิดสอนภาษาประเทศเพื่อนบ้านหรือภาษาถิ่นในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้ แม้ว่าโครงสร้างของหลักสูตรไม่

เอื้ออำนวยต่อการเปิดสอนเป็นรายวิชาได้ แต่สถานศึกษาทุกระดับสามารถจัดเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตร ในรูปแบบของชุมนุมภาษา ที่นักเรียนหรือนิสิตนักศึกษาต้องเป็นสมาชิกร่วมกิจกรรมอย่างน้อย ๑ ชุมนุม หรือชมรมระหว่างการศึกษาอยู่

๑.๑.๓ การจัดตั้งหน่วยงานในรูปศูนย์ศึกษาในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ที่มี การศึกษาค้นคว้า วิจัย และเผยแพร่ผลงานด้านเอกสาร สิ่งตีพิมพ์ จัดอบรม ประชุมสัมมนาทางวิชาการ จัดทำฐานข้อมูลและสารสนเทศในรูปจุลสาร วารสาร จดหมายข่าว รวมทั้งก้าวไปถึงการแลกเปลี่ยน นักวิชาการ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการวิจัยหรือการเรียนการสอนและให้ทุนเพื่อการศึกษาวิจัย เกี่ยวกับกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ส่วนลักษณะกิจกรรม ได้แก่ จัดอบรมภาษาประเทศเพื่อนบ้านหรือภาษา ถิ่นในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ให้แก่ผู้สนใจทั่วไป จัดอบรมสัมมนาและเผยแพร่งานวิจัยในกลุ่มอย่าง สม่าเสมอ การศึกษาเกี่ยวกับชาติพันธุ์ต่างๆ ในกลุ่ม การแลกเปลี่ยนประสบการณ์และข้อมูลข่าวสาร ระหว่างกัน

๑.๒ เครือข่ายความร่วมมือทางพระพุทธศาสนา การสร้างเครือข่ายความร่วมมือทาง พระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีแนวทางการพัฒนา ดังนี้

๑.๒.๑ การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เป็นการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ส่วนลักษณะของกิจกรรม ได้แก่ การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานร่วมกัน การสัมมนาและสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านวิปัสสนา กัมมัฏฐานที่เป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง การรวบรวมความรู้ด้านการปฏิบัติวิปัสสนา กัมมัฏฐาน ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียงอย่างเป็นระบบ

๑.๒.๒ การเทศน์มหาชาติของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้านการเทศน์มหาชาติ ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ส่วนลักษณะกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมเทศน์มหาชาติ ของพระสงฆ์ทั้ง ๕ เชียง การสัมมนาองค์ความรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละแห่ง และมีการ รวบรวมองค์ความรู้การเทศน์มหาชาติของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง อย่างเป็นระบบ

๑.๒.๓ การทำบุญสลากภัตของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้านการทำบุญสลากภัต ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ส่วนลักษณะกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมทำบุญสลาก ภัตร่วมกัน การสัมมนาองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีสลากภัตของแต่ละแห่ง และมีการรวบรวมองค์ ความรู้การทำบุญสลากภัตของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง อย่างเป็นระบบ

๑.๓ เครือข่ายความร่วมมือทางศาสนาและวัฒนธรรม การสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีแนวทางการพัฒนา ดังนี้

๑.๓.๑ การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม และปลูกจิตสำนึก สร้างค่านิยมและวิถีชีวิตที่ดีงาม ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ส่วนลักษณะกิจกรรม ได้แก่ เสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมในมิติวัฒนธรรม เฝ้าระวังทางวัฒนธรรม และพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ ส่งเสริมการเรียนรู้สร้างจิตสำนึกและปลูกฝังค่านิยมหลัก คุณธรรม จริยธรรม และวิถีชีวิตร่วมกัน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๑.๓.๒ นำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้เพื่อสร้างคุณค่าทางสังคมหรือมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ส่วนลักษณะกิจกรรม ได้แก่ ส่งเสริม พัฒนาศักยภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น สินค้าและบริการทางวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และแหล่งเรียนรู้ทางศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมของภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างคุณค่าทางสังคมหรือมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจร่วมกัน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๑.๓.๓ เสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม เพื่ออนุรักษ์ สืบทอดวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ให้คงอยู่อย่างมั่นคง ส่วนลักษณะกิจกรรม ได้แก่ ส่งเสริม อนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบสาน เสริมสร้างจิตสำนึก ความรัก และความภูมิใจด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ส่งเสริมกิจกรรมเพื่อสร้างการยอมรับและเคารพในความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม และส่งเสริม สนับสนุน การมีส่วนร่วม และขยายเครือข่ายในการดำเนินงานด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมร่วมกัน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

หัวใจสำคัญของเครือข่าย คือ การเชื่อมความสัมพันธ์ พลังของเครือข่าย คือ เป้าหมายและความพยายามที่จะทำให้บรรลุเป้าหมาย^{๑๖๑} สอดคล้องกับผลการวิจัย รูปแบบของเครือข่ายการเรียนรู้ทางสังคมในการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา^{๑๖๒} ที่ระบุว่า เครือข่ายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในวัดทั้ง ๔ วัด นั้น เป็นการดำเนินกิจกรรมและการขยายเครือข่ายทางสังคมที่มาจากการเรียนรู้ภายใน ที่มีความมุ่งมั่นในการที่จะพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การศึกษา การพัฒนาสังคม และที่

^{๑๖๑} ดู โครงการ ศูนย์แลกเปลี่ยนพระนิสิต นักศึกษา ในประเทศอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, ภาคผนวก, หน้า ๒๔๗.

^{๑๖๒} พระมหาสุทิตย์ อากาศโร และสายชล ปัญญชิต, รูปแบบของเครือข่ายการเรียนรู้ทางสังคมในการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา. จาก <ejournals.swu.ac.th/index.php/JOS/article/viewFile/๓๘๑๑/๓๘๐๐> ๒๐๑๓, หน้า ๑.

สำคัญคือ การปฏิบัติธรรมและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดความร่วมมือต่อกัน โดยมีการพัฒนาเครือข่ายในระดับต่างๆ เช่น ๑) มีการพัฒนาเครือข่ายการทำงานภายใต้แนวคิดอุดมการณ์ของตนเอง (วัด) ให้ชัดเจน เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของฝ่ายต่างๆ ๒) มีการพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารที่เชื่อมโยงถึงกัน ๓) มีการพัฒนากิจกรรมร่วมกัน เช่น การปฏิบัติธรรมร่วมกัน ๔) มีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่นๆ เช่น เครือข่ายการท่องเที่ยวและการศึกษา ๕) ให้มีการเชื่อมประสานกิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกับวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง เช่น วัดพระแก้ว วัดโพธิ์ วัดอรุณ ในกรุงเทพมหานคร เป็นต้น

๒. การประยุกต์หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

ชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวัฒนธรรมและประเพณีทางพระพุทธศาสนาคล้ายคลึงกัน เช่น มีการทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นประจำ สนับสนุนให้ลูกหลานบวชในพระพุทธศาสนาเพื่อศึกษาพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ได้สวดมนต์ไหว้พระก่อนนอน รักษาศีล ๕ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นวิถีชีวิตที่สำนึกในความเป็นพุทธ นอกจากนี้ วัดยังเป็นที่พึ่งทางจิตใจ และเป็นศูนย์กลาง เป็นสถานที่พบปะ ประชุม พูดคุยกันด้วย กล่าวได้ว่า ชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีจิตสำนึกที่ดี มีธรรมะเป็นที่พึ่งทางจิตใจ จึงส่งผลให้อยู่ในสังคมได้ด้วยคามสันติ

หลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์กับการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่ หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ที่เรียกว่า สังคหวัตถุ ๔ ประการ ประกอบด้วย ๑) ด้านทาน ด้วยการให้การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นผู้ให้มากกว่าเป็นผู้รับ ย่อมอยู่กันอย่างสงบ และสังคมในชุมชนจะอยู่อย่างมีความสุขตลอดไป ๒) ด้านปิยวาจา ด้วยการพูดชี้แนะแนวทางเมื่อเกิดปัญหาในกลุ่มของชาวต่างเชื้อชาติ พูดให้กำลังใจและชี้แจงในส่วนที่เป็นประโยชน์เพื่อให้เกิดความเข้าใจและรับรู้ร่วมกัน ๓) ด้านอัตถจริยา ด้วยการสละกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์ ในการทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนที่อยู่เพื่อให้เกิดความสามัคคีกัน ๔) ด้านสมานัตตา ด้วยการให้ความช่วยเหลือโดยเสมอภาคกัน การมีสังคมและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันก่อให้เกิดการหล่อหลอมให้ทุกเชื้อชาติในชุมชนอยู่อย่างมีความสุข

ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้ทำหน้าที่ของอุบาสก อุบาสิกา ที่มีต่อชุมชนและสังคม ซึ่งบทบาทหน้าที่ดังกล่าวเป็นไปตามหลักสังคหวัตถุ ๔: หลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ดังนี้

๑. ด้านทาน ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้ปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ ด้านทาน ได้แก่

๑.๑ หมั่นไปวัดตามโอกาสที่เหมาะสม ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ยังให้ความอุปถัมภ์และบำรุงวัดอยู่เสมอ เนื่องจากวัดเป็นสถานที่สำหรับรวบรวมจิตใจของชาวพุทธ ให้ตั้งมั่นอยู่ในความดี ถึงแม้ว่ากิจกรรมหลายอย่างจะไม่ต้องพึ่งวัดก็ตาม แต่การหมั่นไปวัดก็ยังมีประโยชน์และมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญหลายประการ เช่น เพื่อการทำนุบำรุงศาสนสถาน เพื่อการสงเคราะห์พระสงฆ์ เพื่อการสืบต่อกิจกรรมทางศาสนา และเพื่อการปฏิบัติธรรม เป็นต้น

๑.๒ ทำบุญกุศลตามหลักและวิธีการของพระพุทธศาสนา ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีหลักในการประกอบพิธีกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ได้แก่ ๑) ควรให้ถูกต้องตามหลักศาสนา หมายถึง ตรงตามจุดหมายและวิธีปฏิบัติทางศาสนา พิธีกรรมเหล่านี้ถ้าหากมาจากข้อกำหนดตามวินัยสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ก็ต้องทำตามนั้น ไม่อาจแก้ไขได้ เช่น พิธีบรรพชาอุปสมบท ๒) ควรมีการประหยัด อันหมายถึงการประหยัดทรัพย์ มีความพอเหมาะพอควร ไม่เกินพอดี ๓) ควรคำนึงถึงประโยชน์ ได้แก่ ประโยชน์ที่เป็นคุณความดีตามหลักศาสนา และ ๔) ไม่ขัดกับประเพณีนิยมของท้องถิ่นหรือชุมชน

๒. ด้านปิยวาจา ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้ปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ ด้านปิยวาจา ได้แก่

๒.๑ หมั่นฟังธรรม ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เชื่อว่าการหมั่นฟังธรรม ทำให้ผู้ฟังได้รู้ดีรู้ชั่ว ทำให้รักและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เห็นใจกัน ไม่เบียดเบียนกัน ทำให้ชีวิตมีความเจริญก้าวหน้า และทำให้เป็นคนและมีความสุข

๒.๒ มีความเลื่อมใสในพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเท่าเทียมกัน พุทธศาสนิกชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีความเลื่อมใสในพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเท่าเทียมกัน พึงเห็นได้จากงานศาสนพิธีต่างๆ เช่น การลุกขึ้นยืนรับพระสงฆ์ การให้ที่นั่งพระสงฆ์ การตามส่งพระสงฆ์ และการหลีกทางให้พระสงฆ์ มีกิริยาวาจาที่สุภาพเรียบร้อย เมื่อพบหรือสนทนากับพระสงฆ์ในโอกาสต่างๆ

๓. ด้านอัตถจริยา ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้ปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ ด้านอัตถจริยา ได้แก่

๓.๑ ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในทุกๆ ด้าน ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้กำหนดแนวทางในการปลูกจิตสำนึกในการบำรุงรักษาวัดและพุทธสถานให้เกิดประโยชน์ ได้แก่ ๑) สร้างความรู้สึกรักสำนึกแก่ชุมชนในท้องถิ่นว่าวัดเป็นของตน มีความรู้สึกหวงแหน รักและช่วยกันดูแลรักษา ๒)

สร้างสภาพวัดและเสนาสนะถาวรวัตถุต่างๆ ให้มีความหมาย เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณรที่บวชเรียนศึกษา ๓) ศึกษาปฏิบัติธรรม เป็นที่บำเพ็ญกุศลของชุมชน เป็นที่ที่ชุมชนนั้นได้เข้ามาหาความสงบทางกายและใจ เป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชุมชน

๔. ด้านสมานัตตา ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้ปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ ด้านสมานัตตา ได้แก่

๔.๑ พยายามสนใจศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์ ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีความสนใจศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์ โดยมีความมุ่งหมายว่า ทำให้เป็นผู้มีจิตใจและบุคลิกลักษณะที่เข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง สงบ เยือกเย็น สุขภาพนุ่มนวล สดชื่น ผ่องใส กระจับกระจ่าง กระปรี้กระเปร่า เบิกบาน งามสง่า มีเมตตากรุณา มองดูรู้จักตนเองและผู้อื่นตามความเป็นจริง นอกจากนี้ ประโยชน์ของการศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์ ได้แก่ ทำให้เกิดความสุข อยากรู้อยากเห็น ไม่เดือดร้อนทั้งต่อตนเองและผู้อื่น กล่าวคือ ช่วยทำให้จิตใจผ่องคลาย หายเครียด เกิดความสงบ หายกระวนกระวาย เป็นเครื่องเสริมประสิทธิภาพในการทำงาน การเล่าเรียน และการทำกิจทุกอย่าง ช่วยเสริมสุขภาพกายและใช้รักษาโรคได้

๔.๒ ตั้งจิตให้เป็นกุศลในขณะฟังธรรม พุทธศาสนิกชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ระลึกอยู่เสมอว่า การตั้งจิตให้เป็นกุศลในขณะฟังธรรม ๑) ย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ผู้ฟังธรรมครั้งหนึ่งๆ จะได้ฟังธรรมและเนื้อความแห่งธรรมที่ตนยังไม่เคยได้ยินได้ฟังมาบ้าง ไม่มากก็น้อย ๒) สิ่งใดที่เคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจสิ่งนั้นชัด ถึงแม้ตนได้เคยฟังธรรมนั้นมาแล้ว แต่ยังไม่เข้าใจแจ่มแจ้งหรือเข้าใจไม่ชัด จะเข้าใจธรรมนั้นชัดเจนยิ่งขึ้น ๓) บรรเทาความสงสัยเสียได้ ผู้ใดธรรมที่ยังเป็นปุถุชน ย่อมมีความสงสัยข้องใจในธรรมบางข้อ เมื่อได้ฟังธรรมเทศนาแล้ว อาจจัดความสงสัยนั้นๆ เสียได้ ไม่มากก็น้อย ๔) ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ ปุถุชนอาจมีความเห็นยังไม่ตรงต่อถ้อยคำสั่งสอนอยู่บ้าง เมื่อได้ฟังธรรมที่พระธรรมกถึกแสดงตามพระไตรปิฎกและอรรถกถาแล้ว ก็อาจทำความเห็นให้ตรงได้ และ ๕) จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใสในขณะที่ฟังธรรมนั้น จิตย่อมปราศจากความขุ่นมัวและเศร้าหมอง ยิ่งกว่านั้น ก็อาจจะผ่องใสตลอดไป

หลักสังคหวัตถุ ๔ จึงเป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรีเอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับกลยุทธ์การส่งเสริมความผูกพันต่อองค์กรตามหลักสังคหธรรมของแรงงานอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ ที่ระบุว่า หลักสังคหวัตถุ เป็นธรรมะเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ เป็นเครื่องประสานใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ สังคมประกอบขึ้นด้วยบุคคลที่มีภูมิหลังแตกต่างกัน จึงจำเป็นต้องอาศัยสังคหวัตถุเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวบุคคลให้มีความผูกพันกันและความสงบสุขของสังคมต่อไป พระพุทธเจ้าทรงชี้แนะไว้ว่า ถ้าสังคมใดปราศจากสังคหวัตถุ สังคมนั้น

ย่อมไร้สันติสุข^{๑๖๓} การที่ชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง สามารถเสริมสร้างความเป็นพลเมืองที่ดีในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงได้ เนื่องจากมีพระพุทธศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ กล่าวได้ว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ หรือเป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตในชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียงได้ เพื่อให้มีความเข้มแข็งทั้งทางร่างกาย จิตใจ จิตสำนึก และปัญญา โดยการประพฤติปฏิบัติ และนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

กล่าวได้ว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ หรือเป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตในชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียงได้ เพื่อให้มีความเข้มแข็งทั้งทางร่างกาย จิตใจ จิตสำนึก และปัญญา โดยการประพฤติปฏิบัติ และนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน สืบทอดพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชน มีความพอเพียง รู้จักช่วยเหลือตนเอง และผู้อื่น หลักพุทธธรรมที่ควรนำมาประพฤติปฏิบัติในชุมชนกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่ สังคหวัตถุ ๔ ซึ่งเป็นหลักเบื้องต้นของพุทธศาสนิกชนที่ควรประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียนผู้อื่น รู้จักการให้ การเสียสละ การแบ่งปัน ไม่เห็นแก่ตัว กล่าวได้ว่าหลักพุทธธรรมสำคัญมากในการดำเนินชีวิตในชุมชน และสังคม อันจะเกิดสันติสุขและยั่งยืนตลอดไป สอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัย การเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมระดับชุมชนในอาเซียน^{๑๖๔} ที่พบว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมระดับชุมชนในอาเซียน โดยภาพรวมทั้ง ๔ ประเทศ คือ เมียนมาร์ กัมพูชา ลาว และไทย มีความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนในจังหวัดนครสวรรค์นั้น ชาวเมียนมาร์ กัมพูชา ลาว รวมทั้งคนไทยที่เข้ามาทำงานในจังหวัดนครสวรรค์นั้น ส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างทั่วไป ซึ่งวิถีการดำเนินชีวิตของชาวเมียนมาร์ กัมพูชา ลาว ไทย กลุ่มตัวอย่างเหล่านี้อาศัยอยู่ชุมชนในเขตเทศบาลนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมระดับชุมชน ไม่ว่าจะเป็นไทย กัมพูชา ลาว เมียนมาร์ ก็ตาม ทั้งทางด้านภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ความเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันนั้น แต่เมื่อมาอยู่ร่วมกันในชุมชนในจังหวัดนครสวรรค์ ชาวเมียนมาร์ กัมพูชา ลาว และคนไทยต่างให้ความเคารพซึ่งกันและกัน มีสังคมและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน จะมีในส่วนของภาษา และสังคม วัฒนธรรม บางอย่างที่ทำให้เกิดปัญหาเล็กน้อย เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนเนื่องจากต่างเชื้อชาติ ประกอบกับมาอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนทำให้เกิดปัญหาขึ้นเป็นบางส่วน ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่มากนักใช้กระบวนการที่เสริมสร้าง

^{๑๖๓} ปชาบดี แยมสุนทร, “กลยุทธ์การส่งเสริมความผูกพันต่อองค์กรตามหลัก สังคหธรรมของแรงงานอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์”, วารสารวิชาการบัณฑิตวิทยาลัยสวนดุสิต, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑๗ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๗), หน้า ๘๖-๘๗.

^{๑๖๔} นางสาวอนงค์นาฏ แก้วไพฑูรย์ และคณะ, การเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมระดับชุมชนในอาเซียน, รายงานการวิจัย, ๒๕๕๘.

ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน คือ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางปฏิบัติทั้งคนที่อยู่ในชุมชนที่เป็นคนไทยและคนต่างเชื้อชาติแล้วเป็นการง่ายที่จะนำหลักธรรมเข้ามาในการสมัครสมานสามัคคี เพราะคนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นคนไทย เมียนมาร์ กัมพูชา ลาว ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ เมื่อนำหลักทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชน ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคี ของคนในชุมชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง สังคมและวัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา ที่คล้ายคลึงกันและใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นแนวทางการเสริมสร้างความสัมพันธ์ให้คน ไทย เมียนมาร์ กัมพูชา ลาว ได้อยู่อย่างสงบ และหล่อหลอมความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่ดีต่อกัน เกิดความเมตตาซึ่งกันและกัน มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ซึ่งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาคือหลักสังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ทาน ปิยะวาจา อตถจริยา สมานัตตา เป็นหลักแห่งการครองใจคน หลักยึดเหนี่ยวใจกันไว้ วิธีทำให้คนรัก หลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักสังคมสงเคราะห์ ประสานใจคนทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติไหน ไทย เมียนมาร์ กัมพูชา ลาว ประสานความสัมพันธ์ทางสังคม ประสานความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ประเพณี ภาษา ศาสนา เข้าด้วยกันอย่างมีความสุข ประสานวัฒนธรรมแห่งการให้ ด้วยการแบ่งปันปัจจัย ๔ เอื้อเพื่อการเรียนรู้ และให้โอกาสมีส่วนร่วมในชุมชน กระตุ้นจิตสำนึกประพติตนในศีลและวินัยสังคม และเคารพในกฎระเบียบ ด้วยการยึดหลักปฏิบัติแนวทางเดียวกัน การใช้ภาษาสื่อสารด้วยความเมตตาและเข้าใจ ด้วยการรับฟังอย่างตั้งใจ รับรู้ความรู้สึก ด้วยหัวใจแห่งการให้ และมีวาจาแห่งความเป็นมิตรภาพซึ่งกันและกัน สามารถเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ เพราะสังคมจะอยู่ด้วยกันได้ ต้องมีความรักและปรารถนาดีซึ่งกันและกันทุกเชื้อชาติ แล้วการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชนในอาเซียน ทำให้เป็นการแก้ไขการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืนตลอดไป

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในโลกปัจจุบัน ได้มีการขยายพรมแดนความร่วมมือและความช่วยเหลือระหว่างกันออกไปในหลายด้าน ไม่จำกัดเพียงด้านเศรษฐกิจ การค้าและการลงทุนเท่านั้น แม้ว่าจุดเริ่มต้นของการสร้างความสัมพันธ์มีประเด็นหลักไปทางด้านเศรษฐกิจก่อนด้านอื่น แต่ในระยะต่อมาของความสัมพันธ์ได้มีการขยายความร่วมมือไปสู่ด้านต่างๆ เพื่อกระชับความสัมพันธ์และเพิ่มขีดความสามารถในการสร้างมิตรภาพตลอดจนการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเหมาะสม เพื่อการพัฒนาประเทศของตนอันเป็นเป้าหมายที่จะมีผลตามมา การที่ชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง สามารถเสริมสร้างความเป็นพลเมืองที่ดีในกลุ่มอารยธรรมของตนเองได้อย่างสืบเนื่องและยาวนานตลอดมานั้น ก็เนื่องจากมีพระพุทธศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ มีเครือข่ายความสัมพันธ์กันมานับแต่อดีต มีภาษา ศาสนา ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม จารีต ขนบธรรมเนียมคคล้ายคลึงกัน จึงก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคี ก่อให้เกิดความเป็นพลเมืองที่ดีในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงได้และความเป็นพลเมืองที่ดีในกลุ่มประชาคมอาเซียน ไม่ว่าจะเป็นเชียงราย เชียงใหม่ เชียงตุง เชียงรุ่ง และเชียงทอง

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย เรื่อง กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง คณะผู้วิจัยขอเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ควรใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการเสริมสร้างความ เป็นพลเมืองที่ดีของชุมชน เนื่องจากชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธจึงเข้าใจและเกิดความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืน

๕.๓.๒ ข้อเสนอเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาองค์ประกอบ รูปแบบ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๒. ควรใช้หลักพุทธศาสนาดูแลการกับแนวคิดสมัยใหม่ เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือ

กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้หน้าที่พลเมืองศีลธรรม : ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย. กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๔๔.

กองทัพ เคลือบพานิชกุล. การใช้ภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์. ๒๕๔๒.

กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการและองค์การทุนสำหรับเด็กแห่งสหประชาชาติ. ทำเนียบชุมชนบนพื้นที่สูง ๒๐ จังหวัด ในประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๔๕.

กรุงเทพฯ : กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. ๒๕๔๖.

กรมพล ทองธรรมชาติ และคณะ. แบบเรียนหน้าที่พลเมือง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช อักษรเจริญทัศน์. ๒๕๔๗.

คณะกรรมการการศึกษาและปรัวรรต ในวาระงานสมโภชเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ ๗๐๐ ปี. เชียงใหม่ : ธาราทอง. ๒๕๓๘.

คณะกรรมการนโยบายปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (กนป.) ด้านพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดี. ยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ. ๒๕๕๓-๒๕๖๑.

กรุงเทพมหานคร : สำนักนโยบายด้านพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๕๔.

จุมพล หนิมพานิช. “สังคมและวัฒนธรรมไทย” ใน เอกสารการสอนชุดวิชามนุษย์กับสังคม หน่วยที่ ๑ - ๗, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๔๔.

จำนง อติวัฒน์สิทธิ์. สังคมวิทยาตามแนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๕.

- ดวงเดือน พันธุมนาวิน. **ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม การวิจัยและการพัฒนาบุคคล**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๙.
- ชัยอนันต์ สมพูนิช และ Rex Bloomfield. **คู่มือการเรียนการสอนพลเมือง-พลโลก : การบูรณาการการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงตามแนวทางรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. ๒๕๔๕.
- ถวิลวดี บุรีกุล, รัชวดี แสงมะหะหมัด, Eugenie Merieau, Michael Volpe. **“ความเป็นพลเมืองในประเทศไทย (Citizenship in Thailand)**. สรุปรการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ ๑๓ เรื่อง ความเป็นพลเมืองกับอนาคตประชาธิปไตยไทย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า. ๒๕๕๕.
- ทิพย์พาพร ตันติสุนทร. **การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันนโยบายศึกษา. ๒๕๕๕.
- ธเนศวร์ เจริญเมือง. **ประวัติศาสตร์ล้านนาสมัยใหม่ (พ.ศ. ๒๓๑๗-๒๕๕๕)**. กรุงเทพฯ : ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์. ๒๕๕๔.
- _____. **พลเมืองเข้มแข็ง**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : วิชาษา, ๒๕๕๑.
- _____. **แนวคิดว่าด้วยความเป็นพลเมือง**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า. โรงพิมพ์คลังวิชา. ๒๕๔๘.
- ธีรศักดิ์ อัครบวร. **กิจกรรมการศึกษา : เพื่อทรัพยากรมนุษย์และสังคมแห่งการเรียนรู้**. กรุงเทพฯ : ก.พลพิมพ์. ๒๕๕๕.
- นงเยาว์ ชาญณรงค์. **วัฒนธรรมและศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ๒๕๔๒.
- ประเสริฐ ญ นคร และปวงคำ ต้อยเขียว, **“ตำนานมูลศาสนาเชียงใหม่-เชียงใหม่”**, กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภากการพิมพ์, ๒๕๓๗.
- ประชิด สกุงะพัฒน์. **วัฒนธรรมพื้นบ้านและประเพณีไทย**, กรุงเทพฯ : ภูมิปัญญา. ๒๕๔๖.
- ประเวศ วะสี. **ประชาคมตำบลยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ศิลธรรมและสุขภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มติชน. ๒๕๔๑.
- ประสาธ หลักศิลา. **สังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า. ๒๕๑๔.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. **การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง = Civic Education**. กรุงเทพมหานคร: อักษรสัมพันธ์, ๒๕๕๕.
- ผศ.สนธยา พลศรี. **เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โอเอส.พรินติ้ง เฮาส์. ๒๕๕๐.
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์บัณฑิต พาศิลา. **สังคมวิทยา**, กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรินติ้ง เฮาส์. ๒๕๔๗.
- พิชัย ผกาทอง. **มนุษย์กับสังคม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๗.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **ธรรมนุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๘๐. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย จำกัด. ๒๕๕๐.

พัทธา สายหู. **ความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกของสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พิฆเนศ. ๒๕๒๖.

เพิ่มศักดิ์ วรรณยางกูร. **ศิลปวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ : วังอักษร. ๒๕๕๐.

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม. **สำนึกไทยที่พึงปรารถนา**. กรุงเทพมหานคร : คุรุสภา. ๒๕๔๔.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. **มนุษย์กับสังคม**. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๓๙.

_____ . **เอกสารการสอนชุดวิชา ภาษาไทย ๘ (คติชนวิทยา สำหรับครู) (Thai ๘) หน่วยที่ ๘-๑๕**.

กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๔๒.

รศ.ดร.นิยพรรณ (ผลวัฒน์) วรรณศิริ. **มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : บริษัท เอ็กซ์เปอร์เน็ท จำกัด. ๒๕๕๐.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**. กรุงเทพมหานคร :

ราชบัณฑิตยสถาน. บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน). ๒๕๕๖.

ลมุล จันทน์หอม. **“ภาษาและวรรณกรรมไทยสี่สิบสองปีเนา”**, สิบสองปีเนา, กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์, ๒๕๓๕.

วัลลภา รุ่งศิริแสงรัตน์. **บรรพบุรุษไทย : สมัยก่อนสุโขทัยและสมัยสุโขทัย**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๕.

ศรีศักร วัลลิโภดม. **พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชซิง. ๒๕๔๕.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). **ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์**. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. ๒๕๔๗.

สมเดช นามเกต. **การปลูกฝังทางวัฒนธรรม (Cultural Cultivation)**. ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลังนานา. ๒๕๕๕.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๖.

สำนักงานสภาพัฒนาการการเมือง. **ประชาธิปไตยชุมชน กลไกขับเคลื่อนภาคพลเมืองเข้มแข็ง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาพัฒนาการเมือง สถาบันพระปกเกล้า. ๒๕๕๓.

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.

หนังสือเรียนสาระการพัฒนาสังคม รายวิชาการพัฒนาตนเอง ชุมชน สังคม สค๓๑๐๐๓

ระดับมัธยมศึกษาตอน ปลาย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๕๑.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. **พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. ๒๕๕๕.

หอการค้าไทย, มหาวิทยาลัย. ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.

๒๕๔๑.

อนุชาติ พวงสำลี และวีรบูรณ์ วิสารทสกุล. ประชาสังคม : คำ ความคิด และความหมาย. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. ๒๕๔๑.

อุดม เขยกิจวงศ์ วิมล จิโรจน์พันธ์ และ ประชิต สกฤษณะพัฒน์. ศิลปะและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร :

แสงดาว. มปป.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. การเมืองของพลเมือง : สู้สหสวรรคใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร :

โครงการจัดพิมพ์คบไฟ. ๒๕๕๖.

_____ . การเมืองภาคพลเมือง. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรี และราช

กิจจานุเบกษา. สถาบันพระปกเกล้า. ๒๕๕๔.

๑.๒.๒ บทความ

เกรียงไกรยศ พันธุ์ไทย. “กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับการฝึกอบรมพนักงานในองค์กร”. วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์. (๓ (๒) กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙).

จรัญ ชัยประทุม, “ผ้าทอหลวงพระบาง : มิติทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น”, วารสารศิลปกรรม

ศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๖).

ณัฐกร วิทิตานนท์. “ห้าเสียง” ในเครื่องหมายคำถาม”. ประชาไทย. (วันอังคารที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐).

ดร.ชยันต์ วรรณระงูมิ, “ชาตินิยม ชาตินิยมและพหุวัฒนธรรม: รัฐและนโยบายชาติพันธุ์ของประเทศใน

อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง”, ใน บทความแนวคิด ชาตินิยมกับพหุวัฒนธรรม, ประชุมวิชาการ,

ศูนย์ภูมิภาคด้านสังคมศาสตร์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๒-๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๑ ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรม ดิเอ็มเพรส

จ.เชียงใหม่.

ตติยาพร จารุมนิรัตน์. “การบูรณาการการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมผ่านหลักสูตรการท่องเที่ยวในกลุ่ม

ประชาคมเศรษฐกิจ ภูมิภาคศึกษาประเทศสิงคโปร์”. วารสารการบริการและการท่องเที่ยว. (๗

(๒) กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๕).

ประเวศ วสี. “เส้นทางสู่ความเข้มแข็ง..การเมืองภาคพลเมือง”. ตีพิมพ์ใน หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ

ออนไลน์ (วันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๑).

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อัครวรรณ์ แสงวิภาค. “กระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่มีความจำเป็นต่อ

การก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน. วารสารวิชาการศรีปทุม ชลบุรี.

พระครูวิจิตรปทุมรัตน์ (ปัญญาทิโป), การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา, วารสารครุ

ศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๒, ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๘).

วสันต์ ปัญญาแก้ว, “ชาลส์ เอพ คายส์ กับทิศทางใหม่ในทศศึกษา”, วารสารสังคมศาสตร์, ปีที่ ๑๙ ฉบับ

ที่ ๑/๒๕๕๐.

วิชัย โภคัยยะวัฒน์, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, “ความร่วมมือระหว่างประเทศในอนุภูมิภาค
 กลุ่มแม่น้ำโขง: จากประตูเศรษฐกิจสู่เส้นทางวิชาการ”, วารสารการศึกษาและพัฒนาสังคม ปีที่
 ๔ ฉบับที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๑.

สานิตย์ หนูนิล. การจัดการข้ามวัฒนธรรมเพื่อเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน Cross - cultural
 Management for Entering ASEAN Economic Community, วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี
 ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๘).

สุวิชัย โภคัยยะวัฒน์, “ความร่วมมือระหว่างประเทศในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง: จากประตูเศรษฐกิจสู่
 เส้นทางวิชาการ”, วารสารการศึกษาและพัฒนาสังคม ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๑.

๑.๒.๓ รายงานการวิจัย

นางสาวอนงค์นาฏ แก้วไพฑูรย์ และคณะ. การเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมระดับ
 ชุมชนในอาเซียน. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
 นครสวรรค์. ๒๕๕๘.

พระภิกษุจัน กนตธมโม (แสงรุ่ง). การพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา. พุทธศาสตร์
 ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย. ๒๕๕๘.

พระครูวิมลศิลป์กิจ (เรืองฤทธิ์ ธนปญโญ/แก้วเปียง). การวิเคราะห์บริบทและสภาพการเปลี่ยนแปลง
 ของภาษาล้านนาในกลุ่ม ๕ เชียง. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๗.

พระสมุห์ชัชวาล ชำมะณี. บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนบริเวณชายแดนไทย-ลาว จังหวัด
 เลย. รายงานการวิจัย. สถาบันราชภัฏเลย. ๒๕๕๔.

วิรัตน์พัชร อภิเลิศทรงศักดิ์. วิเคราะห์การเตรียมความพร้อมของพุทธศาสนิกชนไทยสู่ประชาคมอาเซียน.
 รายงานการวิจัย. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๖.

ศักดิ์ชัย นิรัญทวี. รายงานการวิจัยเอกสารการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี.
 กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. พิมพ์ดีการพิมพ์. ๒๕๕๘.

สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความ
 มั่นคงของมนุษย์. ศึกษาเปรียบเทียบการแต่งกายในเทศกาลงานบุญของกลุ่มประเทศอาเซียน.
 รายงานฉบับสมบูรณ์. สถาบันวิจัยและพัฒนา : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. ๒๕๕๖.

ฤทธิพงศ์ พวงมณี. อาเซียนกับปัญหาแรงงานข้ามชาติผิดกฎหมายจากประเทศพม่าในประเทศไทย.
 รายงานการวิจัย. กระทรวงแรงงาน. ๒๕๕๕.

๑.๒.๔ เอกสารอัตสำเนา

กิตติศักดิ์ ปรกติ. “ความสำคัญของพลเมืองต่อการพัฒนาประชาธิปไตย”. เอกสารประกอบการอภิปราย. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (อัตสำเนา).

ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ. “ความเป็นพลเมืองในประเทศไทย”. สรุปรการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ ๑๓ เรื่อง ความเป็นพลเมืองกับอนาคตประชาธิปไตยไทย.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและแห่งชาติ. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญากับการสร้างสรรค์คุณค่าเพิ่มและมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ณ โรงแรมรามาคาร์เด้น, กรุงเทพฯ : วันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๔๙.

๑.๒.๖ สารนิเทศจากเวปไซด์เว็บบ (World Wide Web)

“ กระบวนการเรียนรู้ ” <https://www.novapizz.com/NovaAce/learning/learning_Process.htm> สืบค้นเมื่อ ๔ เมษายน ๒๕๖๑, หน้า ๑-๓.

จินจุทา อีสริยพัช. “ประวัติศาสตร์ ๕ เชียง” <<https://www.youtube.com/watch?v=n๕SmvJBeHw>>. ๘ ธันวาคม ๒๕๖๐.

“ทฤษฎีการเรียนรู้ (Leaning Theory)” < <https://www.novapizz.com/NovaAce/learning.htm>> สืบค้นเมื่อ ๔ เมษายน ๒๕๖๐, หน้า ๑-๒.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อัครวรรณ์ แสงวิภาค. “กระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่มีความจำเป็นต่อการก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน” <www.east.spu.ac.th/journal/booksearch/upload/๑๓๔๗-๐๔_cultural.pdf>. สืบค้นเมื่อ ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

พระครูสุนทรธรรมโสภณ, “บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน”, <<http://www.gotoknow.org/posts/300502>> สืบค้นเมื่อ ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร และสายชล ปัญญชิต. รูปแบบของเครือข่ายการเรียนรู้ทางสังคมในการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา. <ejournals.swu.ac.th/index.php/JOS/article/viewFile/๓๘๑๑/๓๘๐๐> ๒๐๑๓.

พันตรีเสริบศักดิ์ แสงสุข, การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนา, จาก <<http://www.phd.mbu.ac.th/index.php/2014-08-28-08-57-4/79-2014-09-11-03-48-21>>, สืบค้นเมื่อ ๘ มีนาคม ๒๕๖๒.

“นิทรรศการ ๕ เชียง ภาพงามตามพุทธศิลป์”, ใน คลังข้อมูล คอลัมน์ประเทศไทย, จาก <<http://www/blogazine.pub> (<https://blogazine.pub/>>, สืบค้นเมื่อ ๙ มีนาคม ๒๕๖๒.

นุจรีย์ อุปัชฌาย์, “อารยธรรมลุ่มแม่น้ำโขง”, จาก <<file:///C:/Users/ADMIN/Desktop/รวม%20อารยธรรมลุ่มแม่น้ำโขง%20-%20นุจรีย์%20อุปัชฌาย์307.html>>.

วรากรณ์ สามโกเศศ. “การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง”. มติชน, ฉบับวันที่ ๓ มี.ค. ๒๕๕๔ (กรอปปาย) [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.phpnewsID=22721&Key=news_research [๑๙ เมษายน ๒๕๕๖]>.

๒. ภาษาอังกฤษ

- B. S. Turner. **Citizenship and social theory**. London : Sage Publications. ๑๙๙๓.
- Carter V. Good. **Dictionary of Education**. New York : McGrawhill Book. ๑๙๕๙.
- J.A. Banks, (Ed). **Diversity and Citizenship Education : Global Perspectives**, (San Francisco, CA : John Wiley & Sons, ๒๐๐๔.
- J.S. Coleman. **Resources for social change : Race in the United States**. (New York : WileyInterscience. ๑๙๗๑.
- Keith Faulks. **Citizenship**. (New York : Routledge, ๒๐๐๐.
- Oxford University, **Oxford Advanced Learner's Dictionary**, ๔th Ed, Oxford : Oxford University Press, (First Edition for Thailand, ๑๙๙๔).
- Richard C. Remy. **Handbook of Basic Citizenship Competencies**. Virginia : Association for Supervision and Curriculum Development. ๑๙๘๐.
- Rogers M. Smith. **Political Citizenship : Foundations of Rights in Handbook of Citizenship Studies**, edited by Engin F. Isin and Bryan S. Turner. SAGE, ๒๐๐๒, pp.
- Van Steenbergen, (Ed). **The condition of citizenship**. London : Sage Publications. ๑๙๙๔.

ภาคผนวก : ก
บทความวิจัย

- ชื่อรายงานการวิจัย** : กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง
กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
- ผู้วิจัย** : นางสาวเสาวนีย์ ไชยกุล, พระสุนทรภักดีคุณ, ผศ.,
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มงคลกิตติ์ โวหารเสาวภาคย์,
นางสาวฟ้าณพราง เทพทองปิ่น
- ส่วนงาน** : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
- ปีงบประมาณ** : ๒๕๖๑
- ทุนอุดหนุนการวิจัย** : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ๒) เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง และ ๓) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยในภาคสนาม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๕๐ รูป/คน ได้แก่ ชุมชน ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ในพื้นที่ที่ทำการศึกษารวบรวม และ งานวิจัยเอกสาร

ผลการวิจัย พบว่า

๑. ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๑.๑ หลักการพัฒนาคูณภาพชีวิต ประกอบด้วย

๑.๑.๑ ด้านการพัฒนาคูณภาพชีวิต ได้แก่ พัฒนาทางกาย พัฒนาทางอารมณ์ พัฒนาทางสังคม พัฒนาทางความคิด พัฒนาทางจิตใจ พัฒนาทางปัญญา และพัฒนาทางวินัย

๑.๑.๒ ด้านการพัฒนาคูณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา ได้แก่ ชั้นที่ ๑ นำสู่สิกขา คือ ปัจจยภายนอก (ปรโตโฆสะ), ปัจจยภายใน (โยนิโสมนสิการ) และ ชั้นที่ ๒ คือ ศีล (ฝึกด้านพฤติกรรม), สมภาติ (ฝึกด้านจิตใจ) และปัญญา (ฝึกด้านความรู้ การพิจารณา)

๑.๒ ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง จำแนกแต่ละด้าน ดังนี้

๑.๒.๑ ด้านภาษาและการสื่อสาร มีการใช้ภาษาล้านนาเพื่อการสื่อสารทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนอย่างแพร่หลาย บางชุมชนมีภาษาท้องถิ่น เช่น ภาษาไทลื้อ-ไทเขิน สื่อสารกัน ต่อมาเมื่อมีการปฏิรูปด้านการศึกษาของแต่ละชุมชน จึงมีการบังคับให้ใช้ภาษาราชการในการติดต่อสื่อสารกัน อย่างไรก็ตามคนในชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ยังมีการพูดการเขียนคล้ายคลึงกันสามารถสื่อสารกันได้อย่างสนิทใจ

๑.๒.๒ ด้านค่านิยมที่มีต่อสังคมและวิถีชีวิต มีประเพณี ดนตรี วัฒนธรรม ความเชื่อ และค่านิยมคล้ายคลึงกันเนื่องจากมีสภาพทางภูมิศาสตร์ใกล้เคียงกัน จึงไปมาหาสู่กันง่าย มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตลอดเวลา

๑.๒.๓ ด้านวิถีปฏิบัติ ความเชื่อ วัฒนธรรม จารีตและประเพณี เนื่องจากการแพร่ขยายวัฒนธรรมและประเพณี ความเชื่อในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เป็นไปอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรวมกลุ่มกันเป็นอาณาจักรล้านนา จึงทำให้จารีตประเพณี ความเชื่อ ประเพณี ธรรมเนียมวัฒนธรรม มีความเหมือนกัน แต่วิถีปฏิบัติและความเชื่อบางส่วนก็อาจแตกต่างกันไปตามเอกลักษณ์ของเชื้อชาติและชุมชน

๑.๒.๔ ด้านศิลปะและสถาปัตยกรรม มีศิลปะนาฏศิลป์ ดนตรี และสถาปัตยกรรมใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา เช่น วิหาร อุโบสถ หอไตร เป็นต้น เนื่องจากได้รับอิทธิพลทางความเชื่อความคิดทางพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท คล้ายคลึงกัน

๑.๒.๕ ด้านการศึกษา อิทธิพลของการศึกษาภาษาล้านนายังมีอยู่ในท้องถิ่น ทำให้แต่ละท้องถิ่นได้จัดการศึกษาตามบริบทของท้องถิ่นตนเอง เช่น การเรียนภาษาล้านนา ภาษาไทลื้อ ภาษาไทเขิน อักษรธรรม เป็นต้น ต่อมาเมื่อรัฐมีอำนาจด้านการปกครองมากขึ้น การจัดการศึกษาต้องเป็นไปตามที่รัฐบาลกลางกำหนด ทำให้การศึกษาที่จัดโดยท้องถิ่นลดบทบาทลง

๑.๒.๖ ด้านการเมืองการปกครอง ก่อนปฏิรูปการเมืองการปกครอง ชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีการดูแลและปกครองตนเอง ต่อเมื่อหลังปฏิรูปการเมืองการปกครอง แต่ละกลุ่มอารยธรรมต้องมีรูปแบบการเมืองการปกครองที่รัฐกำหนด ปัจจุบันนี้ รัฐได้ผ่อนคลายการเมืองการปกครองมากขึ้น ทำให้ชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง สามารถไปมาหาสู่กันได้อย่างสะดวกยิ่งขึ้น

๒. กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๒.๑ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่

๒.๑.๑ เชียงราย นครแห่งแบบแผนและความงดงาม

๒.๑.๒ เชียงใหม่ นครแห่งชีวิตและความมั่งคั่ง

๒.๑.๓ เชียงทอง นครแห่งความงดงามหลังม่านไหมและสายน้ำ

๒.๑.๔ เชียงตุงเขมรัฐ นครในเงาแห่งอำนาจ

๒.๑.๕ เชียงรุ่งอาฬวี นครสามฝ่ายฟ้า

๒.๒ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ก็กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ตามแนวพระพุทธศาสนา ได้แก่

๒.๒.๑ หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง คือ จักร ๔ ประกอบด้วย (๑) ปฏิรูปทศวาสะ การอยู่ในถิ่นที่ดี (๒) สปัจริสุปัสสยะ สมาคมกับสัตบุรุษ (๓) อุตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ (๔) ปุพเพกตปุญญตา ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อน

๒.๒.๒ หลักเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ชาวพุทธกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่ (๑) หมั่นไปวัดตามโอกาสที่เหมาะสม (๒) หมั่นฟังธรรม (๓) พยายามสนใจศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์ (๔) มีความเลื่อมใสในพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเท่าเทียมกัน (๕) ตั้งจิตให้เป็นกุศลในขณะที่ฟังธรรม (๖) ทำบุญกุศลตามหลักและวิธีการของพระพุทธศาสนา (๗) ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในทุกๆ ด้าน

๒.๓ การพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ก็กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ ๔ คือ

๒.๓.๑ ด้านทาน: ด้วยการให้การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

๒.๓.๒ ด้านปิยวาจา: ด้วยการพูดชี้แนะแนวทาง

๒.๓.๓ ด้านอถถจริยา: ด้วยการสละกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์

๒.๓.๔ ด้านสมานัตตา: ด้วยการให้ความช่วยเหลือโดยเสมอภาคกัน

๓. แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๓.๑ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่

๓.๑.๑ เครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ ประกอบด้วย (๑) โครงการแลกเปลี่ยนบุคลากรและนักศึกษา ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง (๒) การจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับเรื่องราว ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง (๓) การจัดตั้งหน่วยงานในรูปศูนย์ศึกษา ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๓.๑.๒ เครือข่ายความร่วมมือทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย (๑) การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง (๒) การเทศน์มหาชาติของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง (๓) การทำบุญสลากภัตของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๓.๑.๓ เครือข่ายความร่วมมือทางศาสนาและวัฒนธรรม ประกอบด้วย (๑) การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมและปลูกจิตสำนึกร่วมกัน (๒) การนำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้เพื่อสร้างคุณค่าทางสังคมหรือมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจร่วมกัน (๓) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมร่วมกัน

๓.๒ การประยุกต์หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาการเรียนรู้อันข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ ๔ กับหลักเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ชาวพุทธกับกระบวนการเรียนรู้อันข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ประกอบด้วย

๓.๒.๑ ด้านทาน ได้แก่ หมั้นไปวัด และทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนา

๓.๒.๒ ด้านปิยวาจา ได้แก่ หมั้นฟังธรรม และเลื่อมใสในพระสงฆ์เท่าเทียมกัน

๓.๓.๓ ด้านอหิงสา ได้แก่ ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในทุกๆ ด้าน

๓.๓.๔ ด้านสมานัตตา ได้แก่ ศึกษาและรักษาศิลให้บริสุทธิ์ และตั้งจิตเป็นกุศลขณะฟัง

ธรรม

Abstract

The purposes of the study are included: 1) to study the aspect of learning each other, are between Buddhism culture and civilization groups (5 Chiang)'s culture, about citizenship-building in Mekong region; 2) to study process of learning each other of civilization groups' community about citizenship-building in Mekong region; and 3) to propose guidelines about development of learning each other, and relationship-building in Buddhism and community culture of civilization groups (5 Chiang).

The study is qualitative research. The researcher studied form documentary research and fieldwork research. The important information of study was given by group of civilizations (5 Chiang). They got a deep-interviewed and focus group discussion. There are 50 people who were included: community, leader of monk in the researched area, leader of community in the researched area, and documentary research.

Result of the study

1. The aspect of learning each other, are between Buddhism culture and civilization groups (5 Chiang)'s culture, about citizenship-building in Mekong region

1.1 Languages and communication ; the civilization groups (5 Chiang) have used Lanna language (TouMeang) for writing and speaking

1.2 Social value and lifestyle; the geography show that their area is quite close to each other. They have visitation, trade, and other activities together. So each area is different of culture but some area is still similar of culture.

1.3 Behavior, believer ,and tradition; (1) Custom are included go against a tradition and broke the rules. (2) There are believed in black magic, God, and spirit. (3)

Tradition are included home building tradition, Lanna marriage tradition, house ceremony, ordinate tradition, Poi Luang tradition, Songkran festival, and perform ceremony for encouragement. (4) Culture are included dressing culture and Table etiquette.

1.4 Art and architecture; (1) Thai dramatic and music art is similar to each other. (2) The distinguished architecture are Buddhism architecture which are included reassembly hall, Kong door, monk's house, monastery, belfry, monastery library.

1.5 Education; when they were gathered with other country, they have to learn formal language of that country. Also, evolutions affect original education. So Lanna language learning was reduced.

1.6 Politics; governor and local language were cancelled. On the other hand, formal language of each country was applied in communication.

2. Process of learning each other of civilization groups' community about citizenship-building in Mekong region

2.1 They are always making merit on occasion and maintain temple because they got good mental from this behavior.

2.2 They are always listening to the sermons because sermons make people aware conscience, happiness, help, and sympathy which lead people to successful.

2.3 They attempt to learn and observe the precepts. Those make them discover the happiness in their life.

2.4 They have faith in apostle. For example standing for welcoming monks, giving way to monks, and offering the seat for monks.

2.5 Concentrate of sermon listening will lead to something new or clearly answer of their questions.

2.6 They make a merit in correct way. They always respect ceremony and show a good manner.

2.7 They maintain Buddhism in every way. So they get clam and peaceful. Also it makes them feel good with each other.

3. Guidelines about development of learning each other and relationship building in Buddhism and community culture of civilization groups (5 Chiang)

3.1 Assistance; you get the best out of others when you give the best of yourself. The community will always get happiness.

3.2 Speaking; they solve a problem by clam talking. They give suggestion and encouragement with each other.

3.3 Helpful; they give power of body, power of mind, and money for doing useful things to community. Those are make unity of community.

3.4 Attitude and behavior; they are always helping each other. The similar cultures lead to unity of community and happiness.

๑. บทนำ

ในยุคของสังคมโลกาภิวัตน์ทำให้โลกมีการเชื่อมโยงเข้าไว้ด้วยกันซึ่งมีอิทธิพลที่ส่งผลให้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติทั่วทั้งโลก ไม่ว่าจะเป็นในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี ซึ่งวัฒนธรรมก็เป็นอีกมิติหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เมื่อมนุษย์ได้พบเจอกับความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ต่างไปจากสิ่งที่ตนเองคุ้นเคยและได้เรียนรู้มา ดังนั้นมนุษย์จึงต้องทำการศึกษาเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจถึงความแตกต่างนี้ จนสามารถที่จะรับมือและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการที่จะเรียนรู้และทำความเข้าใจได้นั้น เครื่องมือสำคัญคือ “การสื่อสาร” ที่จะช่วยให้มนุษย์สามารถเข้าใจระหว่างกันได้มากขึ้น

การที่มนุษย์เกิดและเติบโตจากวัฒนธรรมหนึ่งย่อมต้องได้รับการหล่อหลอมจากสังคมและวัฒนธรรมนั้น ผ่านกระบวนการเรียนรู้และซึมซับเข้าสู่ตัวกลายเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติในสังคม ทำให้การที่มนุษย์ต้องไปดำรงชีวิตอยู่ในวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างจากเดิม การรับรู้แนวคิด วิธีปฏิบัติ จากสิ่งที่เคยเรียนรู้ย่อมไม่สามารถนำไปใช้ได้กับทุกวัฒนธรรม ดังนั้น มนุษย์ย่อมต้องเรียนรู้และพยายามที่จะปรับตนเอง ทำให้ตนเองไม่รู้สึกแตกต่างจากกลุ่มบุคคลอื่น เพื่อให้เข้ากับบรรทัดฐานและวิถีปฏิบัติของสังคมและวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมใหม่นั้น จนกลายเป็นที่ยอมรับและสามารถคบหาสมาคมกับกลุ่มคนอื่น ๆ ได้ เปรียบเสมือนการปรับตัวเพื่อเอาชีวิตรอดในการอยู่ในสังคมใหม่ที่มีความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม

ทฤษฎีการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม เริ่มจากการเตรียมความพร้อมที่จะพบเจอวัฒนธรรมที่แตกต่าง กลุ่มคนที่มีโอกาสประสบพบเจอวัฒนธรรมที่แตกต่างมีความจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมในการปรับตัวข้ามวัฒนธรรม ซึ่งมี ๘ กลุ่ม ประกอบด้วย นักท่องเที่ยวข้ามประเทศ (tourists) นักศึกษาระหว่างประเทศ (international students) ผู้ที่ไปอยู่ชั่วคราวด้วยเหตุผลทางธุรกิจ (business sojourners) คู่สมรสที่สมรสกับชาวต่างชาติและเด็ก (spouses and children) ผู้อพยพเพื่อไปตั้งรกราก (immigrants) ผู้ลี้ภัยข้ามประเทศ (refugees) เจ้าของธุรกิจที่ต้องย้ายธุรกิจ (business expatriate) และนักธุรกิจระหว่างประเทศ (international business man) ดังนั้น หากบุคคลทั้ง ๘ กลุ่มนี้ มีการเตรียมความพร้อมทางวัฒนธรรมก่อนที่จะไปประสบพบเจอกับวัฒนธรรมที่แตกต่าง จะสามารถลดโอกาสของการเกิดขึ้นของความสะเทือนใจทางวัฒนธรรม (culture shock) ได้ในระดับหนึ่ง

กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ประกอบด้วย เชียงใหม่ และเชียงราย ประเทศไทย เชียงตุง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ เชียงทอง (หลวงพระบาง) ประเทศสาธารณรัฐ

ประชาธิปไตยประชาชนลาว และเชียงใหม่ เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ทั้ง ๕ เชียง มีความสัมพันธ์กันทั้งในด้านประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้านภาษาทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียงนี้ มุ่งเน้นการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดี เป็นการจัดการเรียนรู้ในอันที่จะสืบทอดวัฒนธรรมความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ ก่อเกิดการสืบสานอุดมการณ์และความเป็นพลเมืองที่มีพลังความคิด พลังความรัก และพลังความสามัคคี อยู่ร่วมกันระหว่างชาติบนพื้นฐานของการเคารพศรัทธาของสังคมของชนชาตินั้นๆ เคารพในความเป็นอยู่ และเคารพในระบอบการปกครองของชนชาตินั้นๆ

กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มุ่งการเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้แห่งศตวรรษที่ ๒๑ เกี่ยวกับความรู้ด้านการเป็นพลเมืองที่ดี (Civic Literacy) ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมในการเป็นพลเมืองที่ดีตามแนวพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันโดยสันติ การทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาาร่วมกันทั้ง ๕ เชียง เช่น วันวิสาขบูชา การตั้งธรรมหลวง (เทศน์มหาชาติ) การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานระหว่าง ๕ เชียง เป็นต้น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมตามปัจจัย ๔ และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง โดยการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมเป็นตัวเชื่อมประสาน ให้เกิดกิจกรรมดังกล่าว โดยผ่านมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รวมทั้งการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ร่วมกัน

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษากระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียงกับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง โดยมุ่งเน้นศึกษาโดยมุ่งเน้นศึกษาลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และความสัมพันธ์ด้านพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม เพื่อการอยู่ร่วมกันระหว่างชนชาติอย่างสันติสุข การมีกิจกรรมร่วมกันโดยผ่านเครือข่ายการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมดังที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้น นอกจากนี้ผลของการดำเนินกิจกรรมยังส่งเสริมในด้านธุรกิจการท่องเที่ยว สินค้า OTOP หรือ SME ของประเทศอีกด้านหนึ่งด้วย

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๒.๒ เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๒.๓ เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีขั้นตอนการวิจัย ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ การได้มาซึ่งลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัย ดังนี้

๑.๑ การศึกษาบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๑.๒ การศึกษาเอกสารสำคัญ ได้แก่ หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนา กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง มี ๒ ด้าน คือ (๑) ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต ประกอบด้วย พัฒนาทางกาย พัฒนาทางอารมณ์ พัฒนาทางสังคม พัฒนาทางความคิด พัฒนาทางจิตใจ พัฒนาทางปัญญา และพัฒนาทางวินัย (๒) ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา คือ ขั้นที่ ๑ นำสู่สิกขา ประกอบด้วยปัจจัย ๒ อย่าง คือ ปัจจัยภายนอก (ปรโตโฆชะ) และปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ) ขั้นที่ ๒ ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา

๑.๓ การศึกษาลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง จำแนกการศึกษออกเป็น ๖ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านภาษาและการสื่อสาร คือ ภาษาล้านนาภาษาท้องถิ่น และภาษาราชการ (๒) ด้านค่านิยมที่มีต่อสังคมและวิถีชีวิต คือ ประเพณี ดนตรี วัฒนธรรม ความเชื่อ และค่านิยม (๓) ด้านวิถีปฏิบัติ ความเชื่อ วัฒนธรรม จารีตและประเพณี คือ จารีตประเพณี ความเชื่อ ประเพณี ธรรมเนียมวัฒนธรรม (๔) ด้านศิลปะและสถาปัตยกรรม ได้แก่ ศิลปะ นาฏศิลป์ ดนตรี สถาปัตยกรรม (๕) ด้านการศึกษา คือ การจัดการศึกษาโดยท้องถิ่น การจัดการศึกษาโดยรัฐบาลกลาง (๖) ด้านการเมืองการปกครอง คือ ก่อนปฏิรูปการเมืองการปกครอง หลังปฏิรูปการเมืองการปกครอง

ตอนที่ ๒ การได้มาซึ่งกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัย ดังนี้

๒.๑ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่ (๑) เชียงราย: นครแห่งแบบแผนและความงดงาม (๒) เชียงใหม่: นครแห่งชีวิตและความมั่งคั่ง (๓) เชียงทอง: นครแห่งความงดงามหลังม่านไหมและสายน้ำ (๔) เชียงตุงเขมรัฐ: นครในเงาแห่งอำนาจ (๕) เชียงรุ่งอาหวิ: นครสามฝ่ายฟ้า

๒.๒ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ตามแนวพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง คือ จักร ๔ (๑) ปฏิรูปเทสวาสะ: การอยู่ในถิ่นที่ดี (๒) สัปปุริสุปัสสยะ: การคบสัตบุรุษ (๓) อุตตสัมมาปณิธิ: การตั้งตนไว้ชอบ (๔) ปุพเพกตปุญญตา: ความเป็นผู้ทำความดีไว้ในกาลก่อน และ หลักเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ชาวพุทธกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง คือ (๑) หมั่นไปวัดตามโอกาสที่

เหมาะสม (๒) หมั่นฟังธรรม (๓) พยายามสนใจศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์ (๔) มีความเลื่อมใสในพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเท่าเทียมกัน (๕) ตั้งจิตให้เป็นกุศลในขณะที่ฟังธรรม (๖) ทำบุญกุศลตามหลักและวิธีการของพระพุทธศาสนา (๗) ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในทุกๆ ด้าน

๒.๓ การพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ก็กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ได้แก่ หลักสังคหัตถ์ ๔ คือ (๑) ด้านทาน: การให้การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (๒) ด้านปิยวาจา: การพูดชี้แนะแนวทาง (๓) ด้านอติถจริยา: การสละกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์ (๔) ด้านสมานัตตา: การให้ความช่วยเหลือโดยเสมอภาคกัน

๔. ประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๖๐ รูป/คน ประกอบด้วย

๑. ผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ได้แก่ ผู้แทนชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ชุมชนละ ๑๐ คน รวมจำนวน ๕๐ คน ประกอบด้วย (๑) ชุมชนวัดลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ประเทศไทย (๒) ชุมชนวัดศรีดอนไชย อำเภอเชียง จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย (๓) ชุมชนวัดราชฐานหลวงเชียงยืน เมืองเชียงตุง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ (๔) ชุมชนวัดวัดป่าเขตมหาธาตุฐาน เมืองเชียงรุ่ง เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน (๕) ชุมชนวัดเชียงทอง เมืองเชียงทอง (หลวงพระบาง) ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

๒. ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ได้แก่ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ในพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย จำนวน ๑๐ รูป/คน

๕. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

๑. แบบสัมภาษณ์ (Inter View) โดยคณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และผู้เกี่ยวข้องกับการกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาจากเอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีเนื้อหาที่สำคัญ เช่น แนวคิด หลักการ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม และแนวทางการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๒. การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) โดยดำเนินการร่วมกับชุมชน ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ในพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย โดยมีประเด็นสนทนา เช่น ทิศทางและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนากับแนวทางการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๖. การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่มย่อย เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยคณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้ ๑) ลักษณะการ

เรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความ เป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ๒) กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความ เป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ๓) นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานที่มีต่อกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทาง พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง และ ๔) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และแนวทางการ เสริมสร้างความ เป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เพื่อนำไปประยุกต์ในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และปัจเจกบุคคล

๗. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการ เสริมสร้างความ เป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง มีดังนี้

จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๕ ชุมชน คือ ๑) ชุมชนวัดศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย ๒) ชุมชนวัดหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ประเทศไทย ๓) ชุมชนวัดราช ฐานหลวงเชียงยืน เมืองเชียงตุง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ๔) ชุมชนวัดวัดป่าเข้ตมหาราช ฐาน เมืองเชียงรุ่ง เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน และ ๕) ชุมชนวัด เชียงทอง เมืองเชียงทอง (หลวงพระบาง) ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และการจัด สันทนาประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) คณะผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้

๗.๑ ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มอารย ธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความ เป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ผลการวิจัย พบว่า

๑. หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิต ประกอบด้วย

๑.๑ ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่ พัฒนาทางกาย พัฒนาทางอารมณ์ พัฒนาทาง สังคม พัฒนาทางความคิด พัฒนาทางจิตใจ พัฒนาทางปัญญา และพัฒนาทางวินัย

๑.๒ ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา ได้แก่ ชั้นที่ ๑ นำสู่สิกขา คือ ปัจจัยภายนอก (ปรโตโฆสะ), ปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ) และ ชั้นที่ ๒ คือ ศีล (ฝึกด้านพฤติกรรม), สมာธิ (ฝึกด้านจิตใจ) และปัญญา (ฝึกด้านความรู้ การพิจารณา)

๒. ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ของกลุ่มอารย ธรรม ๕ เชียง จำแนกแต่ละด้าน ดังนี้

๒.๑ ด้านภาษาและการสื่อสาร มีการใช้ภาษาล้านนาเพื่อการสื่อสารทั้งภาษาพูดและ ภาษาเขียนอย่างแพร่หลาย บางชุมชนมีภาษาท้องถิ่น เช่น ภาษาไทลื้อ-ไทเขิน สื่อสารกัน ต่อมาเมื่อมีการ ปฏิรูปด้านการศึกษาของแต่ละชุมชน จึงมีการบังคับให้ใช้ภาษาราชการในการติดต่อสื่อสารกัน อย่างไรก็ตาม ในชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ยังมีการพูดการเขียนคล้ายคลึงกันสามารถสื่อสารกันได้อย่าง สนิทใจ

๒.๒ ด้านค่านิยมที่มีต่อสังคมและวิถีชีวิต มีประเพณี ดนตรี วัฒนธรรม ความเชื่อ และค่านิยมคล้ายคลึงกันเนื่องจากมีสภาพทางภูมิศาสตร์ใกล้เคียงกัน จึงไปมาหาสู่กันง่าย มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตลอดเวลา

๒.๓ ด้านวิถีปฏิบัติ ความเชื่อ วัฒนธรรม จารีตและประเพณี เนื่องจากการแพร่ขยายวัฒนธรรมและประเพณี ความเชื่อในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เป็นไปอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรวมกลุ่มกันเป็นอาณาจักรล้านนา จึงทำให้จารีตประเพณี ความเชื่อ ประเพณี ธรรมเนียมวัฒนธรรม มีความเหมือนกัน แต่วิถีปฏิบัติและความเชื่อบางส่วนก็อาจแตกต่างกันไปตามเอกลักษณ์ของเชื้อชาติและชุมชน

๒.๔ ด้านศิลปะและสถาปัตยกรรม มีศิลปะนาฏศิลป์ ดนตรี และสถาปัตยกรรมใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา เช่น วิหาร อุโบสถ หอไตร เป็นต้น เนื่องจากได้รับอิทธิพลทางความเชื่อความคิดทางพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท คล้ายคลึงกัน

๒.๕ ด้านการศึกษา อิทธิพลของการศึกษาภาษาล้านนายังมีอยู่ในท้องถิ่น ทำให้แต่ละท้องถิ่นได้จัดการศึกษาตามบริบทของท้องถิ่นตนเอง เช่น การเรียนภาษาล้านนา ภาษาไทลื้อ ภาษาไทเขิน อักษรธรรม เป็นต้น ต่อมาเมื่อรัฐมีอำนาจด้านการปกครองมากขึ้น การจัดการศึกษาต้องเป็นไปตามที่รัฐบาลกลางกำหนด ทำให้การศึกษาที่จัดโดยท้องถิ่นลดบทบาทลง

๒.๖ ด้านการเมืองการปกครอง ก่อนปฏิรูปการเมืองการปกครอง ชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีการดูแลและปกครองตนเอง ต่อเมื่อหลังปฏิรูปการเมืองการปกครอง แต่ละกลุ่มอารยธรรมต้องมีรูปแบบการเมืองการปกครองที่รัฐกำหนด ปัจจุบันนี้ รัฐได้ผ่อนคลายการเมืองการปกครองมากขึ้น ทำให้ชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง สามารถไปมาหาสู่กันได้อย่างสะดวกยิ่งขึ้น

๗.๒ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ผลการวิจัย พบว่า

๑. กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่

- ๑.๑ เชียงราย นครแห่งแบบแผนและความงดงาม
- ๑.๒ เชียงใหม่ นครแห่งชีวิตและความมั่งคั่ง
- ๑.๓ เชียงทอง นครแห่งความงามหลังม่านไหมและสายน้ำ
- ๑.๔ เชียงตุงเขมรัฐ นครในเงาแห่งอำนาจ
- ๑.๕ เชียงรุ่งอาฬวี นครสามฝ่ายฟ้า

๒. กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ตามแนวพระพุทธศาสนา ได้แก่

๒.๑ หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง คือ จักร ๔ ประกอบด้วย (๑) ปฏิรูปเทสวาสะ การอยู่ในถิ่นที่ดี (๒) สัปปุริ

สุปัสสยะ สมาคมกับสัตบุรุษ (๓) อุตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ (๔) ปุพเพตปุญญตา ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อน

๒.๒ หลักเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ชาวพุทธกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่ (๑) หมั่นไปวัดตามโอกาสที่เหมาะสม (๒) หมั่นฟังธรรม (๓) พยายามสนใจศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์ (๔) มีความเลื่อมใสในพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเท่าเทียมกัน (๕) ตั้งจิตให้เป็นกุศลในขณะที่ฟังธรรม (๖) ทำบุญกุศลตามหลักและวิธีการของพระพุทธศาสนา (๗) ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในทุกๆ ด้าน

๓. การพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ได้แก่ หลักสังคหัตถ์ ๔ คือ (๑) ด้านทาน: ด้วยการให้การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (๒) ด้านปิยวาจา: ด้วยการพูดชี้แนะแนวทาง (๓) ด้านอรรถจริยา: ด้วยการสละกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์ (๔) ด้านสมานัตตา: ด้วยการให้ความช่วยเหลือโดยเสมอภาคกัน

๗.๓ แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

ผลการวิจัย พบว่า

๑. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่

๑.๑ เครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ ประกอบด้วย (๑) โครงการแลกเปลี่ยนบุคลากรและ นักศึกษา ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง (๒) การจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับเรื่องราว ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง (๓) การจัดตั้งหน่วยงานในรูปศูนย์ศึกษา ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๑.๒ เครือข่ายความร่วมมือทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย (๑) การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง (๒) การเทศน์มหาชาติของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง (๓) การทำบุญสลากภัตของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๑.๓ เครือข่ายความร่วมมือทางศาสนาและวัฒนธรรม ประกอบด้วย (๑) การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมและปลูกจิตสำนึกร่วมกัน (๒) การนำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้เพื่อสร้างคุณค่าทางสังคมหรือมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจร่วมกัน (๓) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมร่วมกัน

๒. การประยุกต์หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่ หลักสังคหัตถ์ ๔ กับหลักเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ชาวพุทธกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ประกอบด้วย (๑) ด้านทาน ได้แก่ หมั่นไปวัด และทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนา (๒) ด้านปิยวาจา ได้แก่ หมั่นฟังธรรม และเลื่อมใสในพระสงฆ์เท่าเทียมกัน (๓) ด้านอรรถ

จรรยา ได้แก่ ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในทุกๆ ด้าน (๔) ด้านสมานัตตา ได้แก่ ศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์ และตั้งจิตเป็นกุศลขณะฟังธรรม

๘. อภิปรายผล

กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความ เป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง คณะผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้

๘.๑ ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง^๑ คือกลุ่มประเทศที่มีพรมแดนติดแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นแม่น้ำที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับที่ ๑๒ ของโลก เป็นแม่น้ำที่ยาวที่มีความยาว ๔,๒๐๐ กิโลเมตร เป็น ๑ ใน ๑๕ ของแม่น้ำที่ยาวที่สุดในกลุ่มอีกทั้งเป็นแม่น้ำนานาชาติสายเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กำเนิดจากที่ราบสูงในทิเบตแล้วไหลลงสู่ทะเลจีนใต้ที่ประเทศเวียดนาม ในปีหนึ่งๆ แม่น้ำโขงได้ปล่อยน้ำลงสู่ทะเลประมาณ ๔๗๕,๐๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตรหรือโดยเฉลี่ย ๑๕,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที ปริมาณน้ำที่ไหลลงสู่ทะเลในแต่ละปีของแม่น้ำโขงจัดเป็นแม่น้ำที่มีปริมาณน้ำมากเป็นอันดับ ๖ ของโลก ทำให้ประเทศสองฝั่งแม่น้ำได้ใช้ประโยชน์ในการดำรงชีพมายาวนานหลายศตวรรษ

อนุภูมิภาคนี้แม้มีขนาดเล็กแต่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจทั้งในระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติ ประกอบกับการมีแม่น้ำโขงเป็นเสมือนสายใยเชื่อมโยงสายสัมพันธ์ของประชากรสองฝั่งแม่น้ำมายาวนานในประวัติศาสตร์ที่มีวัฒนธรรม ประเพณี เชื้อชาติ ศาสนา ฯลฯ ร่วมกันมาหลายศตวรรษ หากได้มีการรวมกลุ่มกันอย่างมั่นคง จะก่อให้เกิดการพัฒนาในด้านต่างๆ ตามมาอย่างสมดุล

จากการศึกษาลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง^๒ ปรากฏว่า มีลักษณะ ๒ ประการ คือ

๑. หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิต คนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตนับแต่อดีตถึงปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง สาเหตุหลักที่ต้องพัฒนาดน เพราะคนจะเป็นมนุษย์ได้นั้นต้องเป็นผู้ที่มีจิตใจสูง และในหมู่มนุษย์ผู้ที่พัฒนาดนหรือฝึกตนแล้วประเสริฐสุด มีสาเหตุให้พิจารณาว่าเราต้องพัฒนา

^๑ สุวิชัย โกศัยยะวัฒน์, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, “ความร่วมมือระหว่างประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง: จากประตูเศรษฐกิจสู่เส้นทางวิชาการ”, วารสารการศึกษาและพัฒนาสังคม ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๑, หน้า ๑-๒.

^๒ เรียกว่า กลุ่มวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง (ไทย-ลาว-เขมร-พม่า-เวียดนาม) ลุ่มน้ำโขงเป็นที่อยู่อาศัยของหลายชุมชนที่มีอาณาเขตติดต่อกันหลายประเทศ นับเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญซึ่งมีประเพณี ดนตรี วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ทั้งที่มีความคล้ายคลึงและแตกต่างกันด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่ใกล้เคียงกัน รวมทั้งมีการไปมาหาสู่ มีการค้าขาย และกิจกรรมอื่นๆ ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ส่งผลให้วัฒนธรรมของแต่ละประเทศ มีทั้งที่แสดงออกถึงลักษณะเฉพาะของตนเอง ขณะที่มีความคล้ายคลึงในบางส่วนของกรดำเนินวิถีชีวิต กล่าวได้ว่า ไทย-ลาว-กัมพูชา มีรากวัฒนธรรมเดียวกัน จึงมีความพร้อมของวัฒนธรรมมากกว่าพม่าและเวียดนามซึ่งได้รับอิทธิพลจากจีน

ตนเอง เพราะคนมีพฤติกรรมหลายอย่างที่ผู้อื่นไม่สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ยกเว้น ตนเองตั้งใจจะเปลี่ยนแปลงเท่านั้น เช่น พฤติกรรมทางเพศหรือการที่มีปฏิริยาทางอารมณ์ เรื่องความโลภ ความโกรธ และความหลง เป็นต้น เพราะพฤติกรรมบางอย่างของมนุษย์ที่ทำลายคุณภาพตนหลายประการเป็น พฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการมีปฏิริยาต่อตนเอง เนื่องจากเป็นกิจกรรมทางสมอง เช่น การคิด การใฝ่ฝัน จินตนาการ หรือการวางแผน เป็นต้น และเพราะการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนนั้น เป็นเรื่องยากและไม่มีความสุข หาก ตนเองไม่สมัครใจทำด้วยตนเอง ถ้ารอที่จะให้คนอื่นมาช่วยก็มักไม่สำเร็จ โดยเฉพาะถ้าตนเองขาดความตั้งใจอย่างแน่วแน่

หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง สอดคล้องกับแนวทางในการพัฒนาชีวิตตามหลักพุทธศาสนา ซึ่งมี ๒ ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ ๑ นำสู่สิกขา คือ ขั้นของการฝึกฝนตนเองในการศึกษา การฝึกฝนให้เกิด สัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นรากฐานของการฝึกและพัฒนาตนเอง ซึ่งประกอบด้วยปัจจัย ๒ อย่าง คือ ๑) ปัจจัยภายนอก (ปรโตโฆชะ) คือ การกัลณกรรรับเอาคำอบรมสั่งสอนจากพ่อ แม่ พี่ น้อง สี่อวมลชนต่างๆ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการรับเอาความรู้สังคม และวัฒนธรรมที่ดีในการพัฒนาตนเองต่อไป ๒) ปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ) คือ การรู้จักเลือกปฏิบัติ เลือกหากัลยาณมิตร ซึ่งคนมองเห็นประโยชน์และสามารถตีคุณค่าได้ ซึ่งจะต้องมีการฝึกฝน ตามองค์ประกอบด้านการมีสติพื้นฐาน เป็นผู้มึศีล มีระเบียบ วินัย เป็นผู้มี แรงจูงใจใฝ่สร้างสรรค์ เป็นผู้มีความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ เป็นผู้มีความเชื่อในหลักเหตุผล มีความกระตือรือร้นและการเป็นผู้มีวิจารณ์ญาณหาเหตุผล รู้จักพิจารณาอย่างรอบคอบ และขั้นที่ ๒ ไตรสิกขา เป็นขั้นการพัฒนาคนอย่างสมบูรณ์แบบ และในขั้นนี้ต้องมีการศึกษาเรื่องศักยภาพของมนุษย์ หลักสำคัญในการพัฒนามนุษย์ในขั้นนี้คือ ๑) ศีล เป็นการฝึกพฤติกรรม โดยมีวินัยเป็นเครื่องมือในการฝึก ๒) สมาธิ เป็นการฝึกด้านจิต ฝึกด้านคุณธรรม ความมีจิตเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ๓) ปัญญา เป็นการฝึกในด้านความรู้ การพิจารณา การไตร่ตรองหาเหตุผลของการดำเนินชีวิต ในขณะที่สังคมโลกกำลังมีการเปลี่ยนแปลงสังคมของชุมชน กำลังได้รับผลกระทบด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยีสมัยใหม่

๒. ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง จำแนกเป็น ๖ ด้าน ได้แก่

๑. ด้านภาษาและการสื่อสาร ภาษาและการสื่อสารที่ใช้ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ทั้ง ภาษาพูดและภาษาเขียน ได้แก่ ภาษาล้านนา หรือตัวเมือง จากการศึกษาวิจัยพบว่ามีสาเหตุแห่งการแพร่กระจายของภาษาหรืออักษรล้านนาไปสู่ดินแดนที่เป็นบริวารในปกครองใน ๒ ลักษณะ คือ

๑) การอพยพคนในช่วงการทำศึกสงคราม การอพยพคนในช่วงการทำศึกสงครามนั้น เป็นช่วงที่ผู้มีบารมีจะแผ่อำนาจไปยังเมืองต่างๆ เริ่มจากพ่อขุนเม็งรายมหาราช ผู้เป็นปฐมกษัตริย์ของอาณาจักรล้านนา ได้สร้างเมืองเชียงรายขึ้นเมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๑๘๐๕ เป็นเชียงแรกที่เกิดขึ้นในดินแดนอาณาจักรล้านนา พ่อขุนเม็งรายเป็นราชโอรสของพระเจ้าลาวเมงแห่งราชวงศ์ลัวะจักราชผู้ครอง

หิรัญนครเงินยางกับพระนางอ้วมิ่ง จอมเมือง หรือพระนางเทพคำขยาย ราชธิดาของท้าวรุ่งแก่นชายเจ้าเมืองเชียงรุ่ง พระองค์ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ แรม ๙ ค่ำ เดือนอ้าย ปีกุนเอกศกจุลศักราช ๖๐๑ ตรงกับพุทธศักราช ๑๗๘๑ เมื่อมีพระชนม์ได้ ๑๖ พรรษา พระบิดาได้ส่งขอธิดาเจ้าเมืองเชียงเรืองมาเป็นคู่อภิเษกแล้วโปรดให้ เม็งรายเป็นมหาอุปราชเมื่อพระเจ้าลาวเม็งสวรรคตในปี พ.ศ. ๑๘๐๒ เม็งรายราชโอรสจึงได้ครองเมืองหิรัญนครเงินยางสืบแทน ในขณะที่มีพระชนม์ ๒๑ พรรษา^๓

ในปี พ.ศ. ๑๘๑๙ พ่อขุนเม็งรายได้ยกกองทัพไปประชิดเมืองพะเยา พ่อขุนงำเมืองผู้ครองเมืองพะเยาออกมารบเสด็จด้วยแม่ตรีและยกตำบลบ้านปากน้ำให้แก่พ่อขุนเม็งรายแล้วปฏิญาณเป็นมิตรกันต่อมาอีกราว ๔ ปี พ่อขุนรามคำแหงมหาราช แห่งอาณาจักรสุโขทัย พ่อขุนงำเมือง และพ่อขุนเม็งราย ได้กระทำสัตย์ปฏิญาณเป็นพระสหายกันโดยทรงเอาโลหิตที่นิ้วพระหัตถ์ผสมกับน้ำสัตย์เสวยทั้งสามพระองค์สัญญาว่าจะไม่เบียดเบียนกันตลอดชีวิตและในปี พ.ศ. ๑๘๓๔ พ่อขุนเม็งรายเสด็จไปสร้างเมืองใหม่ที่เชิงดอยสุเทพ ใช้เวลาสร้างนาน ๕ ปี พ.ศ. ๑๘๓๙ จึงเสด็จและสถาปนานครแห่งนี้ว่า เชียงใหม่ ซึ่งพญาเม็งรายได้นำอักษรล้านนาเข้าไปด้วยคือใบลานที่บันทึกคำสอนทางพระพุทธศาสนา

๒) อิทธิพลของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เชียงใหม่ มีชื่อที่ปรากฏในตำนานว่า "นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่" เป็นราชธานีของอาณาจักรล้านนาไทยมาตั้งแต่ พระยาเม็งราย ได้ทรงสร้างขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๙ โดยความร่วมมือของ ๓ กษัตริย์เชื้อไท ได้แก่ พญาเม็งราย พ่อขุนรามคำแหง (อาณาจักรสุโขทัย) และพ่อขุนงำเมือง (เมืองพะเยา) และในเอกสารล้านนาระบุว่า ๓ กษัตริย์ เป็นพระสหายร่วมน้ำสาบานและอีกประการหนึ่งเนื่องจากต้องการพันธมิตร เพื่อต่อต้านการรุกรานของมองโกล โดยได้ตีอาณาจักรพุกามในพม่าปัจจุบันแตก ซึ่งในขณะนั้นถือเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่มาก ทำให้เกิดการร่วมมือกันของกษัตริย์ไททั้ง ๓ พระองค์ และเมื่อพระองค์ได้แผ่อำนาจไปทุกสารทิศพระองค์จะนำพระพุทธศาสนาไปด้วยทุกแห่ง ซึ่งมีอักษรธรรมบันทึกใส่ใบลานไปเผยแพร่แก่ประชาชนที่พื้นที่ที่เข้าไปยึดครองอักษรที่ใช้

๒. ด้านค่านิยมที่มีต่อสังคมและวิถีชีวิต วัฒนธรรมและสังคมของกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง^๔ ภายใต้กรอบของ GMS (อนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง) ประการแรกสุดที่ควรคำนึง คือ วัฒนธรรมและสังคมของกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงเป็นเรื่องที่สำคัญในการทำความเข้าใจถึงการรวมกลุ่มทางอนุภูมิภาค ลักษณะทางวัฒนธรรมและสังคมร่วมของกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง ลักษณะทางวัฒนธรรมและสังคมร่วมนั้น เกิดจากการที่คนอาศัยอยู่ในภูมิภาคเดียวกันมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกัน มีวิถีชีวิต และการดำรงอยู่ที่คล้ายคลึงกัน อยู่ในเขตที่เรียกว่า กลุ่มภูมิภาคด้วยกัน และในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงก็เช่นกันมีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ซึ่งก็คือน้ำและแม่น้ำที่กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในอนุภูมิภาคใช้ร่วมกันก็คือ แม่น้ำโขง ซึ่งประกอบด้วยจีน พม่า ไทย ลาว เขมร

^๓ จังหวัดเชียงราย, สมโภชเมืองเชียงราย ๗๕๐ ปี, ๒๕๕๕.

^๔ ยูวตี วงศ์วีระประเสริฐ, วัฒนธรรมและสังคมของกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง, (ธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๐) หน้า ๒๒ - ๑๒.

เวียดนาม มันก็ไม่ได้หมายความว่า จะไม่มีความแตกต่างกัน โดยในแต่ละพื้นที่ของประเทศในกลุ่ม อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงนั้นมีความแตกต่างกันอยู่ ประชากรในแต่ละพื้นที่ต่างอยู่รอดได้ด้วย การปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมนั้นๆ และการปรับตัวในแต่ละพื้นที่นั่นเอง ที่ทำให้คนมีความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน จนกลายเป็นลักษณะทางวัฒนธรรมในพื้นที่ต่างๆ

๓. ด้านวิถีปฏิบัติ ความเชื่อ วัฒนธรรม จารีต และประเพณี ชาวไตหรือชาวไทยโบราณมีรากฐานของสังคมเกษตรกรรมแบบพอเพียงและพึ่งตนเอง ในโลกทัศน์และคติความเชื่อเรื่องผี ซึ่งเหมือนกับชนเผ่าอื่นๆ ของเอเชียก่อนอิทธิพลคติความเชื่อทาง พราหมณ์ -ฮินดู จะแผ่เข้ามาในดินแดนที่ตั้งถิ่นฐานของคนไตอย่างน้อย ๑,๔๐๐ ปีที่แล้วในยุคก่อนทริภุชชัย ตั้งแต่มีแคว้นทริภุชชัยภายใต้ อำนาจของละโว้ ศาสนาพุทธเริ่มเข้ามา มีบทบาทต่อการพัฒนาการด้านทัศนคติความเชื่อและวัฒนธรรมของคนในดินแดนที่ภายหลังเป็นอาณาจักรล้านนา พุทธศาสนาเจริญขึ้นทีละน้อย และเจริญเป็นอย่างมากในสมัยพระเจ้าติโลกราชตลอดจนสมัยพระเมืองแก้ว กล่าวกันว่าถือเป็นยุคทองของล้านนา แต่คติความเชื่อเรื่องผีและพราหมณ์-ฮินดู หาได้หมดไปไม่ กลับเสริมสร้างเอกลักษณ์แบบแผนโลกทัศน์ของชาวล้านนาให้มีลักษณะเฉพาะและผสมผสาน ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและเศรษฐกิจส่งผลให้คติความเชื่อและศาสนามีแนวโน้ม เสื่อมลงอย่างเห็นได้ชัด

๑) ด้านจารีตประเพณี จารีตประเพณี คือประเพณีที่สังคมถือว่า ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนหรือดเว้นไม่กระทำตาม จะเป็นความผิดรุนแรง เพราะอาจมีผลทำให้เกิดความเดือดร้อนมาสู่บุคคล ครอบครัว และชุมชนได้ ทั้งนี้มักเกี่ยวข้องกับศีลธรรม บทบัญญัติ หรือกฎหมาย ที่สังคมให้ความเชื่อถือ ดังได้ปรากฏเป็นความผิดในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งเมืองในอาณาจักรล้านนาไม่ว่าจะเป็นเชียงใหม่ เชียงราย เชียงแสน เชียงตุง เชียงรุ่งและเชียงทอง ต่างก็มีจารีตประเพณีที่เหมือนกัน คือ ผิดผี ผิดคลอง หรือ ผิดกอง ผิดครู ผิดกฎ และ ขี้ด

๒) ด้านความเชื่อ กลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงมีลักษณะความเชื่อส่วนใหญ่ในเรื่องของไสยศาสตร์เชื่อในเรื่องของเทพเจ้า ผีบรรพบุรุษและผีต่างๆ ตามความเชื่อของแต่ละสังคม

๓) ด้านประเพณี ได้แก่ ประเพณีการปลุกเรื้อน ประเพณีกินแขกแต่งงาน ประเพณีขึ้นเรือนใหม่ ประเพณีบวชลูกแก้ว ประเพณีปอยหลวง ประเพณีสงกรานต์ พิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น ที่ยกขึ้นเบื้องต้นเป็นเพียงตัวอย่างที่มีอยู่ในกลุ่ม ๕ เชียงในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีอีกหลากหลายประเพณีที่เป็นสิ่งเชื่อมโยงความสัมพันธ์กันได้เป็นอย่างดี

๔) ธรรมเนียมวัฒนธรรม ธรรมเนียมวัฒนธรรมของอาณาจักรล้านนาที่เผยแพร่ไปสู่กลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ที่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายคือธรรมเนียมการแต่งกาย การรับประทานอาหาร เป็นต้น วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเจริญงอกงามแก่หมู่คณะ ประกอบไปด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะประเพณี จารีต กฎหมาย เป็นเอกลักษณ์ร่วมที่เป็นแบบแผนในสังคม โดยสัมผัสได้จากวิถีชีวิต พฤติกรรม บุคลิกภาพ และถูกเก็บสะสม พัฒนาและถ่ายทอดสู่ชนรุ่นหลัง

๔. ด้านศิลปะและสถาปัตยกรรม ได้แก่

๑) ศิลปะนาฏศิลป์ ดนตรี ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ และลักษณะการประกอบอาชีพที่เป็นเกษตรกรรมส่งผลต่อวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ในแถบใกล้เคียงกันการแสดงรำของไทย ลาว เขมรมีความคล้ายคลึงกัน รวมทั้งเครื่องดนตรีที่ได้รับอิทธิพลซึ่งกันและกัน แต่มีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับวัฒนธรรมประเพณีของประเทศนั้น ๆ

๒) ด้านสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมที่เห็นเด่นชัดในอาณาจักรล้านนาในกลุ่ม ๕ เชียง คือสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ได้แก่ วิหารหลวง ชุมประตู่โขง กุฏิ อุโบสถ หอกลอง หอคำ หอไตร เป็นต้น จะปรากฏตามวัดวาอารามต่างๆ ทั้งในเชียงใหม่ เชียงราย เชียงรุ่ง เชียงตุง และเชียงทอง ซึ่งวิถีปฏิบัติของคนในเชียงต่างๆ ที่เหมือนกัน คล้ายคลึงกัน

๕. ด้านการศึกษา นโยบายการศึกษาของประเทศก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมต่าง ๆ ของเมืองที่เป็นประเทศราช กล่าวคือ เมื่อรัฐใดตกเป็นเมืองขึ้นหรือประเทศราชของเมืองอื่นก็ย่อมต้องปฏิบัติตามนโยบายของประเทศ กลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เมื่อถูกรวบรวมเป็นแต่ละประเทศแล้ว ทุกประเทศต้องการให้คนในประเทศของตนเรียนภาษาราชการ ทำให้ภาษาล้านนาที่ศึกษาเล่าเรียนกันก็ถูกจำกัด ประกอบกับวิวัฒนาการใหม่ ๆ เข้าสู่กลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ทำให้การศึกษาแบบดั้งเดิมคือการเรียนอักษรธรรมลดน้อยถอยลง

๖. ด้านการเมืองการปกครอง เมื่อสถาบันผู้ปกครองถูกลดอำนาจลง ศูนย์กลางของภาษาท้องถิ่นก็ย่อมถูกทำลายไปด้วย การสั่งการใดๆ ที่ผู้ครองนครเคยใช้บริหารบ้านเมืองและการสื่อสารกันด้วยภาษาท้องถิ่นก็ถูกยกเลิกไปให้ใช้ภาษาราชการของแต่ละประเทศแทน ภาษาล้านนาก็ยิ่งลดความสำคัญมากยิ่งขึ้น

๘.๒ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง (Active Participation) ด้วยเหตุผลหลัก ๒ ประการ กล่าวคือ

๑. กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ห้าเชียง คือ ห้าเมืองหลักในลุ่มน้ำโขงจากต้นน้ำ คือ เชียงใหม่ เชียงราย เชียงตุง เชียงรุ่ง และเชียงทอง คืออยู่อารยธรรมอันงดงาม มีอายุไม่น้อยกว่า ๓,๐๐๐ ปี^๕

๑.๑ เชียงราย นครแห่งแบบแผนและความงดงาม เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ระหว่างลุ่มแม่น้ำกกและแม่น้ำโขง ที่เป็นจุดกำเนิดความรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมไทยวน ซึ่งนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพัฒนาการทางศิลปะและวัฒนธรรมของล้านนาที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน เป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นรูปแบบความงามที่มีแบบแผนที่คลาสสิกในหลายๆ แขนง เช่น สถาปัตยกรรม ผ้าแพรพรรณ ดนตรี และอาหาร เป็นต้น

^๕ จินจุทา อิศริยพัช “ประวัติศาสตร์ ๕ เชียง” <<https://www.youtube.com/watch?v=n&SmvJBeHw&>> ธันวาคม ๒๕๖๐.

๑.๒ เชียงใหม่ นครแห่งชีวิตและความมั่งคั่ง ศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนา เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๘๙ ความมั่งคั่งของนครเชียงใหม่ เกิดขึ้นจากการค้าทางไกล จากเมืองท่าบริเวณอ่าวเบงกอล ขึ้นมาสู่เมืองต่างๆ โดยมีนครเชียงใหม่ ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นชุมทางสำคัญที่ได้กลายเป็นความสัมพันธ์ทางการเมือง การปกครอง โดยเฉพาะการศาสนาในนครเชียงใหม่ นับได้ว่าเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังแถบนี้ ส่งผลให้หัวเมืองน้อยใหญ่ต่างได้รับอิทธิพลทางภาษา วรรณกรรม และงานศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีทั้งลักษณะร่วมและแตกต่างกันไปตามสภาพสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละแห่ง กลายเป็นเอกลักษณ์ทางศิลปะอันเป็นจุดเด่นของท้องถิ่นต่างๆ อย่างน่าสนใจ

๑.๓ เชียงทอง นครแห่งความงดงามหลังม่านไหมและสายน้ำ หลวงพระบาง ความสัมพันธ์เหนือดินแดนสองฝั่งโขงที่ยั่งยืนอยู่ในภูมิภาคทางตอนบนแถบนี้ เมืองเชียงทองหรือนครหลวงพระบาง ศูนย์กลางแห่งอาณาจักรล้านช้าง นับเป็นหลักฐานสำคัญที่ยืนยันถึงความสัมพันธ์ไทยวนและไทลาวมีมาอย่างยาวนาน นับเริ่มตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา สำหรับงานศิลปกรรมนั้น เมืองเชียงทองได้พัฒนารูปแบบขึ้นมาได้ด้วยตนเอง แต่สำหรับบางลักษณะก็ยังปรากฏถึงอิทธิพลทั้งด้านรูปแบบ และแนวทางการคิดที่ได้รับจากล้านนาอยู่อย่างชัดเจน ทั้งงานทางด้านสถาปัตยกรรมและงานศิลปกรรมแขนงต่างๆ แต่อย่างไรก็ตาม มนต์เสน่ห์ของศิลปกรรมล้านช้างก็ยิ่งโดดเด่น โดยเฉพาะที่นครหลวงพระบางยังคงได้รับการสืบสานและอนุรักษ์อยู่เป็นอย่างดีจากทุกภาคส่วนในปัจจุบันนี้

๑.๔ เชียงตุงเขมรรัฐ นครในเงาแห่งอำนาจ ประชาชนชนเผ่าไทเขิน หรือไทจีน กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่มีถิ่นฐานอยู่ลุ่มแม่น้ำเขิน อันมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับอาณาจักรล้านนามาตั้งแต่ครั้งอดีต นับตั้งแต่รัฐสมัยของพญาเม็งราย แห่งนครเชียงใหม่ อันมีเอกสารตำนานเมืองตุง ซึ่งได้บันทึกถึงความสัมพันธ์นั้นอย่างชัดเจน ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะได้อยู่ในอิทธิพลและอำนาจของวัฒนธรรมพม่าที่ครอบงำอยู่ หากแต่ความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ก็ยังคงแนบแน่นมาโดยตลอด และยิ่งพบว่าวัฒนธรรมไทเขินก็ยังคงคงดงามอยู่เป็นเสน่ห์ดึงดูดให้ผู้คนเข้าไปท่องเที่ยวอยู่เสมอ

๑.๕ เชียงรุ่งอาฬวี นครสามฝ่ายฟ้า ศูนย์กลางของวัฒนธรรมไทลื้อแห่งอาณาจักรสิบสองปันนาในอดีต ที่เคยรุ่งเรืองและมีความสำคัญในฐานะของเมืองสามฝ่ายฟ้า อันหมายถึงมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ที่ตั้งระหว่างพม่า ล้านนา และจีน เป็นเหตุให้ต่างฝ่ายพยายามแผ่อิทธิพลเหนือดินแดนสิบสองปันนาอยู่มาโดยตลอด ซึ่งลักษณะดังกล่าวได้สะท้อนออกมาจากการแสดงศิลปกรรมแขนงต่างๆ ที่มีรูปแบบผสมผสานกันระหว่างพม่า ล้านนา และจีน กลายเป็นวิถีชีวิตที่ชาวไทลื้อได้ค้นเคย จนกลายเป็นเอกลักษณ์อยู่บนพื้นฐานสามเส้าของอำนาจจากภายนอกที่ส่งผลถึงลักษณะเด่นทางศิลปกรรมนับจากอดีตจวบจนปัจจุบัน

๒. กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ตามแนวพระพุทธศาสนา

กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ตามแนวพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก ๒ ประการ ได้แก่

๒.๑ หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง คนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียงได้ยึดหลักหลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ที่เรียกว่า จักร ๔ ได้แก่

๒.๑.๑ ปฏิรูปเทวาระ การอยู่ในประเทศอันควร หมายถึง การอยู่ในท้องถิ่นที่เหมาะสมกับกิจกรรมที่ต้องกระทำ

๒.๑.๒ สัปปริสุปสังเสาะ การคบสัตบุรุษ คือคนดี คนสงบ ผู้ที่เป็นสัตบุรุษหรือสัปปริสะ ย่อมมีสัปปริสธรรม ๗ ประการประจำตน ได้แก่ รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้ชุมชน รู้บุคคล

๒.๑.๓ อัตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ หมายถึง การตั้งอยู่ในสุจริต ๓ คือกายสุจริต ได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤติดินในกาม วจิสฺสุจริต ได้แก่ การไม่พูดเท็จ การไม่พูดส่อเสียด การไม่พูดคำหยาบ การไม่พูดเพ้อเจ้อ และมโนสุจริต ได้แก่ การไม่ยอกได้ของผู้อื่น การไม่คิดพยาบาทผู้อื่น การเห็นชอบตามคลองธรรม อีกนัยหนึ่ง หมายถึง การตั้งอยู่ในประโยชน์ปัจจุบัน ได้แก่ การหมั่นหาทรัพย์ การรักษาทรัพย์ไว้ การมีเพื่อนดี การเลี้ยงชีวิตพอเหมาะพอดี การตั้งอยู่ในประโยชน์ในอนาคต ได้แก่ ความสมบูรณ์ด้วยศรัทธา ความสมบูรณ์ด้วยศีล ความสมบูรณ์ด้วยจาคะ ความสมบูรณ์ด้วยปัญญา

๒.๑.๔ ปุพเพตปญญาตา ความเป็นผู้ได้กระทำบุญไว้ก่อน หมายความว่า ได้ทำบุญไว้ในอดีต บุญนั้น กล่าวโดยเหตุ ได้แก่ กุศลกรรมหรือความดี กล่าวโดยผล ได้แก่ ความสุข

๒.๒ หลักเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ชาวพุทธกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้ประพฤติปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ของชาวพุทธที่ดี ดังนี้

ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้ทำหน้าที่ของอุบาสก อุบาสิกา ที่มีต่อชุมชนและสังคม ดังนี้

๑. หมั่นไปวัดตามโอกาสที่เหมาะสม วัดในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีจำนวนหลายร้อยวัด ทั้งวัดที่ทางราชการสร้างและวัดที่ราษฎรสร้าง ในสมัยก่อน วัดเป็นศูนย์กลางแห่งการศึกษา เป็นสถานที่สำหรับกุลบุตรได้เข้าศึกษาเล่าเรียนทั้งทางโลกและทางธรรม รวมทั้งเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นแหล่งความรู้และเผยแผ่ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีอันหลากหลาย ปัจจุบันนี้ การศึกษาและกิจกรรมต่างๆ มิได้มีศูนย์กลางอยู่ที่วัด แต่อยู่ตามส่วนราชการและกิจกรรมของเอกชน วัดจึงเป็นเพียงสถานที่สำหรับอยู่พักอาศัยของพระภิกษุ สามเณร กิจกรรมต่างๆ ของวัดคนภายนอกไม่สู้จะสนใจ ยังมีกิจกรรมภายนอกมากเพียงใดวัดก็ลดความสำคัญลงเพียงนั้น วัดหลายแห่งจึงขาดการทำนุบำรุง ขาดการดูแลเอาใจใส่ กลายเป็นเพียงสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมเท่านั้น

แต่อย่างไรก็ตาม ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ก็ยังให้ความอุปถัมภ์และบำรุงวัดอยู่เสมอ เนื่องจากวัดเป็นสถานที่สำหรับรวบรวมจิตใจของชาวพุทธ ให้ตั้งมั่นอยู่ในความดี ถึงแม้ว่ากิจกรรมหลายอย่างจะไม่ต้องพึ่งวัดก็ตาม แต่การหมั่นไปวัดก็ยังมีประโยชน์และมีจุดมุ่งหมายที่

สำคัญหลายประการ เช่น เพื่อการทำนุบำรุงศาสนสถาน เพื่อการสงเคราะห์พระสงฆ์ เพื่อการสืบต่อกิจกรรมทางศาสนา และเพื่อการปฏิบัติธรรม เป็นต้น

๒. หมั่นฟังธรรม พระธรรม ได้แก่ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คำสั่ง นั้น ได้แก่ วินัยบัญญัติ คือ ข้อบังคับให้ปฏิบัติจะละเมิดมิได้ คือ ศีล ๕ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ ส่วน คำสอน นั้น ได้แก่ ข้อปฏิบัติตามอรรถาธิบายของผู้ปฏิบัติไม่ให้เกิดไปในที่ชั่ว พระธรรมจึงมีคุณสมบัติคือความงามสามระยะ คือ งามในเบื้องต้นด้วยประกาศข้อปฏิบัติความระียบบ ระเบียบร้อย คือ ศีล ในท่ามกลาง ด้วยการประกาศข้อปฏิบัติที่ทำให้ปราณีต คือ สมาธิ ความตั้งใจมั่นคงไม่หวั่นไหวในอารมณ์ต่างๆ และ งามในที่สุด ด้วยการประกาศคุณอันปราณีตที่สุดเป็นยอดแห่งการปฏิบัติ คือ ปัญญาความรู้ชัดแจ้ง อันเป็นผลแต่สมาธิ เพราะผู้มีจิตเป็นสมาธิที่จะรู้ชัดแจ้งในกระแสธรรมได้

ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เชื่อว่าการหมั่นฟังธรรม ทำให้ผู้ฟังได้รู้ดี รู้ชั่ว ทำให้รักและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เห็นใจกัน ไม่เบียดเบียนกัน ทำให้ชีวิตมีความเจริญก้าวหน้า และทำให้เป็นคนและมีความสุข

๓. พยายามสนใจศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์ ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีความสนใจศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์ โดยมีความมุ่งหมายว่า ทำให้เป็นผู้มีจิตใจและบุคลิกลักษณะที่เข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง สงบ เยือกเย็น สุภาพนุ่มนวล สดชื่น ผ่องใส กระจับกระจ่าง กระปรี้กระเปร่า เบิกบาน งามสง่า มีเมตตากรุณา มองดูรู้จักตนเองและผู้อื่นตามความเป็นจริง

นอกจากนั้น ประโยชน์ของการศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์ ได้แก่ ทำให้เกิดความสุข อยากรู้อยากเห็น ไม่เดือดร้อนทั้งต่อตนเองและผู้อื่น กล่าวคือ ช่วยทำให้จิตใจผ่องคลาย หายเครียด เกิดความสงบ หายกระวนกระวาย เป็นเครื่องเสริมประสิทธิภาพในการทำงาน การเล่าเรียน และการทำกิจทุกอย่าง ช่วยเสริมสุขภาพกายและใช้รักษาโรคได้

๔. มีความเลื่อมใสในพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเท่าเทียมกัน พระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติธรรม เผยแผ่คำสั่งสอน สืบต่อพระพุทธศาสนา มีคุณธรรมและหลักธรรมที่ต้องปฏิบัติมากมาย ได้แก่ ๑) ปริยัติ การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย นำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาเผยแผ่แนะนำให้พุทธศาสนิกชนได้ใช้และยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ ๒) ปฏิบัติ ปฏิบัติตามหลักธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดไม่ให้บกพร่อง ไม่ให้ต่างปร้อย และ ๓) ปฏิเวธ การรู้แจ้งแทงตลอดในข้อธรรมของพระพุทธเจ้า

พุทธศาสนิกชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีความเลื่อมใสในพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเท่าเทียมกัน พึงเห็นได้จากงานศาสนพิธีต่างๆ เช่น การลุกขึ้นยืนรับพระสงฆ์ การให้ที่นั่งพระสงฆ์ การตามส่งพระสงฆ์ และการหลีกทางให้พระสงฆ์ มีกิริยาจากที่สุภาพเรียบร้อย เมื่อพบหรือสนทนากับพระสงฆ์ในโอกาสต่างๆ

๕. ตั้งจิตให้เป็นกุศลในขณะฟังธรรม อานิสงส์แห่งการฟังธรรม มี ๕ ประการ กล่าวคือ ย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยได้ฟัง สิ่งใดที่เคยฟังแล้วย่อมเข้าใจชัดขึ้น คลายความสงสัย เกิดสัมมาทิฐิ และมีจิตผ่องใส

พุทธศาสนิกชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ระลึกอยู่เสมอว่า การตั้งใจให้เป็นกุศลในขณะที่ฟังธรรม ๑) ย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ผู้ฟังธรรมครั้งหนึ่งๆ จะได้ฟังธรรมและเนื้อความแห่งธรรมที่ตนยังไม่เคยได้ยินได้ฟังมาบ้าง ไม่นานก็น้อย ๒) สิ่งใดที่เคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจสิ่งนั้นชัด ถึงแม้ตนได้เคยฟังธรรมนั้นมาแล้ว แต่ยังไม่เข้าใจแจ่มแจ้งหรือเข้าใจไม่ชัด จะเข้าใจธรรมนั้นชัดเจนยิ่งขึ้น ๓) บรรเทาความสงสัยเสียได้ ผู้ใคร่ธรรมที่ยังเป็นปุถุชน ย่อมมีความสงสัยข้องใจในธรรมบางข้อ เมื่อได้ฟังธรรมเทศนาแล้ว อาจจัดความสงสัยนั้นๆ เสียได้ ไม่นานก็น้อย ๔) ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ ปุถุชนอาจมีความเห็นยังไม่ตรงต่อถ้อยคำสั่งสอนอยู่บ้าง เมื่อได้ฟังธรรมที่พระธรรมกถึกแสดงตามพระไตรปิฎกและอรรถกถาแล้ว ก็อาจทำความเห็นให้ตรงได้ และ ๕) จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส ในขณะที่ฟังธรรมนั้น จิตย่อมปราศจากความขุ่นมัวและเศร้าหมอง ยิ่งกว่านั้น ก็อาจจะผ่องใสตลอดไป

๖. ทำบุญกุศลตามหลักและวิธีการของพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตนด้วยความเรียบร้อย สำนวณและด้วยอาการอันแสดงความเคารพตลอดพิธี ระเบียบระวางรักษากิริยามารยาทเป็นอย่างดี ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีหลักในการประกอบพิธีกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ได้แก่ ๑) ควรให้ถูกต้องตามหลักศาสนา หมายถึง ตรงตามจุดหมายและวิธีปฏิบัติทางศาสนา พิธีกรรมเหล่านี้ถ้าหากมาจากข้อกำหนดตามวินัยสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ก็ต้องทำตามนั้น ไม่อาจแก้ไขได้ เช่น พิธีบรรพชาอุปสมบท ๒) ควรมีการประหัต อันหมายถึงการประหัตทรัพย์ มีความพอเหมาะพอควร ไม่เกินพอดี ๓) ควรคำนึงถึงประโยชน์ ได้แก่ ประโยชน์ที่เป็นคุณความดีตามหลักศาสนา และ ๔) ไม่ขัดกับประเพณีนิยมของท้องถิ่นหรือชุมชน

๗. ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในทุกๆ ด้าน ก่อให้เกิดความสะอาด สว่าง สงบ ร่มรื่น ร่มเย็น สร้างความรู้สึกเป็นที่ประทับใจและความรู้สึกที่ดีต่อกัน

ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้กำหนดแนวทางในการปลูกจิตสำนึกในการบำรุงรักษาวัดและพุทธสถานให้เกิดประโยชน์ ได้แก่ ๑) สร้างความรู้สึกสำนึกแก่ชุมชนในท้องถิ่นว่า วัดเป็นของตน มีความรู้สึกหวงแหน รักและช่วยกันดูแลรักษา ๒) สร้างสภาพวัดและเสนาสนะถาวรวัตถุต่างๆ ให้มีความหมาย เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณรที่บวชเรียนศึกษา ๓) ศึกษาปฏิบัติธรรม เป็นที่บำเพ็ญกุศลของชุมชน เป็นที่ที่ชุมชนนั้นได้เข้ามาหาความสงบทางกายและใจ เป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชุมชน

๘.๓ แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง คณะผู้วิจัย ใคร่ขอเสนอแนวทางการพัฒนา ๒ แนวทาง ดังนี้

๑. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ประกอบด้วย เครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ เครือข่ายความร่วมมือทางพระพุทธศาสนา และ เครือข่ายความร่วมมือทางวัฒนธรรม

๑.๑ เครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีแนวทางการพัฒนา ดังนี้

๑.๑.๑ โครงการแลกเปลี่ยนบุคลากรและนักศึกษาในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เพื่อสร้างความร่วมมือทางวิชาการระดับอุดมศึกษาในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง การเปิดโอกาสให้บุคลากรและนิสิตนักศึกษา ได้เรียนรู้ระหว่างกันในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียงอย่างใกล้ชิด สร้างมิตรสัมพันธ์และความรู้จักคุ้นเคยกันในกลุ่มนักวิชาการ คณาจารย์และนักศึกษาของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง อันจะนำมาซึ่งความร่วมมือกันศึกษาเรื่องราวแขนงต่างๆ ของกลุ่มร่วมกันอย่างกว้างขวางในอนาคต ส่วนลักษณะกิจกรรม ได้แก่ การทำวิจัยร่วมกัน เข้าฟังบรรยายในชั้นเรียน ศึกษาดูงาน สังเกตการณ์จัดการศึกษา และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เพื่อความร่วมมือกันและสร้างความก้าวหน้าทางวิชาการกันไป

๑.๑.๒ จัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับเรื่องราวในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีลักษณะเฉพาะเจาะจงตรงประเด็น มิใช่ศึกษาในภาพรวมเกี่ยวกับอินโคโนจีนหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับเรื่องราวในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองและบทบาทที่มีต่อสังคมอาเซียนและสังคมโลก ส่วนลักษณะกิจกรรม ได้แก่ สถานศึกษาในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นของตนเอง สามารถเปิดสอนภาษาประเทศเพื่อนบ้านหรือภาษาถิ่นในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้ แม้ว่าโครงสร้างของหลักสูตรไม่เอื้ออำนวยต่อการเปิดสอนเป็นรายวิชาได้ แต่สถานศึกษาทุกระดับสามารถจัดเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรในรูปแบบของชุมนุมภาษา ที่นักเรียนหรือนิสิตนักศึกษาต้องเป็นสมาชิกร่วมกิจกรรมอย่างน้อย ๑ ชุมนุมหรือชมรมระหว่างการศึกษาอยู่

๑.๑.๓ การจัดตั้งหน่วยงานในรูปศูนย์ศึกษาในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ที่มีการศึกษาค้นคว้า วิจัย และเผยแพร่ผลงานด้านเอกสาร สิ่งตีพิมพ์ จัดอบรม ประชุมสัมมนาทางวิชาการ จัดทำฐานข้อมูลและสารสนเทศในรูปจุลสาร วารสาร จดหมายข่าว รวมทั้งก้าวไปถึงการแลกเปลี่ยนนักวิชาการ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการวิจัยหรือการเรียนการสอนและให้ทุนเพื่อการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ส่วนลักษณะกิจกรรม ได้แก่ จัดอบรมภาษาประเทศเพื่อนบ้านหรือภาษาถิ่นในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ให้แก่ผู้สนใจทั่วไป จัดอบรมสัมมนาและเผยแพร่งานวิจัยในกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ การศึกษาเกี่ยวกับชาติพันธุ์ต่างๆ ในกลุ่ม การแลกเปลี่ยนประสบการณ์และข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน

๑.๒ เครือข่ายความร่วมมือทางพระพุทธศาสนา การสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีแนวทางการพัฒนา ดังนี้

๑.๒.๑ การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ส่วนลักษณะของกิจกรรม ได้แก่ การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานร่วมกัน การสัมมนาและสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านวิปัสสนากัมมัฏฐานที่เป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง การรวบรวมความรู้ด้านการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียงอย่างเป็นระบบ

๑.๒.๒ การเทศน์มหาชาติของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการเทศน์มหาชาติ ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ส่วนลักษณะกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมเทศน์มหาชาติของพระสงฆ์ทั้ง ๕ เชียง การสัมมนาองค์ความรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละแห่ง และมีการรวบรวมองค์ความรู้การเทศน์มหาชาติของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง อย่างเป็นระบบ

๑.๒.๓ การทำบุญสลากภัตรของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการทำบุญสลากภัตร ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ส่วนลักษณะกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมทำบุญสลากภัตรร่วมกัน การสัมมนาองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีสลากภัตรของแต่ละแห่ง และมีการรวบรวมองค์ความรู้การทำบุญสลากภัตรของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง อย่างเป็นระบบ

๑.๓ เครือข่ายความร่วมมือทางศาสนาและวัฒนธรรม การสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีแนวทางการพัฒนา ดังนี้

๑.๓.๑ การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม และปลูกจิตสำนึก สร้างค่านิยมและวิถีชีวิตที่ดีงาม ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ส่วนลักษณะกิจกรรม ได้แก่ เสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมในมิติวัฒนธรรม เฝ้าระวังทางวัฒนธรรม และพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ ส่งเสริมการเรียนรู้สร้างจิตสำนึกและปลูกฝังค่านิยมหลัก คุณธรรม จริยธรรม และวิถีชีวิตร่วมกัน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๑.๓.๒ นำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้เพื่อสร้างคุณค่าทางสังคมหรือมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ส่วนลักษณะกิจกรรม ได้แก่ ส่งเสริม พัฒนาศักยภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น สินค้าและบริการทางวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และแหล่งเรียนรู้ทางศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมของภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างคุณค่าทางสังคมหรือมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจร่วมกัน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๑.๓.๓ เสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม เพื่ออนุรักษ์ สืบทอดวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ให้คงอยู่อย่างมั่นคง ส่วนลักษณะกิจกรรม ได้แก่ ส่งเสริม อนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบสาน เสริมสร้างจิตสำนึก ความรัก และความภูมิใจด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ส่งเสริมกิจกรรมเพื่อสร้างการยอมรับและเคารพในความแตกต่างหลากหลายทาง

วัฒนธรรม และส่งเสริม สนับสนุน การมีส่วนร่วม และขยายเครือข่ายในการดำเนินงานด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมร่วมกัน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

๒. การประยุกต์หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง

ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้ทำหน้าที่ของอุบาสก อุบาสิกา ที่มีต่อชุมชนและสังคม ซึ่งบทบาทหน้าที่ดังกล่าวเป็นไปตามหลักสังคหวัตถุ ๔: หลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ดังนี้

๑. ด้านทาน ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้ปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ ด้านทาน ได้แก่

๑.๑ หมั่นไปวัดตามโอกาสที่เหมาะสม ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ยังให้ความอุปถัมภ์และบำรุงวัดอยู่เสมอ เนื่องจากวัดเป็นสถานที่สำหรับรวบรวมจิตใจของชาวพุทธ ให้ตั้งมั่นอยู่ในความดี ถึงแม้ว่ากิจกรรมหลายอย่างจะไม่ต้องพึ่งวัดก็ตาม แต่การหมั่นไปวัดก็ยังมีประโยชน์และมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญหลายประการ เช่น เพื่อการทำงานบำรุงศาสนสถาน เพื่อการสงเคราะห์พระสงฆ์ เพื่อการสืบต่อกิจกรรมทางศาสนา และเพื่อการปฏิบัติธรรม เป็นต้น

๑.๒ ทำบุญกุศลตามหลักและวิธีการของพระพุทธศาสนา ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีหลักในการประกอบพิธีกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ได้แก่ ๑) ควรให้ถูกต้องตามหลักศาสนา หมายถึง ตรงตามจุดหมายและวิธีปฏิบัติทางศาสนา พิธีกรรมเหล่านี้ถ้าหากมาจากข้อกำหนดตามวินัยสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ก็ต้องทำตามนั้น ไม่อาจแก้ไขได้ เช่น พิธีบรรพชาอุปสมบท ๒) ควรมีการประหยัด อันหมายถึงการประหยัดทรัพย์ มีความพอเหมาะพอควร ไม่เกินพอดี ๓) ควรคำนึงถึงประโยชน์ ได้แก่ ประโยชน์ที่เป็นคุณความดีตามหลักศาสนา และ ๔) ไม่ขัดกับประเพณีนิยมของท้องถิ่นหรือชุมชน

๒. ด้านปิยวาจา ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้ปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ ด้านปิยวาจา ได้แก่

๒.๑ หมั่นฟังธรรม ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เชื่อว่าการหมั่นฟังธรรม ทำให้ผู้ฟังได้รู้ดีรู้ชั่ว ทำให้รักและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เห็นใจกัน ไม่เบียดเบียนกัน ทำให้ชีวิตมีความเจริญก้าวหน้า และทำให้เป็นคนและมีความสุข

๒.๒ มีความเลื่อมใสในพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเท่าเทียมกัน พุทธศาสนิกชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีความเลื่อมใสในพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเท่าเทียมกัน พึงเห็นได้จากงานศาสนพิธีต่างๆ เช่น การลุกขึ้นยืนรับพระสงฆ์ การให้ที่นั่งพระสงฆ์ การตามส่งพระสงฆ์ และการหลีกทางให้พระสงฆ์ มีกิริยาวาจาที่สุภาพเรียบร้อย เมื่อพบหรือสนทนากับพระสงฆ์ในโอกาสต่างๆ

๓. ด้านอัตถจริยา ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้ปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ ด้านอัตถจริยา ได้แก่

๓.๑ ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในทุกๆ ด้าน ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้กำหนดแนวทางในการปลูกจิตสำนึกในการบำรุงรักษาวัดและพุทธสถานให้เกิดประโยชน์ ได้แก่ ๑) สร้าง

ความรู้สึกสำนึกแก่ชุมชนในท้องถิ่นว่าวัดเป็นของตน มีความรู้สึกหวงแหน รักและช่วยกันดูแลรักษา ๒) สร้างสภาพวัดและเสนาสนะถาวรวัตถุต่างๆ ให้มีความหมาย เป็นที่พึ่งอาศัยของพระภิกษุสามเณรที่บวชเรียนศึกษา ๓) ศึกษาปฏิบัติธรรม เป็นที่บำเพ็ญกุศลของชุมชน เป็นที่ที่ชุมชนนั้นได้เข้ามาหาความสงบทางกายและใจ เป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชุมชน

๔. ด้านสมานัตตา ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้ปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ ด้านสมานัตตา ได้แก่

๔.๑ พยายามสนใจศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์ ชาวพุทธในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง มีความสนใจศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์ โดยมีความมุ่งหมายว่า ทำให้เป็นผู้มีจิตใจและบุคลิกลักษณะที่เข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง สงบ เยือกเย็น สุภาพนุ่มนวล สดชื่น ผ่องใส กระจกกระฉ่าง กระปรี้กระเปร่า เบิกบาน งามสง่า มีเมตตากรุณา มองดูรู้จักตนเองและผู้อื่นตามความเป็นจริง นอกจากนั้น ประโยชน์ของการศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์ ได้แก่ ทำให้เกิดความสุข อยากอยู่เป็นสุข ไม่เดือดร้อนทั้งต่อตนเองและผู้อื่น กล่าวคือ ช่วยทำให้จิตใจอ่อนคลาย หายเครียด เกิดความสงบ หายกระวนกระวาย เป็นเครื่องเสริมประสิทธิภาพในการทำงาน การเล่าเรียน และการทำกิจทุกอย่าง ช่วยเสริมสุขภาพกายและใช้รักษาโรคได้

๔.๒ ตั้งจิตให้เป็นกุศลในขณะฟังธรรม พุทธศาสนิกชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ระลึกอยู่เสมอว่า การตั้งจิตให้เป็นกุศลในขณะฟังธรรม ๑) ย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ผู้ฟังธรรมครั้งหนึ่งๆ จะได้ฟังธรรมและเนื้อความแห่งธรรมที่ตนยังไม่เคยได้ยินได้ฟังมาบ้าง ไม่มากก็น้อย ๒) สิ่งใดที่เคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจสิ่งนั้นชัด ถึงแม้ตนได้เคยฟังธรรมนั้นมาแล้ว แต่ยังไม่เข้าใจแจ่มแจ้งหรือเข้าใจไม่ชัด จะเข้าใจธรรมนั้นชัดเจนยิ่งขึ้น ๓) บรรเทาความสงสัยเสียได้ ผู้ใคร่ธรรมที่ยังเป็นปุถุชน ย่อมมีความสงสัยข้องใจในธรรมบางข้อ เมื่อได้ฟังธรรมเทศนาแล้ว อาจจัดความสงสัยนั้นๆ เสียได้ ไม่มากก็น้อย ๔) ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ ปุถุชนอาจมีความเห็นยังไม่ตรงต่อถ้อยคำสั่งสอนอยู่บ้าง เมื่อได้ฟังธรรมที่พระธรรมกลีแสดงตามพระไตรปิฎกและอรรถกถาแล้ว ก็อาจทำความเห็นให้ตรงได้ และ ๕) จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส ในขณะที่ฟังธรรมนั้น จิตย่อมปราศจากความขุ่นมัวและเศร้าหมอง ยิ่งกว่านั้น ก็อาจจะผ่องใสตลอดไป

หลักสังคหวัตถุ ๔ จึงเป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรีเอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับกลยุทธ์การส่งเสริมความผูกพันต่อองค์กรตามหลักสังคหธรรมของแรงงานอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ ที่ระบุว่า หลักสังคหวัตถุ เป็นธรรมะเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ เป็นเครื่องประสานใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ สังคมประกอบขึ้นด้วยบุคคลที่มีภูมิหลังแตกต่างกัน จึงจำเป็นต้องอาศัยสังคหวัตถุเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวบุคคลให้มีความผูกพันกัน และความสงบสุขของสังคมต่อไป พระพุทธเจ้าทรงชี้แนะไว้ว่า ถ้าสังคมใดปราศจากสังคหวัตถุ สังคมนั้น

ย่อมไร้สันติสุข^๖ การที่ชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง สามารถเสริมสร้างความเป็นพลเมืองที่ดีในภูมิภาค ลุ่มน้ำโขงได้ เนื่องจากมีพระพุทธศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ กล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนา แห่งการปฏิบัติ หรือเป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนำไปใช้ในการ ดำเนินชีวิตในชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียงได้ เพื่อให้มีความเข้มแข็งทั้งทางร่างกาย จิตใจ จิตสำนึก และปัญญา โดยการประพฤติปฏิบัติ และนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในโลกปัจจุบัน ได้มีการขยายพรมแดนความร่วมมือและความ ช่วยเหลือระหว่างกันออกไปในหลายด้าน ไม่จำกัดเพียงด้านเศรษฐกิจ การค้าและการลงทุนเท่านั้น แม้ว่า จุดเริ่มต้นของการสร้างความสัมพันธ์มีประเด็นหลักไปทางด้านเศรษฐกิจก่อนด้านอื่น แต่ในระยะต่อมา ของความสัมพันธ์ได้มีการขยายความร่วมมือไปสู่ด้านต่างๆ เพื่อกระชับความสัมพันธ์และเพิ่มขีด ความสามารถในการสร้างมิตรภาพตลอดจนการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเหมาะสม เพื่อการ พัฒนาประเทศของตนอันเป็นเป้าหมายที่จะมีผลตามมา การที่ชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง สามารถ เสริมสร้างความเป็นพลเมืองที่ดีในกลุ่มอารยธรรมของตนเองได้อย่างสืบเนื่องและยาวนานตลอดมานั้น ก็ เนื่องจากมีพระพุทธศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ มีเครือข่ายความสัมพันธ์กันมานับแต่อดีต มีภาษา ศาสนา ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม จารีต ขนบธรรมเนียมค่านิยมคล้ายคลึงกัน จึงก่อให้เกิดความสมัคสมาน สามัคคี ก่อให้เกิดความเป็นพลเมืองที่ดีในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงได้และความเป็นพลเมืองที่ดีในกลุ่มประชาคม อาเซียน ไม่ว่าจะเป็นเชียงราย เชียงใหม่ เชียงตุง เชียงรุ่ง และเชียงทอง

๙. ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย เรื่อง กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับ การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง คณะผู้วิจัยขอเสนอแนะ ดังนี้

๙.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้าง ความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ควรใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการเสริมสร้างความเป็น พลเมืองที่ดีของชุมชน เนื่องจากชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธจึงเข้าใจและ เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืน

๙.๒ ข้อเสนอเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาองค์ประกอบ รูปแบบ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่ม อารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๒. ควรใช้หลักพุทธศาสนาดูรวมการกับแนวคิดสมัยใหม่ เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ข้าม วัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

^๖ ปชบาดี แยมสุนทร, “กลยุทธ์การส่งเสริมความผูกพันต่อองค์กรตามหลัก สังคหธรรมของแรงงาน อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์”, วารสารวิชาการบัณฑิตวิทยาลัยสวนดุสิต, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑๗ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๗), หน้า ๘๖-๘๗.

บรรณานุกรม

- กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการและองค์กรทุน สำหรับเด็กแห่งสหประชาชาติ. **ทำเนียบชุมชนบนพื้นที่สูง ๒๐ จังหวัด ในประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๔๕.** กรุงเทพฯ : กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. ๒๕๔๖.
- คณะกรรมการนโยบายปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (กนป.) ด้านพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดี. **ยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ. ๒๕๕๓-๒๕๖๑.** กรุงเทพมหานคร : สำนักนโยบายด้านพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๕๔.
- โครงการล้านาคดีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. **ล้านาคดีศึกษา.** เชียงใหม่: สุเทพการพิมพ์. ๒๕๕๗.
- จินจุทา อีสริยพัช. “ประวัติศาสตร์ ๕ เชียง” จาก <<https://www.youtube.com/watch?v= n๕ SmvJBeHw๘>> ธันวาคม ๒๕๖๐.
- จำนง อติวัฒน์สิทธิ์. **สังคมวิทยาตามแนวพุทธ.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๕.
- ถวิลวดี บุรีกุล, รัชวดี แสงมะหะหมัด, Eugenie Merieau, Michael Volpe. “ความเป็นพลเมืองในประเทศไทย (Citizenship in Thailand).” สรุปรการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ ๑๓ เรื่อง ความเป็นพลเมืองกับอนาคตประชาธิปไตยไทย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า. ๒๕๕๕.
- ธเนศวร์ เจริญเมือง. **พลเมืองเข้มแข็ง.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : วิชาษา, ๒๕๕๑.
- นงเยาว์ ชาญณรงค์. **วัฒนธรรมและศาสนา.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ๒๕๔๒.
- ปชาบดี แยมสุนทร. “กลยุทธ์การส่งเสริมความผูกพันต่อองค์กรตามหลัก สังคหธรรมของแรงงานอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์”. วารสารวิชาการบัณฑิตวิทยาลัยสวนดุสิต, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑๗ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๗).
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. **การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง = Civic Education.** กรุงเทพมหานคร: อักษรสัมพันธ์, ๒๕๕๕.
- พระครูวิมลศิลป์ปิย, “การวิเคราะห์บริบทและสภาพการเปลี่ยนแปลงของภาษาล้านนาในกลุ่ม ๕ เชียง”. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย. ปีที่ ๓๖ (๑) : ๙๕-๑๑๐, ๒๕๕๙.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร และสายชล ปัญญชิต. **รูปแบบของเครือข่ายการเรียนรู้ทางสังคมในการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา.** จาก <ejournals.swu.ac.th/index.php/JOS/article/view/File/๓๘๑๑/๓๘๐๐> ๒๐๑๓๑.
- ยุวดี วงศ์วีระประเสริฐ. **วัฒนธรรมและสังคมของกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง.** ธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง. (๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๐).

ลมูล จันทน์หอม. “ภาษาและวรรณกรรมไทลื้อสิบสองปันนา”. สิบสองปันนา. กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์. ๒๕๓๕.

วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. “พุทธสถาปัตยกรรมล้านนา : องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม”. โครงการ
ล้านนาคดีศึกษา. เชียงใหม่: สุเทพการพิมพ์. ๒๕๕๗.

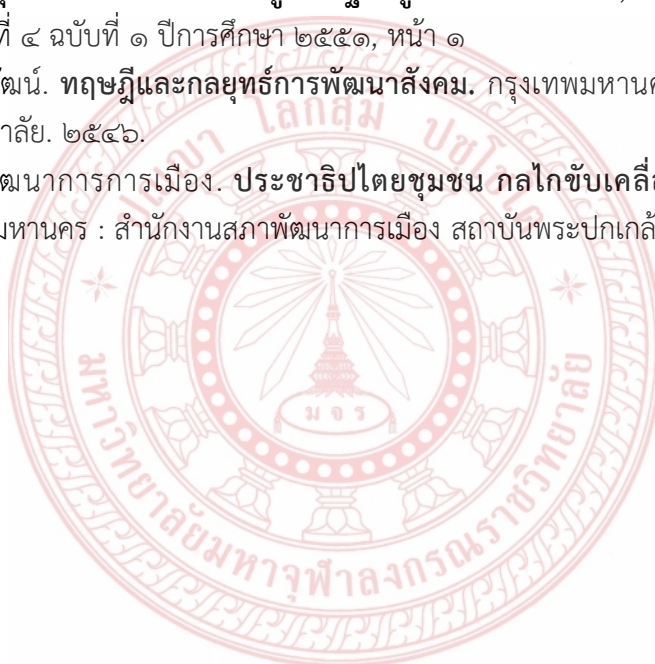
วรากรณ์ สามโกเศศ. “การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง”. มติชน. ฉบับวันที่ ๓ มี.ค. ๒๕๕๔.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). “ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์”. กรุงเทพฯ : ศูนย์
มานุษยวิทยาสิรินธร. ๒๕๔๗.

สุวิชัย โกศัยยะวัฒน์, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, “ความร่วมมือระหว่างประเทศในอนุ
ภูมิภาคแม่น้ำโขง: จากประตูละครสู่เส้นทางวิชาการ”, วารสารการศึกษาและพัฒนา
สังคม ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๑, หน้า ๑

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๖.

สำนักงานสภาพัฒนาการเมือง. ประชาธิปไตยชุมชน กลไกขับเคลื่อนภาคพลเมืองเข้มแข็ง.
กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาพัฒนาการเมือง สถาบันพระปกเกล้า. ๒๕๕๓.

ภาคผนวก : ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

กิจกรรมด้านการพัฒนางานวิชาการ

๑. นำเสนอผลจากโครงการวิจัยให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา และวัด เพื่อนำผลการวิจัยไปเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กกับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง อย่างเป็นระบบ

๒. นำเสนอผลจากโครงการวิจัยไว้ในสื่อออนไลน์ เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้มีข้อมูลใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ภาคผนวก ค
ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑. การวิจัย เอกสาร	ทราบข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ข้าม วัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กกับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองใน ภูมิภาคลุ่มน้ำโขง	ข้อ ๑-๒	ทำให้รู้และเข้าใจ แนวทางในการพัฒนา กระบวนการเรียนรู้ ข้ามวัฒนธรรม ของ ชุมชน ในกลุ่มอารย ธรรม ๕ เชียง กกับการ เสริมสร้างความเป็น พลเมืองในภูมิภาคลุ่ม น้ำโขง
๒. ศึกษาข้อมูล จากกลุ่ม เป้าหมาย	ทราบข้อมูลและแนวทางการวิเคราะห์ เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กกับ การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาค ลุ่มน้ำโขง	ข้อ ๑-๓	ทำให้สามารถนำข้อมูล มาวิเคราะห์ และ สังเคราะห์ อย่างเป็น ระบบ
๓. ข้อเสนอแนะ อื่นๆ	ทำให้ทราบประเด็นปัญหาต่างๆ เพื่อเป็น แนวทางในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กกับการเสริมสร้างความเป็นพลเมือง ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง	ข้อ ๑-๒	ทำให้ได้ข้อเสนอแนะ ในการพัฒนา กระบวนการเรียนรู้ ข้ามวัฒนธรรมของ ชุมชน ในกลุ่มอารย ธรรม ๕ เชียง กกับการ เสริมสร้างความเป็น พลเมืองในภูมิภาคลุ่ม น้ำโขง
๔. รายงานฉบับ สมบูรณ์	ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยทั้ง ๓ ข้อ คือ ๑. เพื่อศึกษาลักษณะการเรียนรู้ข้าม วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และ วัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กกับ การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาค	ข้อ ๑-๓	ได้รายงานวิจัยที่มี ข้อมูลในการพัฒนา กระบวนการเรียนรู้ ข้ามวัฒนธรรมของ ชุมชน ในกลุ่มอารย ธรรม ๕ เชียง กกับการ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
	<p>ลุ่มน้ำโขง</p> <p>๒. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ก็กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง</p> <p>๓. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง</p>		เสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ภาคผนวก ง
เครื่องมือในการวิจัย

แบบบันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึก
เรื่อง กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง
กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

๑. ชื่อ.....นามสกุล.....
อายุ.....ปี นั้บถือศาสนา.....อาชีพ.....
ชุมชนวัด.....ตำบล.....
อำเภอ/เขต.....จังหวัด/เมือง.....
ประเทศ.....

ชื่อผู้สัมภาษณ์.....
วันที่สัมภาษณ์.....เดือน.....พ.ศ.....
เวลาที่สัมภาษณ์.....น.

ส่วนที่ ๒ ลักษณะกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ของ
กลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ก้กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๑. ด้านภาษาและการสื่อสาร

.....
.....
.....
.....

๒. ด้านค่านิยมที่มีต่อสังคมและวิถีชีวิต

.....
.....
.....
.....

๓. ด้านวิถีปฏิบัติ ความเชื่อ วัฒนธรรม จารีต และประเพณี

.....
.....
.....
.....

๔. ด้านศิลปะและสถาปัตยกรรม

.....
.....
.....
.....

๕. ด้านการศึกษา

.....
.....
.....
.....

๖. ด้านการเมืองการปกครอง

.....
.....
.....
.....

ส่วนที่ ๓ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กักการ
เสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

หน้าที่และบทบาทของอุบาสก อุบาสิกา ที่มีต่อชุมชน สังคม

๑. หมั่นไปวัดตามโอกาสที่เหมาะสม

.....
.....

๒. หมั่นฟังธรรม

.....
.....

๓. พยายามสนใจศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์

.....
.....

๔. มีความเลื่อมใสในพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเท่าเทียมกัน

.....
.....

๕. ตั้งจิตให้เป็นกุศลในขณะฟังธรรม

.....
.....

๒.๖ ทำบุญกุศลตามหลักและวิธีการของพระพุทธศาสนา

.....
.....

๒.๗ ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในทุกๆ ด้าน

.....
.....

ส่วนที่ ๔ การพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทาง
พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง
(หลักสังคหวัตถุ ๔)

๑. ด้านทาน คนในชุมชนให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างเต็มกำลัง แม้จะเป็นชาวต่างเชื้อชาติ โดยให้
การช่วยเหลืออย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

๒. ด้านปิยวาจา คนในชุมชนให้คำปรึกษา แนะนำ พุดคุยกับคนในชุมชน อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....

๓. ด้านอัตถจริยา คนในชุมชนมีการจัดกิจกรรมหรือดำเนินกิจกรรมใดๆ ที่เป็นการบำเพ็ญสาธารณะ
ประโยชน์ต่อชุมชนและส่วนรวมอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....

๔. ด้านสมานัตตา คนในชุมชนวางตนในการประพฤติ ปฏิบัติตนกับชาวต่างเชื้อชาติโดยไม่เลือกปฏิบัติ
อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....

ภาคผนวก ฉ
รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ / ผู้ร่วมสนทนากลุ่ม

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ / ผู้ร่วมสนทนากลุ่ม

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ / ผู้ร่วมสนทนากลุ่ม ฝ่ายบรรพชิต

๑. พระสุนทรภักดีคุณ รองศาสตราจารย์พิเศษ วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา ประเทศไทย
๒. พระครูสุจริณวรคุณ วัดท่าข้ามศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย
๓. พระมหาอภิรต อภิวัฒน์ วัดท่าข้ามศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย
๒. พระครูบาถิน วัดหลวงเมืองลือ เชียงรุ่ง (สิบสองปันนา) ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน
๓. พระมหาแสง วัดป่าเจดีย์ เชียงรุ่ง (สิบสองปันนา) ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน
๔. พระสวาทิหลวงวรรณ เตชวณโณ วัดช่วง เชียงตุง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์
๕. พระภิกษุสาม ติสสปัญโญ วัดพุทธวงศ์ เชียงตุง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์
๖. พระมหาตาลน้อย อุตตจิตโต วัดจอมคำ เชียงตุง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์
๗. พระมหาบุญตีบ อริยนนโท วัดจอมคำ เชียงตุง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์
๘. พระคำแก้ว อภิวัฒน์โน วัดสามัคคี เชียงตุง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์
๙. พระหล้าแก้ว ยี่หล้า วัดเขมินท์ เชียงตุง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์
๑๐. พระหลวงต้าง วิจิตโต วัดป่าแดง เชียงตุง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์
๑๑. พระมหาหลวงตาล อาทิสโก วัดสามัคคี เชียงตุง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์
๑๒. พระมหาดวงทิพย์ ปรียตติธารี เชียงตุง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ / ผู้ร่วมสนทนากลุ่ม ฝ่ายคฤหัสถ์

๑. นายวิมล ปิงเมืองเหล็ก อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยพะเยา ประเทศไทย
๒. รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย พลเมืองดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
๓. นายชัยวัฒน์ จันทิมา บรรณาธิการพะเยาทีวีชุมชน ประเทศไทย
๔. อ้ายหงน้อย เชียงรุ่ง เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน
๕. อ้ายเตาหง เชียงรุ่ง เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน
๖. อ้ายแก้วมอน เชียงรุ่ง เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน
๗. Dr.Sau Sey tin เชียงตุง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์
๘. W Sou Semg เชียงตุง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์
๙. U Nom Tan เชียงตุง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์
๑๐. U Hong Khay เชียงตุง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์
๑๑. Sou Kyow Kyaw เชียงตุง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์
๑๒. Phramaha เชียงตุง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

๑. ชื่อ (ภาษาไทย) : นางสาวเสาวนีย์ ไชยกุล
 ชื่อ (ภาษาอังกฤษ) : Miss Saowanee Chaikul
 ๒. รหัสประจำตัวนักวิจัย : -
 ๓. ตำแหน่ง : อาจารย์
 ๔.สังกัด : วิทยาลัยสงฆ์พะเยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
 ๕๖๐๐๐

๕. ประวัติการศึกษา

- ๕.๑ ศศ.บ. (การจัดการทั่วไป) มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
 ๕.๒ กศ.ม. (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยนเรศวร

๖. สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ

- ๖.๑ วิเคราะห์ข้อมูลระบบ SPSS
 ๖.๒ คอมพิวเตอร์
 ๖.๓ การวิจัย

๗. ประสบการณ์

- ๗.๑ ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย
 ๗.๑.๑ ผู้ช่วยนักวิจัย เรื่อง การศึกษาการจัดการและดำเนินงานพัฒนามหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา (๒๕๔๓)
 ๗.๑.๒ นักวิจัย เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์เอกสารโบราณเมืองพะเยา : ศึกษาเฉพาะกรณี
 เอกสารบันทึกโบราณเกี่ยวกับพระครูศรีวิราชวชิรปัญญา (๒๕๔๓)
 ๗.๑.๓ นักวิจัย เรื่อง การศึกษาสภาพการดำเนินงาน โครงการหลักสูตรประกาศนียบัตร
 วิชาชีพรู มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา (๒๕๔๔)
 ๗.๑.๔ นักวิจัย เรื่อง การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนา (ส
 ๐๔๘, ส ๐๔๑๐, ส ๐๔๑๒) สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔, ๕ และ ๖ (๒๕๔๕)
 ๗.๑.๕ นักวิจัย การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนา สำหรับ
 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (๒๕๔๖)
 ๗.๑.๖ นักวิจัย เรื่อง ศักยภาพการบริหารจัดการศึกษาด้านประสิทธิภาพและสมรรถภาพของ
 ผู้บริหาร คณาจารย์ และบุคลากร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๔๘)
 ๗.๑.๗ หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง การศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาศาสนศึกษาและศา
 สนสงเคราะห์ จังหวัดพะเยา (๒๕๕๔)

๗.๑.๘ หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง การศึกษาองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา (๒๕๕๙)

๗.๑.๙ นักวิจัย เรื่อง โรงเรียนผู้สูงอายุ : หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน (๒๕๖๐)

๗.๑.๑๐ หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (๒๕๖๑)

๗.๑.๑๑ นักวิจัย เรื่อง โรงเรียนผู้สูงอายุ : องค์ประกอบ รูปแบบ การพัฒนาหลักสูตร และกิจกรรมเพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ (๒๕๖๑)

ประวัตินักวิจัย

๑. ชื่อภาษาไทย : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มงคลกิตติ์ โวหารเสาวภาคย์
 ชื่อภาษาอังกฤษ : Assistant Professor Mongkhonkit
๒. รหัสประจำตัวนักวิจัย : Wohansouvapak :
๓. ตำแหน่ง : ผู้ช่วยศาสตราจารย์
 : เวลาที่ใช้ทำวิจัย ๑๕ ชั่วโมง : สัปดาห์
๔. หน่วยงานที่สังกัด : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
 ๕๖๖ หมู่ที่ ๒ ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
 โทร. ๐๘๐-๖๗๔๙๓๓๖
 Email: narong๔๖๐๑@hotmail.com

๕. ประวัติการศึกษา

- ๕.๑ เปรียญธรรม : เปรียญธรรม ๗ ประโยค
- ๕.๒ ปริญญาตรี : ศึกษาศาสตรบัณฑิต (มัธยมศึกษา)
 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี
 ศึกษาศาสตรบัณฑิต (บริหารการศึกษา)
 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี
- ๕.๓ ปริญญาโท : การศึกษามหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา)
 มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก

๖. สาขาวิชาที่มีความชำนาญหรือมีทักษะความสามารถพิเศษ

- ๖.๑ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้าน
- ๖.๒ ภาษาบาลี
- ๖.๓ พุทธศาสนา
- ๖.๔ การวิจัย

๗. งานวิจัย

๗.๑ หัวหน้าโครงการวิจัย : การศึกษาสภาพการดำเนินงานโครงการหลักสูตรประกาศนียบัตร
 วิชาชีพครูมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา (๒๕๔๔)

๗.๒ ชุดโครงการวิจัย : การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน วิชาพระพุทธศาสนา
 สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา

หัวหน้าโครงการย่อยที่ ๑ : การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนวิชาพระพุทธ
 ศาสนา (ส ๐๑๘, ส ๐๑๑๐, ส ๐๑๑๒) สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๑, ๒, ๓ (๒๕๔๕)

นักวิจัยโครงการย่อยที่ ๓ : การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนวิชา
พระพุทธศาสนา (ส ๐๔๘, ส ๐๔๑๐, ส ๐๔๑๒) สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๔, ๕, ๖ (๒๕๔๕)

หัวหน้าโครงการย่อยที่ ๒ : การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนวิชา
พระพุทธศาสนาสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (๒๕๔๗)

นักวิจัยโครงการย่อยที่ ๔ : การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนวิชา
พระพุทธศาสนาสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (๒๕๔๗)

๗.๓ หัวหน้าโครงการวิจัย : ความพึงพอใจของพระนิสิตที่มีต่อการให้บริการของงานทะเบียน
และวัดผล มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา (๒๕๔๗)

๗.๔ หัวหน้าโครงการวิจัย : แนวทางการพัฒนาสมรรถภาพของเจ้าหน้าที่ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๔๘)

๗.๕ นักวิจัย : การอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้าน เพื่อการดูแลสุขภาพ ตำบลห้วย
แก้ว อำเภอกงคาญ จังหวัดพะเยา (๒๕๕๑)

๗.๖ นักวิจัย : วิเคราะห์บันทึกที่กักขังแพทย์พื้นบ้าน (หมอเมือง) ตำบลห้วยแก้ว อำเภอกงคาญ
จังหวัดพะเยา (๒๕๕๔)

๗.๗ นักวิจัย ชุดโครงการวิจัย : โครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนว
พระพุทธศาสนา (๒๕๕๘)

๗.๘ นักวิจัย : การศึกษาองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตาม
แนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา (๒๕๕๙)

๗.๙ หัวหน้าโครงการวิจัย : โรงเรียนผู้สูงอายุ : หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน (๒๕๖๐)

๗.๑๐ นักวิจัย เรื่อง กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง
กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (๒๕๖๑)

๗.๑๒ หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง โรงเรียนผู้สูงอายุ : องค์ประกอบ รูปแบบ การพัฒนา
หลักสูตรและกิจกรรมเพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ (๒๕๖๑)

๗.๑๓ นักวิจัย เรื่อง รูปแบบการพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมเพื่อการพำนักระยะยาว (Long Stay)
สำหรับผู้สูงอายุต่างชาติในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และพะเยา (๒๕๖๒)

แบบสรุปโครงการวิจัย
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

<p>สัญญาเลขที่ MCU RS ๖๑๐๗๖๑๑๗๕</p> <p>ชื่อโครงการ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง</p> <p>หัวหน้าโครงการ นางสาวเสาวนีย์ ไชยกุล และคณะ</p> <p> สาขาวิชาสังคมศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา</p> <p> มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา</p> <p> ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา</p>
<p>ความเป็นมาและความสำคัญ</p> <p> การวิจัยเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง” เกิดขึ้นจากความสนใจที่จะศึกษา โดยมุ่งเน้นศึกษาลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และความสัมพันธ์ด้านพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม เพื่อการอยู่ร่วมกันระหว่างชนชาติอย่างสันติสุข การมีกิจกรรมร่วมกันโดยผ่านเครือข่ายการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม นอกจากนั้นผลของการดำเนินกิจกรรมยังส่งเสริมในด้านธุรกิจการท่องเที่ยว สินค้า OTOP หรือ SME ของประเทศอีกด้วย เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสนทนากลุ่ม เพื่อให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง</p>
<p>วัตถุประสงค์โครงการ</p> <p> ๑. เพื่อศึกษาลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง</p> <p> ๒. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง</p> <p> ๓. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง</p>
<p>ผลการวิจัย</p> <p> ๑. ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง</p> <p> ๑.๑ หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังนี้</p> <p> ๑.๑.๑ ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่ พัฒนาทางกาย พัฒนาทางอารมณ์ พัฒนาทางสังคม พัฒนาทางความคิด พัฒนาทางจิตใจ พัฒนาทางปัญญา และพัฒนาทางวินัย</p> <p> ๑.๑.๒ ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา ได้แก่ ชั้นที่ ๑ นำสู่สิกขา คือ ปัจจัยภายนอก (ปรโตโฆสะ) ปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ) และ ชั้นที่ ๒ คือ ศีล (ฝึกด้านพฤติกรรม) สมานิ (ฝึก</p>

ด้านจิตใจ) และปัญญา (ฝึกด้านการรู้ การพิจารณา)

๑.๒ ลักษณะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง จำแนกแต่ละด้าน ดังนี้

๑.๒.๑ ด้านภาษาและการสื่อสาร ภาษาที่สำคัญและนิยมใช้ในการสื่อสาร การสั่งสอนธรรม และ วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ภาษาล้านนา หรือตัวเมือง

๑.๒.๒ ด้านค่านิยมที่มีต่อสังคมและวิถีชีวิต ประชาชนส่วนใหญ่ยึดมั่นในพระพุทธศาสนา จึงมี กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามากมาย เช่น พิธีทำบุญตักบาตร (สลากภัตต์) พิธีทำบุญตั้งธรรม หลวง (เทศน์มหาชาติ) พิธีทำบุญเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

๑.๒.๓ ด้านวิถีปฏิบัติ ความเชื่อ วัฒนธรรม จารีตและประเพณี นอกจากจะนับถือพระพุทธศาสนา แล้ว ประชาชนในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ยังมีคติความเชื่อผีซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตมาก

๑.๒.๔ ด้านสถาปัตยกรรม มีสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาคล้ายคลึงกัน

๑.๒.๕ ด้านการศึกษา มีศึกษาเล่าเรียนทั้งการศึกษาด้านพระปริยัติธรรม แผนกธรรม แผนกบาลี แผนกสามัญศึกษา และการศึกษาระดับอุดมศึกษา ผ่านมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในประเทศไทย

๑.๒.๖ ด้านการเมืองการปกครอง มีระเบียบปฏิบัติในการปกครอง ดูแล รักษา ศาสนสถาน ศาสน วัตถุ ศาสนบุคคล ศาสนธรรม และศาสนกิจ คล้ายคลึงกัน

๒. กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของพระสงฆ์ ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้าง ความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๒.๑ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่

๒.๑.๑ เชียงราย นครแห่งแบบแผนและความงดงาม

๒.๑.๒ เชียงใหม่ นครแห่งชีวิตและความมั่งคั่ง

๒.๑.๓ เชียงทอง นครแห่งความงดงามหลังม่านไหมและสายน้ำ

๒.๑.๔ เชียงตุงเขมรรัฐ นครในเงาแห่งอำนาจ

๒.๑.๕ เชียงรุ่งอาฬวี นครสามฝ่ายฟ้า

๒.๒ กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของพระสงฆ์ ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้าง ความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ตามแนวพระพุทธศาสนา ได้แก่

๒.๒.๑ หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารย ธรรม ๕ เชียง ได้แก่ จักร ๔ คือ (๑) ปฏิรูปเทสวาสะ การอยู่ในถิ่นที่ดี (๒) สัมปยุตตสยยะ สมาคมกับสัตบุรุษ (๓) อุตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ (๔) ปุพเพกตบุญญตา ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อน

๒.๒.๒ หลักเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่พระสงฆ์กับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของพระสงฆ์ ใน กลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์

๒.๓ การพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรมของพระสงฆ์ ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ ๔ คือ

๒.๓.๑ ด้านทาน: ด้วยการให้การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

๒.๓.๒ ด้านปิยวาจา: ด้วยการพูดชี้แนะแนวทาง

๒.๓.๓ ด้านอิตถจริยา: ด้วยการสละกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์

<p>๒.๓.๔ ด้านสมานัตตา: ด้วยการให้ความช่วยเหลือโดยเสมอภาคกัน</p> <p>๓. แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทาง พระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของพระสงฆ์ ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง</p> <p>๓.๑ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของพระสงฆ์ ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่</p> <p>๓.๑.๑ เครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ คือ (๑) โครงการแลกเปลี่ยนบุคลากรและพระนิสิตในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง (๒) จัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับเรื่องราวในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง (๓) การจัดตั้งหน่วยงานในรูปศูนย์ศึกษาในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง</p> <p>๓.๑.๒ เครือข่ายความร่วมมือทางพระพุทธศาสนา คือ (๑) การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง (๒) การเทศน์มหาชาติของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง (๓) การทำบุญสลากภัตของกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง</p> <p>๓.๑.๓ เครือข่ายความร่วมมือทางศาสนาและวัฒนธรรม คือ (๑) โครงการพัฒนาศักยภาพพระนักเผยแผ่ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง (๒) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมร่วมกัน</p> <p>๓.๒. การประยุกต์หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมกับการสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของพระสงฆ์ ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ ๔ กับหลักเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่พระสงฆ์กับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของพระสงฆ์ ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง คือ</p> <p>๓.๒.๑ ด้านทาน ได้แก่ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์</p> <p>๓.๒.๒ ด้านปิยวาจา ได้แก่ การเผยแผ่</p> <p>๓.๒.๓ ด้านอัตถจริยา ได้แก่ การศาสนศึกษา และการสาธารณูปการ</p> <p>๓.๒.๔ ด้านสมานัตตา ได้แก่ การปกครอง</p>
<p>การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์</p> <p>๑. กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ที่ได้ศึกษาไว้นี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดทำนโยบาย แผนงาน แผนปฏิบัติงาน โครงการหรือกิจกรรมในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา วัด หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้อย่างมีประสิทธิภาพ</p> <p>๒. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สถานศึกษา หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชน ในกลุ่มอารยธรรม ๕ เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เป็นต้นแบบในการศึกษา และการจัดการเรียนการสอน รายวิชาเกี่ยวกับสังคมศึกษา หรือการวิจัยทางสังคมศึกษาได้</p>
<p>การประชาสัมพันธ์</p> <p>๑. นำเสนอผลจากโครงการวิจัยให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา และวัด เพื่อนำผลการวิจัยไปเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม อย่างเป็นระบบ</p> <p>๒. นำเสนอผลจากโครงการวิจัยไว้ในสื่อออนไลน์ เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการกระบวนการ</p>

เรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ได้มีข้อมูลใช้เป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมได้ทุกกลุ่มเป้าหมาย

